

Rudna I.

Lokális és regionális monográfiák **2.** Dunaszerdahely – Komárom 2002

Lokális és regionális monográfiák

Sorozatszerkesztő

Liszka József

Fórum Társadalomtudományi Intézet
Etnológiai Központ
Komárom

Postacím:

Fórum inštitút, Spoločenskovedný ústav
Výskumné centrum európskej etnológie
P.O.BOX 154
SK-945 01 Komárno 1
etnologia@foruminst.sk
www.foruminst.sk

L. Juhász Ilona

Rudna

I.

*Temetkezési szokások és a temetőkultúra
változásai a 20. században*

Fórum Társadalomtudományi Intézet
Lilium Aurum Könyvkiadó
Komárom – Dunaszerdahely
2002

A könyvet lektorálták:

Bartha Elek
Ujváry Zoltán

Kniha vyšla s finančným príspevkom Ministerstva kultúry SR.
A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma is támogatta.

© Fórum Társadalomtudományi Intézet, 2002

© L. Juhász Ilona, 2002

ISBN 80-8062-118-7

*A rudnai temetőben nyugvó
Nagyszüleim, Édesanyám és Testvéreim
emlékének*

Ujváry Zoltán: Előszó	17
1. Bevezetés	19
1.1. A település fekvése, település- és népesedéstörténeti, valamint a mai nemzetiségi és vallási viszonyok	19
1.2. A Rudnán végzett néprajzi kutatások rövid áttekintése	19
1.3. A gyűjtés és az anyagközlés módjáról	23
2. A halállal kapcsolatos hiedelmek és szokások	29
2.1. Haláلهőjelek	29
2.1.1. Az állatok viselkedése	29
2.1.2. Különleges események	32
2.1.3. Álom	38
2.1.4. Egyéb előjelek	41
2.2. Haldoklás	43
2.2.1. Utolsó kenet, úrvacsora	44
2.2.2. Boszorkány haldoklása	45
2.3. A halál beállta utáni teendők	46
2.3.1. Az óra megállítása, az ablak bezárása és a tükör letakarása	46
2.3.2. Halottkém	47
2.3.3. A halott mosdatása és felöltöztetése	49
2.3.4. A halál hírüladása	50
2.3.5. A halálesetek okai	52
2.4. Készülődés a temetésre	64
2.4.1. Ravatalozás	64
2.4.2. Mellékletek a koporsóban	68
2.4.3. Harangoztatás	70
A harangokról	73
A reformátusok harangja	73
A református harangozó	74
Az evangélikusok harangja	75
A katolikusok harangja	76
2.4.4. Sírásás	76
2.4.5. Halottnézés	80
2.5. Virrasztás	82
2.6. A temetés	84

2.6.1.	A koporsó lezárása, a halotti lepel (szemfedő) kinyírása	85
2.6.2.	A koporsó kivitele az udvarra	87
2.6.3.	Szertartás az udvaron (a ravatalozónál)	88
2.6.4.	A temetési menet	92
2.6.5.	Szertartás a sírnál	96
2.6.6.	Halotti búcsúztatók	100
2.6.7.	Koldusvetítés	105
2.6.8.	Fényképezés a temetésen	105
2.7.	Nem átlagos temetés	108
2.7.1.	Cigányok temetése	108
2.7.2.	Gyerekek temetése	110
2.7.3.	Kiházásítatlan leány vagy legény temetése	112
2.7.4.	Idegen koldus vagy csavargók temetése	114
2.7.5.	Öngyilkosok temetése	115
2.7.6.	Közeleti személyiségek, politikusok, államfők (jelképes) temetése	116
2.8.	Halotti tor	130
2.9.	A temetés utáni teendők a háznál	133
2.9.1.	A halott ruhája és ágyszalmája	133
2.9.2.	Meszelés	134
2.9.3.	A halott siratása	134
2.9.4.	További tilalmak	135
2.10.	Gyász	137
2.11.	A halott emléke, emlékünnepek	138
2.11.1.	A halott születés- és neve napja	139
2.11.2.	A halál évfordulója	139
2.11.3.	Halottak napja	140
2.11.4.	Karácsony, szilveszter	151
2.11.5.	Egyéb alkalmak	153
2.12.	Lélekhit	153
2.12.1.	Hazajáró halott	155
2.12.2.	A halott etetése, kiengesztelése	160
2.12.3.	Halottlátók, jósök	162
2.13.	További, halállal, halottakkal kapcsolatos hiedelemtörténetek	164
3.	Temetkezési egyletek	177
3.1.	A falusi egylet	177

3.2.	A betléri egyesület	179
3.3.	Polgári Ügyek Testülete	182
3.4.	A Fecskemadár női éneklő csoport	188
4.	A temető	197
4.1.	A temető fekvése	197
4.2.	A temető gondozása	203
4.3.	A ravatalozó	203
4.4.	Temetői kereszt	205
4.5.	Egyéb objektumok	208
4.6.	Temetkezési rend	209
4.7.	Sírjelek	211
4.7.1.	Katolikus sírjelek	211
4.7.2.	Evangélikus és református síremlékek	213
4.7.3.	Egyéb sírjelek	217
4.7.4.	Előre elkészített kripták és síremlékek	218
4.7.5.	Sírfeliratok	219
4.7.6.	A sírjelek szimbolikája	231
4.7.7.	A sírok körülkerítése	233
4.7.8.	A sírok gondozása	233
5.	Temetőn kívüli haláljelek	239
6.	Összegzés	243
7.	Adatközlők	253
8.	Irodalom	259
9.	Magyar-szlovák helynévjegyzék	263
10.	Függelék	
	Gyászjelentések, megemlékezések és más újsághírek	265
	Szlovák nyelvű összefoglaló	329
	Német nyelvű összefoglaló	336

Obsah

Ujváry Zoltán: Predslov	17
1. Úvod	19
1.1. Poloha sídla, dejiny, národnostné a konfesiónálne zloženie	19
1.2. Stručný prehľad národopisných výskumov v obci Rudná	23
1.3. Metódy výskumu a jeho spracovanie	23
2. Predstavy a obyčaje späté s úmrtím	29
2.1. Znamená smrti	29
2.1.1. Správanie sa zvierat	29
2.1.1.1. Zvláštne udalosti	32
2.1.3. Sen	38
2.1.4. Iné znamená	41
2.2. Umieranie	43
2.2.1. Posledné pomazanie, Večera Pánova	44
2.2.2. Umieranie bosorky	45
2.3. Úkony realizované bezprostredne po skone	46
2.3.1. Zastavenie hodín, zatvorenie okna, zakrytie zrkadla	46
2.3.2. Osoba, ktorá stanovila smrť	47
2.3.3. Umývanie a obliekanie mŕtveho	49
2.3.4. Správa o úmrtí	50
2.3.5. Príčiny úmrtí	52
2.4. Prípravy na pohreb	64
2.4.1. Vystavenie mŕtveho v dome	64
2.4.2. Predmety kladené do rakvy	68
2.4.3. Zvonenie	70
O zvonoch	73
Zvon reformovanej kresťanskej cirkvi	73
Kalvínsky zvonár	74
Zvon evanjelickej cirkvi augsburského vyznania	75
Zvon rímsko-katolíckej cirkvi	76
2.4.4. Kopanie hrobu	76
2.4.5. Návštevy u zomrelého	80
2.5. Stráženie mŕtveho	82
2.6. Pohreb	84
2.6.1. Zatvorenie rakvy, stráhanie pohrebnej plachty	85
2.6.2. Vynášanie rakvy na dvor	87

2.6.3.	Obyčaje vo dvore (pri dome smútku)	88
2.6.4.	Pohrebný sprievod	92
2.6.5.	Úkony pri hrobe	96
2.6.6.	Rozlúčka so zomrelým	100
2.6.7.	Pohostenie žobrákov	105
2.6.8.	Fotografovanie na pohrebe	105
2.7.	Pohreby vo zvláštnych situáciách	108
2.7.1.	Rómsky pohreb	108
2.7.2.	Pohreb dieťaťa	110
2.7.3.	Pohreb dievky alebo mládenca	112
2.7.4.	Pohreb cudzieho žobráka alebo tuláka	114
2.7.5.	Pohreb samovrahov	115
2.7.6.	Symbolický pohreb verejných činiteľov, politikov, predstaviteľov štátu	116
2.8.	Kar	130
2.9.	Úkony v dome po pohrebe	133
2.9.1.	Odev a slama z postele po zomrelom	133
2.9.2.	Bielenie stien	134
2.9.3.	Oplakávanie mŕtveho	134
2.9.4.	Ďalšie zákazy	135
2.10.	Smútok	137
2.11.	Spomienky na mŕtveho	138
2.11.1.	Narodeniny a meniny zomrelého	139
2.11.2.	Výročie smrti	139
2.11.3.	Deň zosnulých	140
2.11.4.	Vianoce, Silvester	151
2.11.5.	Iné príležitosti	153
2.12.	Predstavy o duši	153
2.12.1.	Mŕtvy, ktorý sa vracia domov (revenant)	155
2.12.2.	Dávanie potravy mŕtvemu, udobrenie si mŕtveho	160
2.12.3.	Ľudia so schopnosťou vidieť mŕtveho, veštcí	162
2.13.	Poverové rozprávania o úmrtí a zomrelých	164
3.	Pohrebné spolky	177
3.1.	Obecný spolok	177
3.2.	Betliarsky spolok	179
3.3.	Zbor pre občianske záležitosti	182

3.4.	Ženská spevácka skupina "Lastovička"	188
4.	Cintorín	197
4.1.	Poloha cintorína	197
4.2.	Starostlivosť o cintorín	203
4.3.	Dom smútku	203
4.4.	Kríž na cintoríne	205
4.5.	Iné objekty	208
4.6.	Systém pochovávaní	209
4.7.	Náhrobníky	211
4.7.1.	Náhrobníky katolíkov	211
4.7.2.	Náhrobníky luteránov a kalvínov	213
4.7.3.	Iné označenia hrobov	217
4.7.4.	Krypty a náhrobníky pripravené za života	218
4.7.5.	Texty na náhrobníkoch	219
4.7.6.	Symbody na náhrobníkoch	231
4.7.7.	Ohradenie hrobov	233
4.7.8.	Starostlivosť o hroby	233
5.	Označenie miest úmrtia	239
6.	Zhrnutie	243
7.	Respondenti	253
8.	Literatúra	259
9.	Maďarsko-slovenský slovník názvov obcí	263
10.	Príloha	
	Úmrtné oznámenia, spomienky a iné správy z tlače	265
	Slovenské resumé	329
	Nemecké resumé	336

Inhalt

Ujváry Zoltán: Vorwort	17
1. Einführung	19
1.1. Lage der Ortschaft, siedlungsgeschichtliche, ethnische und konfessionelle Verhältnisse	19
1.2. Kurzer Überblick der in Rudna durchgeführten ethnologischen Feldforschungen	23
1.3. Die Forschungs- und Darstellungsmethode	23
2. Mit dem Tode verknüpfte Formen von Glauben und Brauch	29
2.1. Vorzeichen und Ankündigungen	29
2.1.1. Das Verhalten der Tiere	29
2.1.2. Sonderbare Ereignisse	32
2.1.3. Träume	38
2.1.4. Sonstige Vorzeichen	41
2.2. Die Agonie	43
2.2.1. Todessakramente	44
2.2.2. Tod der Hexe	45
2.3. Massnahmen unmittelbar nach Eintritt des Todes	46
2.3.1. Anhalten der Uhr, Schließen des Fensters, Bedecken des Spiegels	46
2.3.2. Toten(be)schauer	47
2.3.3. Waschen und Bekleidung der Leiche	49
2.3.4. Mitteilungen des Todes und Ansagen	50
2.3.5. Ursachen der Todesfälle im Dorfe	52
2.4. Begräbnisvorbereitungen	64
2.4.1. Aufbahrung	64
2.4.2. Sargbeigaben	68
2.4.3. Geläut	70
Über die Glocken	73
Die Glocke der Reformierten (Kalvinisten)	73
Der reformierte Glöckner	74
Die Glocke der Evangelischen	75
Die Glocke der Katholiken	76
2.4.4. Das Ausheben des Grabes	76
2.4.5. Leichenschau	80
2.5. Leichenwache	82

2.6.	Die Bestattung	84
2.6.1.	Zuschließen des Sarges, Aufschneiden des Leichentuches	85
2.6.2.	Heraustragen des Sarges auf den Hof	87
2.6.3.	Zeremonie im Hof (bei der Leichenhalle)	88
2.6.4.	Der Leichenzug	92
2.6.5.	Grabzeremonie	96
2.6.6.	Grabrede	100
2.6.7.	Abspeisung der Bettler	105
2.6.8.	Fotografieren beim Begräbnis	105
2.7.	Nicht übliche Bestattungen	108
2.7.1.	Zigeunerbegräbnis	108
2.7.2.	Das Begräbnis der Kinder	110
2.7.3.	Das Begräbnis der Ledigen – Totenhochzeit	112
2.7.4.	Das Begräbnis eines fremden Bettlers oder Vagabunden	114
2.7.5.	Das Begräbnis der Selbstmörder	115
2.7.6.	Symbolisches Begräbnis der Politiker, Staatsmänner	116
2.8.	Das Totenmahl	130
2.9.	Massnahmen nach dem Begräbnis im Hause	133
2.9.1.	Die Bekleidung und das Bettstroh des Verstorbenen	133
2.9.2.	Die Tünchung des Hauses	134
2.9.3.	Die Beweinung des Verstorbenen	134
2.9.4.	Verbote	135
2.10.	Trauer	137
2.11.	Andenken des Verstorbenen, Gedenkfeste	138
2.11.1.	Geburts- und Namenstag des Verstorbenen	139
2.11.2.	Todesjubiläum	139
2.11.3.	Allerheiligen	140
2.11.4.	Weihnachten, Silvester	151
2.11.5.	Sonstige Gelegenheiten	153
2.12.	Seelenglaube	153
2.12.1.	Poltergeist	155
2.12.2.	Abspeisung und Aussöhnung des Toten	160
2.12.3.	Leichenseher, Hellseher	162
2.13.	Mit dem Tod und den Toten zusammenhängende Glaubenssagen	164
3.	Bestattungsvereine	177

3.1.	Der dörfliche Verein	177
3.2.	Der Betlérer Verein	179
3.3.	Korporation für bürgerliche Angelegenheiten	182
3.4.	Frauen-Gesangsgruppe "Fecskemadár"	188
4.	Der Friedhof	197
4.1.	Die Lage des Friedhofs	197
4.2.	Die Pflege des Friedhofs	203
4.3.	Die Leichenhalle	203
4.4.	Das Friedhofskreuz	205
4.5.	Sonstige Objekten	208
4.6.	Lage der Gräber	209
4.7.	Grabdenkmäler	211
4.7.1.	Katholische Grabdenkmäler	211
4.7.2.	Evangelische und reformierte Grabdenkmäler	213
4.7.3.	Sonstige Grabdenkmäler	217
4.7.4.	Die vorher angefertigten Gruften und Grabdenkmäler	218
4.7.5.	Grabinschriften	219
4.7.6.	Symbolik der Grabdenkmäler	231
4.7.7.	Umzäunung der Gräber	233
4.7.8.	Pflege der Gräber	233
5.	Grabdenkmäler außerhalb des Friedhofs	239
6.	Zusammenfassung	243
7.	Gewährspersonen	253
8.	Literatur	259
9.	Ungarisch-slowakisches Ortsverzeichnis	263
10.	Anhang	
	Todesanzeigen, Erinnerungen und sonstige Pressemittelungen, Grabinschriften	265
	Slowakische Zusammenfassung	329
	Deutsche Zusammenfassung	336

Előszó

A magyar történelem mohácsi vész utáni nehéz évtizedeinek kiemelkedő államférfija, főpapja sírja fölé a gyulafehérvári Szent Mihály templom sírkamrájában a következőt írták: *Omnibus moriendum est – Mindenkinél meg kell halnia.* Ez az ókori kultúráktól napjainkig idézett mondás az emberi élet halandóságának olyan axiómája, amely megváltoztathatatlanul örök érvényű. Seneca római filozófus mondta: *Mors ultima rerum est – A halál minden dolgok végpontja.* Az élet nem más, mint út a halál felé.

A halál, az élet utolsó állomása az emberiség történetében mindvégig a fi-gyelem középpontjában állott. A halál és a temetés körül kialakult hiedelemrendszer, a halál utáni feltételezett élet minden vallás alapvető elemét alkotta. A továbbélés hitét Marcus Aurelius bölcs római császár elmékedései közt így olvassuk: *Ami a földből lett, az a földbe visszatér, s ami fentről jött, a lélek az égi térbe jut.* A halál: tény, bizonyosság. Az ember azonban reménykedve hiszi, hogy lélekben tovább él és visszatér. Ez határozza meg évezredek óta a halál és a temetés kultuszát.

A halotthoz fűződő rítusokhoz, szokáscselekvésekhez minden nép rendkívül szívósan ragaszkodik. Az öt világrész népeinek halotti szokásai pszichikailag egymásba kapcsolódnak. Alapjául szolgál az a hiedelem, hogy a lélek elhagyja a testet és az ember az élők társadalmát. Számos rítus bizonyítja, hogy már az ősember hitte a túlvilági életet. Az egyiptomi őskultuszban a sírt úgy rendezték be, mint egy valóságos házat, hogy a halott jól érezze magát benne és minden szükségét kielégítse. Az emberiség egyik közös hiedelmének tekinthető az, hogy a temetési szertartás nagymértékben meghatározza a halott további sorsát és túlvilági életét.

L. Juhász Ilona élő hiedelmeket, szokásokat bemutató és elemző könyve kitűnő bizonyítéka annak, hogy a halállal, temetéssel, a túlvilági élettel kapcsolatos hagyomány milyen mélyen és szívósan gyökerezik egy település közösségének szellemi és tárgyi kultúrájában. A halottkultusz évezredekre visszanyúló elemei egybekapcsolódnak korok-korszakok eseményeinek, tanításainak nyomán alakult változásokkal. Régmúlt idők kultuszának nyomára csak egy példával utalok. A honfoglalás kori őseink sírjába a halott mellé ételt, italt, fegyvert és használati tárgyakat helyeztek. Sőt, már a kőkorszaki sírokba is odatették a kőszerszámokat, amelyekre a halottnak szüksége volt. Az ősi hit emléke Rudnán is megőrződött. A koporsóba az elhunyt kedvelt, illetőleg használati tárgyait tették, mint pl. pipát, szemüveget, imakönyvet, pénzt, néha italt stb.

A tudomány számára nagy jelentősége van annak, hogy L. Juhász Ilona munkájában olyan falu temetkezési hagyományairól kapunk áttekintést, amelynek a lakossága – kevesebb mint 800 fő – három vallási felekezethez – evangélikus,

református, római katolikus – tartozik, illetőleg felekezeten kívüli. A tradíció jellemzéséhez járul még a lakosság vegyes nemzetiségű – magyar, szlovák – összetétele. A képet színesítik a romák, akik részint magyarnak, részint szlováknak vallják magukat.

A kötet számos érdeme közül külön is kiemelendő a fő célkitűzésként megjelölt változásvizsgálat. Köztudomású, hogy az emberek a halállal, temetkezéssel kapcsolatos hagyományhoz ragaszkodnak a legerősebben. A változások kezdetben csak kisebb eltérésekben, jelekben mutatkoznak. Ezek megfigyelésében a kutatónak sokszor kell jelen lenni a falu közösségében.

A néprajztudomány számára szerencse, hogy L. Juhász Ilona Rudna szülötte. Így maga is a közösség egy tagjaként belülről látta és látja mintegy harminc éven át a falu életét és teszi ezáltal apró elemek észrevételével is hitelessé és tudományos szempontból értékké, példaértékű feldolgozássá Rudna halottkultusz hagyománykörét.

A kötet nemcsak a szaktudomány jelentős eredménye, hanem Gömör néprajzi kutatásának is. Rudna lakosságának pedig a szakember részletes bemutatásából kitűnhet, hogyan őrzik őseik rájuk hagyományozott szokásait.

Debrecen, 2001. december 23.

Ujváry Zoltán

1. Bevezetés

1.1. A település fekvése, település- és népesedéstörténeti, valamint a mai nemzetiségi és vallási viszonyok

Rudna, a járási székhelytől, Rozsnyótól alig 4 kilométerre nyugatra, a Csetnek felé vezető főút mellett terül el. Pontosan a nyelvhatáron fekszik, a tőle nyugatra fekvő Rekenyeújfalu már szlovák. Enyhén délkeleti irányban Berzétével, délről pedig Kőrössel határos, mindkét település magyar többségű. A település az említett három faluval, valamint a járási székhellyel állt szorosabb kapcsolatban. Nagyon sokan házasodtak be Rudnára a három faluból, de fordítva ez már kevésbé volt jellemző. Rekenyeújfaluval, valamint Kőrössel élénkebb volt kapcsolata, mivel e két településről sokan keresték kenyerüket a rudnai vasércbányában.

Rudna bányásztelepülés 1243 után keletkezett, mint a berzétei uradalom része. Első okleveles említése 1291-ből való, akkor Rodna néven szerepel. A falu eredeti lakossága valószínűleg szláv nyelvű lehetett: "Nevét a vaskő-hányástól vette, ettől a szótól: 'ruda', mely magyarul vaskövet jelent. Innen is kitűnik, hogy lakói eredetileg tótok lehettek, de ma már a magyar nyelvet beszélik, jól lehet a környéken tótul beszélnek. (...) Tulajdonképpen ősi lakossága csak 19-20 telkes gazdából állott, a többiek betelepedett s meghonosodott vidéki bányászok" (Batta 1891, 15).

Rudnán és környékén a 13. században már bányásztak ezüstöt és aranyat, míg a vasérckitermelés kezdeteit – ahogy arra Ila Bálint is rámutat – csak az újkorra tehetjük: "A vidéken sok a bányakincs: az Ákosok részére 1243-ban kelt adománylevél a tájon bányászható ércet, főleg aranyat és ezüstöt, külön említi s adományozza. A nemes ércnek jórésze Rudna területére esett, aranybányái 1331-ben, ezüstabányái pedig 1589-ben szerepelnek az oklevelekben, vasbányászata inkább az újkorban emelkedett jelentőségre. A hely neve szerint is az ércnek köszönhette keletkezését. Legkorábban 1291-ben fordul elő, azaz települése az 1243-as adományozás után nyilván mindjárt megindult. Első lakói kétségkívül bányászok voltak" (Ila 1946, 346).

A falu lakosságát a középkorban és később is több nemzetiség alkotta. Jelen voltak a németek (elsősorban bányászok), a szlávok, köztük rutének, leginkább pásztorok és az egyformán pásztorkodó és földet is művelő magyarok. Utóbbiak száma a török pusztításai idején emelkedett meg, mivel az ország déli részeiről sokan menekültek erre a vidékre. Ezt követően – a török kiűzése után – ismét érkeztek a településre szlávok, valamint németek (bányászok) és magyarok is. A település fokozatosan magyar jellegűvé vált, s ezt a jellegét több-kevésbé mind a mai napig megőrizte.

A 20. század elején több szlovák bányászcsalád települt a faluba, pontosabban az állami vasércbányák által épített bányászlakásokba, az ún. *kolóniá*-ra. Az említett családok Besztercebánya környékéről, a Kassa melletti Aranyidáról, valamint más környékbeli szlovák településekről érkeztek. A második világháborút követően a Beneši dekrétumok alapján a faluból egyetlen családot sem deportáltak Csehszországba, valamint Magyarországra sem telepítettek át senkit. Egy Magyarországról áttelepült személy házasság révén került a faluba.

A falu birtokosai is gyakran változtak az évszázadok során. Eredeti tulajdonosa az Ákos nemzetség volt, majd a Bebekek, akiktől 1416-ban a Gömör család veszi át. Őket néhány évig a pelsőci Nagy János királyi tárnokmester követ a sorban. Ezután ismét a Bebekek kapják meg, majd 1423-ban Zsigmond király a Perényieknek adományozza, 1489-től azonban megint a berzétei uradalom része, a Máriássyak birtoka lesz. Bél Mátyás 1749-ben a következőket írja a településről: "Rudná egy völgyecskében fekszik, amely Rozsnyó felől Csetnek irányába vezet. A rozsnyóiakhoz nagyon hasonló szántóföldek borítják, azért tudniillik, mert csupán csak negyed mérföld távolságra van ettől a mezővárostól. A lakosok magyarok és közülük egyesek fuvarosok, mások juhászok, megint mások pedig favágók. A falu a Máriássy család birtokához tartozik" (Bél 1992, 414).

A község lakosai a következő időszakban is bányászok, szénégetők és fuvarosok voltak. A lakosság, kiegészítő foglalkozásként földműveléssel is foglalkozott, annak ellenére, hogy az agyagos, köves, sovány talaj megművelése rendkívül kemény munkával volt csak lehetséges. Az egyébként nem nagy kiterjedésű szántóföld minőségét gyakori trágyázással igyekeztek javítani. A gazdálkodásban a gyümölcsstermesztés elég nagy szerepet játszott, azonban a 20. század végén ennek mértéke is csökkent. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy nagyon sokszor értékesítési gondokkal küzdöttek a termelők, s ez a mai napig így van.

A lakosság számára a 20. században elsősorban a helyi bánya, valamint a Rozsnyó-bányai üzem mellett a járási székhelyen, Rozsnyón található különböző hivatalok, vállalatok jelentették a munkalehetőséget, de többen dolgoztak az egészségügyben is. A nők zöme a Tatrasvit nevű varrodában volt alkalmazásban, s ma is aránylag sokan dolgoznak még itt, bár az 1989-et követő rendszerváltás után az üzem teljesen átszerveződött, tulajdonost váltott. A falu lakosságának elég nagy hányada (ez az utóbbi években a 25-30 % között mozog) vált munkanélkülivé a rozsnyói bányaüzem megszűnése és más üzemek átszervezése következtében. A rendszerváltást követő években többen visszaigényelték a szövetkezetesítés folyamán elvett földjeiket, gazdálkodni kezdtek, ki kisebb, ki nagyobb sikerrel. A földművelés és állattartás tehát a falu életében ismét nagyobb hangsúlyt kapott. A hetvenes és nyolcvanas években csirkekeltenéssel foglalkoztak többen is a községben, akik az ún. "Drobnochov" (Kisállattenyésztők Egyesülete) nevű egyesületbe tömörültek. Ez a tevékenység azonban a század utolsó évtizedében már csak csekély szerepet játszott.

A település tulajdonképpen egy geológiai választóvonal mentén fekszik, a tőle délre elterülő vidék már a Gömör-Tornai Karszthoz (mai hivatalos elnevezése: Szlovák Karszt – Slovenský kras) tartozik, északról pedig a Gömör-Szepesi Érc-hegység (mai hivatalos elnevezése: Szlovák Érc-hegység – Slovenské rudohorie) képezi határát. A község bányája is ebben az érc-hegységben található. Rozsnyótól a *Tetőcske*, hivatalos nevén *Rudnai domb* (*Rudniansky kopec*) választja el, amely domb legelőként szolgált és szolgál. Tehát úgy is mondhatjuk, hogy a keleti határt a *Tetőcske*, a nyugatit pedig a *Csetneki patak* képezi. A falu fölé északon az *Ivágó* hegy (szlovák neve *Turecká*) magaslik, amelynek legmagasabb pontjáról belátni a közeli és távoli környéket, szép időben látni a Magas-Tátrát, valamint a magyarországi Diósgyőri Vasgyár kéményeit is, ahová a rudnaiak hosszú éveken át fuvarozták a rudnai erdőben kikapart, valamint később a bányából kitermelt vaskövet.

A tulajdonképpeni falu – néhány ház kivételével – a jelenlegi települést átszelő főúttól délre terült el, az északi részt *Kolónia* alkotja, amely a *Vén* és az *Új kolóniából* áll. E településrészt kezdetben *Vén kolónián* álló bányászlakások alkották, amelyeket a század elején a bányaüzem építtetett a rudnai bányán dolgozó bányászok részére. Aránylag rövid időn belül ezután felépült az *Új kolónia* házai, majd a második világháborút követően gomba módra nőttek ki a családi házak is ezen a részen. Rekenyeújfalu irányában, a község nyugati részén felépült az új családi házakból álló *Újsor*, az *Oncsa*¹ is. A községben a *Kolónián* lakókat *kolóniások*-nak nevezték, az eredeti faluban lakókat pedig *falusiak*-nak. Ez utóbbiak hosszú ideig lenézték a *kolóniások*-at, mivel ezek általában szegényebb és zömében betelepült családok voltak. A *kolóniások* viszont gyakran a *parasztok* jelzővel illették a falusiakat. A társadalmi s vagyoni különbség azonban az idők folyamán kiegyenlítőddött, a *kolóniás*, illetve *falusi* jelző csupán annak megjelölését szolgálja, hogy az illető a falu melyik részében lakik.

Vallási és nemzetiségi viszonyok a 20. században

A település lakossága nemzetiségi és felekezeti szempontból eléggé tarka képet mutat. A 19. században a reformátusok száma volt a legmagasabb, az arány azonban a 20. század végére fokozatosan megfordult, s az 1991-es népszámlálási adatok szerint (759 lakosból) a reformátusok száma a legalacsonyabb (129, 17%), a római katolikusoké a legmagasabb (220, 28,99%), az evangélikusoké pedig 169 (22,27%). Figyelemre méltó az ateisták (74, 9,57%), valamint az ún. meg nem határozottak (167, 22%) magas száma. Míg 1860-ban a 216 lakosú községben a reformátusok voltak többségben (96 református, 70 római katolikus, 50 evangélikus), a 19. század végén a 297 lakost számláló faluban már az evangélikusok (104) száma a legnagyobb, a reformátusoké 92-re csökken, a katolikusoké azonban 97-re nő, s 4 személy pedig az izraelita felekezethez tartozik (Batta 1890, 15). A községben sohasem volt plébánia, valamint lelkész sem lakott soha a faluban, ezek Rozsnyóról (evangélikus) és Berzétéről (református) jártak Rudnára, a római katolikus hívek pedig – nem lévén

katolikus templom sem a faluban – Rozsnyóra jártak, s járnak ma is misére. Az evangélikus hívek templomuk felépülése előtt (1930) szintén a rozsnyói templomba jártak. Talán éppen a közvetlen a faluban lakó pap hiányának tudható be, hogy a lakosság vallási meggyőződése napjainkban ennyire ingatag talajon áll. Eredetileg a vallási hovatartozás alapján szerveződött a temetőben a temetkezési rend is, azonban ez a rend mára már nagy mértékben felbomlott.

A három felekezet között a 20. század folyamán nem voltak súrlódások, s az írott forrásokban sincs nyoma annak, hogy ilyen jellegű atrocitások korábban esetleg előfordultak volna. A vallási hovatartozás a 20. században nem játszott szerepet a falu lakosai közti kapcsolattartásban. Amikor a század elején a reformátusok gyűjtést szerveztek templomuk építésére, a katolikusok és az evangélikusok is adakoztak, ugyanígy történt az 1930-ban felépített evangélikus templom esetében is, s amikor a katolikus hívek gyűjtöttek templomukra (melynek felépítése azonban az akkori rozsnyói püspök negatív hozzáállása miatt megghiúsult) ugyanúgy adakoztak az evangélikusok és reformátusok is. A történelem folyamán egyik felekezet sem játszott kizárólagos, döntő szerepet a település belső társadalmi életében.

A lakosság létszámának alakulása a 20. század folyamán először emelkedő, majd csökkenő tendenciát mutat:

1900	1910	1921	1930	1940	1948	1961	1970	1980	1991
463	503	604	732	798	819	995	980	881	759

Az 1980-as népszámlálási adatok szerint a községnek 316 magyar nemzeti-ségű lakosa volt, ami az összlétszám (881) 36,9%-át teszi ki. Az 1991-es népszámlálás alapján a 759 lakos közül a magyarok száma már 392 (51,65%), a szlovákoké 364 (47,96%) a romáké 2 (0,26%), valamint egy cseh nemzetiségű lakosa is van a településnek. A romák esetében a népszámlálási adatok azonban nem a valóságot tükrözik, mivel akadnak közöttük olyanok, akik szlováknak vallották magukat. Hogy a magyar nemzetiségű lakosság számának aránya megnőtt, nem demográfiai robbanásnak tudható be (hiszen a 10 évvel korábbi népszámláláshoz viszonyítva a lakosság száma 99-el csökkent), hanem annak a ténynek, hogy az 1989-es rendszerváltás után többen az addig magukat szlováknak vallóak közül most magyarnak tüntették fel magukat, a politikai változás következtében ugyanis már merték vállalni magyarságukat.

A lakosság számának növekedése – ahogy arra már utaltam – az 1980-as években torpant meg, majd jelentős mértékben visszaesett. A két népszámlálás közti időszakban 99 személlyel csökkent. Ennek okát egyrészt az ebben az időszakban született gyerekek alacsony számával magyarázhatjuk, másrészt pedig azzal, hogy ebben az időszakban aránylag sokan költöztek a járási székhelyre, Rozsnyóra. Ezekben az években több roma család is elköltözött Csehországba a jobb kereseti lehetőségek reményében.

A községben szlovák tanítási nyelvű óvoda és iskola (1–4. évfolyammal) működik. A magyar tanítási nyelvű iskola az 1970-es évek első felében, s azt megelőzően néhány esztendővel a magyar óvoda szűnt meg. A mostani szlovák iskolába látogató gyerekek száma is drasztikusan csökkent az 1990-es években, mivel a faluban rendkívül alacsony a születések száma.

1.2. A Rudnán végzett néprajzi kutatások rövid áttekintése

Tudomásom szerint első alkalommal az 1950-es években végeztek a faluban komolyabb néprajzi kutatómunkát. Ekkor a Szlovák és a Magyar Tudományos Akadémia közti együttműködés keretében egy hosszabb ideig tartó néprajzi kutatás folyt itt és a szomszédos Kőrösben. Több neves néprajzkutató: Barabás Jenő, Boross Marietta, Manga János, Vajkai Aurél, valamint a hazai Michal Markuš kutatott a községben. Az itteni gyűjtés eredményeit elsőként az Adam Pranda által összeállított, Gemer c. sorozatban szlovák nyelven publikálták. Boross Marietta a gazdálkodási rendszer alakulásáról Rudnán 1866–1951 között (Borossová 1976), Michal Markuš Rudna és Kőrös népi táplálkozásának hagyományairól (Markuš 1976), valamint Vajkai Aurél Rudna népi építészetről (Vajkai 1976), majd később Manga János a rudnai és kőrösi ünnepi szokásokról (Manga 1981) jelentetett itt meg tanulmányokat. A budapesti Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában az említett kutatóktól származó rudnai gyűjtés anyagában található néhány, a temetkezéssel és halállal kapcsolatos hiedelmekre vonatkozó adat, a fotótárban pedig Boross Marietta és Vajkai Aurél Rudnán készült fényképei között van egynéhány, amely a temetőn készült. Ezek a felvételek számomra nagyon értékesek, ugyanis ezeken olyan sírok szerepelnek, amelyeken a ma már a rudnai temetőn nem létező sírjelek – fejfák és a lapos kövek – nagyon jól kivehetők. Mivel a fotók egy része Mindenszentek alkalmával készült, más fontos információval is szolgálnak.

A községben megfordultak a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem munkatársai is. Az Ujváry Zoltán által elindított Gömör-kutatás (vö. Ujváry szerk. 1991) eredményeként született Gömör Néprajza sorozat köteteiben Kotics József a gömöri népi méhészkedésről (Kotics 1988), Zsupos Zoltán pedig Dél-Gömör gyűjtőgető gazdálkodásáról (Zsupos 1987) szóló köteteiben rudnai adatokat is beledolgozott. Utóbbinak a 18–19. századi gömöri történeti néprajzi forrásokat közreadó munkájában is találunk Rudnára vonatkozó adalékokat (Zsupos 1994).

1.3. A gyűjtés és az anyagközlés módjáról

Évekkel ezelőtt, családlátogatásaim alkalmával kezdtem dokumentálni szülőfalum temetőjének sírfeliratait. Közben rájöttem, hogy ennek így nincs nagy értelme, ha nem írom le részletesen az egyes sírok jellemzőit. Tehát ezt az elvet követve számozott sorrendben leírtam a temető összes sírfeliratát. Munka közben született meg az elhatározás, hogy mindehhez összegyűjtöm a falu temetkezé-

si szokásait, a halállal kapcsolatos hiedelmeket, és kísérletet teszek a temetkezési és temetőkultúra változásainak rekonstruálására a 20. század elejétől napjainkig. Már a sírfeliratok másolása közben több ötlet is felvetődött bennem, hiszen – amint fentebb már láthattuk! – egy olyan községről van szó, amelynek lakossága etnikai, valamint vallási szempontból is meglehetősen összetett képet mutat. A sírok, sírfeliratok dokumentációja nagy segítségemre volt későbbi kutatómunkám során, hiszen ezek segítségével adatközlőimnek köszönhetően olyan tényekre, eseményekre és összefüggésekre is fény derült, amelyekre nem biztos, hogy rákérdeztem volna, vagy egyáltalán a gyűjtés folyamán felvetődtek volna.

Adatközlőim táborát mindig úgy bővítettem, hogy a magyar, szlovák, illetve cigány nemzetiség arányosan legyen képviselve, s ugyanezek a szempontok vezéreltek az adatközlők korát és vallási hovatartozását illetően is. Aránylag sok falumbéli sikerült megszólaltatnom, bár az ideális az lett volna, ha a település valamennyi lakosával beszélhetek, de ez a nagy távolság és az időhiány miatt sajnos megvalósíthatatlan volt. A szülőfalumról lévén szó, a helyismeret, s az itt leélt majdnem harminc esztendő tapasztalata nagy előnyt jelentett. Mivel beszélgetőpartnereim ismertek, ezáltal a temetésekkel kapcsolatos fényképanyag kölcsönzése is problémamentesebb volt, de ugyanez vonatkozik a különböző családi dokumentumokra is. Az 1990-es évek első feléből két – azóta már elhunyt – adatközlőtől származik néhány oldalnyi gyűjtés a temetkezési szokásokkal és hiedelmekkel kapcsolatban, amelyet e munkámban is hasznosítottam. Itt szeretném megjegyezni, hogy – bár munkámban sokat idézek szó szerint beszélgetőpartnereimtől – a személyiségi jogok védelme érdekében általában nem tüntetem föl nevüket, még kódolva sem. Csupán korukra, nemzetiségükre, valásukra utalok azokban az esetekben, ahol ez szükségesnek látszik. A kötet végén viszont betűrendben közlöm beszélgetőpartnereim jegyzékét. Munkám egy teljesen adatolt, az idézetek forrását pontosan feltüntető változatát elhelyeztem a Fórum Társadalomtudományi Intézet komáromi Etnológiai Adattárában (A-1099). A részletekre kíváncsi kutatók itt hozzáférhetnek. Az adatközlőimmel készült interjúkat általában magnóra vettem, mivel fontosnak tartottam, hogy a tőlük idézett történeteket a helyi nyelvjárásban, lehetőleg szó szerint írjam le. Itt azonban meg kell jegyezmem, hogy néhány beszélgetőpartnerem nyelvezete – minden esetben nőkről van szó – bizonyos mértékig eltér a többségétől. Ez egyrészt abból adódik, hogy többen szlovák településekről jöttek férjhez Rudnára, s magyarul itt tanultak meg. A magyar nyelvet szinte tökéletesen elsajátították, csupán árnyalatbeli különbségeket vehetünk észre az általuk beszélt és a községben általános nyelvjárás között. Egyik nagyobb városból idekerült szlovák anyanyelvű adatközlőm például kimondottan választékosan fejezi ki magát, pedig a magyar nyelvet itt a faluban kezdte tanulni. De választékosabb az átlagtól a fiatal korában hosszabb ideig egy Léva melletti községben, egy tanító házaspárnál szolgáló adatközlőm nyelvezete is. A kutatott településen a palóc nyelvjárást beszélik, de itt különösen jellemző, hogy a kettős mássalhangzókat csak röviden ejtik (pl. látott helyett *lätot*, a vitt helyett *vít*, vagy az adott helyett *adot*

stb.). A környékbeli falvak közül a krasznahorkaváraljaiak által beszélt nyelv hasonlít a legjobban a rudnaihoz. Szokták őket is bosszantani emiatt a következő mondattal: *Etem, itam, szalatam, majd megpukatam*. A helyi nyelvjárást egyébként részben a temető sírfeliratai is tükrözik, erre munkám során az ezzel foglalkozó fejezetben részletesebben is kitérek.

Az anyagközlés mikéntjéhez tartozik továbbá, hogy az informátoraim által elmondott szövegeket, valamint a tájszavakat *dőlt betűkkel*, az idézőjelek mellőzésével adom. Utóbbit akkor teszem ki, ha maga az adatközlő is idéz valakit vagy valamit. Az egyéb idézeteket viszont idézőjelben és nem kurzívan adom közre.

Átolvastam a községi krónikát is, amelyben viszonylag sok kiegészítő információt találtam, elsősorban az évszámokra vonatkozóan, bár később kiderült, hogy néhány ezek közül pontatlan. Mivel a krónika csupán a második világháborút követő időszak történéseit tartalmazza, nélkülözni kellett az ezt megelőző idősakra vonatkozó feljegyzéseket. E mostani krónikát Fülek Dezső, a rudnai magyar és szlovák alapiskola rozsnói származású igazgatója kezdte vezetni 1952-ben szlovák nyelven. Ő a korszak gyakorlatának megfelelően az 1948-as rendszerváltás utáni ideológiai elvárások szellemiségében dokumentálta az eseményeket. Az objektivitást elég gyakran nélkülöző történelemszemlélet alaposan rányomta bélyegét arra a bevezető részre, amelyben a község történetét foglalta össze. Egy példa erre:

“Po skončení druhej svetovej vojny posunujú sa južné hranice Slovenska na čiaru bývalej ČSR a tak napráva sa krivda, spáchaná v r. 1938 viedeňskou arbitrážou, ktorou odtrhli z nášho národného tela celé južné pohraničie bez ohľadu na dejinnú minulosť týchto krajov.”

[“A második világháború befejezése után Szlovákia déli határai az egykori Csehszlovákia határvonalaira tolnak vissza, jóvátéve ezzel azt az 1938-as bécsi döntés által hozott igazságtalanságot, amelynek következtében nemzeti testünkről leszakították az egész déli határvidéket, figyelmen kívül hagyva ezen részek történelmi múltját.”]

A bevezetésben arról is szó van, hogy a községben a 2. világháborút megelőzően is vezettek krónikát, azonban azt a mai krónika szerint a “magyar megszállás idején Magyarországra küldték”. A krónika vezetője azt is megemlíti, hogy “a krónikában hiányosságok mutatkoznak, ugyanis a község múltjáról szóló több dokumentum megsemmisült a második világháborúban”. Sajnos a budapesti Országos Levéltárban nem sikerült nyomára bukkannom, így egyelőre nélkülözni kellett ezt a bizonyára sok fontos információval szolgáló dokumentumot. Fülek Dezső halála után Lőrincz László vezette egy ideig a krónikát, jelenleg pedig özv. Rencsok Sándorné, a helyi (a hetvenes évektől szlovák oktatási nyelvű) óvoda nyugalmazott igazgatónője dokumentálja az eseményeket.

Mivel a kommunista ideológia befolyásolta, és nem kis részben meg is változtatta a temetési szertartásokat, külön figyelmet fordítottam minden ezzel kapcsolatos mozzanatra. A Polgári Ügyek Testületének megalakulása 1975-

ben, valamint a községben működő, 1972-ben alakult *Fecskemadár* női éneklő-csoport fontos szerepet játszott a polgári temetéseknél (az előbbi krónikáját is hasznosítani tudtam munkám során), külön alfejezetet szántam ennek elemzésére is, továbbá a politikusok és államférfiak, valamint közéleti személyiségek halálával, esetleg jelképes temetésével kapcsolatos, a községre is vonatkozó, s annak lakosai életében betöltött szerepének is.

Átnéztem a Rozsnyón megjelent lapok egy részét, pontosabban a *Sajó-Vidék*, a *Rozsnyói Hírnök* (később *Rozsnyói Híradó*) 1945-ig megjelenő számaint, valamint az 1945 után *Gömöri Hajnal*, illetve *Zora Gemera* címmel megjelent regionális lapokat is. Ezekből szintén sok, a téma szempontjából hasznosítható adathoz jutottam.

Könyvem kéziratának lezárását megelőzően Liszka József segítségével elkészítettük a temető aránylag részletes, az összes sírt feltüntető térképét, hogy ennek segítségével pontosabb szemléltethessem a családok temetkezési helyének változásait, valamint a temető felekezeti hovatartozás szerinti beosztását, az eredeti temetkezési rend felbomlását stb. A csatolt térkép a 2000 november végi állapotokat tükrözi vissza.

Intenzívebb gyűjtést tulajdonképpen három éven keresztül végeztem. A temetőn alkalmam volt figyelemmel kísérni, hogyan változtak évszakonként, illetve ünnepenként a sírok elsődleges és másodlagos díszítményei. A sírokról kutatómunkám során az év különböző szakaszaiban fényképeket készítettem, amelyek (dokumentációs értékük mellett) nagy segítségemre voltak a gyűjtés folyamán is. Adatközlőim emlékezetében is több mindent felidéztek a fényképek, segítségükkel olyan információkhoz juthattam, amelyek nélkülük talán homályban maradtak volna.

Közreadom azokat a temetkezéssel kapcsolatos dokumentumokat is, amelyeket beszélgetőpartnereim kölcsönöztek. Mindegyik szöveget változtatás nélkül közlöm. Viszonylag gazdag fényképanyagot is csatolok a leíráshoz. Ezek egyrészt az adatközlőim által rendelkezésemre bocsátott temetéseken készült felvételek, valamint néhány Vajkai Aurél és Boross Marietta, a budapesti Néprajzi Múzeum Fotótárában található 1955-ben, illetve 1956-ban a temetőn készült felvételei, továbbá a magam készítette fényképekből is válogattam. A válogatás nagyon nehéz volt, mert az előbb említett forrásokból gazdag fényképanyagra tehettem szert. Mivel igazodnom kellett az arányok betartásához, sajnos több olyan felvétel közzétételét is mellőznöm kellett, amelyek szintén több érdekes információval szolgáltak volna. Adatközlőimről készített felvételeim egy részét is közzéteszem. Ahogy arra már fentebb utaltam, a gyűjtés teljes dokumentációja, beleértve a gazdag fényképanyagot is, megtalálható a Fórum Társadalomtudományi Intézet komáromi Etnológiai Központjának néprajzi adattárában.

Izgalmas (és csábító) vállalkozás lett volna az összegyűjtött anyag alapján párhuzamokat vonni más vidékek temetkezési szokásaival, hiedelmeivel. Ezt azonban most nem tettem meg. Egy részletesen adatolt, teljes terjedelmű összehasonlítás ugyanis szétfeszítette volna a jelen munka kereteit. Azt viszont nem hagyhattam ki, hogy a szomszédos falvak vonatkozásában ne hívjam fel

a figyelmet bizonyos párhuzamokra, már csak azért sem, mivel az onnan Rudnára férjhez jöttek közléseiről van szó, akik jelenleg tehát szintén a rudnai lakosok egyik hányadát képezik, s ily módon hiedelemviláguk ugyanúgy része a rudnai hiedelemvilágnak is.

Munkámban – ahogy az már fentebb részben kiderülhetett – nem csupán az archaizmusokat mutatom be, hanem párhuzamosan jelzem a változás folyamatát és a jelen szokásait, a ma is élő hiedelmeket stb. Igyekeztem minden egyes olyan mozzanatra kitérni, amely valamilyen vonatkozásban kapcsolódik a halálhoz. A halotti búcsúztatók szövege mellett különböző újsághíreket, s más dokumentumokat is közlések. Meggyőződésem, hogy az itt leírtak figyelemre méltó és tanulságos információk lehetnek más területen tevékenykedő szakemberek számára is.

Végezetül kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor köszönetet mondok először is minden rudnai beszélgetőpartneremnek, akik türelmesen válaszolgattak kérdéseimre. Nélkülük, az ő tudásuk, ismereteik nélkül e könyv nem születhetett volna meg. Köszönet illeti húgomat, Juhász Évát és Korčok Marianát a terepmunkában nyújtott kiegészítő információszerzéseikért. Köszönettel tartozom továbbá lektoraimnak, Bartha Eleknek és Ujváry Zoltánnak, valamint Balázs Györgynek, a budapesti Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettesének, munkám során nyújtott segítségükért.

A legnagyobb köszönettel azonban férjemnek, Liszka Józsefnek tartozom, akinek biztatására fogtam hozzá e munka megírásához és aki mindig segítségemre volt, ha szükségem volt rá.

Keszegfalva, 2001. 11. 1.

A szerző

2. A halállal kapcsolatos hiedelmek és szokások

“Éjjel azt álmodtam, kihullottak a fogaim; s ez az álom – minden bölcs könyv és javasasszony szerint – betegséget, halált jegyez. Estére kilelt a hideg, dobált a láz. A fordulat nem lepett meg; az álom, mint egy vészlámpa, kigyullad, vörös fénynyel, az éjjel és az élet sötétjében.”

(Márai Sándor: *Ég és föld*)

2.1. Haláلهőjelek

2.1.1. Az állatok viselkedése

Kutya. A kutya vonítását (vonyítását, uvítását) mint a halál elsődleges előjelét kivétel nélkül mindegyik adatközlő ismeri korra, nemzetiségre és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül. Számptalan konkrét példát hoztak fel, amit őők maguk tapasztaltak:

Vonított a kutya Gotháréknál. Mondom: ember, biztos meghal valaki. Meghalt a szomszéd, ez a Kerekes Géza, it a szomszédba.

A kutya vonított, meg megjelenik az éjeli madar, a kuvik. Úgy mongyák, hogy ahol megszólal, ot valaki meghal.

Az igaz, hogy a kutya megérzi, hogy meg fog halni valaki, hogy vonított akkor. Mer mi-kor mielőtt az uram meghalt, anyira vonított a mi kutyánk, retenetesen. Az uram még ki is szólt az ablakon, hogy no, kit fogol már kivonítani? És ő halt meg 2-3 napra. És már észrevetem, hogy it a faluba is hogyha valaki meghalt, vonított a kutya.

A kutya vonított. Amikor az apósom meghalt, a szomszéd kutyája akkor is igen vonított előtte.

Amikor fent az Ivágyón felakasztota magát Hrutkai, akkor a mi kutyánkal nem lehet bírni, úgy vonyított.

A mi kutyánk, az teljesen tönkre vót, azt alig lehetet halani, pedig it jártak a halothordó-emberek, it jártak a rokonok, ez a mi kutyánk az két hétig olyan csend-

be vót, az anyira gyászolta nagymamát, oszt nemsokára rá meghalt rákba nagymama után.

A kutya meg a koporsó alá fekűt, amikor a temetés vót, oszt ot fekűt a koporsó alatt, amíg az udvarból ki nem viték a koporsót. Keresztapa bezárta őt az ólaskába, mer hogy a temetés lesz, meg gyön a sok nép meg minden. Úgy ordított, vonított, hogy muszajta kiengedni, oszt adig ot fekűt a kutya a koporsó alatt, amíg ki nem viték az udvarból.

Nálunk, amikor az ember meghalt, a kutya már előtte ki se gyöt a bódéból, meg utána se. Az se nem ivot, se nem evet. Az a kutya úgy le vót rongyolódva, hogy muszaj vót másikat hozni. A kutya nagyon megérzi. Már előtte egy héttel vagy két-övel az már nyugtalan vót, meg mindig a gazda körül van.

Kuvik – bagoly. A legtöbb adatközlő a kutya vonítása mellett a kuvik megszólalását jelölte meg, mint a halál másik legismertebb előjelét. Több néven is ismerték ezt a madarat. Nevezik halálmadárnak, vitki és kivi-madár-nak, sőt egyik középkorú adatközlőm kvitki-madár-ként emlegette. A vitki elnevezést idősebb adatközlőim azzal magyarázzák, hogy amikor a madár megszólal, olyan hangot ad ki, mintha azt mondaná, hogy vidd ki, vidd ki [ti. a temetőbe].

A kuvikmadár is megszólalt azelőt, hogy meghalt az uram. Gyerekoromba is mindig halotam. Anyám is monta mindig, hogy no gyerekek valaki meg fog halni, mer a kuvik már kiabál.

Három napal a Feri halála előtt nagyon szólt it a közelbe a kuvik, monták töben is.

Amikor elmentünk megnézni a barátnőmel Lőrinc Marcit, mikor beteg vót, az udvaron a diófán megszólalt a vitki madár. Oszt meg is halt szegény.

Amikor az uram komoly beteg vót, nagyon le vót gyengülve. Vagy két napal a halála előtt, egy madár, elég nagy madár a konyhaablaknak ütközöt, ez a halál előtt vagy egy-két napal volt. Olyan érdekes madár volt, de nem figyeltem meg. Azelőt soha nem ütközöt madár az ablaknak.

Egyik adatközlőm egy szlovák nemzetiségű falubelitől hallotta (aki Rőcéről jött férjhez Rudnára), hogy nem jó, ha a bagoly megjelenik a háznál:

Aztat én Macko nénitől halotam, hogy a bagoly is. Nekünk sose vót bagoly a kertünkbe. De ahogy az uram kezte a halálozást, meg oszt Jani bácsiék betegeskedtek, utána Kati... Akor sokan meghaltak ebe a kertbe, de akor it laktak a baglyok igen sokan. Ignátnot anyira istentelenketek ot az ablakon hátrul, hogy az a Mirko kisgyerek vót, az már a kétség útyán vót, mer azok már úgy zörögtek az ablakon, az borzasztó vót. Laktak a baglyok it, folyton laktak. Én ezt sose tutam, hogy mér laknak it, oszt Macko nénivel jártam Rozsnyóra a templomba. Oszt ecer it a mi

kertünknel kísértem őt ki, oszt akkor a bagoly meg napal elkezdett csörögni meg megláta, hogy ott laknak a diófán. Három nagy gyönyörű bagoly ült a diófán. Oszt meg is szólaltak. Oszt monta is mingyár Macko néni: joj, baglyok laknak itt, nem jó. Kit fognak ezek "vyhuhúkálni". Koho budú vyhuhúkat? To nedobre, ked prídu. Oszt montam is neki, hogy igaza van, mer nagyon sokan meghaltak itt. A faluba is monták, hogy ez borzasztó, hanyan meghaltak itt már. Borzasztó vót ez iten... Hát hogy így van-e, de ezt Macko nénitől halotam. Monta, hogy "Bizony, ahova a baglyok bekötöznek, azok nem jót hoznak."

Egyéb állatok. Egyetlen idősebb adatközlőm szerint az is halált jelent, ha a **béka** bemegy a házba. Mások ezt a haláلهlőjelet nem ismerik, viszont sokak szerint a béka *betegséget jelent, betegséget hoz.*

Már éneke is elgyűt többször a fekete madar, a kuvík. It vót a kapun. Meg begyűt nekem ecer egy béka is. Azt monták, hogy ha begyűn a béka, akkor meghal valaki. De én nem emlékszek ara, hogy meghalt vóna valaki.

A **ló** és a **tehén** is megérzi, ha haláleset következik be:

Az álatok megérezték, ha valaki meghalt, a tehen prűszkölt, szaladgált, meg a ló is nyugtalanodot. Megérezték, hogy aba a házba meg fog halni valaki.

Amikor atyuska meghalt, Gothár, mamámnak az apja, osztan vót nekik egy ló. Azt még apa a háború alatt fogta nekik, oszt amikor atyuska meghalt 47-be, egy hónapra rá a ló is megdőglött nekik. Ez olyan csodálatos vót, épen keresztapa monta, hogy, én azt nem hitem vóna, hogy elmegy a ló a gazdája után.

Azt tartották, hogy a **házikígyót** nem szabad megölni, mert akkor az halált hoz a házhoz:

A ház környékén lakik kígyó, a sógorom is megölt itt egyet, féltünk, hogy meghal valaki, mert hátha házikígyó volt, de nem halt meg senki.

Nagymamámtól halotam, hogy vótak házikígyók, de azt nem vót szabad agyonütni, mer azt monták, hogy akkor a házból meghal valaki. Töbnyire gyerek szokot lenni. Azt is halotam, hogy gyerekekhez odaszegődöt egy kígyó, a gyerekel egy bögréből ita a tejet, de ahogy oszt megölték, a gyerek is meghalt. Régen sok ilyen beszédet lehetet halani.

A következő történet szerint az adatközlő a férje halálos balesetét megelőzően fát gyűjtve az erdőn, éppen egy tisztáson dolgozott, amikor egy **sas** furcsa viselkedése hívta fel a figyelmet a közelgő halálesetre:

Mind a keten tapasztaltuk. Vagy egy hétel előtte [az adatközlő férjének halálát megelőzően – L.J.I. megj.] vót, vagy, azon a héten, nem is tudom. Mink ott dolgoztuk a fákal az erdőbe, ecer felénk gyűt egy sas. Már ott nem is vót fa. Mert mon-

gyuk rá, ha fa let vóna, vagy fiókája van ot, akor azt védi, vagy mit tudom én tőlünk, mer ot dolgozunk. De már ot nagy fa sehol se vót feletünk, csak a tisztás, a fák javát pucoltuk. De azt az ordítást, amit az a sas csinált! Csak feletünk keringet, és feletünk keringet. Ez olyan borzasztó, rémitő vót, hogy ha én akor ot magam letem vóna, én tisztára kirímetem vóna, biztosan rohantam vóna haza. Az uram is monta: de mit akar ez a sas? Szóval retenetes vót, és vagy tíz percig csinálta ezt. Oszt utána megint viszagyt. No, oszt amikor másocor is elment, már nem gyüt vissza. Álmat se álmatam olyat, de az a sas akor az erdön úgy ordított, mind mikor veszély van, mind amikor olyat jelez, ahogy mongyák, hogy a kivi mádár is szokta jelezni, ha meghal valaki.

Evangélikus szlovák adatközlőm még az édesanyjától hallotta, hogy a természetellenesen kis tojás nagyon rosszat jelent, ezért át kell dobni a tetőn a szomszédba:

Takarítottam, minden pokrócot kimostam. Mindenkinek azt montam, hogy meg fogok halni, kitakarítok, mer igen rossz érzésem van. Takarítottam, és akor töben gyötek, hogy mit csinalok. Oszt akor halt meg Robi. Igen rossz előérzetem vót. Hultak a levelek, oszt olyan rossz előérzetem vót, Istenem, mi fog történi, valami baj fog történi! És aba az évbe a kivi is igen hangoskodot, meg szegény anyu mindig azt monta, hogy a kis tojás bánatot okoz, azt ki kel dobni. A tyúk akor épen olyan kis tojást tojt. Oszt montam is Robinak, hogy Robi, ezt a kis tojást, amit a tyúk tojt át kelene dobni a háztetőn. De ő, ugye mind a fiatal, csak kinevetet. Én meg éreztem a rosszat, de nem őrá.

2.1.2. Különleges események

Számtalan történetet meséltek adatközlőim olyan különleges eseményekről, amelyek valamelyik hozzátartozójuk halála előtt történtek, de több olyat, amit mástól hallottak. Ezek általában rejtelmes kopogásokra, kép falról való leesésére, óra megállására stb. vonatkoznak:

Meg én szoktam olyan harangozást halani, mintha harangoznának, oszt akor utána mindig meghal valaki.

Én nem tudom, hogy miér, de nekem halotak előtt az a tapasztalatom azelőtt nem vót, de mikor az uram meghalt vóna, nekem vagy két hétel előtte állandóan a halotti énekek gyötek a gondolatomba. Néha még dúdolgatam is munka közben. Folyton csak a halotti katolikus énekek gyötek a gondolatomba. Ki is akartam verni a fejemből, de nem tutam, ahogy se értetem, mér gondolok én mindig ezekre.

Általános hiedelem, hogy ha valaki nem otthon hal meg, halálát jelzi az otthoniaknak. Hasonlóképpen a közelebbi vagy távolabbi rokon halálára utaló jeleket is megfigyeltek adatközlőim:

Ha nem othon van, akor, van valamilyen jel. Mindig szokot leni valamilyen jel, vagy az óra eláll, vagy a tűkőr eltörik, vagy leeseik valami. Ez szokot leni, mások is mon-

ták. Akor is, amikor az én anyósom meghalt, nálam a kredencbe a pócok leestek egymásra. De aba egy csésze, egy pohár, se semi nem tört össze. Az csak mind egymásra lesimult. A pócok egymásra estek, de semi nem vót eltörve. Én megjátem, mer nem tutam, hogy mi az a zörgés, csak regel, mikor mentem a kredencbe, akor látam, hogy mi van. És akor halotam, hogy meghalt. Tányír is leesik a falról, oszt nem török össze. Ilyen jelek vannak, ha másüt valahol van valami baj. Valaki meghal oszt nincs othon, akor valami jel van.

A következő, római katolikus, szlovák nemzetiségű adatközlőm által elmondott történetben a több mint hetven kilométerre fekvő város kórházában elhunyt nagyapa halálakor jelzett az otthoniaknak:

Amikor nagyapám meghalt, akor is vót egy furcsa élményem. Az egyik fiam, igen beteges vót, oszt ő igen agódot mindig érte. No oszt amikor nagyapám meghalt, akor a fiam 13 hónapos vót. Oszt előtte vótunk őt Kasán vasárnap a kórházba meglátogatni. Oszt a gyerek akor úgy totyogot, oszt nagyapa igen örült neki. Oszt hétfőn megoperálták őtet, hétfőn, szerdán még vót édesanyám meglátogatni, monta is, hogy jól van nagyapa. Oszt úgy ültünk a szobába, édesapám nagyon szerete a tévé híradót nézni. Én a gyereket az ölembe vetem, oszt ahogy így ültünk, őt vót egy nagy kristályváza melettem. No, oszt mintha a gyereket kikapta vóna valaki a kezemből, a gyerek bele fejel a vázába, No, vót ordítás! Én tartotam őtet, de mintha valaki kivete vóna a kezemből. No oszt másnap jót a telefon Kasáról, hogy nagyapa meghalt. Senki nem tete ezel az esetel összefüggésbe, csak oszt édesanyám amikor másnap ment fel Kasára, megtuták, hogy pont akor halt meg, amikor a híradó vót. Ez egy olyan apróság, de én azt gondolom, hogy nagyapa elgyöt elbúcsúzni a kisunokától, mielőtt meghalt.

Református, magyar nemzetiségű adatközlőm fia halálakor nem tudta bekapcsolni a televíziót. Csak egyet pattant és nem működött. Később, amikor újra próbálkoztak, már ismét működött. Később derült ki, hogy éppen akkor történt a baleset, amikor nem tudták bekapcsolni a televíziót. Úgy gondolják, hogy fiuk így jelzett nekik.

Együt vót a család, oszt ahogy bekapcsoltuk a tévét, egyet patant, oszt semi kép nem vót. Oszt később, olyan kilenc óra körül, megint megpróbáltuk, hát akor már be lehetett kapcsolni. Oszt amikor először próbáltuk az épen akor vót, amikor Gabi beeset a barlanga, oszt meghalt, azt monták, hogy fél nyóckor vót, mink meg akor nem tutuk bekapcsolni a tévét.

Az egyik koléganőm gyöt munkába, oszt mongya, hogy képzeljétek mi történt. Hát mi? A virág fel vót nekik téve az előtérbe. A férje igen szerete a virágokat, igen sok virágjuk vót, oszt amikor az ura meghalt, mesélte, hogy ahogy ment haza az anyósával, a virágok le vótak rakva a födre, de a cserepeknek nem történt semi baja, meg a virágoknak se. Az álvány ált, nem vót eldőlve, de a virágok le vótak rakva a födre. Akor még a férje a kórházba vót, oszt utána megtuták, hogy már nem lehet meggyógyítani, oszt meg is halt. Hát azt monta a koléganőm, hogy ez a virág-dolog biztosan valami jel lehetet, hogy meg fog halni.

Következő idősebb, evangélikus magyar adatközlőm fiatalasszony korában halott szokatlan zajokat a konyhájából:

Amikor a sógornóm anyósa meghalt, oszt ... a fiam vót akor kicsi, oszt atam neki écake ini teát. Hát ahogy felkeltem, a pléhek, amik it vannak a sparhét előtt zörgtek a konyhába, mintha összeverék vóna. Oszt én letetem ..t, kigyöttem megnézni, hát minden a helyén vót. Másnap écake meg a sógornómet járta az anyósom nyomdosni...

Idős római katolikus szlovák adatközlőmmel egyik éjjel furcsa dolog történt, mintha fekete hosszú ruhába öltözött öregasszonyfélét látott volna. Nem tudja ő sem, hogy álmodta-e, vagy pedig valóban látta. Arra gondolt, hogy talán valamelyik magyarországi rokon halhatott meg, s e látomás ennek jele lehetett:

Môj otec mal rodinu v Maďarsku. Rodičia mu tam pracovali, aj zomreli. Neviem, či dajaké znamenie to urobilo, alebo čo, no neviem. Deti som si pokúpala, keď som bola mladšia, no deti som si pokúpala, som ich pokladala spať, a potom zase som sa ja dala do poriadku, a som si ľahla. No, neviem, či sa mi to prisnilo, či to tak, ako keby som bola videla tak stáť, pri posteli bola, stála predom mnou, no taká ako, no nie mniška, ale taká stará, do čierneho oblečená. Ja som sa obrovsky zľakla, ja som ťahala môjho z druhej postele, a som ho nevedela zobudiť, ale to neviem či sa mi to snívalo, alebo som to videla opravdu. Potom som sa skryla od strachu pod duchnu. Vytiahnem hlavu spod duchny a zase len tam stojí, a potom to zmizlo. Ale či to pravda bola, alebo zaspala by som bola, a sa mi to prisnilo, to neviem... Že by to bola znamienka, že by tam bol niekto zomrel, tam v Maďarsku...

E jelenséggel kapcsolatban főleg idősebb adatközlőim meséltek el hasonló eseteket. Leggyakrabban azt tapasztalták, mintha valamilyen nehéz tárgy zuhant volna le nagy robajjal. De számtalan olyan jelenségről is szóltak, amikor kopogást, zörgést, csörrenést, nyikorgást stb. hallottak, s másnap, vagy rövid időn belül meghalt valamelyik rokon, vagy közelebbi ismerős, esetleg falubeli.

Dusza teta [= néni – L..J.I. megj.] is beszélte, hogy neki is kopogot valaki az ablakon, oszt halota, hogy azt mongya neki, hogy Klári gyere ki. Oszt kiment, oszt nem látot senkit. Oszt rá pár napra meghalt valaki a faluba, már nem tudom, kit is mondott.

Idősebb, római katolikus, magyar nemzetiségű, Krasznahorkaváraljáról származó adatközlőm azt hallotta, mintha valami hatalmas, nehéz tárgy zuhant volna le fölülről, azonban nem esett le semmi. Ugyanilyen szokatlan dolog történt más alkalommal is. Akkor egy távolabbi faluban lakó rokon hunyt el:

Fekütem a rekamíron, oszt mintha csak egy ötmázsás vas zuhant vóna le ide. Engem meg is mozdított, megmozdult rekamír alattam. Úristen! Néztem a plafonon, hogy mi zuhant ide le, de nem látam semit, oszt ijedtembe meg se merem fordulni, hogy megnézem, mi eset le ide... Oszt kikeltem megnézni mégiscsak, de

nem látam, semit a világon. De mondom, az olyan nagy zaj vót, mintha valami nagy vas zuhant vóna le, mondom, még a rekamír is megmozdult. Már azt is gondoltam azótától, hogy valami szelem ez, vagy ha nem szelem, akkor valami földrendés keletkezett. Mer, ecer egy olyan tapasztalatom is vót, míg a fiam kisgyerek vót. Beteg vót. Oszt közbe vót Hoszúszón rokonunk. Meghalt a rokon Hoszúszón. Anyuskaék elmentek Hoszúszóra a temetésre. Az a bácsi vót is nálunk, aki meghalt. Elég az hozá, hogy az anyósomék elmentek a temetésre, sütöt a nap, minden... Ecer csak elkezd velünk rázódani a szoba, rendesen a szekrények, az ajtók zörögtek. Atya egy Úristen, mi ez? A gyerek is érezte. Azt mongya: Anyuka mi az? Én fiam nem tudom. Megijetem, hiába vót napal, megijetem. Mondom: Istennem, most magunk vagyunk itthon... De megált ez. Csak ecer még egy csöpet oszt vége vót. A faluban senki se észlelt semit... Hogy ez mi vót, nem tudom. Hogy az a rokon gyühetet el, én már nem tudom, vagy valami egyéb erő, én nem tudom. Mer így egyebet nem vetünk észre.

Egy reggel ugyanezen adatközlőm férjével együtt úgy hallotta, mintha valaki egy hatalmasat ütött volna az ablakra, de nem volt az udvaron senki. Ez az eset akkor történt, amikor az egyik rokonuk felakasztotta magát:

Amikor X bácsi felakasztotta magát: Hát azon a regelen, ahogy beszélgetünk az uramal, hogy mit is fogunk aznap csinálni. Az udvari ablakra, olyat rávágott valami, hogy azt hitük, hogy kihul az ablaküveg. Az uram rögtön ugrik ki az ajtón, mi van it? Ki zörögött. De nem látott semit, senkit. Délután oszt gyöt a hír, hogy X felakasztotta magát. Elgyüt ide...

Berzétei származású, református magyar adatközlőm történetében ugyancsak titokzatos zörej jelezte a közelgő halált:

Amikor Sajóházán meghalt az egyik rokonunk, hát fekütnék az ágyba, ködös vót az idő, eset az eső, hát minek kegyünk olyan korán... Fekütnék az ágyba, de nem alutunk. Ecer csak egy nagy csörenést halotam, de olyat, mint egy nagy vas eset vóna le a padlásra. Megrezentem. Mondom az uramnak: te ezt halotad? Azt mongya: halotam. Te is? Én is. Felment a padlásra, semit az égvilágon nem tanált otan. Hát hogy milyen jel vót?.. Akor gyöt egy óra múlva a rokonunk, gyöt fel kopogtattni, hogy meghalt ... néni. Akor halt meg, amikor azt a nagy csörenést halotuk, mintha egy vas eset vóna le.

Egyik középkorú, római katolikus magyar adatközlőm olyan történetet mesélt el, amikor a nagyanja halála előtt az egész család ajtónyikorgást hallott éjjel:

Amikor nagyanám meghalt, még gyerek vótam akkor. Már lefekütnék, oszt ecer csak halom, hogy az ajtó csak nyikorgot, ki-be, ki-be. Felkeltem, oszt anyám is monta apámnak, azt mongya: te, halotad? Halotam, monta apám is. Csak nyikorgot, ajtó, ki-be-ki be, de senki nem vót ot. Oszt nagyanám meghalt.

Ezekhez hasonló történetet mesélt el egyik cigány származású adatközlőm is:

It vagyunk bent a házba, it vót a fiam is, oszt valaki zörögöt. Azt hitük, hogy a kűlykők, hát ki is kűtem a fiamat, néze meg, hogy ki hajigál valamit. Oszt egyáltalán nem vót kint senki, meg a közelbe se, az ablak meg ki vót törve. Oszt meg is halt sebbe a testvérem. Mintha verték vóna az ablakot, oszt nem vót senki se sehol.

A szokatlan események közül sokan említették, hogy amikor a tányér minden ok nélkül leesett a falról, utána rendszerint rövid időn belül meghalt valaki. Olyan esetet is meséltek, amikor a tányér annak ellenére, hogy magasról esett le, nem törött össze, ami szerintük szintén szokatlan jelenség. Cigány származású adatközlőm édesanyjának halála előtt a faliszekrény esett le a falról magától:

Mielőtt meghalt anyám, akkor a szekrény leszakad it a konyhába, ami ot vót a falon. Rá két hétre oszt meg is halt anyám.

A kép leesését a falról is említik adatközlőim, mint rövidesen bekövetkező halálra mutató jelet:

Az anyának vótak felakasztva a falon képek Feriről. Oszt ő jöt haza, Rőcéről, oszt láta, hogy ot vót leesve az asztalra a képe, arcal lefele. Azt már nem tudom pontosan, hogy hány napal a halála előtt, de körülbelül egy hétel.

Amikor meghalt a mostohám, elkészítetem a ruháját már előre, mer monta az orvos is, hogy meg fog halni. Hát oszt én mindent elkészítetem az ágyra. Mindent kikészítetem. Hát ahogy menyünk, hogy összeszegyük a ruhát, lépek be a szobába, hát látom, hogy nincs a falon a két szentkép. Mind a két nagy szentkép etűnt a falról. Hol vannak a szentképek, mondom a testvéremnek, hol vannak? Ő is kérdezi: hol vannak a szentképek. Hát az ágy megé vót leesve mind a két szentkép, de azoknak semi bajok nem vót, az üveg se vót megrepedve, se semi.

Egyik idősebb (azóta már elhunyt) adatközlőm kamrájában a polcon álló fagyaltos termoszt törött össze magától. Csak a nagy durranásra lett figyelmes, s ahogy ment megnézni, hogy mi történhetett, látta, hogy a termoszt darabokban hever. Nem értették, miért törhetett szét, hiszen nem is volt bedugaszolva. Néhány nap múlva a kislány hirtelen – akkor még gyógyíthatatlan betegségben – elhunyt.

Nagyon sok beszélgetőpartnerem vagy maga tapasztalta, vagy mástól hallotta, hogy amikor valaki meghalt a családból, magától állt meg az óra és ugyanazt az időt mutatta, amikor beállt a halál:

Amikor az anyám meghalt, mink éppen Prágából gyötünk haza. Nem is figyeltük akkor az órát, mer keletet meni intézkedni, mentünk Rozsnyóra. Oszt csak utána, amikor már itthon vótunk, oszt néztünk az órára, akkor látuk, hogy az meg van állva. Igen megdöbentünk, mert éppen akkor állt el, azt az időt mutata, amikor anyukám meghalt.

Nekem elált az óra, hogy az uram meghalt. Egy óra körül ált meg az óra, amikor meghal.

Úgy tartják, hogy az idősebb emberek megérik közelgő halálukat. Valamilyen szokatlan, furcsa dolog történik velük, illetve különböző látomásaik vannak:

Nagyanyám monta, hogy ő megérezte, hogy meg fog halni, legyüt ide elbúcsúzni. Oszt meg is halt. Oszt ahogy gyüt le ide, oszt Csapó Margit ment inen haza, hát kiátot utána, hogy várjal, akarok veled beszélni. Mikor megált, oszt monta neki, hogy én már többet nem fogok veled beszélni. A zód csíkos pokrócot szőtem akkor épen. Oszt amikor megszőtem, legyüt megnézni, mert ő vetete fel. Legyüt megnézni, hazament oszt egy héten belül meg is halt.

Az anyósom monta, hogy amikor az apósom meg akart halni, hogy azt monta, no gyerekek, amit tutam, megcsináltam, mert én, ahogy a napocska fog lemeni, én is úgy fogok meghalni. És úgy is vót, estére meghalt ő is. Ő anyira érezte.

A rokonomék vótak ásni a patak melet, oszt mamikát meg othon hagyták. Régebben operálták őt. Oszt ő furt a kutyát zavarta ki: Financ meny ki, Financ meny ki! Oszt monták neki a gyerekek, hogy mamika, it nincs semi kutya. De it a kutya, aszongya, zavarjátok ki inen, én félek tőle. Mire lementek az anyokér, meg az apjokér, hogy gyöjenek haza, nagyanyánk már halot vót. Furt a kutyát zavarta a halála előtt. Megérezte, hogy meg fog talán halni, vagy mi...

Amikor az én apám meghalt, it boncolták a szobába. Épen ötven éve, hogy meghalt. Oszt mielőtt meghalt, kint fekűt a dikón, oszt monta neki anyám, hogy gyere aludni. Oszt bementek aludni, oszt felűlt az ágyon, oszt utána szalat ki, oszt kérdezte, hogy nem tik vótatok engem nyomkodni? Mer azt álmodta, vagy érezte, hogy nyomkoták. Oszt másnap meg meg is halt.

A Rakottyai Ibiék gyerekek vótak, az apja igen beteg vót. Aszt monta a feleségének: "Ód el a vilanyt, meg engem is". Meg is halt reggelre.

Azon az écakán, amikor nagymamám meghalt, senki nem tudot aludni a családba. Mink is fel vótunk, apu is fel vót, keresztanyámék is felvótak, Ica néni is felvót [az elhunyt lánya – L.J.I. megj.]

Gyakori eset, hogy valakinek kellemetlen, nyomasztó érzése támad, s érzi, hogy valami rossz fog történni. Egyik evangélikus szlovák adatközlőnek a fia halála előtt volt rossz előérzete, de azt hitte, hogy ő maga fog meghalni. Elmondása szerint akkoriban a kivi madár is hangoskodott, a tyúk is szokatlanul kis tojást tojott. Egy másik, evangélikus magyar adatközlőnek a férje halálát megelőzően volt furcsa érzése:

Regel, ahogy keltem munkába, mondtam is neki, hogy jój, nekem úgy nem akarózik meni munkába. Mondom, én még soha nem vótam így, valahogy nem érzem jól magam. Hát ő még nevetet rajta, hát aszongya, üzeny be munkába, hogy szabadságot kérsz, oszt maragy ither, hisz menyien úgy csinaják, akiknek nem akarózik munkába meni. No, oszt mink elmentünk munkába, oszt fél nyóckor már üzentek, hogy rögtön menyünk be a kórházba, mer az uramat beviték, mer roszul let. Mire beértünk, már meghalt.

2.1.3. Álom

Azt tartják, ha valaki rosszat álmodik (pl. dőlnek a falak, süllyed valamibe, mert húzza valami erő lefelé stb.) akkor rövidesen valami baj történik a családban. Egyik idősebb, református magyar adatközlőmnek a násza halála előtt volt furcsa álma:

Amikor a nászom meghalt, olyat álmotam, hogy a házunk dőlt. Dőltek a falak. Montam: Istenem valami baj lesz. Úgy is volt. Megvolt a baj. Nem mondom, hogy három napon belül, de rövidesen megtörtént a baj, mer ő roszul let, leeset, beviték a kórházba, oszt utána később meghalt.

Gyakran előfordul, hogy valaki megálmodja saját halálát is. Egyik római katolikus, magyar adatközlőm története azért is érdekes, mivel az illető, aki megálmodta halálát, nem mert másnap elmenni otthonról, nehogy bekövetkezzen a halál. Abban reménykedett, ha otthon marad, elkerülheti:

Azt beszéltek it régen, hogy álmodta az ember, hogy ő meg fog halni. Ezt az apósom emlegete. Hát hogy ő nem megy a munkába, mer hogy ő meg fog halni. Hát nem ment munkába, hát ahogy másnap fekűt az ágyba, ráeset a nagy szentkép, oszt agyonűte. Ezt emlegeték, még Váraján is beszéltek, ot is halotam.

Adatközlőim túlnyomó többsége úgy tudja, tilos elmondani, ha az ember megálmodja valakinek a halálát. A hiedelem szerint a megálmodott halál ugyanis főleg akkor következik be, ha azt továbbmondják. Fordított esetről is hallottak, vagyis nem az hal meg, aki saját halálát álmodja meg, hanem egy másik személy a családból. Ezt példázza a következő, egy evangélikus magyar adatközlő története, amelyet az elhunyt anyósa mesélt el:

Mielőt a vőm meghalt, álmodot. Két hétel a halála előtt mesélte el nekünk. Jöt munkából, ebédelt, estefelet vót úgy hatóra tájba. Ahogy jólakot, végigfekűt a rekaméron, ... [a feleség: L.J.I. megj.] ot ült melete, oszt monta, hogy mondanék valamit. De oszt ő azt monta is vóna, meg nem is. Azt mongya: én álmodtam. Gondolkozot, hogy mesélje-e vagy nem, mert azt is halota, hogy nem szabad elbeszélni. Mink is halotuk oszt utána már, hogy talán nem kelet vóna elmondani, de ki tugya, neme történt vóna meg mégis. No, oszt én is megáltam, oszt halgatam, mert ... nem hagyot neki békét. Oszt ő monta is vóna, meg nem is, de oszt elkezte. Ere még most is emlékszek. Azt monta: tudod, én azt álmodtam, hogy én meghaltam és te özvegy maratal. Oszt .. kérdezte, hogy hogy? Oszt monta,

hogy autóval, mer ugye ő sőfőr vót. Oszt akkor hozám fordult: ...t a bufetól feheb ne tesék eresztetni, a bufetól feheb magába nem mehet, csak akkor, ha anyuka is vele van. Se Rozsnyóra, se sehova, csak amikor én vele vagyok. Megkérdeztem, hogy miért, mer úgy gondoltam magamba, hogy csak nem féltékeny? Hát azt mondja, hogy tecik tudni, hogy szokot az álom megfordítva is bekövetkezni. Mivel ő azt álmodta, hogy ő meghalt, oszt ... özvegy marat, atól tartot, hogy az álom fordítva fog bekövetkezni, fog meghalni. Mer ha az bekövetkezik, én rögtön megölöm magam, monta. Ez két hétel a halála előtt vót. No de oszt folytatata, mer ... nem hagyot neki békét, oszt kérdezte tőle, hogy én utána sokára haltam meg? Azt felelte neki, hogy igen, sokára. Ot is úgy vót, mint a földön. Ot is párt kelet választani. Nem aszt monta, hogy feleséget, hanem azt, hogy párt. Hát én eléim is álfotak, egy csoportot, de tudod, ot a jóság szerint vótak a csoportok álítva. De én kijelentetem, hogy én nem választok magamnak párt, mer nekem nem kel más, csak Te. Hát azt monták nekem, hogy három napon belül elhoznak nekem. De én azt montam nekik, hogy ne, te csak élj.” Ezt így szépen nyugotan beszélte... nem egyeztet bele, hogy ...t elvigyék neki. De tudod, nem atak nekem, monta. Akor se, amikor meghaltal, sokára. Én se vótam rossz, de te job vótál, téged az angyalok közé soroltak. Ezt így monta. De oszt akkor felugrot, átölelte a válamat oszt monta, hogy: “anyuka megőrizte ...t, hát most is anyukára bízom, ne tesék őt sehova engedni, csak ha anyuka is vele van.” Féltete őt, hogy nehogy baja történjen. Oszt meg ő halt meg szegény.

Amikor Icánk meghalt, álmodtam, hogy temetőbe jártam a halotak közt a föld alatt. Én is halot vótam, oszt mentem látogatni a koporsóba azokat, akiket ismertem. Oszt gondoltam, elmenyek hozzája is [a testvéréhez – L.J.I. megj.]. És bekövetkezet a halál.

Amikor a bátyám meghalt Berzétén úgy három ével ezelőtt, akkor écsaka, reggel fele álmodtam, hogy eljött tőlem elbúcsúzni a bátyám, hogy elmegy valahova meszire, sokáig nem fogom őt látni. Hát jöt búcsúzni. Olyan lépcsők vótak ot, még ara is emlékszek, hogy ot ült. Ot szórakoztunk. Akor telefonáltak, hogy aba az órába, akkor, amikor én ezt álmodtam, akkor halt meg.

Álmodtam vele, emlékszek rá, pedig már húsz éve. Meghalt, becsavarták a lepedőbe, oszt úgy viték. Montam is neki, hogy mit álmodtam. Aznap péntek vót, montam is neki, ő meg monta, hogy: Nem is menyek autóval szombaton, mer mama rémeket lát. Én montam neki: Fiam, amit én megálmodtam, még mindig betejese-det. Oszt szombaton nem is ment az autóval sehova, csak vasárnap. Oszt vasárnap meg is halt, úgy ahogy megálmodtam. Ha álmodok halotakal valamit, a családban mindég meghal valaki.

Egyik római katolikus szlovák adatközlőm is megálmodta, hogy a fia meg fog halni. Ő az álmában őt koporsót látott, s az egyik a fiáé volt. A cigányok között is ismert ez a hiedelem:

Anyám sokszor monta, hogy, joj, fiam álmodtam, azt álmodtam, hogy valaki meghalt. Oszt legtöbbször meg is halt valaki a családból Anyám eztet igen sokszor monta.

Még legfiatalabb, alig huszonéves adatközlőim is ismerik ezt a hiedelmet:

Olyat halotam, hogy gyöt elbúcsúzni, még nem vót halot, de elgyöt elbúcsúzni. Hogy valakinek ecer a nagymamája meghalt, oszt úgy álmodta, de lehet, hogy nem is álmodta, hogy gyöt éca elbúcsúzni, oszt másnap reggelre meg is vót halva.

Olyan történeteket is meséltek a faluban (idősebbek és középkorúak is), hogy valaki megálmodta hozzátartozója halálát, azonban nem a halál következett be, hanem valamilyen nagy szerencsétlenség. A következő adatközlő például édesapja halálát álmodta meg, azonban a halál helyett az történt, hogy leégett az édesapja gépkocsijavító-műhelye, amikor éppen ott dolgozott:

Én meg szoktam érezni, ha valami baj történik. Amikor megtörtént az a szerencsétlenség apuval, előtte vagy két napal azt álmodtam, hogy meghalt. Rendesen ott feküdt a műhelybe, meg vót halva, anyu meg ott sírt, hogy jaj ez a Béla meghalt. De oszt felkelt. Ezt álmodtam, oszt két nap múlva megtörtént a szerencsétlenség apuval.

Egy másik adatközlőmnek szintén baljós álma volt, mielőtt a fia és annak barátja motorkerékpár-balesetet szenvedett volna. A baleset szerencsére nem végződött tragikusan:

Amikor a fiam, meg a barátja feldőlt a motorbiciklivel, akkor álmodtam egy érdekeset. It a bányánál mentem fel azon a széles erdei úton. Oszt néztem az Ivágyót. Oszt otan, mintha ott nekem az ég úgy kétfele nyílt volna, olyan napsütésnek ment, olyan igazi nagy fénynek. Oszt ott láttam Ivanics Tisztelendő urat, az evangélikus papot, oszt úgy nézet ki, mind aki prédikál, a kezét is úgy tartotta. És azt mondta – nem nekem –, “ne meny még oda, mer még neked van idő”. És ahányszor elmenyek ara az úton, mindig eszembe van az a jelenet. Én ezt olyan tiszta valószínűségnek álmodtam. Nem történt velem semmi komoly dolog, mer kórházba se vótak.

Legtöbbször **a menyasszonnyal való álmod** jelölték meg haláلهjelként. Vagy valamelyik ismerőst látták menyasszonyi ruhában, vagy valamelyik rokont, vagy pedig maga az álmodó a menyasszony. Ezen álmok elmesélésének tilalma is ismert, mint ahogy **halált hozhat az is, ha valaki álmában halottal beszél**. A következő történetben az adatközlő nem mondta el senkinek az álmát, mégis következett a halál:

Mielőtt meghalt volna a fiam, azt álmodtam, hogy menyasszony vótam. Oszt anyukám mindig azt mondta, hogy ha fehér lóval álmodol, vagy ha te menyasszony vagy, akkor a családba meg fog halni valaki. De azt mongyák, hogy azt nem szabad megmondani. De én nem is mondtam meg senkinek. De oszt amikor a sógrom meghalt volna, akkor megint azt álmodtam, hogy menyasszony vótam. Ott, ahol Krupinszky Erzsike néni lakott, ott rendesen győtem lefele a menyasszony ruhába, oszt, montam is ither, hogy már megint menyasszony vótam, ki fog már megint a családba meghalni? Aszongya az uram: Te mindig bolondokat beszélsz. Mondom, ne beszélj, amikor (...) meghalt, akkor nem mertem megmondani, mer úgy halottam, hogy nem

szabad megmondani, mer hogy ha nem mondom el, akkor nem teljesül be. De ahogy ezt másocor is álmotam, hogy menyasszonyi ruhába vótam, a sógorom egy hónapra bekerült a kórházba és meg is halt.

Amikor a nagynénim meghalt, én is álmotam menyasszonyal. Még lány voltam, de mindig fogok emlékezni rá, nagyon szép lány volt a nagynénim. Azt álmotam vele, hogy menyasszonyi ruhában van, és úgy látam, mintha szállt volna és én úgy szalattam utána, meg akartam őt fogni, de nem tutam utolérni. Montam is anyukámnak másnap, hogy mit álmotam. Nem lakot Kasán, máshol lakot, oszt jöt a telegram, hogy meghalt. Rövid idő alatt.

Az álomban szereplő menyasszony mindig fehér ruhában van. **A fehér szín általános haláalelőjelként** ismert az álmokban. A menyasszony mellett halált jelent fehér ruhás emberekkel, fehér lóval álmodni, fehér ruhát rakni.

Igaz, kevesebben, de voltak olyan adatközlők, akik úgy tudják, hogy a fehér szín ellentétével, a feketével álmodni is halált jelent. Ugyanúgy baljós álom volt fekete ruhás emberrel álmodni, akár eggyel, vagy pedig *sok népel fekete ruhába*.

Kevesebben, de a halál előjelének tartják, ha valaki **zavaros vízzel** álmodik. De ugyanez az álom nehéz betegséget is jelenthet.

A halál előjelének tartják, ha valaki **foghúzással álmodik**. Akár azt álmodja valaki, hogy az ő fogát húzzák ki, vagy pedig azt, hogy másnak húzzák, minden esetben azt jelenti, hogy valaki meg fog halni a családból, vagy pedig a rokonságból. Minél könnyebben jön ki a fog, annál közelebb hozzátartozó hal meg. Távolsági rokon, vagy ismerős halála esetében csak nagyon nehezen tudják kihúzni. Figyelemre méltó, hogy ezt a halálelőjelet a fiatal adatközlők egy része is ismeri:

Ha álmában kihúza valaki a fogát, akkor a családból valaki meg fog halni. Én is álmotam így. Már nem ecer vót így. Először csak azt hitem, hogy véletlen, de oszt utána megint így vót. Nem is akarom mondani senkinek, mer azt mongyák, hogy hülyeséget beszélek. Ha könnyen gyön ki a fog, akkor közeli, de ha fáj, akkor távolabbi rokon, vagy ismerős hal meg.

2.1.4. Egyéb előjelek

A harang “visszapendülése”. Ez a halálelőjel már csupán az idősebb korosztály körében ismert, a fiatalok nem hallottak róla:

Ha harangoztak, és visszapendült a harang, akkor azt monták, hogy rövidesen halot lesz, mer visszapendült a harang.

Az emberek “zúgása a temetésen”. Ezt az előjelet is elsősorban az idősebb korosztály ismeri, a közép- és fiatalabb korosztály már kevésbé:

Ha temetés van, és a népek elkezdének úgy susterogva beszélni, zúgás van, akkor azt mongyák, hogy rövidesen meg fog halni valaki, mer hogy a népek nyugtalanul beszélgetnek.

Ha nagyon beszélnek, nagyon susog a nép, zúgás van, akkor valaki hamarosan meghal.

Akor szokták mondani, hogy rövidesen halot lesz, amikor a halotasházba, vagy othon olyan zúgolódás, olyan mozgolódás vót.

Ha kinyílik a halott szeme. A halál előjeleként ismert, hogy ha a halott szeme kinyílik, akkor rövidesen ismét halott lesz. Úgy mondják, ha valakinek halála után kinyílik a szeme, vár valakit maga után, legtöbbször a családból. Adatközlőim szerint ugyanis több esetben is előfordult, hogy amikor megmozdították a halottat öltöztetés közben vagy pedig később, akkor kinyílt az egyik szeme, vagy pedig mind a kettő. Ilyenkor pénzt szoktak tenni rá, ugyanúgy, mint amikor a halál után nyitva marad az elhunyt szeme. Ezt a hiedelmet a középkorú adatközlők is ismerik:

Ha a halot szeme nyitva marad, vagy kinyílik, ha már meghalt, az azt jelenti, hogy vár valakit maga után.

Amikor meghalt anyukám, hoztam egy párnát a feje alá a hulaházba, hogy ne legyen olyan lyukba. No oszt amikor megemeltém, kinyílt az egyik szeme. Ezér rátettem egy ötkoronást. Amikor már a temetés, akkor már a szeme becsukódott. No oszt decemberbe utána meghalt Irénkének a férje.

Szép a halott. Sokan azt tartották a faluban, hogy ha szép vót a halot, akkor nemsokára megint halot lesz.

Nem állt sokáig őrt a kapuban. Amikor a legutolsó temetés után rövid időn belül következik be a halál, azt szokták mondani, hogy *nem sokáig állt őrt a kapuba. Mer az utolsó halot mindig őrt ál kapuba, amig nem lesz újab halot.* A hiedelmet szlovák adatközlőim is ismerik:

Azt is szokták mondani, hogy ha egymás után rövid időn belül hal meg valaki, hogy az előző nem sokáig őrködött. "Nedlho bol na stráži", meg hogy elvite magával az előző halot.

Azt a hiedelmet is ismeri adatközlőim nagy része, hogy ha nő hal meg, az férfit visz maga után és fordítva:

Azt szokták mondani, hogy az aszony embert visz maga után, az ember meg aszonyt visz...

2.2. Haldoklás

Adatközlőim nagy része úgy tapasztalta, illetve úgy hallotta másoktól, hogy a haldoklók közvetlenül haláluk előtt egy kis ideig mindig jobban vannak, még abban az esetben is, ha súlyos betegek :

Azt mongyák, hogy a halotak joban vanak meghalás előtt. Még a súlyos betegek is felülnek ecer oszt utána halnak meg.

Egy példa, egyik negyvenéves református, magyar adatközlőmtől, a közelmúltból:

Amikor a ... felesége melrákba meghalt, akkor ő is joban vót egy csöpet előtte. Én a szülészetten dolgoztam, oszt az egyik koléganóm meg lent. Oszt felgyöt értem, hogy menyek le, mer talán ... meg fog halni. Oszt ahogy bementünk, megkérdezte ...tól, hogy kivegye-e a párnát a feje alól, mer úgy szokták. Oszt ahogy vete vóna ki a párnát, hát csurogva csurgot a könnyű a szeméből, mintha sírt vóna. Pedig ő nem beszélt már, agóniába vót régen. Olyan nehezen tudot meghalni, két apró gyereket hagyot it. Rendesen sírt.

A haldokló csak akkor tud meghalni, ha már el tudott búcsúzni hozzátartozóitól:

Van, aki megérzi, hogy meg fog halni. Halotam olyanról is, aki adig nem tudot meghalni, amíg el nem búcsúzt a hozzátartozóktól.

Cigány származású adatközlőm is ismeri ezt a hiedelmet:

Halotam olyasmiről is, hogy valaki igen beteg vót, már a halálán vót, de nem tudot meghalni, oszt ecer csak joban let egy csöpet, oszt meghalt. Meg olyat is beszéltek, hogy adig nem tudot meghalni valaki, míg el nem búcsúzt atól, akit még látni akart utójárá.

Még a legfiatalabb adatközlőim is hallottak arról a hiedelemről, miszerint addig nem tud meghalni valaki, amíg meg nem gyónja, nem mondta el senkinek bűnét, amelyet életében elkövetett:

Én halotam, hogy aki valami roszt csinalt, oszt ha akarmilyen roszt ember is vót, meg nem is valta be magának a bűneit, hogy csak akkor tud meghalni, ha valakinek meggyónja a bűnét, mer adig nem tud meghalni.

A (...) néni anyát ölték meg, amikor gyöt a jányához ide Rudnára az hnilci tetőn keresztül. Agyonüték oszt elveték a pénzét. Csak öt korona vót pedig nála. Csak tavaszkor tanálták meg. Onan mindig üzent a menyé, hogy menyén már haza az anya, inen meg azt üzenték, hogy gyűjék már az anya hozzájuk. Hát ő meg ot vót meghalva. A vadászok tanálták meg őtet. Aki agyonüte, azt gondolta, hogy sok pénzt hoz a jányának pedig csak egy pár korona vót nála. Oszt az, aki agyonüte, mielőtt meghalt, bevalota, mer nem tudot adig meghalni. Úgyhogy így tudódot ki, hogy ölte meg őt.

Egy példa arra, hogy addig nem tud meghalni a haldokló, amíg el nem hívták hozzá a haragosát, hogy kibékülhessenek:

Meg olyat is halotam, hogy ha valakinek haragosa vót, adig nem tudot meghalni, amíg el nem híjták a haragost, hogy kibékülhesenek. De már nem tudom pontosan, kitől halotam.

Egyik idősebb adatközlő nagyon beteg, egy távolabbi faluban lakó mostoháját nem hagyta nyugodni a lelkiismerete, éjjel (tehát még halála előtt!) jelent meg neki:

Kicsik vótunk, amikor apánk megnősült megint, oszt vót egy mostohánk. De igen roszul bánt velünk. No oszt amikor nagyon beteg vót, oszt meg akart halni, minden écaka, három écaka megjelent nekem. Én alutam, oszt ahogy felnyitom a szemem, ő ot ált az ágyam melet. Oszt mondom az embernek: te ember, valaki it járt écaka, ot ált az ágyam melet. Dehogy járt – monta. Oszt más écaka ugyanúgy, harmadik écaka ugyanúgy, oszt azután másnap meg is halt. Én alutam, de fel kelet nyitni a szemem, oszt ot ált. Lehet, hogy a roszt lelkiismerete miat gyöt el.

A haldoklónak nyugalmat kellett biztosítani, s gondoskodni kellett róla, hogy mindig legyen mellette valaki. Sokszor magához hívatta hozzátartozóját, akinek még halála előtt mondani akart valamit búcsúzóul. Azt tartják, hogy amikor valaki haldoklik, nem illik sírni, mert akkor még nehezebben hal meg, tovább kell kínlódnia. Ha már látták, hogy közeleg a haldokló utolsó órája, a római katolikusok hívták a papot, hogy még legyen ideje meggyóntatni a haldoklót és feladnia az utolsó kenetet. Úgy tartják, hogy amíg nem gyónja meg valaki a bűnét, addig nem tud meghalni:

Aztat még anyámtól halotam, hogy míg valaki nem gyónja meg a bűnét, adig nem tud meghalni, csak kínlódik.

Ma az emberek általában kórházban halnak meg, kivétel a hirtelen halál, a tragikus balesetek esetleg az öngyilkosság. Ezáltal a haldokló utolsó óráiban nem kerülhet olyan bensőséges viszonyba hozzátartozójával, mint amikor otthon, sokszor az egész család, szerettei jelenlétében hunyta le szemeit.

2.2.1. Utolsó kenet, úrvacsora

A század első felében még általánosabb volt, hogy a római katolikus haldoklóhoz a hozzátartozók elhívták a papot, aki aztán feladta az utolsó kenetet. Ez a községben eléggé problematikus volt, mivel helyben nem lakott pap, így Rozsnyóra kellett menni érte szekérrel. Hasonló volt a helyzet a reformátusok és az evangélikusok esetében is, hiszen az úrvacsora felvétele – hasonló okokból – szintén nehézségekbe ütközött. A második világháborút követő időszakban ez a szokás szinte teljesen elmaradt, csupán egy-két esetben fordult elő. Adatközlőim úgy tudják, hogy most már nem gyakorolják ezt a szokást. A községi hivatal

alkalmazottja azonban elmondta, hogy 1999-ben egy katolikus vallású haldoklóhoz felesége elhívatta a papot, s a nevezett felvette az utolsó kenetet.

2.2.2. Boszorkány haldoklása

A hiedelem szerint, ha valaki nagyon nehezen tudott csak meghalni, akkor arról azt tartották, hogy azért kínlódik sokáig, mert még nem tudta átadni a boszorkánytudományát. Hogy meghalhasson, meg kell fognia valakinek a kezét, akire aztán ezzel átszáll a tudománya:

Ha valaki sokáig haldoklott, azt monták, hogy boszorkány, meg kel fogni valakinek a job kezét, hogy átadhasa a tudományát, oszt csak akkor halhat meg.

Egyik cigány származású adatközlőm hasonlóan emlékszik a hiedelemre:

Azt is halotuk, hogy azér nem tud valaki meghalni, mer még nem ata át a boszorkánytudományát.

Azt tartották, hogy az ilyen haldokló kezébe söprűnyelet kell adni, hogy ne szállhasson rá másra a tudománya. A boszorkány halála után azonban a söprűt el kell égetni.

Ez vót Rudnán is. Ezt az én anyukám monta, hogy ecer amikor haldoklott aki boszorkány vót, a jányát mindig híjta, de az nem akart bemeni, oszt a kezébe aták a söprőt, oszt akkor meg tudot halni. De a söprőt oszt utána el keletet égetni.

A haldokló boszorkány nagyon sokat kínlódik, az ágyról is le szokta magát *hajígálni kinyába*. Több adatközlőm is mesélte, hogy hallottak olyan esetekről, amikor tudták, kinek adta át a közelmúltban a haldokló boszorkány a tudományát a faluban. Olyan adatközlőkkel is találkoztam, akik meggyőződéssel állították, hogy a közelmúltban is halt meg boszorkány a faluban, s mind a mai napig is vannak. A haldokló boszorkány nagyon kínlódik, a földre dobálja magát, kinyában vonaglik. Amikor aztán lelke távozik a testből, forgószerű kerekedik.

Elő is fordult ecer nem is olyan régen. ... néni. Azt mongyák, hogy söprűnyelet kel neki nyútani, hogy meghajon, mer adig nem tudot meghalni. Azt is beszélük, hogy a testvérenek a gyerekére hata a tudományát. Hát hogy igaz-e, azt nem tudom. Azt mongyák, hogy a pacókos rongyát is meg tuga fejni az ilyen boszorkány.

Beszélték a faluba, hogy az öreg ...-né nagyon nehezen halt meg, azt monták, hogy azért, mert boszorkány vót, s nem tuta átadni az erejét. Magának való a szony vót, senkivel nem törődöt, furcsa természete vót igen...

Adig a boszorkány nem tud meghalni, anyám beszélte, amíg meg nem fogja valaki kezét. Oszt úgy hajígálta le magát az ágyról földre meg minden, mer nem nyúj-

tota neki senki a kezét, mer adig míg meg nem fogta valakinek a kezét, nem tudot meghalni. Oszt amikor meghalt, akkor olyan forgószél kerekedett. Újfaluba is vót egy aszony, az boszorkány vót, azt beszéltek, ő járt megrontani a teheneket is. Oszt ot a vénaszony a fiának ata át az erejét, mer azt beszéltek, hogy ő is bosorák [boszorkánymester – L.J.I. megj.]. Mer akkor oszt olyan nagy por, olyan szél gyüt onan fentről, mer mink épen kint vótunk a kertbe. Rendesen lehetet látni a forgószelet, monták, hogy meghalt az öreg ...-né.

Meglepő, hogy a hiedelem, amely szerint ha valaki nagyon nehezen hal meg, az boszorkány, s a kezébe seprőt kell adni, máig él. Különösen figyelemre méltó, hogy a közelmúltban a kórházban is gyakorolták ezt a szokást:

Tavaly vótam a kórházba, oszt ot beszéltek a szesztrák [egészségügyi nővérek L.J.I. megj.], hogy egy aszony nem tudot meghalni, olyan nehezen halt meg, meg se halt vóna talán, ha a söprőt nem aták vóna a kezébe. Eztet én is halotam az öregektől, de azt nem halotam, hogy valaki söprővel halt vóna meg. De azt monták a szesztrák, hogy az az aszony anyit harcolt és nem és nem tudot meghalni ot a kórházba, amíg a ők a a kezébe nem aták a söprőt.

2.3. A halál beállta utáni teendők

2.3.1. Az óra megállítása, az ablak bezárása és a tükör letakarása

Ha a házban meghalt valaki, az első teendők közé tartozott az óra megállítása, az ablak bezárása abban a helyiségben, ahol a halott feküdt, valamint a tükör letakarása.

Azt, hogy az órát meg kell állítani abban a házban, ahol meghal valaki, aránylag sokan ismerik, még a fiatalabbak közül is néhányan. Azonban a megállítás okát a fiatalabb és középkorosztály már nem, s az idősebb adatközlők közül sem ismerik mindnyájan. Valaki úgy tudja, hogy azért, mert a halott órája lejárt, néhányan úgy magyarázták, hogy talán azért, hogy az óraketyegés ne zavarja a halott nyugalmát.

Szokás vót leállítani az órát is, hogy az ő órája lejárt, hát elállítoták.

Az ablakot azért kellett becsukni, hogy a halott *ne fújódjon fel, ne húzógyon fel, ne pufagyon fel*. A középkorosztályhoz tartozó adatközlőim is tudják, hogy az ablakot be kellett zárni, de azt már nem, miért.

Úgy tartották, azért kell letakarni a tükröt, hogy a halott ne láthassa meg magát, mert ha meglátja, akkor nem tud nyugodni és feltámadhat, felülhet a korszóban. A tükröt rendszerint fekete kendővel takarták le:

A tükröt letakarták, az órát meg elállítoták. Azér takarták el a tükröt – az öregek úgy monták, hogy ő ne lása meg magamagát.

Rekenyeújfaluról származó, evangélikus szlovák adatközlőm szerint Rudnán halott először a szokás magyarázatáról:

It Rudnán halotam még az öregektől, hogy virasztotak, oszt hogy akkor oszt feltámat a halot. Oszt hogy a halot tűkörbe láta magát, oszt azért ült fel. Azér kel a tűkröt letakarni, hogy ne lása magát, mer akkor nem tud nyugodni.

A közép- és a fiatalabb korosztály még tud arról, hogy amikor otthonról temetkeztek, letakarták a tükröt, de nem tudják a választ, hogy miért:

Amikor nagymamaék meghaltak, mink is letakartuk a tükröket fekete kendővel, de már nem tudom, hogy miért.

A legidősebb adatközlő férje halálakor (1956-ban) nem takarta le a tükröt, hanem a fal felé fordította:

Amikor az uram meghalt, én nem takartam le a tükröt. Olyan álványfélén vót nekünk a tűkör, én azt megfordítottam, a fal fele fordítottam.

A faluban élő cigány adatközlőim a tükr mellett a televíziót is letakarják, ha halott van a háznál:

Nagyanyám meg anyám is azt monta, hogy azért kel letakarni a tükröt, hogy a halot ne lása meg magát a tűkörbe, mer az nem jó. Amikor meghalt valaki a családba, mink le szoktuk takarni a tükröt is, meg a televíziót is. A televíziót adig nem is nézhesük, míg el nem temeték a halotat. Mer adig nem ilik, ez így szokás.

Amióta a helyi ravatalozóból temetik a halottakat, a tükröt már nem takarják le a halottas háznál, és az órát sem állítják meg. Ez az előírás azonban nem a ravatalozó felépülésével egyidőben szűnt meg, hanem már korábban is előfordult, hogy nem tartották be. Egyik adatközlőm például már fia halálakor (1976-ban) sem takarta le otthon a tükröt, de a szülei halálakor még igen. Úgy tűnik, hogy amióta a ravatalozóból temetnek, otthon már sehol nem takarják le a tükröt és az órát sem állítják meg.

Még egy jó másfél évtizeddel ezelőtt is általános volt a vélemény, hogy nem illik televíziót nézni addig, amíg el nem temetik a halottat a családból, valamint zenét sem illett hallgatni. A tilalmakat azonban a fiatalabbak nagyon gyakran megszegették. Ha csak ritka esetben is, de néhány helyen még most sem néznek televíziót, amíg el nem temetik a halottat. Ha a faluban halott volt, a temetésig nem engedélyezték a táncmulatságokat, valamint a diszkók megrendezését sem, s ilyenkor volt rá példa, hogy lakodalom is elmaradt. A temetés idején a kocsma is bezárt, s csak akkor nyitott ki, ha már behantolták az elhunytat.

2.3.2. Halottkém

A faluban a halottkém feladata volt a halál beálltának a megállapítása. Ilyenkor valamelyik hozzátartozó értesítette őt. Az elhunyt elé tükröt tett, ezáltal ellen-

őrizte, hogy esetleg még nem lélegzik-e. Megfogta a csuklóját, hogy ver-e a szíve, s ha megállapította a halál tényét, akkor azt mindenki elfogadta, megállapítása jogerős volt. A faluban a legutolsó halottkém Burdiga András volt. A második világháború után már csak az orvos állapíthatta meg hivatalosan a halál beálltát. Idős, evangélikus magyar adatközlőm a következőképpen emlékszik erre:

Burdiga Andor bácsi vót a halotkém. Én vótam 43-ba a kisbíró. A csendőrök, a halotkém meg a törvénybíró mentek, akkor ha meghalt valaki, nem az orvost híjták, hanem a halotkémet. Gyöt Andor bácsi, megnézte a halot szemét, szívét, kezét: halot. Akor ő aláírta a papírt, az orvosnak nem keletet győni. Aláírta a papírt, hogy igenis meg vót halva. Csak három nap után lehetett eltemetni a halotat, mer vót rá eset, hogy valaki egy nap meghalt, de másnap felébredt. Az öregek beszéltek, hogy három nap után s felébredt ecer valaki, de azt már nem tudom, hogy kit emlegetek.

Burdiga Andor bácsi vót a halotkém, oszt amikor elment a halothoz, tűkröt tartot elébe, hogy lélegzik-e. Mer ha még élt, akor behomályosodot. Meg oszt megfogta a kezét, is, oszt megállapította, hogy meg-e halt, vagy nem.

A halottat a halál beállta után három nappal lehetett csak eltemetni, mivel ez alatt – ahogyan azt fent az adatközlő is említette – az idő alatt kiderülhetett, hogy az elhunyt esetleg nem tetszhalott-e. Több adatközlőm is mesélte, hogy szüleitől hallottak olyan esetről, amikor a tetszhalott a ravatalon ébredt fel a temetése előtt:

Talán anyu mesélte, vagy ki, hogy ecer valakit eltemetek, oszt nem vót meghalva. Oszk akor valaki a szomszéd sírnál vót, az halota, de mikor már kiásták, már teljesen le vót róla rágya a hús, mer biztosan félelmébe csinálta. De ez nem Rudnán történt, csak már nem emlékszek, hogy mit is montak, hogy hol. Azér is vezetétek be azt a törvényt, hogy három napig keletet hagyni, csak azután vót szabad eltemetni, mer hogyha techalot vót, akor még magához tугyon térni.

Sokan tartottak attól, hogy esetleg tetszhalottak lesznek, ezért meghagyták a hozzátartozóknak, hogy haláluk után boncoltassák fel őket, vagy vágják fel az eret a kezükön. A környéken több olyan történet is keringett, amelyek arról szólnak, hogy a halott a hullaházban tért magához, vagy felült a koporsóban.

Olyasmit halotam, hogy vót illető, aki mielőtt meghalt, meghagyta, hogy ha meghal, vágják fel az erét a kezén. Mer ugye, hogy ha már meg van halva, akor nem vérzik. Kovácsiba vót, hogy meghalt egy aszony, oszt let vóna a temetés, oszt már gyöt vóna a pap, oszt felült a halot.

No, ezt az én anyósom monta, hogy amikor meghal, boncoltasuk fel őt, mer ő nagyon félt, hogy fel fog kelni a sírba. Akoriba igen beszéltek, töb helyüt felkeltek, ahogy fekütek halva a halotas házba, töben felkeltek a halotak. Ez a kórházba is megtörtént, hogy felkelt, oszt ot ordított, hogy hol van. Az anyósom atól félt, hogy

ha felkel a sírba, mi lesz vele otan, úgyhogy monta, hogy ha majd meghal, boncoltasuk fel. Úgyhogy nekem nem kelet szólni, mer monta az orvos, hogy felboncolják. Sok helyen megtörtént, monta az orvos is, hogy tetszhalot vótak, oszt felkeltek.

1999-ben az a hír járta a faluban és a környéken is, hogy a falu egyik lakosa, akit a járási székhely kórházában ápoltak, szintén tetszhalott volt. Az orvos megállapította, hogy halott, azonban ő a *hulaházban* magához tért. Ezt a környékbeli falvakban is beszélték, nagyon hamar elterjedt ez az álhír. Valójában az történt, ahogy azt magától, az ún. tetszhalott rokonaitól megtudtam, hogy nagyon beteg volt és kómás állapotban feküdt a kórházban, amikor tévedésből egy másik, valóban elhunyt beteg helyett szállították a patológiára. Ez az eset szépen példázza, hogyan terjednek a hírek, félreértés következtében egy egészen más megvilágítást kaphat egy eset. Az egyik adatközlőm például egy több mint 20 kilométerre fekvő faluban, Szádalmáson hallotta, hogy egy rudnai beteg tetszhalott volt.

Nekem Almáson beszélték, hogy egy rudnai ember techalot vót csak, oszt azt hitte az orvos, hogy halot, oszt viték a patológiára, oszt ot ébret fel...

2.3.3. A halott mosdatása és felöltöztetése

A halott mosdatását általában távolabbi rokonok, szomszédok, jó ismerősök végezték, vagy pedig ritkábban maguk a közeli hozzátartozók.

A halott testét nedves ronggyal törölgették meg, a férfiakat megborotválták. A mosdatáshoz használt rongyot általában elégették a konyhai tűzhelyen (*sparhét*). A halott lemosóvizét vagy a trágyadombra (*ganaj*), vagy pedig a ház mögé öntötték, bár adatközlőim nem ismernek olyan általános szabályt, amely a halott lemosóvizének kiöntését szigorúan megszabta volna. Néhány informátorom úgy tudja, azért kellett a vizet a ház mögé önteni, nehogy valami baj történjen a családban:

Úgy halotam, hogy a halot lemosóvizét azért kelet a ház megé önteni, hogy ne legyen hamar halot a házba.

Az öltöztetést szintén a hozzátartozók vagy ha azok féltek, akkor távolabbi rokonok, szomszédok végezték. Ez sem volt szigorú szabályokhoz kötve. A halottat ünnepőbe öltöztették fel, fekete ruhába. A férfiaknak a kalapot is a fejére tették, vagy pedig mellé helyezték a koporsóba. Az asszonyok fejére kendőt kötöttek.

Az embernek kalapot tetek a fejére, az asszonynak kendőt kötötek. A lábukra papucsot is szoktak húzni, vagy pedig zoknit vagy harisnyát, vagy pedig cipőt. Kinek hogy.

A halottak lábára csizmát, vagy cipőt, esetleg papucsot húztak. Egyik adatközlőm a papucs halottra adását a következőképpen indokolta:

Azelőtt mindig olyan papucsokba temették el a halotat, azt monták, hogy azért, hogyha viszagyön, akkor ne kopogjon. Mink ráhúztuk az emberemnek rendesen a cipőt a lábára, de azelőtt azt monták, hogy nem szabad cipőt húzni rá, mer hogy ha viszagyön, akkor kopog.

Ha a halott szeme nyitva maradt, akkor pénzérmét tettek rá, amelyet a temetés előtt levettek. Az állát is felkötötték, hogy ne essen le, mert azt nagyon csúnya látványnak tartották. A halott lábát is össze szokták néha kötni, ha a halál beálltakor be volt hajlítva, hogy aztán a koporsóban rendesen álljon. A kötést a temetés előtt aztán kioldották.

Mivel ma már a kórházban, vagy pedig a rozsnyói ravatalozóban öltöztetik a halottat, a hozzátartozók feladata most csupán annyi, hogy bevigyék elhunyt hozzátartozójuk ruháját.

A bányászokat bányászruhában temették. Azokról a bányászokról van ez esetben szó, akik 1945 előtt voltak alkalmazottai a bányának. Olyan bányász-egyenruhájuk volt, amelyben nem a bányában dolgoztak, hanem bizonyos ünnepi alkalmakra vették fel. A második világháborút követően már nem kaptak a bányászok külön ünneplő ruhát, csupán olyat, amilyenben a bányában a munkájukat végezték. Egyik adatközlőm édesapját még bányászruhában temették 1969-ben:

Apámat is bányászruhába temetük el. Neki is vót a bányászruha, két sor arany gombal. A bányászruhába temetük el, meg a bányász sapka is a fején vót. Akinék vót bányászruhája, azt aba temeték.

Egyik idős adatközlőm még a nagyanyjától hallotta, hogy régen tilos volt az elhunyt közvetlen hozzátartozójának elmenni otthonról, míg halott volt a háznál. Még koporsóért sem mehetett ki, azt is a rokonoknak kellett intézniük:

Nem szabad vót régen aból az udvarból kimeni koporsóér se, ahol halot vót. A rokonságból ment valaki. Ezt még nagyanyámtól halotam. De hogy mér, azt nem tudom.

Ezt a tilalmat néhány idősebb adatközlőm is ismerte, de ők is csak hallomásból. Valószínűsíthető tehát, hogy a század első évtizedében már elmaradhatott.

2.3.4. A halál hírüladása

A halál híre nagyon hamar elterjedt a faluban, általában a személyes terjesztés volt a jellemző. Amikor elhunyt valaki a családból, a hozzátartozók személyesen értesítették annak a felekezetnek a harangozóját, amelyhez az elhunyt tartozott. Így jelezték a faluban, hogy elhunyt valaki, s a falubeliek a harangozás alap-

ján megtudhatták mindjárt azt is, hogy milyen vallású volt az illető. Ez a szokás csupán a század első évtizedeiben élt, a második világháború után már elmaradt. Ekkor a haláleset beállta után a megszokott harangozási időben egyszerre szólaltak meg a harangok, mégpedig úgy, hogy az a felekezet húzta meg először, akihez az elhunyt tartozott. Ez a mai napig így van. Amikor megszólal a harang, már nagyon sokan tudják a faluban, hogy ki az elhunyt személy.

Amikor meghalt valaki, akkor szalatak, hogy húzák meg azt a harangot, amilyen valású vót, aki meghalt. Azér, hogy hírül agyák, de oszt utána rendesen is harangoztak. Meg oszt amikor hoztak is valakit haza a faluba, ha valahol másüt halt meg, akkor is csengetni keletet.

A legidősebb adatközlők sem emlékeznek arra, hogy másképpen szólalt volna meg a harang, ha férfi, nő, vagy gyerek lett volna a halott:

Én nem halotam erői, de ara se emlékszek, hogy anyám emlegetet vóna ilyesmit. It mindig úgy harangoztak mindenkinek, akár református vagy más valású vót. Én nem is halotam ilyenről, hogy szokot leni.

Arról viszont vannak adataim, hogy a szomszédos Berzétén a század második felének elején még különbözőképpen harangoztak a gyerekeknek, az asszonyoknak és a férfiaknak is:

Azelőt Berzétén régeben az vót még a szokás, hogy a gyerekek egyet, az asszony-nak ketőt, férfinak hármat csengetek a harangal.

Ha a hozzátartozó nem otthon hunyt el, hanem a faluban, vagy azon kívül érte a halál, akkor személyesen mentek el a munkahelyről és tapintatosan közölték a családtaggal a halálhírt. Ha a helyi bányában érte szerencsétlenség, akkor is személyesen tudatták a hozzátartozóval. De volt arra is példa, hogy a hozzátartozó akkor tudta meg, mi történt, amikor már hozták is a szekéren az elhunytat. Ilyenkor már a harangoztatást megelőzően pillanatok alatt híre ment a faluban, hogy ki halt meg és milyen körülmények között. A század első felében, a negyvenes évek végéig még általános szokás volt, hogy ha a kórházból, vagy máshonnan hazahozták a halottat, meghúzták annak a felekezetnek a harangját, amelyhez az elhunyt tartozott. Így adták hírül a faluban, hogy haláleset történt. Ha a hozzátartozót a falun kívül, távolabb vagy közelebb baleset érte, vagy más tragikus esemény következtében (pl. háborúban), esetleg távolabbi kórházban hunyt el, akkor táviratot szoktak küldeni a faluba.

A második világháborúban elesett egyik rudnai fiatalember halálhírét a Rozsnyón megjelenő *Sajó-Vidék* is közölte, azonban a vezetéknevet tévesen Bocskornak írták a Bacskor helyett:

“Hősi halál. – A rozsnyói római katolikus plebániái hivatal útján a Magyar Vörös Kereszt központi tudósítója 20/1942. sz. alatt kelt levele: 'Tekintetes Bocskor Jánosné úrnőnek Rozsnyó-Rudna. – Mélységes fájdalommal értesítjük, hogy fia

Bocskor Jenő honvéd, aki Rozsnyó Rudnán az 1920. évben született, anyja: Burkovszky Borbála, a szovjet ellen vívott keresztes hadjárat alkalmával, hazája védelmében 1942. július 27-én Marki mellett hősi halált halt és a helyszínen bajtársai kegyelettel helyezték örök nyugalomra. – A súlyos veszteség feletti fájdalomkban hazafias szívünk egész melegével adózunk és amidőn a gyászbaborult családnak őszintén átérzett részvétünket, nyilvánítjuk, kérjük a magyarok Istenét, adjon Önöknek erőt és megnyugvást, mert Hősi Halottunk a legszentebbéért: Hazánkért hozta drága életét. – Legyen áldott hősi emléke! – Budapest, 1942. szeptember 16-án – Hazafias tisztelettel – Divényi, közp. Igazgató.' Hősi Halottunk emlékét mindenki kegyelettel őrzi!"

(Sajó-Vidék 1942. 10. 3., 2)

Az utóbbi két-három évtizedben vált szokássá a faluban, hogy a hozzátartozók bejelentik a helyi nemzeti bizottságon (ma a községi hivatalban) hogy mikor lesz az elhunyt temetése, s egyben kérik, hogy a helyi hangosbeszélőn keresztül tájékoztassák erről a falu lakosságát. Ezt a hírt a hivatalos közlemények beolvasásakor is elmondják, de ha nincs hivatalos közlemény, akkor csak külön ezt a hírt. Egy esetben előfordult, hogy akkor is beolvasták a hírt, amikor külön nem kérték őket erre, s emiatt az elhunyt hozzátartozója neheztelt a hivatal alkalmazottaira. Ezen oknál fogva most már minden esetben megvárják, hogy felkérjék őket. A közlemény általában a következőképpen hangzik: *“Az elhunyt XY hozzátartozói értesítik a község lakosait, hogy a temetés ekkor és ekkor lesz ennyi és ennyi órától.”* Természetesen a hirdetést szomorú zene, vagy pedig felvétellel engedett harangszó előzi meg, s a beolvasás után is az következik. Minden más közlemény esetében is ugyanígy történik mindaddig, amíg a halottat el nem temetik. A közleményt általában két nyelven olvassák be, mivel a hivatalos hirdetések is kétnyelvűek szoktak lenni.

A gyászjelentések küldése Rudnán az 1970-es években jött divatba, azonban nem vált általánossá. Ennek egyik oka a viszonylag magas nyomdaköltség. A leggyakoribbak a kétnyelvű gyászjelentések, a magyar nyelven nyomtatottak valamivel kisebb számúak, a kizárólag szlovák nyelvűek viszont kimondottan ritkák.

A halál hírüladása a múltban a hozzátartozók részéről a környéken élő rokonoknak üzenetek formájában történt. Mivel sokan dolgoztak a rudnai bányában a környékbeli falvakból, ahol a rudnaiak rokonai élnek, ők vitték el a hírt. A második világháborút követő időszakban a rozsnyói munkahelyeken is kapcsolatba kerültek más falubeliekkel a rudnaiak, így azokkal üzentek a rokonoknak. Ma már általánossá vált, hogy telefonon tájékoztatják a rokonokat, ismerősöket, ritkább esetben pedig gyászjelentést (is) küldenek.

2.3.5. A halálesetek okai

Mivel a faluban anyakönyvezés nem volt, s kutatásaim eddigi szakaszában nem állott módomban, hogy az egyes anyaegyházak (Rozsnyó és Berzéte), illetve a

rozsnyói levéltár megfelelő dokumentumait áttekintsem, az alábbiakat a helyi krónika, a sajtó, továbbá az adatközlőim elbeszélése alapján foglalom össze.

Járványok. A faluban a halálesetek okai a 20. század folyamán különbözőek voltak. A század első felében többféle járvány is pusztított a környéken, így ezek többsége Rudnára is eljutott, azonban nem olyan mértékben, hogy tömegesen haltak volna meg az emberek. A század első évtizedében a tifusz, valamint a kolera is szedte áldozatait a környéken. A faluban is többen meghaltak ezekben a betegségekben. A rozsnyói *Sajó-Vidék* 1913. őszén egy rövid hírben arról tudósít, hogy a vásárokat is betiltották kolera miatt, de több információt és utasítást is közöl a lap azzal kapcsolatban, hogy milyen intézkedések születtek a járvány megfékezése ügyében (*Sajó-Vidék* 1913.10.16., 3). Ugyanezen lap 1940-ben már egy konkrétan Rudnával kapcsolatos hírt is közread: "Tífusz Rudnán. Úgy látszik, Berzétéről Rudnára is áterjedt a tífuszjárvány, mert ott is tífuszbeteg van" (*Sajó-Vidék* 1940.5.18., 2). A malária sem kerülte el a falut, de az sem szedett sok áldozatot (*Sajó-Vidék* 1943.4.24., 5). A különböző fertőző betegségekben elhunytakat – vélhetően, mivel számuk viszonylag csekély volt – ugyanarra a helyre temették el, ahová egyébként is temették volna, a vallási hovatartozás, illetve a családi kapcsolat volt ebben az esetben is a mérvadó.

A faluban a férfiak egy része, akik a bányán dolgoztak, sokszor aránylag fiatalon haltak meg. Korai halálukat gyakran a tüdőporzás okozta. A század első felében a gyermekhalandóság is viszonylag magas volt, ám mára ezeknek a betegségeknek a zömét (pl. gyermekbénulás stb.) sikeresen gyógyítják. Mindamellett külön gyermektemetőt nem különítettek el a rudnai temetőben. Egy fiatal lány a század derekán annak következtében halt meg, hogy az *angyalcsináló* megpróbálta megszakítani nem kívánt terhességét. Dobos János 18 éves fiatalember 1939-ben vérmérgezés következtében hunyt el. A 20. század második felében egyre gyakoribbá váltak a rákos megbetegedés következtében bekövetkezett halálesetek.

A továbbiakban a rendelkezésemre álló hozzáférhető források alapján megpróbálom időrendi sorrendben rekonstruálni a 20. századra vonatkozóan a nem természetes halállal elhaltak névsorát.

Halálesetek a bányában. A falu férfi lakosainak nagy része a helyi vasércbányában dolgozott, az itt történt bányaszerencsétlenségek áldozatainak egy része rudnai lakos volt, de sokan lették itt halálukat a környékről bejáró bányászok közül is. Ezek egy része betegség következtében hunyt el az átlagostól jóval korábban. Mivel télen-nyáron, esőben, hóesésben gyalogosan jártak Rudnára, többen tüdőgyulladást kaptak, amely legtöbbször el is vitte őket. A bányában végzett kemény munka utáni gyaloglást követően még otthon is várta őket a nehéz munka, reggel pedig nagyon korán kellett kelniük, hogy 6 óra előtt a rudnai bányára érjenek. A halálos baleseteken túl a rudnai bánya tehát közvetve is szedett áldozatokat, s nem csupán a helyiek közül, hanem a környékbeli falvakból is.

Mielőtt időrendben felsorolnám a helyi bányában szerencsétlenül járt személyek névsorát, ki kell térnem egy olyan halálesetre, amely bár a bányászattal kapcsolatos, azonban nem a bánya mélyén történt.

A 19. század vége felé, bár a vasércbánya is üzemelt már ekkor, a helyiek többen még mindig az ún. külszíni fejtéssel is gyűjtötték a vasércet, majd szekérrel szállították a diósgyőri vasgyárba. Az erdőn járva ma is láthatók ennek az egykori bányászási módnak a nyomai, az erdőben rengeteg szabályos gödör van. Ezeket a helyiek *pingának*, vagy *pinkáknak* nevezik. A belőlük kikapart vaskövet egy rakásba gyűjtötték, majd elszállították. A munkát mindaddig végezték, amíg az időjárás megengedte. Egy falubeli fiatalasszony a 19. század vége felé a vaskő rakodása közben vesztette életét. A püspöki erdőrészben a Bogolybánya közelében a vaskőrakás ráomlott, így a helyszínen szörnyethalt. Az áldozat férjének az unokája a következőképpen mesélte el az esetet:

A nagyapám, aki Amerikába kiment, ő is járt oda az első feleségével ki az erdőbe megrakni a szekeret. Ügyes felesége vót nagyon. Azt a követ szeték, amit már csomóba raktak. Ere a falun keresztül horták Berzéte fele, nem mentek körül Rozsnyónak. Rakták a vaskövet, még egy kosáral akartak felteni a szekere. Természetesen a vaskő teteje télen átázot, megfagyot. No de tavaszkor már, február végén már kezd a napocska erősebben melegíteni, oszt a vaskő is megereszke-dik. Hát ahogy ő kaparta, a kőrakás megropant oszt beszakadt. Ő meg ép alata kapart. Rászakadt oszt meghalt. A vaskövet leengete a szekeről az ura oszt őt tete fel a szekere, oszt hozta haza.

A 20. században hat, bányában elhunyt rudnai lakosról tudunk. Elképzelhető azonban, hogy nem teljes a névsor, s a század elején előfordulhatott még bányászzerencsétlenség:

1. 1918-ban Kiss István fúrás közben, a dinamit felrobbanása következtében lelte halálát a bányában.
2. 1928. december 12-én Cirbusz János vesztette életét a bányában. Erről a halálesetről a *Sajó-Vidék* is tudósított:

“Bányászzerencsétlenség.

Lapunk nyomásakor értesültünk arról a borzalmas hírről, mely az állami bányák rudnai üzemében történt szerda délbén. A bánya tetőzete az egyik részen beszakadt, s maga alá temette Cirbusz János 28 éves rudnai nős lakost. A szerencsétlen ember apjával együtt dolgozott ott, aki azonban megmenekült a haláltól. 3 órai mentés után tudták a fiatal férjet kihúzni a kövek közül.”

(*Sajó-Vidék* 1928. 12. 13., 3)

3. 1949. október 2-án Franciska Lajos családapa 52 éves korában lelte halálát a bányában.
4. 1958. május 2-án Kiss Miklós, 48 éves a vaskő átrakása közben szenvedett halálos balesetet.

5. 1967. március 31-én Kerekes Dezső, 50 éves háromgyerekes családapája halt meg munka közben.
6. 1976. március 2-án a 26 esztendőes Pásztor Lajos volt a rudnai bánya utolsó áldozata.

Egyéb tragikus körülmények között elhunyt személyek

Gyilkosságok. A Rozsnyóról Csetnek felé vezető főút jobb oldalán állt egy ház, amelyben 1922-ben megölték a tulajdonos Tóth Andrást. Ezt az esetet utólag a község krónikájába is bejegyezték. A házat ez után az eset után *titok lengte körül*, az emberek mindenféle különös dolgot meséltek róla, este pedig féltek elmenni mellette. Többen állították, hogy éjszaka kísértetet láttak itt. Erre a gyilkosságra a faluban már nagyon kevesen emlékeznek. Az egyik adatközlő, akinek a rokonai a szomszédságban laktak, a következőket hallotta az esetről:

Valami Tóth Józsi nevű ölt meg valakit a mamikaék idejében, ott az út melet, ahol valamikor egy ház állt itt. Valami Bakosok laktak itt. Oszt atól a háztól féltek is, míg állt, azt mondták, hogy igen furcsa dolgok történtek ott. Elmenni se igen mertek arra este.

A bánya megszűnése után, az 1990-es évek elején történt egy, teljesen a mai napig nem tisztázott gyilkosság a bánya még akkor álló egyik épületében, az ún. *kompresszorházban*. Dókus Tamás, kőrösi származású rozsnyói lakos egy tűzeset következtében teljesen összeégett. Az épület késő éjjel gyulladt ki, a rudnai tűzoltók is kivonultak a helyszínre, s a faluból is sokan gyalogosan a bányához siettek. A nevezett személy akkor már nem élt, szinte a felismerhetetlenségig összeégett. A rendőrség megállapította, hogy gyilkosság történt, az összeégett holttest köré drót volt tekerve:

Halotam, hogy vót egy néhány elensége, akik haragutak rá valami miat, oszt hogy állítólag ők teték el láb alól, ők gyútoták fel a kompreszorházat. Meg úgy halotam, olyat is beszéltek, hogy öszekötözték dróttal, oszt leöntöttek benzinel őt is meg az autóját is, mer ott vót a dzsipje is. Hogy állítólag agyonüthették előtte, oszt úgy gyútoták fel. Lehet, hogy már ott vártak rá, mikor ment a műszakba, oszt mingyár elintézték. De pontosan senki se tudja, hogy vót, de a nép mindenfélét beszélt. De az biztos, hogy megölték, nem vót tiszta ügy, mer az kizárt, hogy ne tudot vóna elmenekülni, ha magától gyúlt vóna fel ott valami. A csendőrök is úgy alapították meg, hogy megölték, gyilkosság vót. Most mátt nincs meg a kompreszorház se, meg semi más se a bányából. Hogy mér keletet mindent lerombolni... Már mindet benyőt a gaz, meg a fák, meg a bokrok. Még azt a kis utcácskát is, amin a bányászok jártak fel valamikor a bányára.

Ahogy az adatközlő is elmondta, a haláleset után rövid időn belül a még meglévő épületeket lebontották, helyüket rövid idő alatt benőtte a fű és a fák, így most már az egykori bánya helyén semmilyen jel nem utal arra, hogy valami

kor itt egy kiépült bányatelep működött, amely a falubelieknek hosszú évszázadokig kenyérkereseti lehetőséget nyújtott.

Szintén gyilkosság áldozata lett 1993. október 15-én Kotrčka Róbert 34 éves vállalkozó, családapa. Az autója alá robbanószeret tettek, amely akkor lépett működésbe, amikor be akara indítani. A robbantásos merényletek kezdeti időszaka volt ez Szlovákiában és az ukrán maffiával hozták összefüggésbe. A merénylet országszerte nagy visszhangot keltett, a sajtó is sokat foglalkozott vele. Adatközlőim úgy hallották, hogy valamilyen üzleti okból gyilkolták meg a fiatalembert. Azt a szárnyra kelt híresztelést azonban kétségbe vonják, hogy az áldozat kapcsolatban lett volna az alvilággal. Többen úgy vélik, hogy valamelyik más vállalkozó is lehetett, aki irigykedett rá, de azt is valószínűnek tartják a faluban, hogy lehet, nem is neki szánták a bombát, csak összetévesztették az autóját valaki máséval. A rendőrség mind a mai napig nem derítette ki, hogy kinek a megbízásából és miért követték el a gyilkosságot. A fiatalember Rozsnyón lakott családjával, a robbanás a lakásuk előtt történt, azonban Rudnán temették el, ahol a nagyszülők mellett nyugszik egy külön sírban.

Az *Új Szóban* megjelent ezzel kapcsolatos hír:

“Bombamerénylet Rozsnyón

(Munkatársunktól) Bombamerénylet áldozata lett Rozsnyón egy ismert helyi magánvállalkozó. Az eset pénteken, a kora reggeli órákban történt a Déli lakótelepen. A merénylők az áldozat gépkocsijába helyezték el a robbanószerkezetet, melyet ő az indítókulcs elfordításával hozott működésbe. A magánvállalkozó sérüléseibe a helyszínen belehalt, és a detonáció a gépkocsiban is nagy károkat okozott. Az ügyről a rozsnyói rendőrségen is érdeklődtünk, ahol azonban megtagadtak mindenféle tájékoztatást. Nem erősítették meg azt a városban elterjedt szóbeszédet, hogy a tettet szervezett bűnözőcsoport hajtotta volna végre. Annyi viszont tény, hogy a merénylet a maga nemében nem az egyedüli eset Kelet-Szlovákiában. Néhány héttel ezelőtt egy sabinovi vállalkozó személygépkocsiját robbantották fel, aki azonban csodával határos módon életben maradt.

Reméljük, a rendőrség minél hamarabb pontot tesz a közvéleményt rendkívüli mód nyugtalanító ügy végére! A témára természetesen lapunkban visszatérünk.“

(*Új Szó* 1993.10.18., 2)

A Rozsnyón megjelenő *Zora Gemera* szlovák regionális lap címlapján megjelent hír:

“V aute našiel smrť

Rožňava (mk) – Obyvateľov sídliska Juh v Rožňave v piatok 15. októbra o 5.30 hodine zobudil doteraz nepoznaný výbuch. V tom čase došlo k explózií vozidla Škoda 120 L, ŠPZ RVA 63-09 na parkovisku pred blokom č. 10 na Zakarpatskej ulici vo chvíli, keď tridsaťštyriročný súkromný podnikateľ Róbert Kotrčka sa pokúsil svoje auto naštartovať. Pri explózií bol majiteľ vozidla usmrtený a poškodené ďalšie dve vozidlá, zaparkované vedľa Škody. Na miesto explózie prišla v priebehu niekoľko minút záchranná služba a potom už nastúpili policajti a kriminalisti a

miesto uzavreli. Ako nás poobede informoval vyšetrovateľ PZ SR mjr. JUDr. Juraj Bednár, kriminalisti z Košíc a Rožňavy motív a príčiny explózie vyšetrojú.“

(Zora Gemera 1993/ 42, 1).

[Rozsnyó – A rozsnyói Dél-lakótelep lakóit október 15-én, pénteken 5.30 órakor egy eddig ismeretlen robbantás ébresztette. Ekkor robbant fel egy Škoda 120L típusú, RVA 63-09 rendszámú személygépkocsi a Zakarpatská utca 10. számú panelháza előtti parkolóban abban a pillanatban, amikor Kotrčka Róbert 34 éves vállalkozó megpróbálta beindítani. A robbanás következtében a gépkocsi tulajdonosa a helyszínen életét veszítette, valamint a Škoda mellett parkoló másik két gépkocsi is megrongálódott. A mentőszolgálat néhány percen belül a robbanás helyszínére érkezett, majd ezután a rendőrség és a nyomozók lezárták a helyszínt. Amint arról a Szlovák Köztársaság rendőri testületének vizsgálótisztje, Juraj Bednár őrnagy tájékoztatt bennünket, a kassai és rozsnyói nyomozók a robbanás motívumát és okát vizsgálják.]

Halálos kimenetelű közúti balesetek. Mivel Rudna viszonylag forgalmas főúton mentén fekszik, a gépkocsiforgalom a falu lakosainak életében szinte a megjelenésétől fogva jelen volt. Az autóbusz-közlekedés megindulása után rövidesen megjelent egy Rudnával kapcsolatos hír a *Sajó-Vidék* Hírek rovatában:

“Életveszélyes fenyegetésért eljárás indult Csillák, Kuzma és Jeszenszky rudnai legények ellen. Szeptember 26-án a rudnai parton kövel dobálták meg a Rozsnyó-Nagyszlabos közt közlekedő autóbust, sőt Jeszenszky kést rántott elő az autóbusz sofőrjére!”

(*Sajó-Vidék* 1929. 10. 3., 2)

A gépjárművek a helyi bánya miatt nem csupán a főúton közlekedtek, hanem a *Kolónián* keresztül a bányára vezető úton is. Az egyik rudnai asszonyt például a bányaüzem gépkocsija gázolta el, de szerencsére ez a baleset sem végződött halállal. Erről az esetről is tudósított a *Sajó-Vidék*:

“**Elütötte az autó.** Özv. Krupinszky Mihályné 59 éves rudnai lakost a Rimamurány teherautója január 24-én elütötte. Agyrázkódással a rozsnyói kórházban ápolják.”

(*Sajó-Vidék*, 1942. 1. 31., 4)

Valószínűsíthető, hogy a fentiekben kívül történtek a faluban még hasonló balesetek, azonban halálos gázolásról, vagy más halállal végződő gépkocsi okozta balesetről nincs tudomása adatközlőimnek, s a krónikába sem jegyezték be utólag ilyen esetet.

A község krónikájában is szereplő első bejegyzés, amely gépjármű okozta halálos kimenetelű balesetről tudósít egy 1963. október 2-án történt halálesetre vonatkozik, azonban az áldozat nem rudnai lakos volt, csupán a rudnai bányában dolgozott. A rudnai bányarészleg akkori vezetőjéről, Ondrej Babičről van szó, aki motorkerékpár-szerencsétlenségben veszítette életét.

A következő szerencsétlenség azonban már egy 20 éves rudnai fiatalember halálát okozta, ebben az esetben is – ugyanúgy, mint az előzőben – motorkerékpár-szerencsétlenségről volt szó. Šimko Ján 30 éves fiatalembert gázolták halálra. Az eset 1965. augusztus 22-én történt. Az ezt követő időszakban – ekkor indult meg lényegében a nagyobb gépjárműforgalom – megnőtt a halálos kimenetelű balesetek száma, amelyek rudnai lakosok halálát okozták. Az alábbiakban ezeket nézzük időrendben:

1972. szeptember 9-én Bernáth Ferencet (Krasznahorkaváraljáról jött vőnek Rudnára) 26 éves korában falhoz nyomta az a teherautó, amellyel dolgozott.

1973. június 28-án Parditka Tibor (a szomszédos Kőrösből jött vőnek Rudnára), szintén fiatal, 24 éves férj hunyt el autóbaleset következtében.

1973-ban Strmeň Františeket személygépkocsi gázolta el a rudnai főúton.

1976. szeptember 12-én Ignáth Imre 23 éves fiatalember karambolozott Škoda márkájú személygépkocsijával a közeli Rozsnyóbisztró községben, ahol a betonfalnak vágódott, s a helyszínen szörnyethalt. A vele együtt utazó másik két rudnai fiú túlélte a balesetet, azonban egyikük – Hajdú Tibor – nagyon súlyos állapotban került a kórházba. Aránylag rövid időn belül, egy jó félév múlva 23 éves korában ő is elhunyt.

1978 március 23-án Bartalos Zoltánt,

1980. október 27-én Munkácsi Jánost,

1984. november 18-án Dobos Pétert és

1980. október 6-án Kiss Árpádot gázolta el egy személygépkocsi.

Legutóbb 1994. november 25-én Juhász Zoltán 28 éves fiatalembert gázolta halálra egy felelőtlen autós. (Az ő halálának körülményeiről a *Temetőn kívüli haláljelek* c. alfejezetben bővebben szöölök).

Traktoros balesetek az erdőn. A falu életében az azt északi irányból körülölelő erdő nagy szerepet játszott. Itt gyűjtötték a tüzelőre való fát, amit korábban lovas kocsival, vagy pedig ökrös szekérrel szállítottak. Az adatközlők nem emlékeznek olyan esetre, hogy e munka közben valaki halálos balesetet szenvedett volna, azonban a szállítási eszköz megváltozása után igen. A hatvanas években a falubeliek többen vásároltak használt traktort, amelyet valahonnan (vagy a helyi egységes földműves szövetkezetből, vagy más állami üzemből) kiselejteztek. Ezekkel a rendbehozott járművekkel szállították a szénát s minden más egyebet, amit azelőtt lóval, illetve ökr segítségével végeztek. Az erdőn két halálos traktoros baleset is történt.

1985. május 9-én id. Burdiga Józsefet érte halálos baleset az erdőn faszállítás közben, amikor a meghibásodott traktossal egy fának ütköztek, 1992. júli-

us 28-án pedig egy 33 éves kétgyerekes fiatal családapára, Kiss Gyulára dőlt rá a traktor az erdőn.

Egyéb tragikus halálesetek. Ahogyan arra a fentiekben utaltam, az erdőn nagyon sokan gyűjtöttek fát a falubeliek közül. E tevékenység közben a traktoros balesetek mellett más jellegű halálos balesetek is történtek:

1949. december 28-án Kiss Istvánt, 1980. október 6-án pedig Dorka Jánost ütötte agyon az erdőn egy fa munka közben.

További balesetek időrendben:

1919-ben Bacskor János megégett, amikor kigyulladt a csűr.

1923-ban Dobos András a kocsí alá esett és meghalt, amikor a lovak megvadtak.

1924-ben Krupinszky János 18 éves fiú beleesett Kiss Bélák kútjába és megfulladt.

1953. augusztus 8-án Richard Girmon 18 éves fiatalember fürdés közben Nagyszlabos mellett belefulladt a vízbe.

1971. december 13-án Franciska Etel, született Filcsák beleesett egy vizesárokba, ahol megfulladt.

1972-ben Rencsok Sándor kétgyerekes családapája leesett a lépcsőn.

1983. július 13-án Dobos Máriát agyonütötte az áram.

1987-ben Franciska Mária vízbe fulladt.

1989. június 24-én Kerekes Gábor 27 éves hobbibarlangász a Pelsőci fennsík egyik barlangjába beleesett és szörnyethalt (ezzel az esettel a *Temetőn kívüli haláljelek* c. alfejezetben bővebben foglalkozom).

1990. augusztus 23-án Pásztor Lászlót,

1994. augusztus 1-én pedig Vladimír Dorkát ütötte agyon az áram.

Öngyilkosságok. A falu népe az öngyilkosságokat élénken számon tartja és bizonyos hiedelmeket is kapcsol hozzá. Sokan azt tartják, hogy *ha valaki fel akasza magát, akkor igen nagy szél fúj.*

1917-ben a rudnai bányán egy Mydlo nevű bányász lett öngyilkos, ő azonban nem rudnai születésű volt, csak itt dolgozott. Mivel Rudnán temették el, temetésének körülményeire az *Öngyilkosok temetése* c. fejezetben külön is kitértem.

1938. december 7-én Gotthardt István 22 éves fiatalember agyonlőtte magát.

1950. január 1-én Móczik Erzsébet szándékosan megnyitotta a gázt, aminek következtében megfulladt.

1971. augusztus 28-án Kerekes Tibor,

1972. október 4-én Demény István,

1977. július 8-án Franciska László,

1980. június 6-án Nagy János,

1998. augusztus 8-án pedig Hrutkai József akasztotta fel magát.

Gyerekek tragikus halála. A faluban több olyan tragikus kimenetelű baleset is történt, amelyeknek áldozatai gyerekek voltak. A község krónikája, valamint adatközlőim elmondásai alapján időrendi sorrendben próbálom meg rekonstruálni ezeket az eseteket:

1917-ben Gotthárd Erzsébet kétéves kislány beleesett egy gödörbe és meghalt. A 171. sz. síremléken a jóval később elhunyt szülők neve alá az ő nevét is kivésték, azonban születési és elhalálozási dátuma nem szerepel. Az utolsó előtti sorban csupa nagybetűvel ennyi áll: *ERZSIKE*.

1937-ben Tóth Erzsike 9 éves kislány az iskolában szenvedett halálos balesetet. Az iskolai majálisra készültek, amikor egyik diáktársa hátulról ráütött egy seprővel. A kislány meghalt, halálát gerinctörés okozta.

1952. augusztus 20-án egy másfél éves kisfiú, Juhász Jánoska fulladt bele a falun keresztülfolyó patak *zúgójába* a szomszédjuk háza előtt. A kisfiú a dédnagymamájával volt, amikor odament a többi, éppen a ház előtt a patak partján játszó gyerekhez. Nem tudni pontosan, hogy vajon magától szédült-e bele a patakba, vagy pedig valamelyik gyerek véletlenül (vagy akár szándékosan) lökte bele. A gyerekek azonnal elfutottak, senkinek sem szóltak, hogy mi történt, azonban a dédnagymama rögtön futott a patakpartra, hogy megnézzze, hova lett hirtelen a dédunoka, de már csak a víz tetején élettelenül lebegő halott kisgyereket látta viszont. Az egyik szomszéd fiatalember, Dobos László hozta ki őt a patakból. Az orvos véleménye szerint egyébként a gyerek halálát nem fulladás okozta, hanem még zuhanás közben a nagy ijedtségtől *megrepedt a szíve*.

1955. szeptember 20-án meghalt Zán Péterke kétéves kisfiú, aki leforrázta magát.

1959. július 17-én Kerekes Sanyika, egy tízéves kisfiú tragikus halála rázta meg a falut. Többi társával együtt kecskét legeltetett a falu *Tetőcskének* nevezett dombjának tetején. Az egyik gyerek feldobta a magasfeszültségű áramot vezető oszlopra a Sanyika esőkabátját, aki felmászott érte. Sajnos, az oszlop az esőtől nedves volt, így a gyerek áramütést kapott, teste teljesen összeégett.

Rontás következtében elhunyt személyek. Ismert a hiedelem, hogy rontás is okozhatja valakinek a halálát. Az idősebb adatközlők néhányan még szüleiktől hallottak arról, hogy a faluban meghalt egyszer valaki rontás következtében, azonban pontosan nem tudják, hogy ki:

Az anyósom emlegetet valamit, hogy ecer valaki rontás miatt halt meg.

Nem csupán az idősebbek, hanem a középkorosztályhoz tartozók is hallották, hogy rontás következtében meg lehet halni, és nagyszüleiktől, néhányan szüleiktől azt is megtudták, hogyan kell védekezni e rontás ellen:

Azér nem is mutasák meg egy kisebb ideig a gyerekeket se, meg nem is viszik sehova, nem is viszik ki, hogy ne ronthaták meg. Mert meg is halhat a rontásba, mer még picike.

Több idősebb adatközlőm hallott arról az esetről, amikor a század közepén a szomszédos Kőrösben rontottak meg egy életerős fiatalembert. Bele is halt, mivel az orvosok nem tudtak segíteni rajta, s még arra sem tudtak rájönni, hogy milyen betegségben szenved s mi okozhatta:

It a faluba nem emlékszek, hogy ilyesmit emlegetek volna, de Kőrösbe megrontották a (...) urát. Ott fekűt a kórháza, nagy derék ember vót. Oszť úgy megdagadt, vagy mi vót vele, nem tutak rágyőni, hogy mi baja van, az orvosok nem tutak már rajta segíteni. Amikor oszt meghalt, akkor a szobába othon igen érdekes dolgok vótak. Azt beszélték, hogy a székekről, hogy úgy szalát a tojás, meg pörögtek a tányírok, de én már nem emlékszek ere pontosan, de akkor amikor ez vót, igen sokan beszéltek.

Az első és második világháború áldozatai. Mivel a falu területén nem folytak közvetlen harcok, sem az első, sem pedig a második világháború idején nem halt meg egyetlen rudnai sem a faluból. Azonban mindkét háború szedett áldozatokat a hadseregben harcoló rudnai férfiak közül.

Az első világháborúban a következő személyek estek el:

1. Dusza András
2. Keszi István
3. Nagy Pál

E három személy sírhelye közül csupán az egyik van megjelölve, mégpedig a Dusza Andrásé. A fia családja ugyanis síremléket emeltetett, s ezen a felesége, valamint a két éves korában elhunyt kislányuk mellett a fia is ott nyugszik, aki mellé a feleség neve is ki van vésve. Mivel ő volt az első elhunyt, akit erre a helyre temettek, a sírkövön az ő neve szerepel elsőként: *“Dusza András 1866. V. 27. – 1914. VIII. 23”*. Külön nem utal semmi arra, hogy háborúban hunyt el. Hogy a másik két háborúban elesett személy hol van eltemetve, nem tudni.

A második világháború áldozatai:

1. Bacskor Jenő
2. Gyűrék Gyula
3. Ikri János
4. Jesensky Vilmos

5. Libicky János
6. Sesták Tamás
7. Kiss László

Bacskor Jenő neve ugyanúgy, mint az első világháborúban elhunyt Dusza Andrásé és a második világháború után életét vesztett Kiss Lászlóé, a családi síremléken elsőként szerepel: "BACSKOR JENŐ HŐSI HALÁLT HALT 1920. VII. 14 – 1942. VII. 27." A nevezett nem ebben a sírban nyugszik, tehát a sírhely ebben az esetben jelképes csupán.

Gyűrék Gyula neve szintén szerepel a közös családi síremléken, de semmi sem utal arra, hogy háborúban esett el. A felirat csupán ennyi: "Gyűrék Gyula 1920-1943". Ő sem ebben a sírban nyugszik, szintén harctéren esett el, mint Bacskor Jenő. Kiss László nem a háborúban halt meg közvetlenül, hanem később 1948-ban a Szovjetunióban, hadifogságban. Annak ellenére, hogy az ő hamvai sem kerültek haza, a családi síron (208. sz. sír) neve elsőként szerepel, ott van fényképe is: "Hősi halált halt Kiss László sz. 1918. X. 11. m. h. 1948. V. 6."

A többi második világháborús áldozat neve sem szerepel síremléken.

Bacskor Jenő halálának körülményeiről viszont többet is megtudhattunk a *Sajó-Vidék* 1924. október 3-i számából, ahol egy hosszabb hírt közöltek, amely kimondottan a nevezett személy halálával kapcsolatos. A hírből arra is következtethetünk, hogy a halálhír jóval később érkezett a szülőkhöz, mint ahogy megtörtént. (A hírt teljes terjedelmében *A halál hírüladása* c. alfejezetben már olvashattuk.)

A Bacskor Jenővel együtt katonáskodó Dobos József (1920-1993) többször is elmesélte feleségének katonatársa halálát, így az özvegy pontosan el tudta mondani, milyen körülmények között vesztette életét:

Az én uram együtt vót katona Bacskor Jenővel, ő szanitész vót a háborúba. Egy temetőbe vótak lesátorozva, oszt épen levelet irt haza az anyjának Jóska és ebéd vót, fűjták az ebédet. Trombitával fűjtak ebédre, ot vót nem mesze a konyha egy udvarba. Mentek az ebédér a sálkáva. Ő írta a levelet, de oszt ahogy fűjtak az ebédre, hát abahata, ment ő is az ebédér. Közbe gyűt egy repülő, aknákat dobtak le. Az felrobant, oszt az kapta el akor Bacskor Jenőt, a szilánkok. Még élt egy ideig, az uram elsősegélyt is adot neki rögtön, mer ot vót nála a táskája, azt mindég horta magával. Osztan megata neki az elsősegélyt, elviték a hordágyon, de meghalt. Úgyhogy, amikor oszt vizsament a sátorba, folytata a levelet az anyjának, hogy mongya meg Bacskor néninek, hogy ő a fiát már ne várja haza, mer meghalt. Ot temeték el közös sírba, mer sokan meghaltak ot. Ez már a visszavonuláskor vót. Osz Jenőt is a töbi katonával egy közös sírba temeték el, mer töb halot is vót akor. Ő aba a közös sírba van eltemetve, nem it a rudnai temetőn fekszik, ahol a síremlékre is fel van írva a neve. Gyűrék Gyula se aba a sírba van eltemetve it Rudnán, ahol az ő neve is ki van írva, ő is a háborúba eset el, oszt ot is temeték el, de én nem tudom, hol.

A községben nem emeltek emlékművet sem az első, sem pedig a második világháború áldozatainak. Ezt azzal indokolják, hogy a háborúnak nem volt sok áldozata és zömük a temetőn van eltemetve. A második világháború befejezésének 50. évfordulója, valamint az ott elesett áldozatok emlékére 1995-ben 50 db. fenyőt ültettek a régi temető nyugati oldalára a patakkal párhuzamosan.

Amint fentebb már említettem, a második világháború idején a faluban nem folytak harcok, azonban a közeli *Nagyhegy*, azaz a Pelsőci fennsík kemény csatározások színhelye volt. Az ott harcoló német katonáknak Rudnáról szállították ki lovas kocsival az élelmet. Visszafelé ezzel a kocsival hozták be a faluba annak a négy német katonának is a holttestét, akik a *Nagyhegyen* lelték halálukat. Annak ellenére, hogy az elesett német katonák katolikus vallásúak voltak, mégis a református templom mellé, a temetőkertbe temették el, sírjukat pedig kereszttel jelölték meg. A kérdésre, hogy miért nem a katolikus harangláb mellé, vagy pedig a temető azon részébe, ahová a katolikusokat temették, idős adatközlőim csupán azzal a felvilágosítással tudtak szolgálni, hogy bizonyára azért, mert akik behozták őket, református vallásúak voltak. Az adatközlők nem emlékeznek a templom mellé eltemetett katonák nevére, a krónikában sem jegyezték fel. Id. Juhász Ferenc annak idején mind a négyük nevét feljegyezte, s úgy emlékszik, hogy tiszték is voltak közöttük. A papiros azonban elkallódott, s ő már elfelejtette a nevüket. A keresztre is ráírták az elhunytak nevét, azonban a felirat lekopott, majd idővel a kereszt is elkorhadt, amelyet aztán nem pótoltak. A sírokat a harangozó Gonosz Lászlóné gondozta. Mindenszentek alkalmával általában mindig ő gyűjtötte meg elsőként a gyertyákat rajtuk. Halála után azonban már senki nem gondozta a sírokat, így azok begyepesedtek és szinte teljesen besüppedtek. Mindenszentek napján azonban továbbra is gyűjtöttek gyertyát a falubeliek a sírokon. Azok közül, akik elhaladtak a templomkert mellett a temetőre menvén, többen is bementek a kertbe és ők is tettek rájuk gyertyát.

1993-ban a sírokat kibontották, a holttestek maradványait exhumálták és egy közös sírba, a Kelet-Szlovákiában található Felsővízközi közös katonai temetőbe szállították. A faluban azonban erről sokan nem tudnak, s úgy hiszik, hogy a hozzátartozóik vitették haza őket Németországba. Egyik fiatalabb adatközlőm a mai napig gyűjt gyertyát mindenszentek alkalmával az egykori sírok helyén, bár tudja, hogy a földi maradványokat elszállították. A fiatalok általában nem is tudnak róla, hogy a református templomkertben valaha sírok voltak.

Részben Rudnához is kapcsolódik az a haláleset, amikor a második világháború idején a német katonák agyonlőtték Ján Markuš Gonos rekenyeújfalusi partizánt Rudna és Rekenyeújfalu határában. Ez a partizán annak a férfinak volt a testvére, akit évekkel azelőtt bizonyítékok hiányában nem tudtak elítélni egy Rudna határában történt gyilkosság miatt, annak ellenére, hogy mindkét faluban tudták, ő volt a tettes. Amikor a partizán testvérét agyonlőtték, a környékeliek azt mondták, hogy ő bűnhődött a testvére gyilkos tetteért.

Azon a helyen, ahol a németek agyonlőtték a partizánt, az elmúlt rendszerben emlékművet állítottak. Az eset az erdő szélén a Csetnek felé vezető főút bal oldalán a Kósamála erdős rész határában történt. Az itt emelt emlékművet bi-

zonyos évfordulók alkalmával (Szlovák Nemzeti Felkelés, a második világháború befejezése) több alkalommal is megkoszorúzták. A rudnai és a rekenyeújfalu-i alapiskola tanulóit is ki szokták vinni az emlékműhöz, melynek környékét gondozni is ők szokták. A rudnai alapiskola diákjait néhány alkalommal itt avatták szikrává (magyarországi megfelelője a *kisdobos*). Az ünnepségen az iskola vezetésén kívül a község elöljárósága, valamint az Antifasiszta Harcosok Szövetsége helyi szervezete is képviseltette magát, s beszédet is mondtak a gyerekeknek.

2.4. Készülődés a temetésre

A faluban az általános és elvárt gyászszín a fekete. Az elhunyt családja előkészítette a temetésre való ruhát. Az csak ritka esetben fordult elő, hogy ne lett volna minden családtagnak e célra megfelelő ruhája. Ez legfeljebb a fiatalabbak, elsősorban a gyerekek esetében jelenthetett gondot. A kisebb gyerekek számára (általában 10-12 éves korig) a század harmadik felében már nem tekintette kötelezőnek a faluközösség a fekete ruhát, sok gyerek fehér, sötétkék, vagy pedig más színű, de mindenesetre nem feltűnő, rikító ruhában ment a temetésre. Arra azért ügyeltek, hogy a piros, sárga, vagy egyéb kiabálóbb színek ne forduljanak elő.

2.4.1. Ravatalozás

Koporsó. A koporsó minősége és ára függött a család anyagi helyzetétől, színe pedig aszerint változott, hogy az elhunyt milyen korú, illetve férfi, vagy pedig nő volt-e. Az idősebb emberek koporsója fekete színű volt, viszont a középkorú nőké, illetve férfiaké valamilyen sötétebb, barna tónusú fából készült. A fiatalok koporsója világosabb volt, a gyerekeké pedig fehér. A század harmincas éveiben már ún. érckoporsóba is temetkeztek. Ezt a jobbmódúak teheték meg, akik egyrészt azért döntöttek e koporsó mellett, mert azt nem nyomta össze a ránehezedő föld és jobban megvédte a halottat a korai enyészettől. Egy alkalommal sírásáskor elő is került egy érckoporsó. Festett koporsóra egyik adatközlőm sem emlékszik.

A koszorút és a koporsót már a két világháború közötti időszakban is általában Rozsnyón, a Sulán Temetkezési Vállalatnál vásárolták.

Én úgy emlékszek, hogy már a háború előtt is Sulánál veték a koporsót meg a koszorút, neki vót Rozsnyón olyan üzlete.

Legidősebb adatközlőim néhányan még emlékeznek, hogy a század első évtizedeiben a falubeli asztalosok is készítették néhányan koporsót, zömük azonban csak a szüleiktől hallott erről.

A koszorúkra szalagot is rendeltek valamilyen szöveggel. Az erre kerülő feliratot előre leírták és magukkal vitték, vagy pedig az elárusítótól kértek tanácsot. Az előbbi volt azonban a gyakoribb, mert a temetéseken járva látták, hogy

mit szoktak ilyenkor a szalagra íratni mások, s mindenki igyekezett ehhez a helyi szokásrendhez alkalmazkodni. A második világháborút követően a koszorúkat Rozsnyón, a Közszolgáltatások Házában (*Dom služieb*) rendelték. Az itt megrendelt összes koszorút egyszerre szállították ki a temetés napján. Ezek a koszorúk általában ovális alakúak voltak, s művirágból készültek. Gyakran készen is voltak, csupán a szalagokat kellett megrendelni. Lehetőség volt fenyőgallyakból, mű- és élővirág kombinációval is készíttetni koszorút. Az élővirág általában szegfű volt, mégpedig fehér vagy piros, a gerbera később terjedt el és vált kedvelté. Az 1989-es rendszerváltást követően megnőtt a választék, amely a formát is érintette. Többen nem koszorút, hanem nagyobb csokrot készíttetnek fenyőgallyal kombinálva különféle virágokból. A tobozból készült kisebb koszorú különböző fajtái is elterjedtek. A rudnaiakat ma általában az egyik faluból származó asszony Molčan Michalné, szül. Cirbusz Katalin és férje, Molčan Michal által alapított Molčan temetkezési vállalat látja el virágokkal és koszorúkkal. Az itt megrendelt koszorúkat ki is szállítják Rudnára.

A hozzátartozók felkeresték a papot, hogy felkérjék a búcsúztatásra és megbeszéljék a halotti búcsúztató szövegét, elsősorban azt, hogy kiktől és milyen sorrendben búcsúztassa a halottat. A papnak vagy elmondták, vagy pedig előzetesen papírra röviden leírták az elhunyt életrajzát. Azt is meg szokták beszélni, hogy milyen tulajdonságait emelje ki beszédében.

A polgári temetések esetében a helyi nemzeti bizottság dolgozóival, illetve később a *Polgári Ügyek Testületének* (PÜT) tagjaival beszéltek meg a temetés részleteit (e testület tevékenységével később egy külön fejezetben bővebben is foglalkozom majd).

1994-től a temetéssel kapcsolatos intézményeket a már fentebb említett Molčan temetkezési vállalat bonyolítja le, ami azt jelenti, hogy a koporsó bebiztosításától kezdve a halott kiszállításáig mindent elvégez a hozzátartozó helyett, beleértve legtöbbször a halott búcsúztatásának intézését is. A temetés napján a Rudnán a temető mellett lévő virágüzletüket is kinyitják, ahol a virág mellett koszorút is lehet vásárolni. A nyitvatartás idejéről a helyi hangosbeszélő segítségével tájékoztatják a lakosságot.

A temetéssel kapcsolatos valamennyi szervezési feladatot, amelyek a helyi ravatalozó üzemeltetésével függnek össze a temetést megelőzően és alatt a községi hivatal alkalmazottai – beleértve a polgármestert is – intézik. Ez mind az egyházi, mind a polgári temetések esetében így van.

A megmosdatott és felöltöztetett halottat a halotti lepedővel letakarták, s ha meghozták a koporsót, akkor a ravatalra helyezték. A halotti lepedő ekkor az elhunyt alá került a koporsóba. Ezt a lepedőt *recés lepedő*-nek nevezik, s lényegében egy nagy lepedőnek a fele, amelynek egyik részével a szülőágyat takarták le, a másik fele pedig halotti lepedőként szolgált. Egyik adatközlőm – id. Juhász Ferencné – tulajdonában lévő lepedő eredeti mérete 2, 90 x 4 m volt, vagyis a halottat egy 145 x 200 cm-es darabbal takarták le. A lepedő széle csipkével volt körülvárrva. Egy másik adatközlőm is megvarrta magának a halotti lepedőt:

Montam is ..., a menyemnek, hogy ha meghalok, ezel fogsz engem letakarni.

A ravatalt mindig az a felekezet adta, amelyikhez az elhunyt tartozott:

Az evangélikus egyháznak is vót olyan láb, oszt ara teték a terítőt. Mindig atól az egyháztól hozták a dolgokat, amilyen valású vót az elhunyt.

Abban a helyiségben, ahol a halott feküdt, nem volt szabad kinyitni az ablakot, mert ahogyan azt fentebb is említettem, *akor felfújódik a halot*. A ravatal alá valamilyen nagyobb edényben – rendszerint *teknőbe* (teknőbe), vagy pedig kádba hideg vizet tettek, ez hűtötte alulról a halottat, megakadályozva ezáltal, hogy felfújódjon, s idő előtt bomlásnak induljon a teste. Erre hideg időben nem volt szükség, azonban nyáron rendkívül fontos volt, s ilyenkor gyakrabban kellett a vizet is cserélni. A halottat halotti lepelrel, *szemfedelel* takarták le.

Ha az elhunyt katolikus volt, akkor a fejéhez két gyertyát tettek, amelyet akkor gyújtottak meg, amikor virrasztottak mellette, illetve ha harangoztak:

Ha harangoztak a halotnak, meg szokták gyújtani a vilanyt, vagy a gyertyát. Mikor apa is meghalt, rendesen meggyújtotuk a vilanyt, oszt adig éget, míg harangoztak. No, ezt szokták csinálni régen. Most ugye kiviszik a hulaházba, most már másképen van.

Annak ellenére, hogy most már a ravatalozóban fekszik a halott, néhányan mégis szoktak otthon is gyertyát gyújtani hozzátartozójuknak a harangozás idején. Egyik idős katolikus adatközlőm más falubeli elhunytért is gyújt a harangozás ideje alatt.

A ravatalozás a *tisztaszobá*-ban történt, később, amikor már modernebb, összkomfortos házak épültek a faluban, rendszerint az *ebédlő*-ben. Amikor még a tisztaszobában ravatalozták fel a halottat, akkor a temetés napjáig a hozzátartozók vagy a konyhában, nagyszülőknél vagy a szomszédoknál, esetleg más rokonnál aludtak. Nyári időszakban a férfiak tornácon, vagy pedig a csűrben oldották meg az alvást. Adatközlőim szerint azonban olyan esetek is előfordultak, hogy a halottal egy helyiségben aludtak:

Amedig a halot ot vót a ravatalon a szobába, a szomszédba szoktak aludni. De télbe vót olyan, hogy a halotal egy szobába alutak. De csak télbe, nyárba nem. Meg oszt nyárba valakik a folyosón [tornácon – L.J.I. megj.] is alutak, vagy vót olyan is, hogy a konyhába.

A ravatalozó felépítése óta – 1985-től – már nem otthon ravatalozzák fel az elhunytat. Ezt megelőzően két személyt (Dúl Mihályt és Korčok Gusztávot) – mindkét esetben polgári temetésről volt szó – a helyi kultúrházban ravatalozták fel. Mindkét esetben a gyászszertartás is a kultúrházban folyt, majd innen vitték ki őket a temetőre.

1. Idős asszony ravatalánál férje, testvérei, fiai és szomszédja (Archív felv., 1970)

2. Ravatalozás a kultúrházban (Archív felv., 1977)

Ma a ravatalozás a temető területén épült ravatalozóban történik. A halottat a kórházból egyenesen a ravatalozó hűtőkamrájába hozzák ki. Adatközlőim azt tapasztalták, hogy amióta az elhunytak a ravatalozóban a *fagyasztó*-ban, hűtőkamrában vannak elhelyezve, megszépül az arcuk:

A fagyasztóban megszépül a halott arca. Már soktól halotam, hogy jót tesz a halottnak, megszépül. Olyan rózsaszínes színe van az arcának, úgy kisimul, már töben is monták.

A temetés megkezdése előtt általában kb. egy órával teszik az elhunytat a ravatalra. A legközelebbi hozzátartozók is körülbelül ugyanebben az időben érkeznek a temetésre és foglalják el helyüket. A ravatalozóban a koporsó fejénél egy *katafald* van, amelyre polgári temetés esetén az elhunyt fekete gyászszalaggal átkötött fényképét is kiteszik, egyházi temetés alkalmával azonban nem. A nevét, valamint születési és elhalálozás dátumát mindkét temetésen kirakják, mégpedig fehér *polisztíren* betűkből.

Ha olyan valaki halt meg a faluban, akinek nem volt senkije, azt a falu temettette el. Legutóbb a 20. század második felében volt erre példa, amikor is egy idősebb házaspár, Gonosz László, s később a felesége Gonosz Margit hunyt el. Őket a ház előtt, az úton ravatalozták fel, onnan temették. Nem voltak közeli hozzátartozók, így a temetéssel kapcsolatos dolgokat az akkori Helyi Nemzeti Bizottság intézte.

2.4.2. Mellékletek a koporsóban

Volt, aki még életében kikötötte, hogy milyen ruhában temessék el (az idősebbek általában előre el is készítették). Volt aki meghagyta azt is, hogy mit tegyenek mellé a koporsóba. Egyik adatközlőmet anyósa még életében megkérte, hogy hat éves korában elhunyt kislánya ruháit is tegye mellé, ha meghal, mert el akarja magával vinni a másvilágra:

It maratak az lcuka ruhácskái [az anyósa kislánya, aki fiatalon, 6 éves korában hunyt el 1937-ben – L.J.I. megj.]. Őt szép ruhácskája itmadarat. Az anyósom varta neki, mer ő szépen tudot varni. Oszt ő úgy monta, ahogy a vég fele ment, hogy gyerek én nem sokáig élek, de lcukának a ruháit ted fel egy akasztóra, oszt ted be nekem a fejem alá. Elviszem, hogy ne maragyék it. Én tudom, hogy te nem hánynád el, de ha tovább it marad, akor ki tugya mi lesz vele. Úgyhogy ted be az akasztóval a fejem alá majd a koporsóba. Ne vegyétek le az akasztót, mer mit fáj már az nekem. Együt tegyétek be, hogy oszt én azon fekügyek. Úgy is tetem. Amikor meghalt Rozsnyón a kórházba, akor ezt is vitem be az ő ruháival együt. Amikor leatam a ruhát, montam az embernek, aki őtöztete őtet, hogy it vanak ezek a ruhák, tegye be a feje alá, mer ezek a kislányának a ruhái, aki meghalt. Ez vót a kívánsága, hogy elviszi a ruhákat magával. Oszt az ember mikor megláta a ruhákat, monta: ne tegye be ezeket a gyönyörű ruhácskákat, én megveszem magától, megfizetek érte. Montam, hogy ne haragugyon, de nem adom, nem adhatom ide, ez vót a halottnak az utolsó kívánsága, nem lehet megszegni. Ez vót az utolsó kívánsága, ezt én nem szeghetem meg. Hát oszt, mondom vajon beteszi-e. Mer sokan panaszkotak, hogy ez eltűnt, az eltűnt. De ő betete.

Más adatközlők is hallottak olyan esetről, hogy a kórházban elhunytaknak kivették a füléből a fülbevalót, vagy más ékszer is eltűnt az öltöztetés folyamán. Most, hogy a legtöbben kriptába temetkeznek, előfordul az is, hogy a sírt kirabolják, lelopják a halottról az ékszereket. Rudnán ilyen eset azonban még nem fordult elő. Egyik adatközlőm ezt a helyzetet ecsetelte:

Most már nem is nagyon engedik meg, hogy ékszereket hagyjanak a haloton, mer el szokták lopni, ki szokták rabolni a sírokat. A kórházba le is veszik a karikagyűrűt, ha meghal valaki, és odaadják a hozzátartozónak.

Hogy a koporsóba került-e valamilyen melléklet, részben függött attól is, hogy milyen vallású volt az elhunyt, illetve annak hozzátartozója. A katolikusokra volt inkább jellemző, hogy tárgyat tettek a koporsóba, sőt néha többet is. Az imakönyv és zsebkendő mellett minden esetben került pénz is a koporsóba, mert azt tartották, fontos, hogy a másvilágon is legyen nála egy kis pénz.

Úgy halotam, hogy azért tesznek pénzt a halothoz a koporsóba, hogy legyen mivel fizetni a túlsó parton. Így halotam, de már nem tudom, kitől.

Egy másik adatközlő többek közt úgy tudja, hogy a halottat mindig úgy kell felöltöztetni, ahogyan az életében is szeretett öltözködni:

Azért tesznek pénzt, hogy legyen neki, mert nem tudja, hova megyen, mire megyen. Hogy szükséges a zsebkendő is, meg minden. Meg aki melegen szeret öltözködni, akkor melegen felöltözni a koporsóba.

Egyik fiatal adatközlő a televízióból, egy filmből szerzett tudomást arról, hogy a halott mellé pénzt szoktak tenni, egyébként nem ismerte ezt a szokást. Bekeült a koporsóba az elhunyt szemüvege, pipája, különböző kedvenc tárgyai, kedvenc ruhadarabja stb., gyermek-elhunyt esetében játéka is. A reformátusok és evangélikusok általában csak imakönyvet, illetve zsebkendőt tesznek a koporsóba. Pénzt és más egyebet a reformátusok nem szoktak, ezt mindegyik református adatközlő megerősítette:

Amikor nagyapám meghalt, nyitva maradt a szeme, hát pénzt tetek rá, de úgy külön nem szoktak a reformátusok pénzt rakni, nem emlékszek rá.

Nagymamám melé nem tetünk semmit a koporsóba, csak a fülébe vót ott az a fülbevaló, amit még Kiss atyus hozott neki Amerikából.

Figyelemre méltó, hogy a gazdagabb koporsómelléklet az evangélikusoknál sokkal gyakrabban fordul elő mint a reformátusoknál. Egyik evangélikus adatközlő például pénzt és más egyebet is tett katolikus vallású férje koporsójába:

Azért tesznek pénzt, azt mondták, hogy pénz nélkül nem lehet menni sehova. Mink beraktuk az embernek a pénztárcáját aprópénzzel, meg a szemüvegét, betettem a fogát is a zsebébe neki, mer azt a kórházba nem teték be neki. Meg oszt betettem meléje a bicskáját, mer azt mindig magával horta, soha nem tette ki a zsebéből, akarhova ment, azt is betettem neki. Meg vót neki egy régi rádiósapkája, azt is betettem neki, mer atól se vált meg soha.

Pipát, zacskót, néha pálinkát is tesznek a koporsóba.

A koporsóba mink a fiamnak nem tetünk semit, de ... tet az urának pájinkát két decit be. Amikor meg ... néni meghalt, a jánya még kompótot is tet be neki, mer az anya szerete a barackkompótot. Meg a ködmönyét is betete, amit szeretet.

A katolikus adatközlő is tett pénzt a férje koporsójába, azonban egyik kedvenc tárgyát kifelejtette:

Engem is mindig bántot, hogy nem tetem be az uramnak a kis patkó pénztárcát. Azt még mamika vete neki valamikor a búcsúba, oszt igen szerete. Oszt amikor már eltemetük, utána akat a kezembe, oszt amikor megtanáltam a zsebébe, hej, mondom: ezt be kelet vóna teni a zsebébe. Most már nem tehetem, mer ugye kripta van, már hova tegyem. Én amikor meghalt az uram pénzt tetem a zsebébe, tetem be neki papírt meg aprót is. Tetem mindegyiknek az anyósomnak meg az apósomnak is.

Én atam a koporsóba az emberemnek egy kis fehér csipkés párnát, hogy ne lógjon le nagyon a feje, de mást nem tetem meléje.

A cigányok katolikus vallásúak, ők szintén tettek a koporsóba különböző mellékleteket, ezek között ott szerepel a pénz és az ital is:

Az anyósomnak a ridiküljét, meg a fogait is beraktuk, amiket el szokot teni magának. Meg oszt olyasmit, ami szeretet, a halotnak be szoktuk teni. Meg pénzt meg pájinkát is szoktak teni a halotnak, meg sört is, amit szeretet ini.

Úgy tartják, hogy ha valami olyasmit felejtettek ki a koporsóból, amit a halott nagyon szeretett volna magával vinni, akkor az mindaddig visszajár kísérteni, amíg ki nem viszik neki a temetőbe, s be nem ássák a sírba. Ezt a hiedelmet a cigányok is ismerik:

Monták az öregek, hogy ha valamit kifelejtenek a koporsóból, akkor azért a halot visszajár.

Ezzel a hiedelemmel a hazajáró lélekkel kapcsolatos fejezetben foglalkozom majd bővebben.

2.4.3. Harangoztatás

A haláleset beállta után a hozzátartozók a község harangozóihoz mentek, s felkérték őket a harangozásra. A *halál hírüladása* c. alfejezetben részletesen leírtam, milyen szerepe volt a harangnak, így ennek ismételt részletezésétől most eltekintek.

Bevezetőmben már arról is szóltam, hogy a község lakosai három felekezethez tartoznak. Temetések alkalmával azonban természetes volt, hogy az elhunyt vallási hovatartozásától függetlenül mindhárom felekezetnél harangoztak és mind a mai napig harangoznak is: a reformátusok és az evangélikusok a temp-

lomtoronyban, a katolikusok pedig a *Toronká*-ban húzták-húzzák meg a harangot. A harangozásra maguk a hozzátartozók kérték fel az illetékes harangozót; ez máig így van. A harangozást mindig az a felekezet kezdi, amelyikhez az elhunyt tartozik. Naponta kétszer szólaltatják meg a harangokat, de az ún. nyári és téli időszakban eltérő időpontban. Télen fél 8-kor, délután pedig 15 órakor. Nyáron reggel egy fél órával előbb, vagyis 7 órakor, délután viszont egy órával később, 16 órakor.

Amikor a halottnak harangoztak, az elhunyt fejénél a koporsó mellett a katolikusok gyertyát szoktak gyújtani, vagy pedig felkapcsolták a villanyt.

Minden esetben, amikor a falun halottat vittek keresztül, olyankor is harangozni szoktak a katolikus haranglábban. Úgy tartották, azért kell harangozni, nehogy elverje a jégeső a határt. Ezért elvárták, hogy mindig tudassák a faluval, hogy halottat fognak keresztülvinni.

Rudnán keresztül szoktak szekerem halotat keresztülvinni a falun, olyankor harangozni is szoktak. Azt halotam, hogy ezt azért csinálták, hogy a jég ne verje el a határt.

Amikor hoztak ki halotat Rozsnyó felől oszt végigviték a falun, meg szokták húzni a harangot. Ezt azért csinálták, hogy a jég ne verje el a határt, azért harangoztak.

Egyes adatközlők úgy tudják, hogy a második világháború után azonnal megszűnt ez a szokás. Mások azonban úgy emlékeznek, hogy egy rövid ideig még gyakorolták a második világháború után is:

Ha hoztak Rudnán keresztül halotat, előre be kelet jelteni ide a harangozónak, mert a kereszt előtt viték a halotat, kelet harangozni. Amíg a kereszt előtt el nem viték a halotat, adig harangoztak. Még a háború után is így vót egy ideig talán.

A temetés napján a század első felében akkor is meg szokták kondítani a harangot, amikor megérkezett a pap. Ez jelezte, hogy a temetés rövidesen kezdődik, s a koporsóra is a harangszó után tették rá a fedelet. Ezután a harangok akkor szólaltak meg, amikor a halottat kihozták az udvarból. Amióta a községi ravatalozóból temetnek, akkor kezdik a harangozást, amikor onnan hozzák ki a koporsót, s csak akkor hagyják abba, amikor a temetési menet a sírhoz ér.

Amikor még a háztól temetkeztek, a harangozók általában látták a templomtoronyból, hogy mikor jön ki a menet az udvarból. Amelyik harangozó legelőször látta meg, az húzta meg először, a többi pedig utána. A templom tornyából szintén látták, hogy kiérték-e már a temetőre, s amikor a sírhoz értek, abbahagyták. Ebben az esetben általában a katolikus harangozó figyelte, ő ugyanis a régi temetőkertben álló harangláb mellől jól nyomon tudta követni a temetési menetet. Amióta a ravatalozóból temetnek, szintén ő látja meg elsőként, mikor jönnek ki, így a többiek nyomában kezdek a harangozást:

A katolikus meglása, hogy kigyötek, mingyár rázendít, utána a református, oszt az evangélikus is rázendít.

A harangozás most már nagyon könnyű az idősebb harangozók részére is, mivel a harangok áramra működnek. Először a *Toronká*-ba és a református templomban vezették be 1995-ben az árammal való harangozást, az evangélikusban pedig 2000-ben. A katolikus haranglábban jelenleg Szopko Zoltán, a református templomban id. Kiss Tibor, az evangélikusban pedig Juhász János, valamint Szöllös Sándor harangozik.

Polgári temetés esetében a temetés napján csupán reggel húzzák meg a harangot, akkor harangoznak utoljára a halottért, a temetésen már nem. Az 1989-es rendszerváltást megelőző időszakban még a temetés napjának reggelén sem harangoztak, csupán az azt megelőző napokon.

Az evangélikus egyház vezetése 1987-ben egy kétnyelvű hivatalos körlevelet küldött szét a kurátorok részére, amelyben az áll, hogy egy 1977-es rendelkezés értelmében a polgári temetések alkalmával tilos a harangozás az evangélikus templom harangjával:

Evanj. a. v. farský úrad, 048 01 Rožňava, Šafárikova č. 5. /tel. 24 01
Č.: 62/1987.

Všetkým kurátorom v ev. a. v. cirk.
zboroch v Rožňave, v Dlhej Vsi a Kun. Teplici

Sídla: Rožňava, Dlhá Ves, Kun. Teplica

Vec: Zvonenie pri občianskych pohreboch.
Tárgy: Harangozás a polgári temetéseken.

Dávam Vám na vedomie nariadenie Generálnej rady a zboru biskupov č.: 639/1977 – Bo/Ko z 25.5.1977 nasledovne:
“Cirkevné zvony majú slúžiť bohoslužebným účelom a preto pri občianskych pohreboch na týchto zvonoch nemá zvoniť.”

Prof. Dr. Ján Michalko
generálny biskup

Tudomásukra adom az Egyetemes tanács és püspöki kar
639/1977. számú rendeletét 1977. 5. 25-ről a következőkben:
“Az egyházi harangoknak istentiszteleti célokat kell
szolgálniok, ezért a polgári temetéseknél ezeken a harangokon nem
kell harangozni.”

Prof.Dr. Michalko János
egyetemes püspök

Za: (bélyegző) nám. kňaz – administrát

A levelet, egy eset kivételével figyelmen kívül hagyták a faluban (adatközlőim úgy tudják, hogy más falvakban sem tartották magukat az abban leírtakhoz). Az

evangélikus kurátor, aki harangozni is szokott, egyetlen – 1977-ben történt – olyan esetről számolt be, amikor egy polgári temetés alkalmával nem harangoztak az evangélikus templom harangjával az elhunynak. Ő ebben az időben nem tartózkodott otthon, csupán hazaérkezésekor értesült a történetekről. Az elhunyt evangélikus vallású volt, az egyházadót is mindig fizette. A helyi vasércbányában töltött be vezető funkciót és tagja volt Csehszlovákia Kommunista Pártjának is. Mivel a temetés idején a harangozót helyettesítő személy valamilyen okból neheztelt az elhunyra, betartotta a fentebb bemutatott egyházhatósági körlevél rendelkezését és nem harangozott neki. Ez a lépés kegyeleti okokból nem tetszett a faluban lakó evangélikus hívek nagy részének, s másoknak sem. Az elhunyt ugyanis annak ellenére, hogy a kommunista párt tagja volt, az új evangélikus harang szállításához, majd a toronyban való elhelyezéséhez jelentős segítséget nyújtott a helybelieknek: ingyen adott elég nagy mennyiségű vas- és faanyagot is a rudnai vasércbányáról. Az eset egy ideig beszédtéma volt a lakosság körében, mivel addig még nem fordult elő, hogy falubelinek ne harangoztak volna valamelyik felekezet harangjával.

A harangozásért a hozzátartozók egy megszabott összeget fizetnek, aránylag ritkán fordul elő, hogy valamelyik család nagyobb összeget is adott volna. A harangozási díj összege annak függvénye, hogy hányszor kellett harangozni az elhunynak. Ez máig így van. 2000-ben egy harangozás mindhárom felekezetnél egységesen 20 koronába került.

Annak az elhunynak is harangoztatnak a faluban, aki innen származik, de már hosszabb ideje nem ennek a községnek a lakosa. Arra is volt példa, hogy az Amerikai Egyesült Államokban elhunyt hozzátartozónak is harangoztattak.

A harangokról

A reformátusok harangja. A községben a legelső harangja a református felekezetnek volt, s templomot is ők építettek elsőként. Ez az 1699-ben felépített templom paticsfalú volt, amelyet később zsindeccel fedett kőkerítéssel vettek körül. A harangláb a templom mellett állt. A templom építéséhez szükséges pénzt még Erdély területén is gyűjtötték, ezt Bethlen Miklós engedélyezte a rudnai hívek számára. (Batta 1891, 68) Ez a református templom volt a falu első temploma: “Gömör megyében Rudna nevű helyben még soha templom építve nem volt” (Batta 1891, 97).

1800-ban egy Kossovich Antal nevű asztalosmester egy új harangot öntetett. Egy ugyanebből az évből származó feljegyzés szerint temetés alkalmával a harangozásért a harangozó 6 koronát, “a lutheránus testvérektől kétannyit szedett. Ez hihetleg a templom elpusztulásával szűnt meg” (Batta 1891, 67).

A templom, a harangláb és a templomkerítés is porrá égett az 1871 március 15-i tüzeset következtében. A harang az “1871. évben megolvadt a tűz után, csak apró darabokat találtak meg a hamu között, de amelyeket a tudatlan nép részint széthordott, részint figyelemre sem méltatva szétszórva hagyott. A gondok Kerekes János kezeihez alig jutott pár fontnyi” (Batta 1891, 100).

A reformátusok tehát egy időre templom és harang nélkül maradtak, azonban egy következő adat már arról szól, hogy "1888-ban egy 70 kilogramos új harangot öntetett Csetneken 150 forintért, melyet az ág. ev. testvérek kis harangja mellé húztak fel 1888. október 21-én. A felirat, mely a harangra öntetett, a következő: 'Batta György ref. lelkész, Máriássy Barna fő- és Kerekes János algondnok idejében'. Felszentelését magam eszközöltem, óriási néptömeg jelenlétében. Ott volt az egész Berzéte népe, Rozsnyóról is sokan. (...) Mindaddig, míg e harang meg nem volt, az ág. hitv. testvérek harangja hívta imára a gyülekezet tagjait" (Batta 1891, 100).

A református hívek ismét gyűjtést szerveztek, melynek eredményeként 1913-ban már felépült a jelenlegi templom, s tornyába a fentebb említett, 1888-ban öntetett harangot húzták fel. Ma is ez a harang szólítja a híveket a templomba, és ez szólal meg a halottakért.

A református harangozó. Az 1977-ben elhunyt Gonosz Margit – akit a faluban többen *Lacika néni*-nek is hívtak – volt a református templomban hosszú ideig a harangozó. A férjét hívták Lászlónak, innen kapta a *Lacika néni* nevet. A háztartását nagyon elhanyagolta, s ő sem nagyon tisztálkodott, ezért sokszor – főleg a gyerekek – gúnyt űztek belőle és néha még boszorkánynak is nevezték. Luca-napi kolompolás alkalmával mindig nagy zajt csaptak a házuk előtt, mivel a fiúk különösen szerették őket bosszantani. A Luca napi hangoskodást, kolompolást a férj halála után sem hagyták abba. Később, amikor már kevésbé bírt harangozni, nem akarta tovább vállalni ezt a tevékenységet. Csak nagy unszólásra tett eleget a felkérésnek, vagy pedig abban az esetben, ha olyasvalaki kérte tőle, akit nem akart visszautasítani, mert jó volt hozzá. Ezzel kapcsolatban a mai napig több anekdota él a faluban. Egy alkalommal, amikor az egyik falubeli asszony férje meghalt, a harangozás után a pénzbeli fizetségen kívül még ételt és italt vitt Margit néni a halotti tor után. Ő nagyon hálás volt ezért, amit szavakban is ki szeretett volna fejezni; így azt mondta az elhunyt özvegyének:

Én már egyáltalán senkinek nem harangozok, de neked bármikor szívesen harangozok.

A favécéjét javítottam meg Margit néninek, mer szólt, hogy megcsinálhatnám, mer belevágot neki a vilám. Meg oszt monta, hogy az ajtó körül is le van hulva a vakolat, hogy aztat is kijavíthatnám neki. Hát oszt rendbetetem, oszt kérdezte, hogy mivel tartozik, hát montam neki, hogy mivel tartozna, semivel. Mer ugye, szegények vótak, mind a templom egere, hát az ember elment, segítet rajtok. Akor monta, hogy akkor majd ingyen fog nekem harangozni.

Amint az a fentiekből is kitűnik, a bosszantókon kívül a falubeliek között voltak olyanok is, akik igyekeztek segíteni rajtuk, mivel nagyon szegények voltak. A férj halála után a temetést is a közelebbi-távolabbi szomszédok, valamint a község intézte, illetve fedezte az anyagi kiadásokat. Mindkettőjüket a házuk elől, az útról temették.

Az evangélikusok harangja. Az evangélikusoknak nem volt templomuk a faluban, csupán 1930-ban építették fel és mindenszentek napján, november 31-én szentelték fel. A falu közepén keresztülfolyó patak partján, a *Burdigaék háza előtt a patakparton* (ma 88-as házszám) állt már egy evangélikus harangláb. Batta György munkájából tudjuk, hogy amikor leégett a református templom és tönkrement a harangjuk is, egy ideig ez a harang szolgált az ő részükre is. Az evangélikus templom tornyába a fentebb említett evangélikus harangláb kis harangját húzták fel. Az egyházi előjáróság azonban később nem tartotta megfelelőnek a kis harangot, mivel a hangja nem volt eléggé erőteljes és nem lehetett messzire hallani: *harangozáskor duplázni keletet, hogy jól szóljon.*

A kis harang lecserélésére 1972-ben került sor. Az új, nagyobb méretű harangot a nyugat-szlovákiai Modorból hozták, az ottani evangélikus templomból. Ebben a kisvárosban ugyanis két evangélikus parókia volt, egy szlovák és egy német, s a templom tornyában is két harang volt. A német lakosságot a Beneš-dekrétumok alapján a második világháború után kitelepítették a városból, így a német parókia is megszűnt, az épületet más célokra alakították át. Mivel a településen gyakorlatilag nem maradtak németek, az evangélikus egyház illetékesei és a városka előjárósága beleegyezett, hogy a harangot a rudnai evangélikus gyülekezetnek adják. Azt, hogy a harangot a rudnaiak elhozhassák, az akkori rozsnyói evangélikus esperes, Ivanich Béla intézte el. Ő egy volt diáktársától, a modori szlovák evangélikus paptól értesült róla, hogy van egy *“főlöslleges”* harang. A településen bár hivatalosan nem maradtak németek, a helybeliek mégis nagy felháborodással fogadták, hogy elviszik az egyik harangot. Amikor a rudnaiak emelték le a toronyból, többen is a templom köré gyűltek, hogy kinyilvánítsák nemtetszésüket. A szóban forgó harangot egyébként a hajdani német nemzetiségű evangélikus hívek öntették annak a harangnak a helyére, amelyet az első világháborúban vittek el a toronyból és háborús célokra használtak fel. A következő felirat áll rajta:

“1917– Die Dlocke, die uns der Krieg genommen hat, treue Liebe wieder ersetzt – 1926” [= 1917 – A harangot, amelyet a háború elvett tőlünk, a hűséges szeretet újra pótolja – 1926]

A Modorból 1971-ben Rudnára szállított harang egy ideig Burdiga András szérűjén állt. Felszentelésére 1972-ben került sor. Súlya 10 mázsa, a nyelve pedig külön 50 kg-t nyom. A régi kis harang a templom padlására került. Az új harang 1972. október 4-én, Demény István halálakor szólalt meg legelőször. E harang szava erősebb és mélyebb, messzebbre el lehet hallani. Felszerelése előtt belsejébe zöld színű olajfestékkel, nagy nyomtatott betűkkel a következő szöveget írták:

FEL VOLT SZERELVE 1972. V. 27.

SZERELTÉK –

KEREKES LÁSZLÓ – DOBOS LÁSZLÓ – JUHÁSZ JÁNOS – BURDIGA LAJOS”

A harang szállítási és szerelési költségeinek fedezésére a faluban gyűjtést szerveztek, néhány katolikus lakos is adakozott. Az evangélikusoknak összesen

7 ezer koronát sikerült összegyűjteni, amint azt a fentiekben már említettem, a helyi vasércbánya részéről Korčok Gusztáv ingyenesen fa- és vasanyagot adott az evangélikus híveknek.

A katolikusok harangja. A katolikusoknak soha nem volt és ma sincs templomuk. A református, illetve az evangélikus templom felépülése után ugyan szerveztek gyűjtést saját templom építésére (a másik két vallási felekezethez tartozók is adakoztak, mint ahogyan azt annak előtte, a két másik templom építéskor maguk a katolikusok is megtették). A kezdeményezés azonban kudarcba fulladt, mivel az akkori katolikus püspök, Privitzky Gyula nem volt hajlandó nekik ingyen fát adni a püspöki erdőből. Emiatti elkeseredésükben és haragjukban az összegyűjtött pénzt visszaadták az adakozóknak. A katolikusok tehát továbbra is templom nélkül maradtak, s a temetések alkalmával az egykori régi temető helyén álló fából készült haranglábban – helyi nevén *Toronka* – harangoztak. A községi krónikában lévő bejegyzés szerint a haranglábát a 18. században állíthatták, azonban pontosabb adatot nem közöl. Sorsa a 20. század folyamán eléggé viszontagságos volt. Eredeti helyéről – a régi temető alsó részében az út fölött állt – az 1989-et megelőző időszakban áthelyezték a mostani temetőbe, az alsó bejárat közelébe. Lényegében egy új konstrukciót építettek, ugyanis az eredeti harangláb faanyaga már eléggé rozoga állapotban volt. A Helyi Nemzeti Bizottság e döntése az áthelyezést illetően a falu lakossága részéről nemtetszést váltott ki, nem csupán a katolikusok, hanem más vallásúak körében is, hiszen a *Toronka* szervesen hozzátartozott a faluképhez. Az áthelyezés oka az volt, hogy a régi temető helyén egy üzletközpontot terveztek felépíteni, ami azonban az 1989-es rendszerváltást követően megghiúsult. A harangláb 1992-ben visszakerült eredeti helyére és 1995-ben szentelték fel.

2.4.4. Sírásás

A sírásást a községben mindig rokonok, közeli ismerősök végezték. Erre nem kellett külön megkérni senkit, ugyanis önként jöttek az emberek, miután kötelességüknek tartották, s tartják ezt mind a mai napig. Előtte a legközelebbi hozzátartozókkal megbeszélték, hogy hová ássák a sírt. Arra is volt példa, hogy az idős ember még életében meghagyta, hova temessék, ha meghal. Az efféle kívánságot a hozzátartozók mindig tiszteletben tartották. Régebbi hagyomány már a faluban, hogy ha az elhunyt tagja volt a tűzoltó egyesületnek, akkor annak sírját a tűzoltószervezet tagjai ásták ki, a hozzátartozóknak nem kellett hogy gondja legyen erre.

Mivel a családok általában egy helyre temetkeztek, a dédszülők besüppedt sírja helyén már új sírt áshattak, így ennek eredményeként az egyes családok sírjai egy csoportban maradhettek. Ez a hagyomány a vegyes házasságok következtében fokozatosan megváltozott, majd a nyolcvanas évek elejétől ez a folyamat még jobban felgyorsult, amikor divatba jött az ún. *kripták* készítése. Mivel ez a fajta sírhely betonból készül, már nem süpped be természetes módon, mint

az azelőtt szokásos fedetlen gyepterű sírok. A kripták megjelenése után rövid időn belül az is gyakorlattá vált, hogy az eredetileg gyepterű és fedetlen sírokat körülbetonozták, befedték, így egyre kevesebb hely maradt a következő sírnak. Emiatt tehát a családok már nem minden esetben tudják halottjukat a megszokott családi temetkezési helyre temetni. A kripták elterjedése nagymértékben megváltoztatta a sírásás hagyományos módját is.

A kripták számára már nem ásnak olyan mély gödröt, mint az addig megszokott volt. A hagyományos sírhelyet 2,1-2,2 méter mélységűre ásták. Most már csupán 1,6 méterre ásnak le, még abban az esetben is, ha házaspárról van szó, vagyis ha a koporsó fölé idővel egy másik kerül. A kriptának készülő sírhelyet betonlapokkal bélelik ki, a kiásott földet pedig fúrikkal (talicskával) elhordják a temető szélére. A sírásást mindig olyan ember irányítja, akinek már nagy gyakorlata van ebben. Az ásást mindig 5-6 munkás végzi. Az ehhez szükséges eszközök: a csákány, a lapát és a vaskosár, fúrik. Ha a sír már mélyebb, akkor már csak egy ember marad benne, ő csákányolja a földet, amit aztán vaskosárral szednek ki a gödörből.

A hagyományos sírt a temetés napján kora délelőtt kezdték ásni, ilyenkor a hozzátartozók valamilyen száraz ételt, esetleg virslit, továbbá italt (pálinkát, sört) vittek ki részükre. Téli időszakban és hidegebb időjárás esetén meleg teát is szoktak kivinni. A sírásás befejeztével a halottas háznál ebédet kaptak és a temetést követő halotti torra is hivatalosak voltak a sírásók.

Gyakran előfordult, hogy koponyára, illetve más emberi csontokra akadtak, de találtak például gombokat is, vagy pénzt még a Ferenc Jóska idejéből. Ezeket a dolgokat a munka befejeztével mindig visszatették a sírba:

Amikor sírt ástunk, oszt csontot, vagy egyebet tanáltunk, akkor félretetük, oszt ha kiásódott a sír, mingyár viszatetük a sírba, az nem marat kint. Onan gyöt, oda ment vissza.

Egy alkalommal a sírásók egy fémkoporsóra bukkantak. Az elhunytat padnal alá temették, s amikor a hozzátartozók kijelölték a sírásóknak az új sírgödör helyét, nem emlékeztek arra, hogy a padnal melyik oldalon volt, így történhetett meg, hogy kiástak egy "érckoporsót", amelyben az elhunyt édesapját temették el egykor. Adatközlőm, aki akkor a sírásást irányította, a következőképpen mesélte el az esetet:

Amikor ... meghalt, mink ástuk a sírt, mert tűzótó vót. Elmentünk a temetés előtti napon megkérdezni, hogy hol ássuk a sírt, oszt megmutaták hogy hol. No oszt mink elkeztük. Hát ahogy ástunk vagy méter húszat, begyöt közbe egy nagy kő. Közbe az öreg bácsit, a ... apját valamikor padnal alá temették, oszt mink nem tutuk, hát rámentünk a padnalra, az öregre. Azt a nagy követ igen nehezen tutuk szétverni, kifeszíteni, oszt nagy nehezen kiatuk. Oszt ahogy azt kiatuk, ecer csak láruk, hogy ot alata meg valamilyen pléh van. Rámentünk az érckoporsóra, ez a kő nyomta. Körbe-körbe kifeszítem a pléhet, oszt ahogy kiatam, az öreg így ahogy feküt, így vót a hasán a keze, a kalap meg a fején. Még a ruha is úgy vót rajta, ahogy ráaták. A csontvázon a fekete ruha ugyanúgy megvót, mind amikor elteme-

ték vagy több mind húsz ével azelőtt. Hát a tűzótók elszalataak, montam is nekik, hogy hova szalatok? Mer megijetek. Hát az az ércokporsó olyan tiszta vót belül, olyan fehér vót, mind a hó.

A sírásásban résztvevő adatközlők olyan eseteket említettek, amikor ásás közben keresztben eltemetett személy csontvázára bukkantak. Ezt azért találták különösnek, mivel a községben a sírok mind észak-déli tájolásúak, a csontváz viszont kelet-nyugati irányban feküdt. Ezen eseteknek az a magyarázata, hogy régebben, valószínűleg még a 20. század első évtizedében a kolerajárvány idejében, a faluban még szokás volt, hogy a járványban elhunyt embereket keresztben temették el, így akarták megállítani a betegség terjedését. Legidősebb adatközlőim közül csupán hárman hallottak erről az egykori szokásról:

Úgy halotam, hogy talán valamikor régen, talán a malária idejébe temetkeztek keresztbe. Ezel akarták elzavarni a betegséget. Ez talán valamikor úgy 1910 körül lehetett, már nem emlékszek pontosan, hogy is beszéltek. Amikor mink is ástunk sírt, tanáltunk olyat, hogy a halot keresztbe vót. Ez az eset fent, a Burkovszkyék sírja felet történt.

Az 1900-as évek elején vót járvány a faluba. Kerekes Lajos bácsi anya ebe a járványban halt meg, de már nem emlékszek rá, hogy milyenbe. Talán tifusz, kolera, vagy valami más. Pontosan az ő anyja sírját ástuk, amikor már mást temetek oda, akkor tanáltuk meg keresztbe a csontvázat. Csodálkoztunk is, hogy mér így fekszik, mer it a halotakat mindég lefele temeték.

Mintha halotam vóna ilyesmiről, hogy amikor járvány vót régen, akkor keresztbe temeték a halotat, nem úgy mint szokták, így lefele, hanem úgy, keresztbe. De már nem tudom pontosan, hogy ez mikor is vót, már nem emlékszek, hogy is monták, de emlegetek régen ilyesmit. De amióta én emlékszek, akkor senkit se temetek már így. Csak amikor ásták a sírt, akkor is láták, hogy másképp vót a halot eltemetve, nem úgy ahogy szokták, de keresztbe.

A *padnal* alá temetkezés itt is ismert volt, s nem csupán gyerekeket, de felnőtteket is temettek ilyen módon:

Nem csak gyerekeket temetek padnal alá. Például a nagymamámék sírjába is hárman fekszenek a családból, nagyapám, nagymamám meg dédnagymamám is.

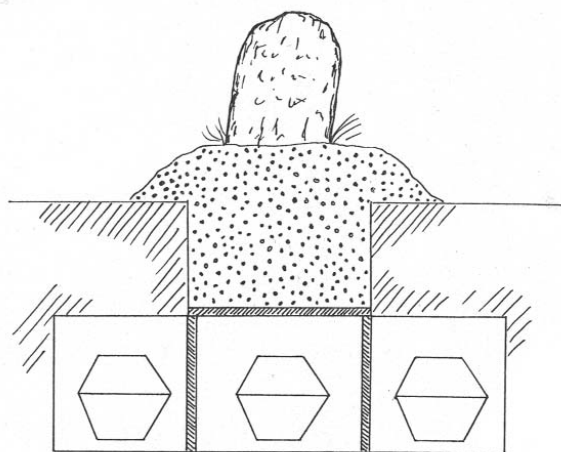
Amikor megásták a sírt, attól függően, hogy a hozzátartozók hogyan akarták, illetve hol volt hely; vagy jobb, vagy pedig a bal oldalon a sírgödör aljával párhuzamosan kiástak egy mélyedést, padmalyt (*padnal*), amelynek hossza megegyezett a sírgödörével, szélességét pedig úgy alakították ki, hogy a koporsót problémamentesen be tudják helyezni (a faluban *padnalnak* nevezik a mélyút szélét, falát is). A *padnal* alá temetkezésnek több oka volt. Az egyik gyakorlati oka, hogy így több (kettő-három, esetleg még több) koporsót is elhelyezhettek ugyanabba a sírba. A másik oka pedig az volt, hogy a hozzátartozók ezáltal is szerették vol-

na megvédeni az elhunytat a korai enyészettől, nem akarták, hogy a föld összenyomja a koporsót. Mivel így módon a koporsó hosszabb ideig épségben megmarad, ezáltal az elhunytira sem szakadt rá olyan hamar a föld:

*Leástak egy bizonyos mélységet, aztán kiszeték egy olyan részt, mind a kemen-
ce, hogy a koporsó beférjen. Ara nem szakad rá semi. Az hoszú ideig megmarad.*

*Jánoska [az adatközlő kisgyerek korában, másfél évesen 1952-ban elhunyt fia –
L.J.I. megj.] job ódalra van téve. Laci bácsi ásta a sírt Sanyikának [az adatközlő
egyéves korában, 1969-ben elhunyt kislát], úgyhogy ő irányított. Ez a Jánoska ha-
lála után 17 évvel tört. Ő mondta, hogy még megvót a Jánoska koporsója, összeér-
nek a koporsók, mer Sanyikát meg bal fele temeték a padnal alá.*

3. Padmalyos sír (Liszka József rajza)

A temetkezésnek ez a módja a kripták megjelenése után egyre ritkábban fordult elő, mára pedig már teljesen megszűnt. Adatközlőim információi alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a 20. század utolsó két évtizedeiben már nem temetkeztek *padnal* alá.

A faluban elhunyt bányászok temetkezési módja, sírhelye különbözött az átlagostól. A helyi bányaüzem ugyanis minden elhunyt bányász részére (akár bányaszerencsétlenség következtében hunyt el, vagy betegségben, vagy akár nyugdíjas volt már) deszkalapokból összeszögelt, kissé a koporsóhoz hasonló alkalmatosságot készítettett, amelyet *futurá*-nak is neveztek és a sírgödörbe helyezték. A temetéskor ebbe helyezték a bányász koporsóját, majd a tetejét is befedték. Néhány adatközlő ezt a temetkezési módot úgy határozta meg, hogy a *bányászokat dupla koporsóba temeték*.

Nem dupla koporsó vót, hanem futura. Először beengeték ezt a védő valamit, amit dupla koporsónak montunk. Az csak deszka vót úgy összeszögelve, oszt aba engeték le a koporsót. Azér csinálták, hogy a halot ne oszoljon olyan hamar, meg zuhogjon rá a föld egyenesen a koporsóra.

A bányászoknak csináltak olyan futurát. Az nem dupla koporsó vót, hanem futura. Az üzembe csináltak a bányászoknak mindig olyan aját, azután beteték a koporsót oszt betakarták. Futura, az vót a neve, nem dupla koporsó. A bányászoknak, minden bányásznak ezt csinálták. Így aták meg a végtiszteséget nekik.

Láthatjuk, hogy a *futura* lényegében a *padnal alá temetés* funkcióját töltötte be, és a későbbi, betonból készült *kripták* fa előképének is tekinthető.

Amióta kriptába temetkeznek, a sírt egy nappal a temetés előtt ássák meg, hogy a betonlapoknak több ideje legyen megkötnie. A megásott sírba helyezendő előre elkészített betonlapokat rozsnnyói, sírköveket forgalmazó vállalat szállítja ki, majd behelyezik a sírba. Ha viszont már készen van a *kripa*, s az egyik házastárs már benne fekszik, akkor a sírásás elmarad. Ilyenkor csupán a betonlapot feszítik le a sír tetejéről, a sírásóknak nincs más dolguk. A temetésen is csupán annyi a feladatuk, hogy a betonlapokat visszarakják, s bebetonozzák. Egy ember a sírgödörben, vagy mellette áll, a többiek pedig adogatják a lapokat és a maltert. A maltert a temetés előtt rövid idővel egy *fúrik*-ba előre elkészítik.

Az utóbbi két évtizedben egyre gyakoribbá vált, hogy az eredetileg fedetlen, hagyományos sírokat befedik, illetve arra is van példa, hogy ha egy házaspár sírjában csupán az egyik házastárs fekszik és sírja még hagyományos módon készült, később *kriptá*-nak alakítják át, így a másik házastársat már az előre elkészített *kriptá*-ba helyezik.

Ritkább esetben, de arra is volt példa, hogy a már málladozó síremléket újjal cserélték ki, amelyre igyekeztek ugyanúgy felvésetni a feliratot, mint az eredetileg is volt. Erre a legjellemzőbb példa a 130. sz. sír, amelyet a 20. század második felének vége felé újjíttattak fel, de ilyen felújított síremlék még pl. a 361. és a 379. stb. számú is.

2.4.5. Halottnézés

A halott felravatalozása után a falubeli távolabbi rokonok, szomszédok, jó ismerősök eljöttek megnézni az elhunytat. A helyi, íratlan jogszokás szabályozta a halottnézést, ezért ha olyan személy maradt távol, akinek látogatása elvárható volt, akkor megharagudtak rá. A század első felében még szinte elképzelhetetlen volt, hogy valamelyik rokon ne ment volna megnézni hozzátartozóját, mert megszólíták volna, szájára vette volna a falu. A második világháborút követő időszakban azonban fokozatosan kezdtek elmaradozni az emberek, elsősorban a fiatalabb generáció tagjai. Az idősebbek – a század elején született nemzedékhez tartozóak, különösen az asszonyok – viszont ragaszkodtak hozzá. Ez a szokás a ravatalozó felépítése után lényegében teljesen elmaradt, bár arra is van példa, hogy a ravatalozóba is elmentek megnézni a rokonok a hozzátartozót, amikor az a hűtőkamrában volt elhelyezve.

Sokan már nem tartoták anyira ilő dologak, mind régen. Halottnézőbe most már nem is járnak, azelőtt a rokonok meg az ismerősök elmentek halottnézőbe, mer úgy illet.

A halottat tilos volt megnéznie a várandós asszonynak. A hiedelem szerint ha ugyanis megnézi, akkor a gyereke halva születhet, vagy pedig rövid időn belül meghalhat, esetleg nyomorékként jöhet a világra. Ugyanígy tilos volt megnézniük a halottat az egyéves kort még be nem töltött gyerekeknek, sőt őket a temetésre sem volt szabad kivinni. Úgy tartották, hogy ha elmennének, nagy baj érheti őket, esetleg rövid időn belül meg is halhatnak. E két tilalmat aránylag sok adatközlő ismeri, azonban nem mindegyik ismeri az okát, s azt sem mindenki, hogy megszegése esetleg milyen következményekkel járhat. Egyik, már ötven éven felüli, református magyar adatközlőmnek sem engedték megnézni a halottat a terhessége ideje alatt, de hogy miért, azt nem tudja:

Amikor álapotos vótam, nem hagyták megnézni a halotat, de nem tudom, mért. Csak azt tudom, hogy keresztmama nem engedet oda. Azt monta, hogy Zuzsika, te ne meny oda.

Evangélikus, szlovák származású idős beszélgetőpartnerem is hasonlóan vélekedett:

Az álapotos aszonynak nem szabad megnézni a halotat, mer akkor baj lesz a gyerekel, meg a gyerekeknek se szabad egy évig megnézni a halotat, meg a temetésre se meni.

Az egyik 20 éves adatközlőm is ismeri a tilalmat, sőt olyan esetet is elmesélt, amikor e tilalom megszegése súlyos következményekkel járt:

Úgy halotam, hogy terhes nőnek nem szabad megnézni a halotat, mer baj fog történi. Amikor a barátnőm férjhez ment, oszt terhes let, elment a barátja temetésére, oszt két napra rá el is vetélt. Pedig nem is csinált semit, nem emelt semi nehezet.

Negyven év körüli, református, magyar informátorom egy, az 1980-as évek elején megtörtént esetet mesélt el:

Azt is beszélík, hogy nem szabad a halotat a koporsóba megnézni, mer akkor mindég úgy fogja látni maga előtt. Nem szabad az álapotos aszonynak se megnézni a halotat, meg egyéves korig a gyerekel se szabad a koporsóhoz meni. Emlékszek, amikor nagyapa is meghalt, anyu nem vót ot a temetésen, ő kint vót az úton lcu-kával, mer akkor még nagyapát is az udvaról temetétk.

A cigányok körében is ismert ez a hiedelem, s azt is tudják, hogy milyen következményeket vonhat maga után, ha megszegik:

Álaptos asszony nem mehet a temetésre, meg fekete ruhát se öthet, mer akkor baj fog történi. Ha álaptos asszony vót a családba, anak nem lehetet, nem vót szabad megnézni a halotat, mer akkor nagy baj let vóna. Amikor én is négyhónapos vótam a gyerekel, nem hagyták megnézni nekem, mer hogy az rosztat hoz, hamar meg fog halni a gyerek, valami baj lesz.

Az idősebbek néhányan úgy hallották még, hogy ha az asszony álaptos volt, s akkor volt temetés a családban, a szülés után is csak akkor mehetett először temetésre, ha előzőleg valamilyen multságban: bálban vagy lagziban volt. E tilalom okát azonban egyik adatközlő sem ismeri:

Ha valaki álaptos vót, nem nézhet meg a halotat Ha meg is születet a gyereke, először lagziba, vagy bálba keletet meni, oszt csak úgy mehetet temetésre. Mer amíg nem vót bál, adig temetésre nem engeték. Azt nem tudom, hogy mi okból vót ez.

Szintén kevésbé ismert hiedelem, hogy az álaptos asszony keresztanyaságot sem vállalhatott, mert úgy tartották, hogy *aki keresztel, az temethet, vagy aki még tartja, az temetheti*, vagyis elvetélhet, vagy meghalhat majd a gyereke, ha másikat tart keresztvíz alá terhessége idején. Egyik adatközlőm sem vállalta el a komaságot, amikor terhes volt:

Ha álaptos valaki, akkor nem szabad megnézni a halotat. Komának se mentünk, mert azt mongyák, hogy aki még tartsa, vagyis álaptos, az temetheti... oszt nem is letünk komák. Mer én még akkor álaptos vótam. Ezt monták nekem, hogy ne menyek.

Egy másik hiedelem szerint, ha valaki megnézi a halottat, s megfogja annak lábujját, azután többé már nem fog félni a halottaktól. Ez a hiedelem ismert a rudnai cigányok körében is.

2.5. Virrasztás

Miután elvégezték a napi házimunkát, akkor jöttek, este felé a halottas házhoz virrasztani. Adatközlőim túlnyomó többsége úgy emlékszik, hogy a virrasztásra hívni szokták az embereket – főleg asszonyokat. Néhányan viszont azt állítják, hogy nem kellett külön hívni, hanem az emberek maguktól jöttek. A községben mindhárom felekezethez tartozók virrasztottak:

Elvégeztük a dolgot, mentek hínyi, hítak virasztanyi. Bejárták a virasztást, elgyűtek, énekeltek, szépen kálvinista énekeket énekeltek, oszt vagy hármat, négyet, oszt megkínálták pájinkával, oszt úra énekeltek sokáig, öt-hat éneket is énekeltek még utána. De jó az, szép, meg megérdemli, de az a hozátartozónak nem jó. Hát osztágon, hogy énekeltek, úgy atak úra pájinkát nekik, oszt úgy elment a nép, de én majd megpukatam sírásomba. Meg-megpihentem, meg sírtam, hogy hát mit is fogok én csinalnyi négy kiskorú gyerekkel, a vagonval...

A virrasztók, akik főleg asszonyok voltak, körülülték a koporsót és halottas énekeket énekeltek. A katolikusok az elhunyt fejénél gyertyát is gyújtottak. A hozzátartozók étellel és itallal kínálták a virrasztókat, legtöbbször kaláccsal, pogácsával, illetve pálinkával, vagy ritka esetben borral. A virrasztók az elhunyról beszélgettek, felidéztek különböző, vele kapcsolatos történetet. Dicsérték jó tulajdonságait és sajnálták a hozzátartozókat, hogy milyen veszteség érte őket. Fiatalabb halott esetében a jajveszékelés mindig nagyobb volt. A virrasztás a katolikusoknál kb. éjfélig tartott, a reformátusoknál és az evangélikusoknál rövidebb ideig, kb. tíz óráig, esetleg fél tizenegyig.

Rudnán a virrasztás szokása viszonylag korán elmaradt. A rendelkezésre álló visszaemlékezések alapján megállapítható, hogy a második világháborút követően már csak nagyon ritka esetben, idős emberek halálakor virrasztottak, ám később már ezek is elmaradtak. A virrasztás megszűnése azonban nem csupán a háborút követő kommunista ideológia hatásának tudható be, hiszen már előtte sem volt teljesen általános:

Virasztás már nincs. Néha egy-egy öreg embernél még tartják. Ezt kb. 14-16 évvel ezelőtt hagyták el. 1924-ben halt meg Dobos Márton, ott se volt már virasztás. Akkor meg is szolták érte a családot és azt mondták, hogy sajnálja a pálinkát.

A szomszédos településekről – Berzétéről, Kőrösből és Rekenyeújfaluból – is eljöttek a rokonok:

Még Berzétéről, meg más faluból is gyötek virasztani, ha ott is vót közeli rokon. A halotat végigcsókolták.

Amint azt könyvem bevezetőjében is írtam, az említett három faluval nagyon élénk volt Rudna kapcsolata. Figyelemre méltó, hogy ezekben a virasztás szokása sokkal tovább élt, sőt a szomszédos, alig három kilométerre fekvő szlovák községben, Rekenyeújfaluban (a lakosság katolikus és evangélikus) mind a mai napig virasztanak, annak ellenére, hogy ma már ott is ravatalozóból temetik a halottat.

Ha rudnaiak hozzátartozója hunyt el az említett falvak valamelyikében, akkor ők is mentek virasztani. Sőt, ha valakinek egy kicsit távolabb halt meg rokona, akkor még oda is:

Vótunk ecer Bisztrón is virasztani. Elimádkoztunk, elbeszélgetünk.

A cigányok is virasztottak, szokásaik elsősorban itt mutatnak eltérést a *parasztokétól*. Ők egész éjszaka világítottak és reggelig virasztottak. Köztudott, hogy a cigányok nagyon félnak a *múlo*-tól, vagyis a haláltól, ez lehetett a hosszú virasztás fő oka, vagyis hogy nem mertek sötétben maradni a halottal:

A cigányok még virasztanak három écaját. Az nem egyforma, hogy hány óraig. Az egyik ismerősöm például regelig virasztot a hozzátartozója melet (...) Amikor a halott fel vót ravatalozva, gyertyát gyűtotunk. A virasztáskor énekeltek, szórakoztak, megemlékeztek a halotról, hogy milyen ember vót, hogy viselkedet, hogy gondoskodot a családról, meg hogy még élhetet vóna, meg ilyeneket. Meg oszt nálunk is van, mind a parasztoknál, hogy pájinkával meg valami étel kínáják meg a virasztókat...

Tudva, hogy a cigányok nagyon félnek a haláltól, egyszer az egyik rudnai bányán dolgozó cigányt megijesztették, amikor este munka után a bányáról hazafelé tartott. Az egyik, ma már nyugdíjas bányász a következőképpen hallotta a történetet:

Ikri Lajos is félt Rudnán igen a múltól. Oszt nem is mert magába a bányáról este legyöni azután, hogy a cimborái megijesztették. Mer hogy ecer valaki – úgy halottam valaki fehér lepedőt vet magára, úgy ijesztete meg őt. Mer a cigányok igen félnek a múltól... A gyerekeknek is szokták mondani, ha roszt csináltak, hogy majd elvisz magával a mulo..

A következő eset az egykor Rudnához tartozó, ún. Cigány-Gencsben lakó berzétei cigányoknál történt, idősebb adatközlőm hallomásból ismeri a történetet:

Eztet a berzéti cigányokról beszéltek, rólok halotam, akik a Cigány-Gencsbe laktak, amikor ők is virasztotak. Öszegyötek, ugyanúgy öntötek ők is, meg valami kenyérel, vagy kaláccsal megkínálták talán a népet. Ülnek, beszélnek, egyszer csak a lepedő – mer általába lepedővel vót letakarva a halot – a lepedő emelkedik. Hát ki késhez, ki mihez kapott, ki fejszéhez, mer ugye a cigány a fejszét általába az ágy alat tartota – Hát kérem mi történt, mi nem történt, a patkány a nagy ugrálásra egyszer csak kiugrik, oszt kiszalad az ajtón. A patkány már babrálta a halotat, mer ez nyárba vót, oszt az vót a lepedő alat, az mozgot.

Amióta Rudnán felépült a ravatalozó, nem volt cigány származású halott a faluban, így nem tudni, hogy vajon virrasztának-e a ravatalozóban, s mennyiben befolyásolná ez a tény szokásaik megváltozását.

Az adatközlők egybehangzó véleménye szerint nem baj, hogy elmaradt a virasztás szokása. A többség úgy tartja, hogy az egy fölösleges dolog, éppen elég baja van amúgy is a hozzátartozóknak haláleset alkalmával, csak további gondot jelentett a virasztás.

A fiatal adatközlők már csak nagyon kevesen és keveset tudnak a virasztásról, sőt akadnak néhányan olyanok is, akik egyáltalán nem is hallottak erről a szokásról.

2.6. A temetés

A temetésre illő volt elmennie a rokonoknak, még a távolabbiaknak is, valamint a jó ismerősöknek, barátoknak. Ha például bányász halt meg, akkor a három

környező faluból, illetve Rozsnyóról is sokan eljöttek a temetésre, a munkatársak. Sokszor a feleségük is velük jött. A környező falvakból még a 20. század második felének elején is sokan gyalog jártak Rudnára temetésre, később aztán autóbusszal, személygépkocsikkal:

Kőrösből is gyalog jöttek, meg mink is gyalog mentünk át a dombon. A Gencs nem volt mély, meg mindig volt híd is csinálva rajta. Így sokkal közelebb volt, mint körbe. Meg úgy tudom, hogy Berzétére is gyalog mentek, meg sokszor még Újfaluba, meg Bisztróra is.

Azelőtt még többen eljártak Rudnára a temetésekre, mer sokan vótak bányászok, akit dolgoztak a bányán. Meg nagyapám it is lakot Rudnán, a magyarok alat it Gosz bácsiéknál. Most is járnak, de már nem olyan sokan, mind régen.

A század első felében a falubeliek nagy része ott volt a temetésen, főleg ha fiatalabb személy halt meg, vagy valaki tragikus körülmények közt hunyt el. Az idősebb asszonyok szinte kötelességüknek tartották, hogy elmenjenek a temetésre, attól függetlenül, hogy az elhunyt a rokonságukhoz tartozott-e, vagy sem. Ma már kevesebben járnak, azonban ha valaki fiatalabb és tragikus körülmények között hirtelen hal meg, akkor természetesen mindig nagyobb a gyászoló tömeg.

A második világháborút követő időszakban, ha valaki tagja volt a helyi egyetemes földműves szövetkezetnek, akkor onnan is képviseltette magát a vezetőség, külön koszorút hoztak a temetésre, de ugyanez vonatkozott a különböző más munkahelyekre is, ahol a szakszervezet feladata volt a koszorú, esetleg a külön rövid búcsúbeszéd bebiztosítása is.

2.6.1. A koporsó lezárása, a halotti lepel (szemfedél) kinyírása

Amikor még otthonról temették a halottat, a legközelebbi hozzátartozók már majdnem egy órával a gyászszertartás megkezdése előtt abban a helyiségben tartózkodtak, ahol az elhunytat felravatalozták. Ez a helyiség minden esetben a *tisztaszoba* volt, majd később az *ebédlő*. Itt fogadták a temetésre érkező rokonok, illetve ismerősök részvétnyilvánítását. Ezen rokonok, illetve ismerők megálltak egy kis ideig a halott fölött, megérintették a kezét, de sokszor hangosan is elköszöntek az elhunyttól, voltak olyanok, akik sírtak a koporsó mellett. Amikor már szokásba jött, hogy az asszonyok virágot is hoztak magukkal, azt legtöbbször a koporsóba tették.

A század első felében egyáltalán nem szoktak virágot hozni magukkal a temetésre, ez csak a hetvenes évektől terjedt el nagyobb mértékben, de általánosságban csak a nyolcvanas évek vége felé, főleg 1989 után vált. Ma már olyan mértékben elterjedt és megszokottá vált, hogy csak nagyon ritka esetben fordul elő, hogy a temetésre érkező asszonyok ne hoznának magukkal virágot.

A század elején általában csak a legközelebbi hozzátartozók csináltattak koszorút, később már a távolabbi rokonok is hoztak, a század második felétől vi-

szont fokozatosan kibővült a kör és jó ismerősök, barátok is hoztak koszorút, illetve élővirágból, továbbá fenyőáglyból készült nagyobb csokrot.

A koszorúkat az udvaron, kimondottan erre a célra, rendszerint a szomszédos ház falának támasztott állványszerűsége akasztották fel. Az állvány lényegében összeszögelt deszkalapokból állt, amelyekbe szögeket vertek.

A felravatalozott halottat szemfedéllel, halotti lepellel takarták le, amelyet a temetés megkezdése előtt derékig lehajtottak. A koporsó lezárása előtt visszahajtották, ismét letakarták a halottat, majd ollóval kinyírták. Voltak, akik hosszában és szélességben benyírták az elhunyt fejénél úgy, hogy aláhajtva látszódjon az arca. De előfordult olyan eset is, hogy körben vágták ki az arcnál. Ezt nem a közvetlen hozzátartozó, hanem valamelyik közelebbi nőrokon végezte. Egyházi és polgári temetésen egyaránt így tettek. Adatközlőim egyike sem tudta megindokolni, hogy miért kell kivágni, csupán annyit tudtak mondani, *mert így szokás*. Arra sem tudtak választ adni, hogy van-e valamilyen külön jelentése annak, ha körben, vagy pedig ha keresztben vágják ki a szemfedelet.

Amikor teszik rá a halottra a koporsó fedelét, kinyírják a lepet. Előb nem ilik kinyírni.

Egyik adatközlőm mesélt el egy olyan esetet, amikor az anyósa temetésekor az egyik rokon jóval előbb kinyírta a halotti leplet, mint ahogyan az szokás volt. Arról azonban sem ő, sem más, tőle idősebb adatközlőim nem tudnak, hogy milyen negatív következményekkel járhat ennek a szokásnak a be nem tartása.

A ravatalozóból való temetés alkalmával sem marad el teljesen a halotti lepel kinyírása. Rendszertelenül bár, de még gyakorolják. Annyiban módosult, hogy nem közvetlenül a koporsó lezárása előtt vágják ki, hanem még a temetés megkezdése előtt, s így előre kivágva hajtják le derékig a halotti leplet az elhunytára.

Mielőtt lezárták a koporsót, a hozzátartozók utoljára megfogták, vagy megérintették a halott kezét, arcát, sokan meg is csókozták, rá is borultak. Ilyenkor általában hangosan zokogtak, mert ez jelentette a végső, személyes búcsút, ekkor vethettek rá még egy utolsó pillantást. A leszögelt koporsó tetejére felerősítették a legközelebbi hozzátartozó koszorúját.

Ekkor érkezik meg a pap, s ha az elhunyt katolikus, akkor megszenteli a halottat és a koporsót. Evangélikus és református temetések alkalmával a pap csak az udvarra jön és a koporsóval szemben megáll. A katolikus pap a hatvanas évek végéig a katolikus harangozó házában, Fibi Györgynél öltözött át a temetésre. A harangozó halála után már az elhunyt közelében lakó valamelyik családnál. A nevezett harangozó biztosította be a ministránsokat is a 10-12 éves korú katolikus gyerekek köréből. Volt rá azonban példa, hogy más vallású gyerekek vitte a keresztet a temetési menet elején, vagy pedig a tömjénezőt a pap mellett. Az evangélikus pap is általában az elhunyt házához közel, vagy a szomszédságban lakó családnál öltözött át. Az nem játszott szerepet, hogy evangélikus volt-e a család. A református pap nem öltözött sehol, ő már abban a ruhá-

ban érkezett, amekben temetett. Jelenleg a ravatalozó egyik helyiségében készülnek fel a papok az egyházi temetésre.

Amióta az elhunytat a község ravatalozójából temetik, annyiban változott meg a temetés ezen mozzanata, hogy most a temetés megkezdése előtt kb. egy órával a hozzátartozók együtt mennek fel a ravatalozóba és ott körülülük a koporsót.

2.6.2. A koporsó kivitele az udvarra

A lezárás után a koporsót az udvarra vitték ki, az azonban tilos volt, hogy ezt a hozzátartozók végezzék. A halottat a házból mindig *idegenek* vagy távolabbi rokonok hozták ki, mégpedig *lábal*, s minden küszöb fölött háromszor megemelték. Adatközlőim ezt azzal magyarázzák, hogy ilyen módon búcsúztatták a háztól a halottat. De akadt néhány olyan informátorom is, akik már nem ismerik ennek a rítusnak a magyarázatát, csak annyit tudnak, hogy *így szokták*. Csupán egyik idős adatközlőm tudja úgy, hogy azért kell háromszor megemelni, *hogy nyugotán feküdjön a másvilágon, ne tugyon kísérteni*.

4. A koporsó kihozatala a ravatalozóból (Archív felv., 1989)

Meglepő, hogy aránylag sok fiatal adatközlő ismeri ezt a szokást, hogy meg kell emelni háromszor a halottat a küszöb fölött, mielőtt kiviszik a házból, illetve most már a ravatalozóból. Nagy részük nem ismeri az okot, ettől függetlenül azonban számon tartják, hogy *így ilik*, *így szokás*. Ez a hagyomány tehát azután sem szakadt meg, amióta a ravatalozóból temetik a halottat. Amikor onnan hozták ki, az épület kijáratánál emelik meg háromszor a koporsót (4. kép).

Ez a szokás ugyanilyen formában él a cigányoknál is. Ők is azt tartják, hogy ezzel búcsúztatják el a halottat a háztól.

Egyik adatközlőm azt az esetet mesélte el, amikor apósát súlyos betegen vitte el otthonról a mentő, s amikor vitték ki a házból ő a kezével mindenhol végigsimította a falat. Az adatközlő szerint valószínűleg megérezhette, hogy már nem jön többé élve vissza a házba:

Amikor az én apósomat vite a szanitka [= mentőautó], amikor agyvérzést kapot, hát ő észnél vót, oszt amikor viték őt le a hordágyon, a kezével végigsimogata a falat. Elbúcsúzott. Már nem is gyöt vissza soha. Amíg viték, mindig húzta a kezét végig a falon.

E régi hagyományt, hogy a halottat lábbal kell kivinni, manapság már nem nagyon veszik figyelembe a halottszállítással foglalkozó alkalmazottak. Az otthon elhunyt hozzátartozót elszállításakor már nem emelik meg a küszöb fölött, holott ez a halott utolsó útja otthonról. Ezen vállalkozások munkájuk során sokszor megfélemedtek arról, hogy kegyeleti okokból olyan dolgokra is oda kellene figyelni, amelyek régi hagyományként vannak jelen egy-egy közösség életében. A hozzátartozók, amíg otthonról temették halottaikat, az öltöztetést, és a temetés sok más mozzanatát is ők személyesen készítették elő, illetve a rokonság segítségével szervezték meg. Arra törekedtek, hogy minden a megszokott rend, a helyi hagyományok szerint történjen. Az elhunythoz személyesen kötődtek, fontos volt nekik, hogy utolsó útján mindent megkapjon. Manapság, mivel már a halottal kapcsolatos teendőknek csupánt egy töredékét végzik ők a temetés előtt és alatt, önhibájukon kívül nem tudják azt "nyújtani" a halottnak, amit szeretnének. Ezáltal egy adott probléma a temetések alkalmával sokszor mély nyomokat hagyhat a hozzátartozókban. A községben számon tartják azt a szokást is, hogy a halottat lábbal előre kell kivinni a házból, s ehhez ragaszkodnak abban az esetben is, ha nem otthonról temetik, de utójára viszik ki a házból. Egyik fiatalabb adatközlőmnek például a nagymamája hunyt el otthon, akit ő és családja ápolt hosszabb ideig és kicsi korától kezdve vele együtt, egy házban lakott, tehát az érzelmi kötődés nagyon szoros volt. Többek közt ezért sem merte a beteg nagymamát kórházi ápolásra bízni, hanem inkább ő maga végezte. A nagymama halála kapcsán két olyan mozzanat is volt, amelyek nagyon rosszul érintették őt és régi hagyományokba gyökereznek. Az egyik az orvos viselkedése volt, aki a halotti bizonyítványt jött kiállítani. Viselkedése – adatközlőm szerint – *nem volt emberséges és együttérző*, nem viszonyult kellő tisztelettel a elhunythoz. A másik kegyeletsértő mozzanat pedig a halottszállítók viselkedése volt, akik az elhunytat a házból fejjel kifelé vitték ki. Az adatközlő fiatal kora ellenére számon tartotta ezt a szokást, és azóta is bántják őt a történetek, hiszen ő igyekezett mindent megtenni, hogy a nagymama az utolsó percig mindent megkapjon, méltósággal, otthon hallhasson meg szerettei körében. A szokások nagy részének betartásához tehát az emberek továbbra is ragaszkodnak, annak ellenére, hogy az elhalálózása és a temetés körülményei mára jelentősen megváltoztak.

2.6.3. Szertartás az udvaron (a ravatalozóban)

Az udvaron a koporsót egy fekete textíliával letakart ravatalra fektették, lábbal a kapu felé. A halottat a legközelebbi hozzátartozók ülték körül, a rokonok pedig mögöttük álltak. A pap a halott lábánál, vele szemben állva végezte el a gyászszertartást. A temetéseken nagyon figyelték az öregasszonyok, hogy

a legközelebbi hozzátartozók mennyire siratják az elhunytat. Ha valaki nagyon jajveszékelt, azt megszólták, de ugyanígy járt az is, aki szerintük nem sírt elég-gé. Ezért a legközelebbi hozzátartozók igyekeztek "megfelelő mértékben" sírni, hogy ne vegye őket szájára a nép. A temetések után ugyanis az is beszédtema volt a faluban, hogy ki mennyire siratta a hozzátartozóját. Ha viszont az elhunytal valamelyik hozzátartozó, vagy rokon köztudottan nem volt jó viszonyban, s mégis nagyon sírt, akkor azért szólták meg, hogy nem szerette az elhunytat, és mégis színészkedik. Nagyon nehéz volt megfelelni a közvélemény elvárásainak. Azt is figyelték, hogy a rokonok közül mindenki ott van-e a temetésen, s ha valaki távolmaradt, akinek illett volna ott lennie, akkor azt megszólták, s ez a mai napig így van. A ravatalozóban zajló temetésen is ugyanígy megfigyelik ezeket a dolgokat, s a temetés után szintűgy beszédtema, hogy ki mennyire siratta hozzátartozóját:

Az se tecet nekik, ha igen sirata valaki, de az se, ha nem. Mindíg tanáltak valami okot, hogy oszt utána pletykálhasanak, sokan direkt csak ezér mentek a temetésre. A pletykás aszonyok úgyis az beszéltek, amit akartak.

A vénaszonyok igen megnézték, hogy ki hogy sirasa a halotat. De vót olyan, aki nem sokat adot a gyászra. Mer én tudok olyat, aki telerakta a zsebkendőjét hágymával, hogy tугyon sírni, hogy győjön a könnyű...

A katolikus elhunyt temetésén a koporsó jobb oldalánál gyertya égett. Mind-egyik felekezethnél énekkel kezdődött a temetési szertartás, majd a pap beszéde következett. Ezután ismét énekeltek. A katolikus és a református temetéseken a pap kezdte az éneket, vagy pedig bemondta, hogy milyen ének következik, s a gyászoló gyülekezet csatlakozott hozzá. Az evangélikus temetéseken mindig jött kántor is a pappal, s ő kezdte az énekeket. Az énekeket a búcsúztató követte, amelyben a pap felsorolta azon személyeket, aiktől a halottat búcsúztatta. A résztvevők nagyon figyelték, hogy mindenkit megemlíte. Ha valakit esetleg kifelejtett, akitől illett volna elbúcsúztatni az elhunytat, akkor abból sértődés lett. Éppen ennek elkerülése érdekében a hozzátartozók a búcsúztató megbeszélése alkalmával nagyon odafigyeltek arra, hogy mindenki rákerüljön a listára. Amikor a búcsúztató tartott, az a személy, akit említett a pap, sírni kezdett, vagy ha már sírt addig is, akkor még jobban rákezdte. Mindig a távolabbi rokonokkal és ismerősökkel, esetleg barátokkal kezdte, aztán az egyre közelebbivel folytatta, s legvégül a közvetlen hozzátartozókkal zárta a sort. *Ilyenkor sírt a nép mindig a legjoban a temetésen.* A búcsúztató után ismét egy ének következett, s ezután indult a nép az udvarból a temetőre. A résztvevők leakasztották a koszorúkat az állványról, s ők vitték magukkal. A legközelebbi rokonok nem szoktak koszorút vinni, ezt mindig a temetésen részt vevő emberek oldják meg. Sokszor nem is ugyanaz a személy viszi azt a koszorút, amit hozott.

A ravatalozó felépülése előtti, a ház udvarán zajló polgári temetések abban különböztek az egyháztól, hogy ezen nem a résztvevők énekeltek, hanem a fúvószenekar játszott és a helyi *Fecskemadár* női éneklő csoport énekelt. A halott

fejénél *katafald* volt (fekete textíliával bevont paraván), amelyre kirakták fehér *poliszirol* betűkkel az elhunyt nevét, valamint a születési és elhalálozási dátumot. Sok esetben az elhunyt fényképét is kiakasztották a paravánra, a kép sarkán fekete gyászszalag volt. A búcsúztatót mondó személyről a helyi nemzeti bizottság gondoskodott, majd később, amikor 1975-ben létrejött a Polgári Ügyek Testülete, azóta annak helyi csoportja látja el ezt a feladatot. A polgári temetés is énekkel kezdődött, amit az 1972-ben megalakult *Fecskemadár* éneklőcsoport adott elő. Közben szavalat is elhangzott, s a búcsúztató után ismét a *Fecskemadár* énekelt. A ravatalozóban ma is ugyanígy zajlik a temetés.

Ahogy az a *Ravatalozás* c. alfejezetben már említettem, két esetben fordult elő, hogy a halottat a helyi kultúrházban ravatalozták fel, s onnan is temették. Mindkét esetben polgári temetésről volt szó.

Amióta felépült a ravatalozó, a temetési szertartás már kizárólag itt zajlik. A ravatal a helyiség közepén áll, mellette kétoldalt székeken ülnek a legközelebbi hozzátartozók, mögöttük pedig a rokonok. Előfordul, hogy a temetésen résztvevők közül az idősebb, nem közeli rokon asszonyok is itt ülnek, akik nem bírnak hosszabb ideig állni. A koporsó lábánál egy kerek asztal áll, amelyen mindig egy virággal teli váza van. A pap, illetve a búcsúztatót mondó egyén e mellett az asztal mellett mondja el beszédét. A felszereléshez állvánnyal ellátott mikrofon is tartozik, mivel a temetést ki szokták hangosítani, hogy az épületen kívül állók is hallják. A temetésre érkezők közül többen bemennek a ravatalozóba, s a koporsó mellé leteszik koszorújukat, vagy pedig ha virágot hoztak, akkor azt a koporsóba helyezik. Előtte megnézik a halottat, esetleg megérintik kezét, így búcsúzva tőle. A hozzátartozók elvárják a rokonoktól, hogy bemenjenek, s úgy illik, hogy koszorút, vagy csokrot is hozzanak magukkal.

A ravatalozóban a férfiak a jobb, a nők pedig a bal oldalon állnak. Akik nem férnek be a ravatalozóba, vagy valamilyen oknál fogva nem akarnak bemenni, azok kint maradnak, s ott hallgatják a szertartást. Adatközlőim közül többen is megjegyezték rosszállóan, a kint állók sokszor olyan hangosan beszélgetnek egymással, hogy be lehet hallani a ravatalozóba is. Ezt a viselkedést kegyelet-sértőnek és illetlennek tartják.

Gyakran előfordul – s előfordult már akkor is, amikor még otthonról temetkeztek –, hogy nagyon sok virágot hoznak a temetésre, az elhunytat szinte teljesen beborítják a virágcsokrok. Ilyenkor ezek túlnyomó részét a koporsó lezárása előtt a hozzátartozók leszedik, vagy leszedetik. Mivel a virág nagyon hamar megrohad, nem akarják, hogy a behantolás után az elhunyt emiatt még hamarabb bomlásnak induljon. Ebben az esetben is, ugyanúgy tehát, mint az érkoporsóval, vagy azelőtt a *padnal* alá temetéssel, a hozzátartozók igyekeznek minden lehetséges módon az utolsó pillanatig megvédeni az elhunytat, mindent megtenni annak érdekében, hogy késleltessék, lelassítsák az enyészet folyamatát.

Amikor sor kerül a koporsó lezárására, a legközelebbi hozzátartozók rendszerint felkelnek a székről, s elköszönnek az elhunyttól. Ez ugyanolyan módon

történik, mint annak idején az otthonról való temetkezés alkalmával. Itt is előfordul, hogy ráborul a hozzátartozó a koporsóra.

A szertartás befejeztével ugyanúgy, mint az otthonról való temetés esetében, a temetés résztvevői segítenek kivinni a koszorúkat a sírhoz. Itt sem feltétlenül, hogy ki-kí a saját maga által hozott koszorút vigye el a sírhoz.

A reformátusok körében szokás volt, hogy ha elhunyt valaki a felekezet tagjai közül, a temetés után az egyik koszorúját felakasztották a református templomban, nem vitték ki a sírra. Sajnos a legidősebb adatközlőim sem emlékeznek arra pontosan, hogy valóban minden egyes református személy koszorúját kiakasztották-e a templomba, vagy csak azét, aki valamilyen tisztséget töltött be az egyházon belül. Ez a szokás már régen elmaradt a faluban, s az idősebb adatközlők nagy része sem emlékszik rá. Egyik idős beszélgetőpartnerem viszont egy konkrét esetről tud, ugyanis elhunyt édesanyjának a koszorúja került a templomba:

Azelőtt keves koszorú meg virág vót a temetésen. Az én édesanyám temetésére a református aszonyok papírkoszorút csináltak, de azt nem viték ki a temetőre, azt elviték ide a református templomba és ot felakasztoták a falra. Talán azért vót így, hogy az embereket emlékeztese a koszorú az elhunytira. Apám vót akkor a kúrátor.

Az adatközlő még emlékszik arra, hogy a koszorú szalagja lilás színű volt, s azt is tudja biztosan, hogy abban az időben több koszorú is lógott már a templom falán. Sajnos, azt viszont már nem, hogy miért és meddig, s azt sem, hogy meddig élt ez a szokás. Úgy gondolja, hogy talán a miatt került az édesanyja koszorúja a templomba, mert a férje tisztséget töltött be a református egyházban. Az eset 1921-ben történt, tehát ekkor még élt a szokás, de hogy meddig, arra sajnos nem sikerült fényt derítenem. Egy másik adatközlőm arra emlékszik, hogy fiatal korában (1930-as évek vége, 1940-es évek eleje) még nagyon sok koszorú volt a templom padlásán, de azt nem tudja, hogyan és miért kerültek oda. A jelenlegi református egyházi és a harangozó is úgy tudja, hogy jó néhány évvel ezelőtt, amikor a padlást takarították, akkor dobálták ki a beporosodott, koszorúkról származó szalagokat.

A Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központja Adattárában található egy, a rozsnyói református templomban esküvő alkalmával készült fénykép másolata a negyvenes évek első feléből. Ezen szépen kivehetőek a templom falát borító koszorúk. Tehát városon is élt az említett szokás. A szomszédos Berzétéről származó adatközlőm is hallott arról, hogy Berzétén is voltak koszorúk a század első felében a templomban, azonban az 1960-as évek elején odakerült lelkész özvegye, Újpál Árpádné közlése szerint akkor már nem voltak és ők nem is hallottak erről a szokásról.

5. Koszorúk a rozsnyói református templom falán (Archív felv., 1940-es évek)

Általános szokás volt, hogy ha bányászt temettek, a temetésen a helyi bányaüzem fúvószenekara játszott. Ez nem csupán polgári, hanem egyházi temetéseken is így volt. A bányászok fizetéséből havonta automatikusan levonták az ún. *zenepénzt*, s aztán a temetésén ingyenesen játszottak. A *zenepénz* egyébként nem volt magas, csupán egy jelképes összeg, pár korona. A temetési szertartás idején a ház előtt, az úton álltak, később pedig a ravatalozó előtt. A szertartás befejeztével ők haladtak a temetési menet élén. Amióta megszűnt a bányaüzem, a zenekar is feloszlott. Ha valaki mégis zenekart akar a temetésre, akkor az alsósajói bányaüzem zenekarát tudja felfogadni, azonban fizetnie kell érte, mégpedig eléggé magas összeget, amit a hozzátartozók túlnyomó többsége nem engedhet meg magának. Így tehát most már általában nem játszik fúvószenekar a rudnai temetéseken.

2.6.4. A temetési menet

A szertartás befejeztével elindult a menet az udvarról. Katolikus temetés esetében legelől ment a ministráns a kereszttel (egy ideje már nem viszik a keresztet), utána a pap ment a kántorral, majd őt a férfiak követték. Abban az esetben, ha az elhunyt tagja volt a rudnai, vagy pedig a betléri temetkezési egyletnek (ezekről az egyesületekről a későbbiekben részletesebben szólok), akkor a temetési menet élén az egylet zászlóvivői haladtak a zászlókkal, s csak utánuk következett a ministráns és a pap a kántorral. Ha viszont bányász volt az elhunyt, akkor a fúvószenekar haladt az élén. Bár nagyon ritkán, de előfordult, hogy a temetésen (cigány)zenekar is játszott, ekkor ők mentek a zászlóvivők után. Ezután a férfiak következtek, majd a koporsó, amelyet a legközelebbi hozzátartozók követtek, majd pedig a rokonok. A sort az asszonyok és esetleg gyerekek zárták. Ugyanez vonatkozott az evangélikus és református temetésre is,

természetesen azzal a különbséggel, hogy ezeken nem volt ministráns. Az evangélikusok és a reformátusok a fejfát csupán a temetést követő valamelyik napon vitték ki, ők nem a temetés alkalmával szokták elhelyezni.

A koporsó alá három feketére festett rudat helyeztek, s azon vitték az elhunytat, általában hat ember. Az udvarból a rokonok szokták kivinni, de nem a legközelebbieket. Előfordultak néha kivételek, mint például olyankor, ha az idős nagyszülőt a fiúunokák vitték ki az udvarból az útra. Egy másik esetben pedig (1980-ban) – polgári temetésről volt szó – a faluban működő női éneklőcsoport tagjai vitték ki az elhunytat az udvarból. Az elhunyt – Kerekes Jánosné – volt ugyanis, aki annak idején megszervezte az éneklőcsoportot. Az úton férfiak vették át tőlük a koporsót. Asszonyok vitték az egykori református harangozót, Gonosz Lászlónét is, neki ugyanis nem volt hozzátartozója.

6. Idős asszony koporsóját az unokák hozzák ki az udvarból (Archív felv., 1973)

A halottvivők többször cserélkeztek, ez attól is függött, hogy milyen messze esett az elhunyt lakhelye a temetőtől:

Hogy hányszor cserélkeztek, az attól függött, hogy mennyi ember vót a temetésen, oszt hogy cserélkezet. Mer ha nem vót elég ember, akkor nem cserélkezhettek, akkor szokták mondani, hogy nem vót, aki szegényt kivigye.

7. A Fecskemadár női éneklőcsoport tagjai az egykori alapító, Kerekes Jánosné koporsóját hozzák ki az udvarból (Archív felv., 1980)

Adatközlőim egyike sem emlékszik olyan esetre, hogy ne lett volna, aki a koporsót vigye. A halottvivők személye attól is függött, hogy polgári vagy egyházi temetésről volt-e szó. Ha például az elhunyt tagja volt a Népi Milíciának (1948-ban államilag megalakított országos fegyveres testület, amelynek feladata a „szocialista vagyon” védelme volt), akkor annak tagjai vitték halottat. Ezek minden esetben egyenruhát viseltek. Ha a helyi tűzoltószervezetnek volt a tagja, akkor ők vitték, de előfordult olyan eset is, amikor az elhunytat (Kerekes Gábort) a helyi focicsapat tagjai vitték. Közülük hatan a focimérkőzéseken viselt mezt vették fel a temetésre. Az 1990-ben elhunyt Pardon Miklós zenészt azon zenekar tagjai vitték, amelyben ő is játszott.

Adatközlőim nem emlékeznek olyan esetre, hogy valakinek a koporsóját lovaskocsi vitte volna. Egy olyan eset viszont előfordult, amikor tehergépkocsin szállították az elhunytat a temetőre. Ez 1972-ben volt, amikor egy fiatal férj – Bernáth Ferenc – tragikus baleset következtében hunyt el. Ő a cséeszádé (ČSAD – Československá automobilová doprava), a Csehszlovák Közlekedési és Szállítási Vállalat alkalmazottja volt Rozsnyón, s halálát az a teherautó okozta, amellyel dolgozott. Figyelemre méltó azonban, hogy azt a teherautót, amely halálát okozta, gyorsan megjavíttatták, majd az egészet befestették feketére, s ezzel szállították az elhunytat a ház elől a temetőre. Az elhunyt anyósa a következőképpen emlékezik a temetésnek erre a mozzanatára:

Mivel a cséeszádén halt meg, aul az autóval viték fel a temetőre, ami őtet agyonnyomta, ők ugyanazt az autót rendbeszedetéék, befestetéék. Az egészet tiszta feketére festetéék be. Kétoldalt lenyitoták, galyakal vót kirakva és az ódalára akasztoták fel a koszorúkat. Őtet meg ahogy kiviték az udvarból, feltetéék az autóra, oszt

az vite lasan. Oszt fent az autó bement a temetőkapun, oszt ott levették a koporsót és úgy viték fel a sírhoz.

Bár az elhunytak egyházi temetése volt, s nem volt bányász, az özvegy kérésére az ő temetésén is játszott a rozsnýobányai fúvószeneke. A fiatal özvegy édesapja bányász volt, ő biztosította be a zenekart, mivel a lányának ez volt a kívánsága.

Amikor temetési menet haladt végig a falun és valaki szembejött, az megállt, s megvárta, míg elhaladnak mellette, s csak azután folytatta útját. Ugyanez vonatkozott a gépkocsikra és más járművekre is. Ha férfi volt az illető, a kalapot is levette a fejéről. Mivel a falu orsós településszerkezetű, a *faluban* általában eleve átmentek a patak túlsó oldalára, míg elhaladt a menet, s azután jöttek vissza és folytatták útjukat. Úgy tartják, hogy nem szerencsés halotti menettel találkozni, de hogy miért, arra már nem ismerik adatközlőim a magyarázatot. Amíg a temetési menet fel nem ért a temetőre, az üzletet és a kocsmát is bezárták, még a redőnyt is lehúzták ilyenkor. A helyi hiedelem szerint, amikor a koporsóval árok fölött haladnak, akkor az megnehezül. Ezt a hiedelmet aránylag kevesen ismerik a faluban. Abban az esetben, ha az elhunyt református volt és egyházi temetése volt, a temetési menet megállt a temetőkapuban és a következő éneket énekelték el:

*Szent hely ez a temető
mindenkinek helyt ad ő
A holtakat béveszi
Anyja keblére teszi*

Ez az ének nem szerepel a református énekeskönyvben, az adatközlőim úgy mondják, hogy egymástól tanulták meg. Egy ideig elmaradt az ének, azonban néhány éve ismét éneklük, mégpedig akkor, amikor kijönnek a koporsóval a ravatalozó elé:

Ez az ének nincs bene az énekes könyvbe. It elmarat ez az ének jó ideig. Újpál tiszteletes úr idejében még énekeltük egy darabig, Ibosnál már nem énekeltük, oszt ahogy ez a fiatal tiszteletes úr, Palcsó Attila ide került, mondtuk neki, hogy mit szoktunk énekelni. Úgyhogy ő monta, hogy csak énekeljük nyugotan, oszt azóta megint énekeljük, amikor kigyövünk a halotasházból.

Most már megint énekelnek a kálvinisták a temetéskor a hulaház előtt. Ahogy kihozák a koporsót, megálnak, oszt énekelnek. Az a fiatal berzéti pap is énekel.

Ha az elhunyt katolikus vagy evangélikus volt, akkor nem álltak meg a temetőkapuban, hanem tovább folytatták útjukat, s most sem állnak meg, amikor kijönnek a ravatalozóból. Amíg a temetési menet haladt a temető felé, nem szoktak énekelni közben sem a katolikusok, sem a reformátusok (az ő esetükben csupán a temető kapujában történő éneklés képezi a kivételt). Az evangéliku-

sok azonban útközben is énekelnek. Egyik evangélikus adatközlőm a következőképpen emlékszik:

A gyászmenet is énekelt. A kántor elkezte, oszt elhúztak egy verszakot, utána egy csöp szünet vót, oszt utána megint egy más verszakot. A reformátusoknál közben nem énekeltek, a katolikusoknál se.

Ivanich Béla, rozsnyói evangélikus esperes temetésére, 1983-ban kapták a rudnaiak a következő temetési ének szövegét, amelyet aztán később Rudnán is énekeltek a temetőn. Az ének nem szerepel az evangélikus énekeskönyvben:

*Tovább már nem kísérlhetünk
Tovább már nem kísérlhetünk, Tilt, visszahív az életünk.
Nyugodni fogsz alant magán, A hosszú síri éjszakán.*

*A föld elnyeli testedet, ég befogadja lelkedet
Elválni fáj, nehéz nagyon, élni fogsz túl a sírokon.*

*Mi is élni fogunk veled, ott vár reánk szebb kikelet.
Szívünk habár itt megszakad, e hit s reményünk megmarad.*

*E hit s remény elég nekünk, múlt el föld, nélkülözhetünk.
Van égben szebb s örök hazánk, van üdvözítő s jó Atyánk.*

*Ott vagy te már, ott szellemed, már feltaláltad üdvödet.
Oda még elkísérlhetünk, Isten véled Isten velünk.*

A 20. század utolsó harmadában fordult elő első alkalommal Rudnán, hogy valakit elhamvasztottak. Ez első ilyen elhunyt személy Burdiga András volt (1903-1978). Az ő evangélikus egyházi temetési szertartása még a háznál zajlott, ahonnan a koporsót a falut átszelő főútig kísérték, majd ott betették az ott várakozó halottaskocsiba, amely a pozsonyi krematóriumba szállította. Később aztán, a Pozsonyból megérkezett hamvakat már csak szűk családi körben helyezték el a temetőn elkészített sírba. Amikor özvegye 2000-ben elhunyt, holttestét előre elhamvasztották Pozsonyban, majd urnáját hazaszállították szülőfalujába. Ezután a temetési szertartás már ugyanolyan volt, mint egyébként, csak a ravatalra a koporsó helyett az urna került.

2.6.5. Szertartás a sírnál

Amikor a temetési menet a kiásott sírhoz ért, a hozzátartozók az elhunyt lábához, a pap (polgári temetések alkalmával a búcsúztató személy és a versmondó) pedig a fejéhez állt, mellette a kántor, valamint azon személyek, akik szintén búcsúbeszédet szándékoztak tartani. A koporsó fejéhez közel álltak továbbá (amennyiben az elhunyt tagja volt) a temetkezési egylet zászlóhordói, vagy

valamelyik tisztségviselője. A sírnál búcsúbeszédet szoktak mondani azon egyesületek, tömegszervezetek képviselői is, amelyeknek az elhunyt aktív tagja volt. A tűzoltószervezet képviselője minden esetben búcsúztatta a halottat a szervezet nevében is, ugyanígy történt, ha az elhunyt a Népi Milícia tagja volt. Ezek a búcsúztatók rendszeren röviden méltatták az elhunyt tevékenységét az adott szervezetben. Szintén szokás volt 1989-ig, hogy ha az illető szakszervezeti tag volt (Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom – Revolučné odborové hnutie) akkor az adott munkahely szakszervezeti vezetőségének egy tagja is búcsúztatta. Ezek a búcsúztatók általában olyan nyelven hangzottak el, amilyen nyelven maga a temetési szertartás is zajlott, de előfordult néhány alkalommal, hogy magyar nyelvű temetésen szlovákul beszélt a szakszervezeti kiküldött. Ha fiatal hunyt el, s tagja volt az ifjúsági szervezetnek (Szocialista Ifjúsági Szövetség – Socialistický zväz mládeže), akkor e szervezet nevében is búcsúztatták, s általában külön ők is készíttettek közös koszorút az ifjúság részéről.

Egyházi temetés alkalmával a sírnál először egy ének hangzott el, majd a pap mondta el beszédét, s ezután eresztették le a halottat a sírba. Ilyenkor ismét énekeltek. Amíg nem kriptába temetkeztek, a hozzátartozók röögöt, egy marék földet szoktak dobni a koporsó után, néhányan halkan azt is hozzátették, hogy *legyen neked könnyű a föld*. Ezt a szokás azóta, hogy kriptába temetkeznek, elmaradt:

Azelőtt szoktak dobni röögöt, de ebe a kriptába most már nem dobálunk.

Miután leengedték a koporsót, a katolikus pap megszentelte a sírt. A temetkezési egyeslet zászlótartója közelebb lépett, és a sír fejénél háromszor meghajtotta a zászlót. Amikor eresztették le a koporsót a sírgödörbe, a hozzátartozók ilyenkor hangosabban szoktak sírni, a falu népe is így tartotta illendőnek, figyelték ilyenkor is a hozzátartozók viselkedését.

A behantolást három-négy férfi végezte. Mivel a temető domboldalon fekszik, észak déli tájolású, s délre nagyon lejt, ezért ki kellett egyenlíteni a szintkülönbséget. A föld leomlását úgy akadályozták meg, hogy a sírhant alacsonyabban fekvő "lábánál" még a sírásáskor, a kiásott földből előre kiválogatott lapos köveket raktak egymásra, hogy ne legyen nagy lejtése a sírnak. A sírásók sok esetben előre elkészítették ezeket a köveket egy csomóba, amelyeket aztán az elhantolás során egymásra raktak. Amikor elkészültek, akkor – amennyiben az elhunyt katolikus volt – a sír fejénél beállították a keresztet, ha pedig evangélikus vagy református volt, akkor a fejfát. Miután elmaradt a fejfák állításának szokása, az evangélikusok és reformátusok néhány esetben azt a kis fatáblát szúrták be, amelyet készen lehetett (s lehet most is) a temetkezési vállalkozónál kapni. A 19. században, valamint a 20. század elején szokás volt alig megmunkált, az elhunyt alapvető adatait tartalmazó lapos kövek állítása is. Ezekről azonban majd a sírjelekkel kapcsolatos fejezetben szólok részletesebben.

Ha bányászt temettek, a fúvószenekar mindig eljátszotta a bányászhimnuszt. Amióta azonban feloszlott, magnófelvételtől szólal meg.

“Szerencse fel! Szerencse fel!
 Ilyen a bányász élete.
 Váratlan vész rohanja meg,
 Mint bérctetőt a fergeteg.
 Nem kincs után sóvárgok én,
 Bányász kislányt óhajtok én!
 Bányász kislányt óhajt szívem,
 Ki szívemben bányász legyen.
 Borulj reám szép kedvesem,
 Úgy sem lehetsz mindég velem.
 Az akna hív Isten veled,
 De itt hagyom szerelmemet.
 És az igaz szívem helyén,
 Hú szívedet viszem el én.
 Meg őriz majd az engemet,
 Bányász kislány Isten veled.

Hangzik a löpor robbanása,
 Acél csákány csattogása
 A csillék robognak le-fel,
 Szerencse fel, szerencse fel,

És hogyha majd a föld ölében,
 Végóránkat éljük,
 Isten kezében életünk,
 Ő megsegít, reméljük!
 Te kisleány ne bánkódjál,
 Bányásznak halni szép halál.”

(Községi krónika, 105-106. p.)

A *Fecskemadár* női éneklőcsoport repertoárjának bányászhimnusz-szövege több részletben is eltér a fenti, a községi krónikában szereplőtől. Itt is követtem a helyi írásmódot:

“Szerencse fel, szerencse fel, ilyen a bányász élete,
 Nem kincs után sóvárgok én, bányász kis *lánt* óhajtok én,
 Bányász kis *lánt* óhajt szívem, ki szívemben bányász legyen.
Boruj reám szép kedvesem, úgy sem lehetsz mindég velem,
 Az akna hív, Isten veled, de itt hagyom szerelmemet.
 És az igaz szívem helyén hú szívedet viszem el én,
 Megőrzi majd az engemet, bányász kis lány Isten veled.
 Vígan megyünk vígan lépünk amerre létrákat látunk.
 Munkához lát mindegyikünk a mély sötét aknában.
 Hangzik a löpor robbanása, acél csákány csattogása
 A csillék robognak le, fel szerencse fel, szerencse fel.
 Majd, ha egyszer a föld ölében, végóránkat éljük,
 Isten a mi véd erőnk, ő *meg-segít* reméljük.
 Te kis leány ne bánkódjál, bányásznak halni szép halál,
 Egekbe szállani fel, fel, szerencse fel, szerencse fel, szerencse fel.”

A községi krónikában szereplő bányászhimnusz szövegének szlovák változata nagyon sokban eltér a magyarétól:

“Banícka hymna

Banický stav buď vždy velebný,
Banický stav, to je naša vlasť.
Bárs postrádám slnečný jas denný,
Robím to pre svoju drahú vlasť!
Ref: Všetkým synom šachty hlbokých baní
Vrúcnu ruku k priateľstvu daj
Len zdar vždy maj, len zdar vždy maj,
Len zdar maj, banický stav!

Počujete zvonku jasné znenia,
Čujete klopačky známy hlas?
Nože bratia k baniam bez meškania,
Nech zdar boh zavolá každý z nás.
Ref: Všetkým synom...

Keď je práca naša dokonalá,
Vyťažný tento vzácny kov,
Odmena nám za to bude daná,
Veniec slávy prizdobí náš rov.
Ref: Všetkým synom šachty hlbokých baní

Vrúcnu ruku k priateľstvu daj!
Len zdar vždy maj, len zdar vždy maj,
Len zdar maj, banický stav!”

(Községi krónika, 104. p.)

Abban az esetben, ha az elhunyt tagja volt a Népi Milíciának, akkor a behatolás után háromszor a levegőbe lőttek tiszteletére¹. Ugyanezt tették a vadász-egyesület tagjai is elhunyt tagtársuk temetésén. Amennyiben a halott zenész volt, akkor a temetésén zenekar játszott, legtöbbször természetesen az, amelyiknek ő is tagja volt. Legutoljára id. Pardon Miklósnak volt ilyen, zenés temetése 1990-ben. Ez annyira megragadta a falubélieket, hogy követőre is talált:

Lapsanszkyknénak igen tecet a Pardon Miklós temetése, ő akor azt monta, hogy őtet csak cigányzenével temesék. Osztan úgy is intézték, Sanyi, a keresztfia igazítot egy bandát. Nem pap temete, hanem polgári temetése vót oszt a cigányok is muzsikáltak.

1 Az 1989-es rendszerváltás után a Népi Milíciát központilag feloszlatták, azóta tehát ez a fegyveres testület már nem vesz részt a temetéseken.

Azzal, hogy valamennyi koszorú és virág a sírra kerül, a temetési szertartás be is fejeződik. Ezt követően szoktak a családtagoknak részvétet nyilvánítani azok, akiknek még nem állt módjukban azt előbb megtenni. A hozzátartozók addig maradnak a sírnál, amíg mindenki el nem megy, s csak ezután, utolsóként hagyják el a temetőt.

A papot általában a temetés után fizették ki, de olyan esetek is előfordultak, hogy előre odaadták neki a pénzt. Ezt mindig egy, a család által megbízott személy intézte és intézi mind a mai napig. Adatközlőim *szerint a fizetség meg is vót szabva, meg nem is*, vagyis általában mindenki az anyagi lehetőségeihez mérten díjazta a papot, aki szegényebb volt, az a minimális összeget adta, de jobb módúak valamivel többet. A kántor is kapott pénzt.

Ha temetés napján esett az eső, akkor azt mondták, hogy még *az ég is síratja* a halottat.

Amikor szegény Katóka [az adatközlő lánya – L.J.I. megj.] is meghalt, úgy esett az eső. Monták is akkor sokan, hogy még az ég is síratja szegényt.

A temetés befejeztével szokás volt, s az ma is, hogy a résztvevők elmennek közeli hozzátartozójuk sírjához. Ezt vagy egyedül, vagy pedig valamilyen ismerőssel, rokonnal együtt teszik. Közben megnézték, s ma is szemreveszik a többi sírt is. Ha valamelyiket esetleg nagyon elhanyagolt állapotban találták, akkor megszólták a hozzátartozókat. A falubeliek ezért a temetés napján délelőtt, vagy pedig az azt megelőző napon igyekeztek rendbe tenni hozzátartozójuk sírját, nehogy a szájukra vegyék őket a falubeli asszonyok. Ilyenkor kigyomlálták a sírt, esetleg friss virágot vittek. Ez mind a mai napig így van, sőt amióta a sírok mellé többen padokat is állítottak, le is szoktak ülni és ott beszélgetnek.

2.6.6. Halotti búcsúztatók

Az alábbiakban a későbbiekben még részletesebben is bemutatásra kerülő, az *Élet állomásai* c. kiadványból az ott közölt 29 szöveg egyikét, valamint néhány rudnai temetésen elhangzott búcsúztatót teszek közzé. Valamennyit változatlan szöveggel közlöm, tehát a helyesírási hibákat és más elírásokat sem javítottam ki és stilisztikailag sem módosítottam rajta.

Az első búcsúztatót, amely id. Juhász Ferencné Kiss Mária tulajdona, egy rudnai levante mondta el az 1939-ben vérmérgezésben, 18 éves korában elhunyt Dobos János temetésén. A búcsúztatót Schmid István rozsnyói tanító írta. Az utolsó lapból sajnos hiányzik egy darab, így a szöveg töredékes:

Igen tisztelt gyászoló közönség!

Még csak néhány pillanat, s az, ki velünk örült az életnek, ami kedves barátunk, levante társunk, Dobos János, elköltözik oda, honnan nincs már visszatérés, oda, hol már nyitva várja az öröklét bölcsője: a sír. Elhervadtál ifjan, életednek tavaszán tette rád hideg, fagyasztó kezét a halál. Úgy hervadtál el, mint

a gyenge virág, mely még alig örvendezett a tavasz ibolyaszagú langyos lehelletének, még alig bontogatta szerény, kedves szirmait, máris megölte a természet fagyos lehellete: a tél.

Téged is, drága levente társunk, életednek tavaszán, egy szép és nemes cél elérésének hajnalán ölt meg a kérlelhetetlen halál.

Miért hagytál el bennünket? hisz mindnyáján szerettünk. Távozásod igen lesújtó.

Szerető szülőid itt zokognak fájdalmasan, mert irántad való szeretetüket fokozta szorgalmad és kiváló engedelmességed. Levente társaid szeretetét pedig szelídségeddel és szerénységeddel bilincselted le. De mindnyájunk lelkét vidítsa az a tudat, hogy ő ezen szeretetünket meg fogja hálálni. Közbenjáróknk lesz az Egekuránál, kinek kiváló híve volt.

Ő, hiszen mulásod olyan volt "mint az égbe visszaröppenő sugáré". Oda mentél, hova nemes lelked mindig vágyakozott, oda, hol a sírok ködfátyolán túl számodra örök tavasz virul.

Te már elérted célodat, a nagy és szent cél már birtokodban van, mi izgalmasan várjuk a nagy halál perceit, rettegjük és szenvedjük a halált, "te túl vagy már azon s nincs kétség utadon."

Itt állnak koporsódnál könnyező, drága jó szülőid, rokonaid – ismerőseid és kedves levente társaid. Ide jöttünk bús szívvel, hogy búcsút vegyünk tőled, hogy még egyszer utoljára elzengjünk a baráti szív hálaénekét, melyet te már nem értesz, mert gyászos koporsódban némán fekszel. Te már nem érzed a baráti szívek hő dobbanásait, mert a rideg halál szívedet elszakasztván tőlünk, te már csak a dicső csillagzatok titokzatos fényén átragyogva hallod barátaid búcsúszózatát.

Elmentél, itt hagytál bennünket, elmentél a mulandóság néma birodalmába, s bár a fekete göröngy gyászos koporsódra hullva bezárja testedet, emléked élni fog örökké közöttünk.

Majd ha jó a tél hideg fuvalma s kísértetiesen végig süvölt e sötét temetőn, s ha átleng a nyár daloló sugara sírod keresztjén, tőlünk fog hozni üdvözetet a te igaz hű levente társaidtól, kik téged soha feledni nem fognak.

Baráti szeretetünk majd gyakran kivisz bennünket sírodhoz, hol csendben és szent magányodban szemléljük rideg sírodat és borzadva látjuk majd pusztulásodat, de hitünk szemével beletekintve sírodba, egy szebb és boldogabb jövőnek ébredését, tavaszát látjuk porló csontjaid között, látjuk összeomolni testedet, összeomlani azért, hogy dicsőségesen feltámadjon, ha az angyal harsonája megjelen.

Tehát a boldogabb jövőnek tudata édes vigasztalás veszteségedért.

Drága jó János barátunk, te boldogabb vagy, mint mi!

Töröljük le bánat könnyeinket, ne keseregjünk, hisz egykor újra látni fogjuk azt, kit a halál szíveinktől elszakaszt.

Baráti szíved vesztesége mégis igen fájdalmasan érinti lelkünket, azért búcsú-zunk tőled drága jó barátunk a viszontlátás boldog reménye tartson össze bennünket a síron túl.

(...) majd ha a levegő gyászos rezgése hantod ..ed elsuhan, fogd fel szelle-meddel bán... ..lát és halld meg szózatát, midőn így sír. ...el örökre a sír.

Legyen könnyű a hant, mely föléd domborul, a síron túl életed legyen az örök világosság és a krisztusi szeretet.

Áldás és béke lengjen drága poraid felett.

Drága Jánoskám, szeretett jó levente társunk Isten veled!

A következő búcsúztatót szintén id. Juhász Ferencné Kiss Máriától kaptam. Ezt a szöveget egy Balogh nevezetű rozsnyói tanító írta. A búcsúztatót Lőrincz József (1912-1937) temetésén Juhász Ferenc (1897-1987) mondta el a helyi Olvasókör, valamint a SZEMKE [Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület] nevében:

Mélyen tisztelt gyászoló gyülekezet!

Fájó szívvel állok ide – e komor sírgödör fölé – hogy a rudnai – magyar – kultúregyletek nevében – úgymint az Olvasókör és az újonnan alakult Szemke nevében – utolsó Istenhozzádót mondjak ifjú Lőrincz Józsefnek – ezen egyesületek hű tagjának – kitartó, odaadó munkatársának.

Kedves Lőrincz József – mielőtt a földi poraidat – örökre elnyeli a sír – enged meg – hogy itt – a számos gyászolóid jelenétében – mondjak elismerést és dicséretet neked, mint olvasóköri vezetőagnak. – A nép kultúrájaért dolgozni dicső dolog. – Ezt azonban csak az érett férfikorban lévők közül a kiválasztottak képesek megérteni, – és aszerint cselekedni. – Ezek közé tartoztál Te – aki egészen fiatalon az Olvasókör vezetőségébe kerültél – és míg mások türelmüket veszítve hagyták ott a kultúra csataterét – addig Te – a jövő művelt rudnai polgárában vetett hiteddel – kitartottál a kitűzött cél mellett. – Most tudjuk csak igazán értékelni kitartásodat és munkakedvedet – amikor tudjuk, hogy a hosszú – idegölő kultúrharcot – egy halálosan megsebzett belső szervezettel vívtad.

De Te nem akartál tudomást venni betegségedről – folytatni akartad a kultúr-munkát az újonnan alakult Szemkében is – melynek alakuló közgyűlésén – alig egy hónappal ezelőtt – vezető szerepet vállaltál.

Bámulatos az a megértés és ügybuzgalom – melyet fiatal korod – és betegséged ellenére a község kultúrájának előmozdítása érdekében tettél – és tettél volna – ha a jó Isten nem tesz pontot a rövid, de munkás életed után.

Kedves Lőrincz József – a rudnai magyar kultúregyletek immár fájó szívvel búcsúznak tőled – és köszönik neked azt a szeretetet – és kitartást, mellyel ügyeiket támogattad.

Fáj nekünk távozásod, – mert egy értékes – mintaszerű tagot veszítettünk benned.

De nem zúgolódunk, mert a jó Isten bölcsessége, akkor is bölcsesség – ha az fájdalmat is okoz nekünk.

Áldjon meg a jó Isten Lőrincz József – Isten veled!...

A következő három búcsúztató id. Kerekes Árpádtól származik, aki katolikus vallású és foglalkozása kőműves. Fiatal korától tagja a helyi önkéntes tűzoltó szervezetnek, amelynek elnöke is volt hosszabb ideig. Az elhunyt tagok sírját legtöbbször az ő irányításával ásták, valamint több temetésen ő búcsúztatta az elhunytat a helyi önkéntes tűzoltó szervezet nevében. Sok másik mellett e három búcsúztatót is ő írta, valamint mondta el a *bajtárs* temetésén:

Kedves gyászoló család, tisztelt halotti gyülekezet, kedves tűzoltó bajtársak.

Engedjék meg, hogy a Csehszlovák tűzvédelmi szövetség helybeli tűzoltó testület nevében, elbúcsúzzak Gothárd János tűzoltó bajtársunk utolsó útja alkalmából.

Drága bajtársunk! Távozol sorainkból, amelyből a könyörtelen hall kiszakított, amikor még sok hasznos munkát végezhetnél volna a családod és tűzoltó bajtársaid körében. A helybeli egyesületünknek alapító tagja voltál, és a te 47 éves példás tűzoltó munkád öröké emlékezetünkben marad. Úgy ismertünk, mint becsületes polgárt és családapát, és mink, mint tűzvédelmi dolgozót és önfeláldozó példaadó bajtársat, aki a kötelességedet a helybeli tűzoltó szövetségben önként, és lelkiismeretesen teljesítetted, mindnyájunk érdekében.

A te tulajdonságaid nekünk mint tűzoltóknak példaképünk lesz, mert állandóan készen voltál harcolni a legnagyobb ellenség ellen is, az tűz ellen.

Drága bajtársunk! Ígérjük, hogy a megkezdett műved, amelyet oly odaadással végeztél, folytatni fogjuk azzal a tudattal, amely cél tégedet is vezérelt, hogy ezen önkéntes munkánk szükséges, a mi közös és saját vagyonunk, valamint polgártársaink védelmére.

A te emléked örökké élni fog közöttünk és például fog szolgálni. Drága bajtársunk, most búcsúzunk tőled az összes tűzoltó bajtársunk nevében, és kívánjuk neked, hogy ez az anyaföld, amelyben örök időkre elhelyezünk most téged, legyen neked könnyű.

Isten veled drága bajtársunk, Isten veled.

Kedves gyászoló család, tisztelt halotti gyülekezet

Engedjék meg, hogy a helybeli tűzoltó egység nevében elbúcsúzzak Rencsok Sándor tűzoltó bajtársunk nevében, utolsó útja alkalmából. Sándor bácsi távozik sorainkból, amelyből a könyörtelen halál kiszakított. Sok hasznos munkát végeztél a tűzoltó bajtársaid körében, a helybeli egységünkben. 59 éves példás tűzoltó munkád öröké emlékezetünkben marad. Úgy ismertünk, mink mind tűvédelmi dolgozót és önfeláldozó bajtársat, aki a kötelességét a helybeli tűzoltó egységben önként és lelkiismeretesen teljesítetted.

A te tulajdonságaid nekünk példa képünk lesz.

Drága bajtársunk! A te megkezdett munkád amelyet nagy odaadással végeztél, folytatni fogjuk azzal a tudattal, amely cél téged is vezérelt, hogy ezen önkéntes munkád szükséges, a mi közös és saját vagyonunk, valamint polgártársaink védelmére. A te emléked örökké élni fog közöttünk és például fog szolgálni. Sándor bácsi, most búcsúzunk tőled az összes tűzoltók nevében, és kívánjuk neked hogy ez az anyaföld, amelyben örök időkre elhelyezünk most téged, legyen neked könnyű.

Búcsúzom tőled a községi elöljáróság és a polgári ügyek testülete nevében megőrizve munkádat és tiszteletben tartva munkád dicsőségét.

Tisztelet életednek és emlékednek.

Mélyen tisztelt gyászoló család,
Tisztelt halotti gyülekezet.

Elavultak a remények, valóságra váltak a szomorú érzések, és ezáltal a létezés végső állomásához érkezett Burdiga János tagtestvérünk is. Akit az elhangzottakból felidézünk, ki volt, mennyi jó tulajdonságokkal rendelkezett, amelyeket élete folyamán érvényesített, többek közt a helybeli tűzvédelmi szövetségben is.

Az itten való tevékenységet szeretném most néki megköszönni, a tűzoltó szervezet vezetősége, valamint az egész tagság nevében.

Egyike volt miközöttünk abban, hogy egyformák voltunk. De különbség abban rejlet, hogy ő ot volt azok között akik 1929-ben a szervezetünk alapkövét rakták le, és ezek közül sajnos tőle búcsúzunk utolsóként.

Igy 64 éven keresztül volt összefűzve élete a tagságunkal és ebből még csak ereje, fizikai képessége megengedte, minden lehetőséget kihasznált arra, hogy szervezetünk méltón teljesítse küldetését, hogy segítőkép legyen akkor, mikor az embereket a baj, a szerencsétlenség veszi hatalmába.

Mindezekért kedves bajtársunk nagy elismerést fejezünk ki önnek.

Köszönjük a közösen eltöltött hasznos és kellemes pillanatokat. Köszönjük a szervezetünkhöz való hűségét és odaadását. Tettére, sírkövére a hála és elismerés méltó koszorúját helyezük, és kívánunk önnek csendes, békés pihenőt.

Végezetül az *Élet állomásai* c. kiadványból álljon itt egy mintaszöveg, amely egy gazdálkodó ember, pontosabban az egységes földműves szövetkezetben dolgozó temetésére készült, akinek életútján keresztül a háború utáni szövetkezetesítés helyességét szándékoznak igazolni. A beszéd tulajdonképpen a szövetkezetesítés mellett szóló propaganda, a kis gazdaságok megszüntetésének, a földek egykori erőszakos elvételének igazolása:

Gazda távozik. Az idő megállt. Már nem fog szántani, vetni, nem takarítja be a termést. Nehezünkre esik megbarátkozni a gondolattal, de már nincs visszatérés. A csend függőnye hull alá, mint alkony a felszántott földre.

A föld szülötte, pótolhatatlan ember távozik. Nem a gyász ihlet e szavakra, hanem a valóság: hogy a mezőn, de köztünk is űr marad majd utána.

Zsenge gyermekkorától apró gazdaságban dolgozott. A felszabadulás után az elsők között lép az egységes földműves szövetkezetbe. Lemond sajátjáról, mert megértette a közös gazdálkodás előnyeit. A szövetkezet mindenkinek örömtelibb távlatot ígért, de a jövőbe gyötrelmek övezte út vezetett. A munkaidőt nem órák, a bért nem a munka szerint mérték. Ez sokakat visszariasztott, s vissza is fordultak a rövidebbnek mondott útról, de ő kitartott, nem riadt vissza az áldozatoktól. A legkülönbébb területeken is mindig példásan dolgozott, mert munkáját azzal a tudattal végezte, hogy a népét szolgálja, segíti községe fejlesztését, hazája gyarapítását és szépítését.

Vannak emberek, akik a szülői háztól távol ébrednek rá a szülőföld szeretetére. Ő sohasem hagyta el szülőföldjét. Az őseitől hagyományozódott földön élt és egész életén át arra törekedett, hogy azt megszépítve hagyhassa az utódokra – reánk. Gyarapította az örökséget, mert abban látta életének értelmét, emberi hivatását.

(...)

A gazda minden erényét magáénak mondhatta: szorgalmas volt, védte a földet, óvta a fákat, elvetette a magot. Életének volt értelme. Mindezt gyásztól fátyolos szemmel, nem túl messzire, hanem a múltba, az ő múltjába, saját emberi történetébe – az ő életére és munkájára vetődő tekintettel mondjuk el. Tudjuk, mily sokat dolgozott. Értünk, hazánkért, társadalmunkért, községünkért, egységes földműves szövetkezetünkért végzett munkájával múlhatatlan emléket állít.

tott, melyet az örök munkával óvunk majd meg, hogy jobban a távolba tekinthesünk, biztosabban haladhassunk előre.

A föld valaha némán befogadta a tenyeréből hulló magot. Most a legnagyobb alázattal adjuk át neki a példamutató és becsületes gazdát.

Tisztesség dolgos életének!

(Mravík 1985, 141)

2.6.7. Koldusetetés

Adatközlőim egyike sem emlékszik, még hallomásból sem a koldusetetés szokására. Arról sincs tudomása senkinek, hogy a sírhoz valaha is ételt vittek volna ki. Egyik idős, református magyar adatközlőm azt hallotta szüleitől, hogy a cigányok szoktak régebben ételt kivinni a temetőre:

Azt halotam, hogy valamikor a cigányok régen vitek ki enivalót a síra, de az már régebben vót, én nem is emlékszek rá, hogy let vóna ilyesmi, amikor én már nagyob vótam.

2.6.8. Fényképezés a temetésen

A második világháborút követően egyre gyakoribbá vált, hogy az elhunytak temetéséről fényképek készültek. Ezeket valamelyik hozzátartozó, ismerős, esetleg a község vagy a Polgári Ügyek Testülete által megbízott személy készítette. Amikor még odahaza volt a halott felravatalozva, gyakran készültek olyan felvételek, amelyeken a legközelebbi hozzátartozók álltak körül a még nyitott koporsót. Egy idős asszony halálakor külön-külön lefényképezték a koporsó mellett az elhunyt unokáit, gyerekeit, valamint együtt a menyecskéket és a vőket is (8–11. kép). Készültek fényképek, a koporsó kihozataláról, az udvaron zajló temetésről, az úton haladó temetési menetről, a sír mellett zajló gyászszerartás idején, a behantolásról, valamint a koszorúkkal és virágokkal telerakott behantolt sírról stb. tehát igyekeztek megörökíteni a temetés valamennyi mozzanatát (12. kép). Az adatközlők birtokában olyan fényképek is vannak, amelyek valamelyik távoli rokonuk sírjáról készültek.

8. Unokák egy idős asszony ravatalánál (Archív felv., 1973)

9. Menyek és vők egy idős asszony ravatalánál (Archív felv., 1973)

10. Elhunyt idős asszony gyerekei ravatalánál (Archív felv., 1973)

11. Testvérek egy idős asszony ravatalánál (Archív felv., 1973)

12. A gyászoló család a frissen hantolt sír mellett (Archív felv.)

A még nyitott koporsó mellett készült fényképeket az adatközlők nem szívesen nézegetik, az elhunyt hozzátartozó látványa a halált juttatja eszükbe, rossz érzést vált ki bennük. Ennek ellenére sokan fontosnak tartják, hogy ilyen felvételek készüljenek, hogy megörökítsék a hozzátartozó (ha holtan is) köztük töltött utolsó óráit, perceit. A hozzátartozók a fényképek készíttetését a temetésen elsősorban a fiatalon elhunytak esetében tartják fontosnak.

2.7. Nem átlagos temetés

2.7.1. Cigányok temetése

A rudnai cigányok római katolikus vallásúak és mindig egyházi temetésük volt. Temetési szertartásaik, hiedelmeik a 20. század első felében még részben eltértek a *paraszrok* temetésétől, azonban ezek a különbségek mára már szinte mind elmosódtak. Idősebb adatközlőim emlékeznek arra, hogy gyerekkorukban és később is *szoktak a cigányok különlegeségeket csinálni*, például amikor engedték le a koporsót, a földhöz verték magukat, vagy a ruhájukat tépték, nagyon hangosan jajveszéltek, vagy arra is volt példa, hogy a koporsó után akart valaki ugrani. Cigány származású adatközlőim szerint most már nem nagyon különbözik a cigánytemetés az átlagostól:

Ugyanúgy csinálunk már mindent mink is, mind a paraszrok.

Ha fiatal jány, vagy pedig fiú halt meg, akkor azokat ugyanúgy temetük el, mint a paraszrok. Fel is őrözködnek, mind rendesen a lagziba oszt ők is viszik.

Náluk is ismert a hiedelem, miszerint az állapotos asszonynak tilos megnéznie a halottat. Tilos továbbá fekete ruhát felvennie, s temetésre sem mehet. A tilalom megszegése esetében a gyereke halva születhet, vagy pedig elvetélhet a terhes asszony:

Állapotos asszony nem mehet a temetésre, meg fekete ruhát se öthet, mer akkor baj fog történi. Ha állapotos asszony vót a családba, anak nem lehetet, nem vót szabad megnézni a halotat, mer akkor nagy baj let vóna. Amikor én is négyhónapos vótam a gyerekel, nem hagyták megnézni nekem, mer hogy az rosztat hoz, hamar meg fog halni a gyerek, valami baj lesz.

Szekéren ők sem szoktak halottat kivinni a temetőre:

Ined nálunkról nem viték soha szekeren halotat, én nem tudok ilyesmire visszaemlékezni. De még a falusiakra se, nem csak a cigányok.

A halotat nem a hozzátartozók viszik, nekik nem szabad. Mindig az idegenek viszik, akik nem közeli család. A házból is azok viszik ki.

A legalapvetőbb különbség a virrasztásnál volt, a cigányokat egészen reggelig virrasztottak, erről azonban a *Virrasztás* c. részben már részletesen szoltam. A másik legszembetűnőbb különbség pedig, hogy a cigányokat mind a mai napig cigányzenével temetik. Amíg a faluban működött cigányzenekar – kb. a század hetvenes éveinek elejéig –, addig az játszott, amióta viszont megszűnt, a rozsnyói zenekar játszik. Egész úton zenéltek, mindaddig, amíg ki nem ért a menet a temetőre. A legutolsó ilyen temetés Ikri Lajosné – a faluban csak Pirka néni-nek hívták – temetése volt, amelyen a rozsnyói Zsíros-zenekar játszott.

A halotat mink zenével szoktuk kísírni. Amikor a pap a temetőn elmonta a mon-dókáját, akkor zenecsend vót, oszt utána zene, oszt amikor beteték a halotat a sír-ba, akkor megint a pap beszélt, oszt megint muzsika vót. Röget is szoktak utána dobni. Az öregek azt monták, hogy a hozzátartozó, aki nem dob a halot után röget, az állandóan félni fog.

A cigányok temetésére el szoktak menni a *parasztok* is. A legutolsó cigánytemetés a faluban a már említett Ikri Lajosné temetése volt, ezen nem cigány adat-közlőim is részt vettek:

Amikor Pirkát, a cigányasszonyt temeték, mink is elmentünk az aszonnyal, de mink még sírtunk is. Még ilyen szép, ilyen megható temetést nem is látunk. Rozsnyóról a Zsírosok muzsikáltak a temetésén, végig zenéltek, míg a sírhoz értek. A pap is csak úgy nézte. Egy fiatal katolikus pap vót, az temete, de az olyan szépen prédikált, hogy mink még ilyet nem látunk, igen megható vót. It vót az egész környék, még igen mesziről is elgyötek a temetésére Pirka néni-nek. Az egész járásból it vótak a cigányok, rengeteg ember vót it. Sírtak igen, de nem vagdosták magukat a földhöz.

Egyik, jelenleg 92 éves, református magyar adatközlőmet lány korában egy cigány származású pásztoember megkérte, hogy ő vigye kislánya koporsóját a temetőre:

Vót egy cigány pásztoember, anak meghalt a gyereke, egy kislány, oszt engemet híjtak kivíni. A hónom alatt vitem a kis koporsócskát, mer még igen kicsike vót. Hát a hónom alá tetem oszt úgy vitem egy darabon, oszt egy másik darabon meg egy fiú vite. Még mindig eszembe van, hogy az udvaron azt énekelték, hogy "Jól jártál te szép virágszál, mert nagy öröme jutotál." Azt akarták hogy jány is vigye, hát megkértek engem. Katolikus pap temete el.

Amiben a cigányok temetése a továbbiakban még különbözött az átlagostól, az azt követő halotti torral kapcsolatos. Ők ugyanis nem szokták külön hívogatni a torra az embereket:

Tort mink is tartunk, de nem szoktuk külön hívogatni az embereket. Aki elgyöt, az it vót, tuták, hogy ilik elgyőni.

A parasztokkal ellentétben a halotti torra ők nem száraz ételt szolgálnak fel, hanem főtt ételt készítenek, mégpedig gulyást:

A haloti tora mink szoktunk mindig külön főzni valami ételt. Mink gulyást főztünk. Amikor az anyósom meghalt, akkor is azt főztünk. Meg oszt sütemény meg pájinka is van még.

Adatközlőim arról sem tudnak, hogy a halotti tor után valamikor a cigányok hagytak volna az asztalon ételt az elhunytak.

2.7.2. Gyerekek temetése

A gyerekek, a fiatalokúak temetése néhány mozzanatában eltért az átlagos felnőtt temetéstől, azonban a csecsemő és a nagyobb gyerekek temetése között is voltak különbségek.

Ha koraszülött volt a gyerek s a gyerek csak néhány óráig élt, akkor *olyan helyre temették, ahol nem volt feltűnő*, vagyis valahová oldalra ásták el és a sírját sem jelölték meg. A század első felében még a vetélés és a koraszülés is szegyennek számított, ezért olyankor temették el, amikor senki se látta. Az idősebb és a középkorú adatközlőim is hallottak róla, hogy a temetőn gyakran lehetett hallani az ilyen megkereszteletlen gyerek sírását:

Halotam, hogy az apa ecer elvétete a gyereket oszt beásta valahova, oszt az a gyerek sírt mindig, ot lehetet a sírást halani.

A faluban emlékeznek egy esetre, amikor az 1950-es években egy nemkívánt és ezért meggyilkolt, majd egy bokor tövébe elásott csecsemőt kutyák kapartak ki.

A kis tetemet aztán eltemették a temetőben, de arra már senki nem emlékszik, hogy pontosan hová.

Abban az esetben, ha a gyerek már meg volt keresztelve, akkor egy kis dobozba helyezték, s rendszerint a nagyszülők sírjába temették, de az is előfordult, hogy külön kis sírt ástak neki. Ezeket a sírokat azonban nem szokták megjelölni. Ha a nagyszülők sírjába került, akkor az újszülött nevét sem vésték fel, utólag sem a sírkőre. Az viszont meglehetősen gyakran előfordult, hogy az elhunyt kisgyerek neve később felkerült a szülők síremlékére. Arra is van példa, hogy két testvért egy helyre temettek és közös sírkövet készíttettek nekik (351. sz. sír). A gyerekeket általában *padnal* alá temették.

Egyik református, magyar adatközlőm a 20. század második felének közepén elhunyt kisgyerek temetését a következőképpen írta le:

Amikor a ... kisgyereke is meghalt, betették egy dobozba, mer ágyoka olyan régi-es vót, hát ők is betették dobozba. A sírba a halot lába végibe teték be a gyereket. Estefele szokták kivinni, de már nem tudom miért.

Evangélikus, szlovák származású adatközlőm pedig így emlékezett:

Amikor kisgyerek halt meg, aki csak pár órát élt, vagy koraszülöt vót, azt egy olyan kis dobozkába teték, amíg nem vót olyan kis koporsó. Oszk a gyereket vagy a nagyanya, vagy nagyapja melé teték be a sírba.

Részben módosult a helyzet, amióta az anyák már nem otthon, hanem a rozsnói kórházban szülnek:

Ha Rozsnýon hal meg a gyerek, akkor a rozsnói kórházból egyenesen a rozsnói temetőbe viszik, de ha kéri, akkor hazahozák.

A kisgyerekek koporsójának színe fehér volt. A kislányokat minden esetben felöltöztették menyasszonynak, a kisfiúkat pedig vőlegénynek:

Ha kisgyerek halt meg, akkor is felöltöztették vőlegénynek, vagy pedig ha kislánka vót, akkor menyasszonynak. ...-nek néhány hónapos vóta kislánya, az ő fejére is tetek fátvölt.

Egy hatéves kislány temetésére egyik adatközlőm a következőképpen emlékezik:

Icukát, az anyósom úgy mesélte, hogy az áldozási ruhájában temették el, a fátvölt is a fejére teték, hiába nem áldozot még.

Ha az elhunyt gyerek református vagy evangélikus volt, akkor csupán énekeskönyvet és zsebkendőt tettek a koporsóba, viszont ha katolikus volt, akkor tetek pénzt, és általában be szokták tenni mellé a kedvenc játékait, vagy tárgyait.

A gyerekek kíváncsiak voltak a halottakra, különösen ha gyerek halt meg. Gyakran, ha elmentek megnézni, megfogták a lábaujját, hogy azután már ne fél-

jenek a halottaktól. Egy kislány 20. század eleji temetéséről egyik adatközlőm anyósa elbeszélése alapján a következő történetet mesélte:

Az anyósom mindég emlegete, hogy amikor meghalt egy kisjány a kolónián, akkor ők gyerekek vótak, hát ők is elmentek megnézni a hutman gyerekecskét, ahogy a koporsóba fekűt. Ott vót felravatalozva a kolónián a hutman lakásba. Hát oszt emlegete, hogy amikor meglátuk, hogy milyen gyönyörű túlbe vót, meg azokat a szalagokat, hát amikor hazament, azt monta az anyának, hogy “édesanyám, hogy kel meghalni, mer én is meghalnák, hogy olyan szép ruhába feküdhnék, mind az a hutman jány a koporsóba”.

A gyerekek koporsóját mindig fiatalok vitték. Általában egy lány és egy fiú, akik cserélkeztek. A fiú vőlegénynek, a lány pedig menyasszonyak volt felöltözve. Ez azonban csak a század elején volt így, később úgy módosult, hogy a fiú fekete ruhában volt, amelyre bokréta volt kitűzve, a lány pedig fehér ruhában volt és virágcsokor volt a kezében, amelyet aztán a koporsó után dobott a sírba. Ha a gyerek már nagyobb volt, akkor már négyen, esetleg hatan vitték, mint a felnőtteket.

Egyik adatközlőm részt vett egy nyolchónapos kisgyerek temetésén, ahol ő vitte a koporsót egy fiúval. Útközben váltakoztak. Rajta fehér ruha volt, a fiún pedig sötét. A kisgyereknek fehér koporsója volt és külön sírba temették. Mivel a kisgyerek édesanyja rövidesen elköltözött a faluból, az adatközlő gondolja a sírját mind a mai napig.

A 20. század első felében a katolikusok körében még élt az a hiedelem, hogy a szülő gyermeke halála után minden évben csak Szent János napját követően ehet gyümölcsöt. E tilalmat azzal indokolták, hogy ha a szülő megszegné ezt, akkor a gyereke sem kaphat gyümölcsöt a mennyországban. Ma már csak nagyon kevesen ismerik a faluban az idősebb adatközlők körében is:

Ő mindég csak Szent János után et cseresnyét, monta, hogy azért csak Szent János után, mer ha hamarab eszik, akkor lcuka nem kaphat cseresnyét a mennyországba.

Már utaltam rá, hogy ha a temetéskor eleredt az eső, akkor azt szokták mondanival, hogy *még az ég is sirasa*. Egyik adatközlőm férjének kishúga hatéves korában hunyt el. Az anyósa mesélte neki, hogy a temetésén hirtelen nagyon elkezdett esni az eső, ezért a koporsót a szérúre vitték, hogy ne ázzon el, s a temetési szertartást is ott folytatták le. Ekkor többen is mondták, hogy *még az ég is sirassa szegény jánkát*.

2.7.3. Kiházasítatlan leány vagy legény temetése

A kiházasítatlan lányokat menyasszonyruhában, a legényeket pedig vőlegényruhában temették el. Koporsójukat fiatalok vitték, a leányok koszorúslány-, a legények pedig vőfélyruhában voltak. Közülük egy vőlegénynek és egy menyasz-

szonyrak öltözött fel. 1950-ben még így temették Gonosz Idát (13. kép), majd három évvel később Richard Girmont is (14. kép). A fiatalember nem volt rudnai, csupán rokoni látogatóban tartózkodott itt, amikor fürdés közben belefulladt a Nagyszlabos melletti tóba. Itt a faluban temették el, ugyanolyan módon, mint más helybeli fiatal. A szokás ezután egyre inkább kikopott a gyakorlatból, bár fiatal temetése viszonylag gyakran volt a faluban. Az 1972-ben elhunyt Drenko Dénes temetésén például nem volt vőlegény, csak menyasszony.

13. Kiházasítatlan lány temetési menete (Archív felv., 1950)

14. Kiházasítatlan fiatalember temetési szertartása az udvaron (Archív felv., 1953)

A legutolsó temetés, ahol töredékeiben még megrendezték a fiatal halott lakodalmát, az 1976-ban elhunyt Ignáth Imre temetése volt. A menyasszonyt a

szomszédban lakó Palicska Gyöngyi, a vőlegényt pedig az elhunyt Rozsnyón lakó unokatestvére Ignáth Sándor személyesítette meg. Vőfélyek és koszorúslányok azonban már nem voltak ezen a temetésen. Ezt követően már csupán egy fiatalember, az 1977-ben elhunyt Hajdú Tibor temetésén elevenítették fel a szokást, mégpedig úgy, hogy menyasszony és vőlegény nem volt, hanem csupán jelképes koszorúslányok és vőfélyek. A koporsót vivő fiúk sötét öltönyt viseltek, amelyre bokréta volt tűzve, a lányok pedig sötét szoknyában és fehér blúzban voltak, s kezükben virágcsokrot vittek. A koporsót is ők vitték, útközben cserélkeztek. A lányok a virágot a koporsó után dobták, a fiúk pedig a ruhájukra tűzött bokkrétával tették ugyanezt. E temetést követően már egyetlen kiházásítatlan fiatal sem temettek ilyen módon.

A fiatalok temetésén a falu ifjúsága is részt vett, aki távolmaradt, azt megoszták. Ha az elhunyt tagja volt valamelyik egyesületnek, vagy szervezetnek, s ott valamilyen tisztséget is betöltött, akkor annak a nevében is búcsúztatta valaki. A második világháborút követő időszakban a Szocialista Ifjúsági Szövetség létrejötte után néhány évvel már ettől a szervezettől is búcsúztatták a fiatalot, ha tagja volt.

A kiházásítatlan fiatalok temetésére jellemző, hogy mindig ezen vettek részt legnagyobb számban a falubeliek, valamint a környékről is többen jöttek az átlagosnál.

Atipikus esetnek számít, amikor a helybeliek egy fiatalon, tragikus körülmények között elhunyt fiatalember sírját fenyőgallyakkal díszítették ki a temetésre:

Igen szépen megcsinalták neki a sírt. Tele vót a sír fenyővel, ki vót béelve. Olyan vót, mint egy szoba. A rokonság ásta a sírt. Főleg a Demények. Ők szereztek fenyőt, oszt kirakták. Mink nem is tutuk, csak oszt azután látuk, hogy ki van rakva.

2.7.4. Idegen koldusok és csavargók temetése

A község temetőjében a jelenlegi ravatalozótól pár méterrel följebb állt egy fából készült építmény, amelyet adatközlőim egy része ravatalozóként, mások bódéként, egy pedig kápolnaként emlegetett. Ebben az építményben helyezték el a falu határában elhunyt idegeneket: koldusokat, csavargókat stb. A közepén volt egy fából készült asztalhoz hasonló alkalmasosság, erre fektették őket. Ha három napon belül senki sem kereste az idegen elhunytat, akkor a falu kötelessége volt az elföldelés. A törvény értelmében ugyanis mindig abban a községben temették el az idegen halottakat, amelyik határában rájuk találtak.

A mostani ravatalozótól fejjel vót olyan fabódéféle, oda a koldusokat, meg az idegeneket ravatalozták fel. Ezeket oszt a temető felső részébe temették, de a sírjokon nem vót semilyen sírjel, se fejfa, se más.

Mivel az elhunyt csavargókat, koldusokat a temető felső részébe, a jobb oldalra, jeltelen sírba temették, csak szájhagyomány útján terjedt el, hogy hol nyug-

szanak. Egyik adatközlőmnek például az apósa mutatott egy ilyen sírt a mostani temető szélén:

Még mikor idekerültem, az apósom mutatott nekem ot ódalt egy besüpet sírt, hogy ot is egy kóduš fekszik. De azt a sírt már alig lehetet látni, az már igen régi lehetet.

Adatközlőim egyike sem tudta már még hozzávetőlegesen sem meghatározni az időpontot, mikor temettek koldust utoljára Rudnán. Az említett, fából készült bódében különböző szerszámokat is tartottak, de a második világháború után rövidesen lebontották. Középkorú adatközlőim már nem is tudnak róla, hogy létezett. A törvény, hogy az a település temeti el az ismeretlen halottat, amelynek területén találták, máig is létezik. A közelmúltban, amikor egy család gyalogosan jött a szomszédos Rekenyeújfaluból Rudnára, egy felakasztott férfi holttestét találták meg a *Kósamála* nevű határrészben. Az elhunytat senki sem ismerte, a környéken sem kerestek eltűnt személyt, ezért a község intézkedett a rozsnói Molčan Temetkezési Vállalatnál az elhunyt temetése ügyében, ki is fizette a temetési költségeket. Rozsnyón néhány éve kialakítottak a köztemetőben egy részt, ahová a hajléktalanokat és az ismeretleneket temetik. Ide került volna a rudnai öngyilkos is, azonban az utolsó pillanatban jelentkezett a testvére, aki a kelet-szlovákiai újságból szerzett tudomást arról, hogy ismeretlen holttestet találtak Rudnán. Miután kiderült, hogy az ő testvére az ismeretlen személy, méltó körülmények között ő temettette el Rozsnyón. Azért nem szülőfalujában, a kelet-szlovákiai Héthárs községben, mert már egyetlen hozzátartozójuk sem élt ott, s ő is más faluba ment férjhez.

2.7.5. Öngyilkosok temetése

A faluban a század folyamán történt ugyan néhány öngyilkosság, ám egyik adatközlőm sem tudott visszaemlékezni olyan esetre, amikor az ilyen körülmények között elhalálozottat másképp temették volna el, mint a többi, természetes halállal elhunytat. Arról viszont tudnak, hogy "régebben" az öngyilkosokat a temető szélére temették, és sírjukat sem jelölték meg. A falu krónikájában is van egy feljegyzés arról az esetről, amikor a rudnai bányán 1917-ben egy Mydlo nevű, martonházi származású fiatal bányász öngyilkosságot követett el. Őt a temetőn kívülre temették, mégpedig arra a helyre, ahol jelenleg a víztartály áll (községi krónika). Erre a konkrét esetre azonban már egy adatközlőm sem emlékszik.

Úgy halotam, hogy iten Rudnán azelőt régen nem engeték meg, hogy úgy temesék el az öngyilkosokat, mind a töbieket. Úgy halotam, hogy az ilyeneket ara a helyre temeték a temetőbe, ahol most a víztartály meg a konténer van a virágoknak, oda fel.

Más adatközlőim úgy hallották, hogy az öngyilkosokat nem volt szabad otthonról temetni, hanem a temetőn álló egykori fából készült épületben helyezték el

őket a temetésig, ugyanúgy, mint a koldusokat, csavargókat és azokat az idegeneket, akik a falu határában haltak meg valamikor:

Úgy halotam, hogy aki felakasztota magát, azt nem lehetet othonról temetni, azt aba a bódéba teték, ami a mostani halotasház felet vót valamikor.

A fentebb már említett Mydlo vezetéknévű bányász után 1938-ban követett el egy fiatalember öngyilkosságot a faluban, azonban őt már a temető területén temették el ugyanúgy, mint más halottat. Síremléket is készíttettek neki, amelyre a fényképét is rátették (172. sz. sír). Az öngyilkosságról egy rozsnyói újság is közölt egy rövid hírt:

“Öngyilkosság. Gotthárd István 22 éves rudnai lakos afeletti elkeseredésében, hogy szülei nem akartak beleegyezni házassági tervébe, f. hó 7-én reggel kedvese lakásán szívenlőtte magát. Azonnal meghalt.”

(Rozsnyói Hírlap 1938. 12. 11., 3.)

A későbbi öngyilkosokat is ugyanúgy temették el, mint másokat, tehát ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az a bizonyos Mydlo nevű bányász volt az utolsó, akit a temetőn kívülre temettek.

A 20. század elején lépett érvénybe egy központi rendelet, melynek értelmében az öngyilkosokat csak az ügyész engedélyével temethették el. Addig elegendő volt a halottkém által megállapított tényállás. A rendeletet a Rozsnyón megjelenő Sajó-Vidék is közzétette:

“Az öngyilkosok eltemetése ezentúl nem megy olyan könnyen, mint eddig, mert a belügy- és igazságügyi miniszter egyértelműleg közösen oly rendeletet bocsátottak a napokban ki, mely szerint ezentúl minden öngyilkossági eset a kir. Ügyésznek bejelentendő, s a temetés csakis az ügyézség engedélye alapján tartható...”

(Sajó-Vidék, 1909. 8. 12., 3)

2.7.6. Közéleti személyiségek, politikusok, államfők halála, jelképes temetése

Az elmúlt bő száz esztendő folyamán a községet is érintette néhány olyan közismert, közéleti személyiség halála, akik vagy a politikai életben játszottak meghatározó szerepet, vagy pedig a környéken valamilyen okból közkedveltek voltak.

Erzsébet királyné (1837-1898)

Ilyen volt az 1898. szeptember 10-én meggyilkolt Erzsébet királyné, Sissi halál-esete, aki – mint ahogy szerte egész Magyarországon – ezen a vidéken is rendkívül közkedvelt volt. A központi sajtó mellett a regionális sajtó is évről-évre tele volt a megemlékezésekkel kapcsolatos hírekkel, valamint az Erzsébet-emlékfák ültetésével kapcsolatos felhívásokat és híreket is olvashatunk:

“Erzsébet királyné emlékfái. A rozsnyói kir. Erdőgondnokság kerületében Szi-
nik Gábor királyi főerdész boldog emlékezetű és feledhetetlen királynénk emléké-
re emlékfák ültetését kezdte meg. Minden községben megfelelő szép helyen E be-
tű alakban ültetik a hárs-, kőris és lucfenyő emlékfákat, a helyi viszonyoknak meg-
felelően. A legtöbb község az emlékfák jelzésére igen ízléses és tartós 320 cen-
timéter magas nemzeti színű vas oszlophoz álló táblát is rendel, melyen elhunyt
királynénk domborművű arcképe és 'Erzsébet királyné emlékfái 1898' felirat van
ércbe öntve, fehér zománcozott alapon fekete betűkkel. Ezeket a gróf Csáky féle
prakfalvi öntőde szállítja darabját 6 forintjával. Az emlékfák ültetését a legtöbb
község készséggel teljesíti, kötelességét róva le ezzel szerény tehetségéhez ké-
pest áldott emlékü királynénkkal szemben, s emléket állít úgy a jelen, mint a ké-
sőbbi nemzedéknek.”

(*Sajó-Vidék*, 1899.3.23., 3)

Idősebb adatközlőimnek sincs tudomása róla, hogy Rudnán ültettek volna em-
lékfát, sőt egyáltalán nem is hallottak erről a kezdeményezésről. A Rudna szom-
szédtságában, Rozsnyón megjelenő regionális sajtóban a 20. század első évti-
zedében is rendre megemlékeztek halála évfordulójáról. A *Sajó-Vidék* címlapján
például egy Erzsébet királynéről szóló alkalmi vers is olvasható volt, amelyet ha-
lála 10. évfordulója alkalmából írtak:

Elborul a szívünk, zokogva sír lelkünk,
Hazánk egéről a legszebb csillagzat letűnt,
Elszállott a földről a legtisztább angyal,
Orozva ölték meg, átkozott gyilokkal:
S míg cseppenként ömlött drága, nemes vére,
Reszkető ajaka áldást mond népére,
Megérzi hű szívünk... Felsikolt a nemzet,
Ne hagyj el! ... Ne hagyj el!... Királynénk, Erzsébet!

Ne hagyd itt szerető koronás hitvesed,
Ki téged élténél forróbban szeretett,
Ne hagyd itt... Ne hagyd itt szegény magyar népünk,
Ki ad majd balzsamírt sebünkre, ha vérzünk!
Hasztalan szemünknek izzó harmat árja,
Hasztalan sír a sok elhagyatott árva.
Égi hazájába elszállott már lelked,
Lesújtva hull térdre a zokogó nemzet.

Könnyező milliók rebegő ajkáról
Az égnek urához magasztos ima szól.
Imádkozunk mi is, imádkozunk halkan,
Hadd merítsünk vigaszt kínzó fájdalmunkban.
Nyugodjék meg elménk Isten végzésében,
Most is, hogy egünkről a legszebb csillagot
Elvette, kit nekünk egykor maga adott...

(Horváth Böske, Budapest. In *Sajó-Vidék* 1908. 10. 26., 1)

Később ugyanezen lap 1909. november 25-i számában *Erzsébet királyné emlékezete* címmel egy hosszabb írást is olvashatunk a 3. oldalon. A megemlékezések nem csupán a kerek évfordulók kapcsán voltak napirenden, hanem ezt követően is minden évben megemlékeztek róla a lapban, tudósítva az emlékére rendezett gyászistentiszteletekről, vagy megemlékező ünnepségekről (pl. *Sajó-Vidék* 1913. 9. 11. 2.; 1913. 11. 6. 2.; 1913. 11. 20.). Adatközlőim közül viszont már az idősebbek sem tudják felidézni, hogy vajon a faluban külön megemlékeztek-e Erzsébet királyné haláláról. Mindössze egyetlen adatközlő említette, hogy mintha *anyám emlegetet vóna valamit aról, hogy talán it is beszélt róla a pap, de én már nem emlékszek rá pontosan*. Csak feltételezhetjük tehát, hogy Rozsnyón és a környékbeli falvak mellett Rudnán is megemlékeztek Sissi királynéről. Ebben az időben egyetlen templom sem volt a faluban, a reformátusok és az evangélikusok is az iskola épületében tartották az istentiszteleteket. Mivel a katolikus hívek gyakrabban jártak Rozsnyóra misére, elképzelhető, hogy részt vehettek a királyné emlékére tartott gyászmisén a rozsnyói templomban, s az is feltételezhető, hogy az iskolában is szó lehetett róla.

Andrássy Dénesné, szül. Hablawetz Franciska (1838-1902), Gróf Andrássy Dénes (1835-1913)

A 20. század elején, 1902-ben hunyt el München mellett a környéken nagyon közkedvelt Andrássy Franciska, Andrássy Dénes gróf felesége. Az adakozásairól, a szegények segítéséről híres, polgári származású grófné halálhíre valóban lesújtotta a környékbeli falvak lakóit, mivel jótékonykodása miatt szerették őt. Legidősebb adatközlőm is hallott róla gyerekkorában:

Aztat halotam, talán nagyanyámtól, vagy kitől, vagy talán anyámtól, hogy amikor Franciska meghalt, mindenki gyászolta a környéken, mer hogy igen jószívű vót, meg hogy a szobrára, ami ot van Rozsnyón a piacon, a toronymál, amit el is viték ecer valahova onad, ara is atak pénzt ined Rudnáról is töben.

Halála után három évvel, 1905-ben leplezték le szobrát Rozsnyó Főterén, az Őrtorony déli oldalán. Közadakozásból állíttatták, s a költségekhez – ahogyan azt fentebb az egyik adatközlő is elmondta – rudnaiak is hozzájárultak. A rozsnyói regionális sajtóban évente megemlékeztek róla, valamint különböző híradásokat olvashatunk az emlékére tartott gyászistentiszteletekről is. A *Sajó-Vidék* 1909. október 28-i számának címlapján Horváth Bözske nevű szerző tollából Budapest 1909. október 26-i keltezéssel *Andrássyné halálára* címmel ugyancsak olvashatunk egy alkalmi verset. Megjegyzendő, hogy ugyanebben a számban jelent meg, ugyanezen szerző tollából, a fentebb már bemutatott, Erzsébet királynéval kapcsolatos vers is:

Emlékezzünk!
Gyász lobogó leng Krasznahorka várán...
És lenn a templom bűgő orgonáján
Sirató ének bűgva felzeng.

Gyásznapot ül a hű emlékezet...

S én lelkeimmel csak újra, újra látom,
Krasznahorkán minden fűben, fűszálon.
Él, mert nem lehet soha elmúlása
Két nagy csodás szív legendája.

Egyik közülük, óh, jaj, elment!
Báját nem látja már szem itt lent.
Elment, hogy hosszú álmra térjen
És mégis mindörökre éljen!

Hogy néha ezüst holdsugáron
Mint bűvös álom földre szálljon,
Hogy vigasztalja, ki utána
Kincsek között is szegény árva!

...Biztatja, súgja, hogy szívünkben,
láthatatlanul is megjelen.
Int, szól, bár édes ajka hallgat!
– Az Órangyal él, meg nem halhat!

Az sebet enyhít, könnyet szárít,
Égi sugárként bevilágít
Szenvedés, nyomor éjjelébe,
Az örök szeretet nevébe!

Így él és így lesz a Dicső Asszony
Örök időkre minden lanton
– Míg szívek lesznek és szeretnek
– Áldottja hű emlékezetnek.

(*Sajó-Vidék* 1909.10.28., 1)

Amikor férje hazahozatta földi maradványait Münchenből és a krasznahorka váraljai mauzóleumban örök nyugalomra helyezték (a helyi sajtóhíradások szerint), több község is készített koszorút. A korabeli híradások Rudnáról azonban nem tesznek említést, ám annak alapján, hogy a rudnai lakosok közül többen is adakoztak Andrássy Franciska szobrára, elképzelhetőnek tartjuk, hogy rudnaiak is részt vehettek a temetési szertartáson.

Andrássy Dénes (1835-1913) elhunytáról is számtalan esetben megemlékezett a sajtó a halál évfordulójának éveiben, mivel hasonlóan, mint felesége, ő is közkedvelt volt a környéken, hatalmas vagyonát – négy és fél millió koronát – végrendeletében jótékony célokra fordította. Ebben az esetben is feltételezhetjük csupán, hogy az 1913-ban felépült új református templomban istentisztelet keretében megemlékeztek róla, vagy pedig a község lakosai közül elment valaki a temetésére Krasznahorkaváraljára. Annyi azonban bizonyos, hogy a me-

cénás házaspár nyughelyét, a krasznahorkai mauzóleumot a rudnaiak nagy része meglátogatta, s ezt több adatközlő is megerősítette.

Horthy István (1904-1942)

Az 1942. augusztus 20-án Iloszkojében repülőszerencsétlenség következtében elhunyt Horthy István haláláról szintén megemlékezett a regionális sajtó is. Országos gyászt rendeltek el, azonban adatközlőim egyike sem emlékszik arra, hogy Rudnán ez miben nyilvánult meg. A községben ebben az időben magyar politikai pártok is tevékenykedtek, 1941-ben megalakult az Ébredő Magyarok Egyesülete is, ezért feltételezhető, hogy mint ahogyan más környékbeli településen, itt is tarthattak valamilyen megemlékezést. Mivel azonban semmilyen adat nem áll rendelkezésemre arról, amely ezt alátámasztaná, ez csupán feltételezés marad. Az akkori politikai hangulat, a korabeli sajtóban megjelent írások, s a Felvidék 1938-as visszacsatolását követő akkor uralkodó közhangulat mindenesetre erre engednek következtetni.

Joszf Visszarionovics Sztálin (1879-1953)

A második világháborút követő időszakra vonatkozóan már több információ áll rendelkezésünkre arról, hogy az ország területén milyen módon voltak érintve a községek a kommunista politikusok, államfők halála kapcsán rendezett gyászszertartásokban. Egyrészt az adatközlők – ha aránylag már halványan is – emlékeznek ezekre a halálesetekre, másrészt a korabeli sajtó segítségével teljes képet kaphatunk az akkori eseményekről, központi rendelkezésekről. A hivatalos jelentés szerint Sztálin betegségben hunyt el, azonban ebben adatközlőim egy része kételkedik. Sztálin volt az első olyan politikus, aki a kommunisták 1948-ban történt hatalomrajutása után hunyt el, s halálesete kapcsán országos gyászt rendeltek el, annak ellenére, hogy nem csehszlovák politikus volt. Sztálin halálhírét 1953. március 5-én hozta nyilvánosságra a sajtó, így a szlovákiai magyar sajtótermékek is. Ebből az alkalomból a Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának magyar nyelvű napilapja, az Új Szó külön számot is megjelentetett, valamint napokon keresztül legfőbb témája e politikus halála volt. Közölték a betegségről szóló orvosi jelentést, közzétették a betegség lefolyását is, s természetesen az elhunyt részletes életrajzát is. Sztálinról szóló alkalmi versek jelentek meg, valamint "spontán" olvasói levelek, amelyekben azok írói mély fájdalomukat fejezték ki Sztálin halála kapcsán, s bizonygatták hűségüket a párt eszméjéhez, valamint az elhunyt szellemi hagyatékához. A riportok és különböző más írások (Dénes György: Rozsnyó dolgozóit még egysége-sebbé kovácsolják ezek a nehéz napok. *Új Szó*, 1953. 3. 18., 5.) mellett számtalan alkalmi vers is megjelent a szlovákiai magyar költők tollából (pl. Gály Olga: A szíve itt marad. *Új Szó*, 1953. 3. 8., 7., Török Elemér: Sztálin é! *Új Szó*, 1953. 3. 26. 6.).

Temetése napján – március 9-én – Prágában is tartottak központi gyászünnepséget, amelyet egyenes adásban közvetített a rádió. Az adást az ország valamennyi községében, iskolákban, üzemekben stb. meghallgatták, s itt is min-

denütt gyászünnepséget rendeztek. Még a halálhír nyilvánosságra hozatala után Rudnán is *katafald*-ot állítottak fel, ezen elhelyezték Sztálin gyászkeretes fényképét, amelyet a járási pártbizottság aktivistái juttattak el minden községbe. Egy asztalra ún. *kondolációs* íveket helyeztek el, amelyet a lakosság aláírt. Így fejezték ki részvételüket Szovjetunió Kommunista Pártjának, valamint a szovjet népnek. A gyászszertartás után ezeket központilag összegyűjtötték.

A prágai közvetítés elhangzása után az Internacionálé eléneklése következett, megszólalt a sziréna és a Népi Milícia tagjai díszlövést adtak le, majd 5 perces néma csend következett. Ebben az időben a forgalom országszerte leállt mindenhol, az üzletek és más nyilvános helyek bezártak. Rudnán a helyi iskola tanulói is részt vettek a jelképes gyászszertartáson, az úttörők egyenruhában: sötétkék szoknya, illetve nadrág, fehér ing és piros nyakkendő. A szertartás alkalmával a járási pártbizottság kiküldöttje beszédet is mondott.

Az országos gyász elrendelése után a temetésig tilos volt zenés összejöveteleket tartani, kulturális intézmények rendezvényeit vagy elhalasztották, vagy pedig az alkalomnak megfelelő előadásokkal helyettesítették.

Az Új Szó 1953. március 14-i száma a következőképpen tudósított erről az eseményről:

“...A lakosság mindenhol már pénteken reggel elkezdte J.V. Sztálin emlékének tiszteletét azzal, hogy J.V. Sztálin szobrait, a szovjet hadsereg hőseinek emlékműveit, az épületeket, ablakokat, hivatalokat stb. gyászt kifejezően díszítette. Rögtön a gyász hír vétele után összegyűltek a munkahelyeken a dolgozók, hogy kifejezzék végtelen fájdalmaikat és gyászukat, amelyet a szeretett J.V. Sztálin elvtárs elhalálása okozott. Ezekről a gyűlésekről részvételveket és táviratokat küldtek a CSKP Központi Bizottságának. A csehszlovák kormányhoz tízezrével érkeztek a táviratok és levelek, amelyeket tovább küldtek Moszkvába...”

(...) Március 9-én a temetés napján délelőtt Csehszlovákia minden városában és községében sok millió polgár jelenlétében gyászünnepségeket tartottak, amelyen a csehszlovák rádió is közvetítette a gyászünnepség műsorát. Ezeket az ünnepségeket az internacionáléval fejezték be, amelynek felhangzásakor ágyúsor-tűz hangzott el, fölzúgtak a gyárak szirénái, fűtyültek a lokomotívok és hajók és minden forgalom megállott. A gyászünnepség alatt minden üzemben, hivatalban, üzletben és más munkahelyeken szünetelt a munka. Az ünnepségeken részt vettek az összes fegyveres alakulatok tagjai is. Az egész köztársaság minden iskolájában ugyanakkor szintén gyászünnepségeket tartottak.

J.V. Sztálin elvtárs halála és temetése napján minden színház- és filmelőadás, hangverseny és egyéb kultúrrendezés szünetelt...”

(Új Szó, 1953. 3.14., 1)

Különböző “spontán” írások is megjelentek, amelyek szerzői sok esetben nem is azok voltak, akiknek neve az írás alatt szerepelt, hanem valamelyik újságíró fogalmazta meg helyettük, ők csupán a nevüket adták, de volt arra is példa, hogy feladatul adták bizonyos személyeknek ilyen írások elkészítését, amelyek természetesen a kommunista propagandát szolgálták, s az emberek manipulálása volt a céljuk.

“Még jobban összetartunk

Nagy szomorúság érte a világ dolgozó népét. Minden békeszerető ember figyelme Moszkva felé irányul, ahol eltemették legjobb barátunkat.

Községünk dolgozói is mély gyászt éreznek szívükben. Könnyes szemű emberek, fiatalok és idősebbek, nők és férfiak álltak Sztálin elvtárs emléke előtt. Koszorúkat helyeztek el azon ember képénél, aki mindannyiunk őszinte barátja volt.

Ha a családban meghal az édesapa, akkor minden családtag szíve együtt dobban és összeforr. Így van ez Sztálin elvtárs halálánál is. Sztálin az egész világ dolgozóinak édesatyja volt. Ezért most még jobban összetartunk, még határozottabban harcolunk Sztálin elvtárs ügyéért – a világ dolgozóinak ügyéért. Még jobban magunkévá tesszük Sztálin bölcs tanítását. Kiépítjük hazánkban a szocializmust, és megtörhetetlen védelmezői leszünk a békének.

Sütti József – Perbete”

(Szabad Földműves, 1953.3.15., 6.)

“Sztálinunk velünk marad.

Március hatodikán reggel rettenetes hírt hozott a rádió. Meghalt Sztálin elvtárs, a mi drága édesapánk, a mi vezérlő csillagunk. Ki volt Sztálin? Miért olyan drága az Ő neve a világ dolgozói számára. Azért szeretjük Sztálin elvtársat olyan kimondhatatlanul, mert egész életét a dolgozók ügyének szentelte. Sztálin elvtárs értünk dolgozott. Győzelmesen vitte előre Lenin zászlaját. Sztálin a béke. Mindig kiállt a béke mellett, mert nem gyilkolást, hanem boldog életet akart a világ dolgozói számára. Sztálin elvtárs nagy hadvezér. Saját barlangjukban fojtotta meg a hitleri fasiszmus szolgáit, azokat a fenevadakat, akik a Szovjetunió és más béke és szabadságszerető nép életére törtek. Sztálin hatalmas tanítónk. Úgy tanított, hogy azt mindenki megértette. Írásait megértette az egyszerű paraszt ember is, akinek csak két elemije volt. Megértette Őt a munkás, a fiatal, az öreg egyaránt. Sztálin a mi nyelvünkön beszélt. De megértették szavait a kapitalisták is. Tudják, hogy Sztálin elvtárs az ő általuk kizsákmányolt népek szabadságáért is küzdött. Ezért rettegtek Tőle.

Sztálin elvtárs eltávozott tőlünk. Eltávozott, de mégis él. Él a hatalmas kommunista pártban, amelyet a maga formájára kovácsolt, és a szovjet haza óriási sikereiben, él a szovjet katonákban, él az egész világ összes békeszerető emberének szívében.

Mély gyász van szívünkben. De nem csüggedünk. Hüen és elszántan haladunk Sztálin útján. Mégjobban ragaszkodunk pártunkhoz és még határozottabban harcolunk a békéért. Erre szent esküt teszünk drága édesapánk ravatalánál.

Molnár Géza

Gúta”

(Szabad Földműves, 1953.3.15., 6)

Krasznahorkaváraljai születésű Rudnára férjezett adatközlőmnek is van egy emlénye Sztálin halálával kapcsolatban:

Amikor Sztalin meghalt, ara van nekem egy emlékem, majdnem kikaptam othon Sztalinér. Tudod, csináltak ravatalt a kultúrházba, kidíszítették, meg minden. Ez egy vasárnap délután vót. Oszt vót egy fiú, aki gyakran eljárt hozánk míg inaska vót, egy csöpet szegényeb vót, igen szerete apát, meg ő is szerete, mintha csak egy rokon gyerek let vóna. Örökökel kijárt apával, meg szeretet vele szántani, sze-

*retet nálunk járni. Elég az hozá, hogy később oszt kommunista let, de mindig kitar-
tot az apámnál, akkor is, amikor mások elene fordultak. Ő mindig úgy gyüt nálunk,
mind haza. Akor még legény vót, mikor Sztalin meghalt. Sétáltunk mink jányok va-
sárnap délután ot a mauzóleum fele. Oszt kereset. Monta, hogy már összejárta az
egész falut miatam. Kérdeztem, hogy mér kereset, hát monta, hogy agyam oda
neki a magyar zászlót, mer tuta, hogy nekünk van othon magyar zászlónk. Aszt
mongya, ad ide a magyar zászlót, mer kel Sztalinak a temetéséhez dísznek, mer
ceseszlovák zászló van, de magyar nincs. Én nem tutam, hogy az még bűn is le-
het, hogy odadom. Hát persze hogy odatam, ot vót a komódba a zászló, fogtam
odatam neki, oszt ő elvite a kultúrházba dísznek.*

*No, de oszt amit utána halgatom! Apám jól megszidot, hogy hogy csinálhatam
ilyet, hogy adhatam ide a magyar zászlót. Még jó, hogy nem let bajunk miata.*

Klement Gottwald (1896-1953)

Amikor Sztálin halála után 9 nappal 1953. március 14-én, Klement Gottwald is elhunyt, halálát és temetését szintén hasonló külsőségek kísérték. A hivatalos közlemény szerint betegségben hunyt el, halála oka tüdőgyulladás volt, amit az-
al magyaráztak, hogy valószínűleg Sztálin temetésén fázhatott meg Moszkvá-
ban. Az emberek egy része azonban sejtette, hogy politikai tisztogatásról lehet
szó a párt berkeiben, de a lakosok nagy része elhitte, hogy valóban megbete-
gedett.

Gottwald betegségének körülményeit és lefolyását, illetve az orvosi jelentést
is közölték. Minden hasonló forgatókönyv szerint zajlott, mint Sztálin halála ese-
tén, így most az ismétléstől eltekintek. Annyiban különbözött a dolog, hogy min-
den község, illetve intézmény megkapta Gottwald fényképe mellett annak “ara-
nyozott” mellszobrát is, amelyet a *katafald* alatt el is helyeztek Sztálin és Gott-
wald gyászkeretes fényképe alá.

Egyik adatközlőm birtokában van egy felvétel, amely a Gottwald halálakor a
rudnai kultúrház színpadán díszőrséget álló személyekről készült. A felvételen
látható, hogy a fekete háttérben középen baloldalt Csehszlovákia állami zászla-
ját, jobb oldalon pedig a munkásmozgalom vörös zászlaját feszítették ki, ezek-
re helyezték el Klement Gottwald, illetve Sztálin fekete gyászszalaggal átkötött
berámázott fényképét. A két zászló találkozásánál középen, a két fénykép közé
Klement Gottwald “aranyozott” mellszobrát helyezték el egy kisebb emelvényre,
amely köré fehér szegfűket tettek. A díszőrséget a Népi Milícia egyenruhát vise-
lő, kezükben fegyvert tartó tagjai, valamint a helyi tűzoltószervezet egyenruhás
tagjai és a szocialista ifjúsági, valamint úttörőszervezet tagjai alkotják. Ők szin-
tén egyenruhában vannak, amelyet abban az időben sötétkék szoknya, fehér
blúz, valamint a vörös, háromszög alakú úttörő nyakkendő alkotott (15. kép). A dísz-
őrség tagjai időközönként váltakoztak, mivel nem csupán nappal, hanem éjjel is
őrt álltak. Ezt tiszteletadásként magyarázták akkor, viszont világos volt, hogy ko-
moly politikai oka volt ennek a gesztusnak, kommunistaellenes megmozdulá-
soktól tartottak ugyanis. A színpad szélén az előtérben a leterített két asztalon
fehér papírlapok vannak lerakva. Mindkét asztalhoz egy-egy széket tettek, hogy
az emberek kényelmesen írassák alá a részvétnyilvánítási ívet. A Klement Gott-
wald halála alkalmával aláírt íveket Prágába a Csehszlovákia Kommunista Párt-

ja Központi Bizottságának továbbították. Egyik adatközlőm úgy emlékszik, hogy kb. száz ember vett részt Gottwald rudnai jelképes temetésén, s véleménye szerint ezek az emberek meggyőződésből mentek el. A gyászszertartás napján a résztvevők most is egyenes adásban hallgathatták a Gottwald temetéséről szóló közvetítést.

15. Díszőrség a kultúrházban Klement Gottwald halálakor (Archív felv., 1953)

A szomszédos Rekenyeújfaluban is őrséget álltak, egy onnan Rudnára férjhez jött szlovák nemzetiségű adatközlő a következőképpen emlékezett erre az eseményre:

Amikor Klement Gottwald meghalt, Újfaluba a régi üzlet előtt vót egy katafalt, úgy emlékszek, oszt azon vót rajta a Gottwald képe is. Oszt melete, előtte egy olyan asztalon meg valami könyv is vót, amibe az emberek beírták neveket, meg őrséget is álltak akkor valakik a katafalt melet.

Klement Gottwald halálával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy abban az időben többen voltak olyanok (s akadnak néhányan még ma is) – s nem csupán Rudnán – akik Klement Gottwaldot valóban jótevőjüknek tartották. Ennek oka, hogy az 1948-as ún. “Februári Győzelmet” követően állították le a magyarok Csehszországba való deportálását, s rövid időn belül hazajöhettek azok is, akiket már előzőleg bevagonozva Csehszországba vittek 50 kilós csomaggal. Ekkor vették át a kommunisták az ország vezetését és ekkor került Klement Gottwald, az első munkáselnök is hatalomra. Figyelemre méltó, hogy néhány embert a mai napig sem lehet meggyőzni arról, hogy sok egyéb magyarellenos törekvés mellett Klement Gottwald ugyanúgy kezdeményezője és kivitelezője volt annak a nacionalista rendelkezésnek, amely értelmében a szlovákiai magyarok egy része földönfutóvá vált: vagy Magyarországra telepítették át őket a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény keretében, vagy pedig csehszlovák munkára de-

portálták őket. Gottwald halála után a Szabad Földművesben egy olyan "spontán" írás szerepel, amely többek közt éppen Gottwald pozitív szerepét hangsúlyozza a nemzetiségi kérdés megoldásában. Figyelemre méltó, hogy ennek az írásnak is ugyanaz a szerzője, aki Sztálin halála alkalmából hasonló hangvételű cikket írt:

"Mi magyar dolgozók mindig Benne bízunk"

Kimondhatatlan mély fájdalom van szívünkben. Meghalt Gottwald elvtársunk, hön szeretett vezérünk és tanítónk. Gyászunk annál inkább is nagy, mert hiszen Sztálin elvtárs halála okozta seb még be sem gyógyult.

Ki volt Gottwald elvtárs a dolgozók számára és ki volt számunkra, hazánk magyar dolgozói számára?

Gottwald elvtárs bátran vezetett bennünket a szocializmus építésében. Megmutatta, hogyan kell eltiporni az ellenséget, és hogyan kell erősíteniünk, szilárdítanunk pártunk sorait. A magyar dolgozók számára Gottwald elvtárs különösen drága. Mikor a benesi, majd a Szlánszky és Huszák féle burzsoánacionalizmus a legjobban tombolt, akkor is Gottwald elvtársra irányult tekintetünk. Ezekben a nehéz időkben is tudtuk, hogy a reakció szarva le lesz törve, mert pártunkban bízunk, amelynek élén a mi drága Gottwald elvtársunk állt. Reményünk valóra vált. 1948 dicsőséges februárjában Gottwald elvtárs vezetése alatt legyűrtük a reakciót. A dolgozók saját maguk vették kezükbe sorsuk irányítását. Ekkor hazánk magyar dolgozói számára is új élet kezdődött. Teljes egyenjogúságot kaptunk. Ezt Gottwald elvtársnak köszönhetjük. Azóta minden út nyitva számunkra. Vannak magyar iskoláink és fejleszthetjük kultúránkat, amely tartalmában szocialista, de formájában nemzeti. Ezért szeretjük annyira Gottwald elvtársat.

Az Ő nagy nevét visszhangozzák szocialista építkezéseink, a bányák, a kohók, az ő nevét dicsőíti minden, ami hazánkban szép.

Gottwald elvtárs vezetett bennünket be a békeszerető népek nagy családjába és Ő mutatta meg, hogyan kell a békéért harcolni.

Nekik köszönhetjük, hogy falvainkban új életet élhetünk, hogy nem kell többé a kulákokra és más kizsákmányolókra dolgoznunk éhbérért. Ezért felejtethetlen számunkra Gottwald elvtárs és ezért teszünk erős fogadalmat, hogy az általa kijelölt úton tovább haladunk és győzelemre visszük zászlaját. Még szorosabban tömörülünk pártunk körül, melyben Gottwald elvtárs szelleme örökké él.

Molnár Géza

Gúta"

(Szabad Földműves 1953. 3. 2., 8)

Antonín Zápotocký (1994-1957)

Amikor 1957. november 13-án elhunyt Csehszlovákia köztársasági elnöke, Antonín Zápotocký, gyászszertartása ugyanolyan külsőségek között zajlott az egész országban, akárcsak az Sztálin és Gottwald esetében történt. Rudnán annyiban különbözött, hogy ekkor már nem álltak őrséget éjjel a Népi Milícia tagjai a kultúrházban.

"Közlemény Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága politikai irodájának és a Nemzeti Front kormánya elnökségének rendkívüli üléséről

Antonín Zápotocký elvtárs elhunytá után Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának politikai irodája és a Nemzeti Front kormányának elnöksége együttes gyászülést tartottak. Mélyen megrendülve adóztak Antonín Zápotocký elvtárs, a munkásosztály és népünk nagy fia, Csehszlovákia Kommunista Pártja vezető tényezője, a Csehszlovák Köztársaság elnöke emlékének. Jövőhagyták Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a köztársaság kormányának és a Nemzeti Front Központi Bizottságának Csehszlovákia dolgozó népéhez intézett kiadványát.

Antonín Zápotocký elvtárs halálával kapcsolatban az egész köztársaságban a temetés napjáig országos gyászt tartanak. Az állami lobogókat és a vörös zászlókat félárbocra bocsátják. A temetés napja hétfő, november 18-a. A színházak, mozik, hangversenyek, s egyéb kulturális rendezések az országos gyász ideje alatt ehhez szabják műsorukat, a temetés napján elmaradnak. A mulatságok, ünnepélyek, sportrendezések az országos gyász folyamán elmaradnak.

Antonín Zápotocký elvtárs temetésének rendezésére külön bizottságot létesítenek. A bizottság elnöke Antonín Novotný, tagjai: Viliam Široký, Rudolf Barák, Frantisek Zupka, Josef Plojhar, Emanuel Šlechta és Rudolf Strechaj.

(Új Szó, 1957.11.14., 1)

Most is "spontán" írások, alkalmi versek jelentek meg a lapok hasábjain:

"Eltávozott – de örökre szívünkben marad

Az őszi gyászköntösébe öltözött Szlovákia fájdalmas szívvel élte át november 18-át – szeretett elnöküinktől, Antonín Zápotockýtól vett búcsú napját. Tizenhárom órákor felbúgtak a gyárak szírein, a mozdonyok és hajókürtök... Leálltak a gépek kerekai, szünetelt a munka valamennyi hivatalban és vállalatban. A dolgozók háromperces csendben adóztak az elhunyt elnök emlékének...

Antonín Zápotocký emlékének tiszteletére e napon gyászgyűléseket tartottak, a gyászünnepség után a dolgozók meghallgatták Antonín Zápotocký köztársasági elnök temetésének rádióközvetítését.

A Hviezdoslav téri Nemzeti Színház homlokzata előtt Antonín Zápotocký elvtárs nagy arcképe alatt gyászemelvény áll. Koszorúk százai veszik körül, amelyeket a gyásznak e jelképéhez Bratislava hálás dolgozói hoztak, hogy virágokkal fejezzék ki a nagy halott iránti szeretetüket és tiszteletüket.

Délután két órákor a gyászolók tízezrei, az ifjúság és a bratislavai konzuli testület tagjai a téren gyászgyűlést tartottak, amelyen búcsút vettek az elhunytól.

Az őszi délutánt súlyossá teszi az emberek szívét megülő mélységes gyász... A kegyeletnek e helyén kifejezésre jutott a dolgozók fájdalmas gyász, de egyben az a bensőséges elhatározása is, hogy szilárdan tömörülve Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága és a Nemzeti Front kormánya köré minden erejüket a szocializmus felépítésének szentelik. Ezért jelképes jelentőségű, hogy a gyászgyűlést a Munka dala nyitja meg... Elhangzása után Marek Šmida, Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja a következőket mondja:

Antonín Zápotocký elvtárs eltávozott körünkből... Azonban nagy művet hagyott ránk. Ígérjük meg ma, hogy ezt a művet rendületlenül tovább folytatjuk, szemünk fényeként őrizzük a cseh és a szlovák nemzet egységét, a munkásosztály és egész népünk egységét. Antonín Zápotocký elvtárs örökké élni fog dolgozó népünk gondolataiban, amelynek érdekeiért egész életén át hősiiesen harcolt.

A gyászbeszéd elhangzása után megkezdődött Antonín Zápotocký elvtárs, köztársasági elnök prágai temetésének rádióközvetítése. A gyászgyűlés kegyeletteljesen hallgatja... nem egy embernek könnyű hull a szeméből, fájdalom szorítja össze szívéket...

Kialudt a termékeny élet lángja, de az elhunyt derekas munkájának eredményei megmaradtak. Ezen eredmények gyarapítása a mi boldogságunkat és az utánunk következők boldogságát jelenti...

Az alkonyat sötétsége száll az utcákra. A lámpák fényét fekete gyászfátyol tompítja... Az állami, a vörös és fekete lobogók utoljára hajolnak meg a halott tiszteletére. Hazánkban a lelkesedést lángra gyújtotta a szocializmus, s ez a láng Zápotocký elvtárs érdeméből magasra csapott, további munkára serkent, mert ezzel őrzi meg legjobban Antonín Zápotocký elvtárs ragyogó emlékezetét."

(Új Szó 1954.11.14.)

Adatközlőim nagyon halványan emlékeznek a három említett politikus elhunytakor szervezett gyászszerbartásra, s össze is mosódik emlékezetükben e három esemény. Valószínűsíthető, hogy ennek egyik alapvető oka az lehet, hogy nem rendítette meg őket különösebben e három haláleset, s mivel nem is kötötték őket olyan érzelmi szálak hozzájuk, mint hozzátartozóikhoz, nem hagyott mély nyomot emlékezetükben. Adatközlőim egy része nevetségesnek tartja ezeket a gyászszerbartásokat.

Leonyid Iljics Brezsnyev halála 1982-ben

A Szovjetunió Kommunista Pártja vezető titkárának, Leonyid Iljics Brezsnyevnek 1982. november 10-én bekövetkezett (azaz nyilvánosságra hozott) halála után Csehszlovákia területén központilag ismét elrendelték az általános gyászt, mint ahogyan azt Sztálin halálakor is tették. Most már azonban nem minden községben, hanem csupán ott létesítettek, emlékszobákat, vagy emléksarkakat ahol valamilyen gyár, üzem, vagy valamilyen fontosabb intézmény volt. Itt Brezsnyev központilag kiadott gyászszalagos képmását helyezték el, melyet a pártbizottság biztosított be. A fénykép előtt most is elhelyeztek egy emlékkönyvet, illetve részvétnyilvánító könyvet vagy papíríveket egy vörös dossziében. Rudnán már nem létesítettek gyászhelyet, a lakosok a részvétnyilvánítási íveket vagy a munkahelyükön vagy pedig Rozsnyón, Szlovákia Kommunista Pártja Járási Bizottságának épületében e célra kialakított helyen írhatták alá. Annak ellenére, hogy ez a haláleset alig 20 éve történt, az adatközlők nagy része erre is nagyon halványan emlékszik, a részletek elmosódtak emlékezetükben és sok esetben a gyászsarkak helyszínét illetően is kétségeik vannak:

A munkahelyről el lehetett menni Rozsnyóra. Ha jól emlékszek akkor Rozsnyón a városházán, vagy talán a párton is vót egy emlékszoa, ot vót a fényképe Brezsnyevnek gyászkeretben és ot alá keletet írni egy emlékkönyvet. Mindenki elmehetett a munkahelyéről munkaidőbe is, igazolták azt az időt.

Úgy emlékszek, hogy talán a Tatravítbe [rozsnyói varroda, ahol nagyon sok rudnai nő dolgozott- L.j.l. megj.] is vót valami ilyesmi, talán az ebédlőbe, vagy hol, de már nem emlékezek pontosan, csak tudom, hogy alá lehetett írni a könyvet.

Bár hivatalosan nem tették kötelezővé a részvétnyilvánítást, azonban mindenki – főleg aki valamilyen tisztséget is betöltött munkahelyén – tisztában volt vele, hogy ha nem megy el, akkor esetleg valamilyen hátránya származhat belőle, hát inkább elment és aláírta a könyvet. Ezeket a könyveket később összegyűjtötték és Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának juttatták el. Mint minden más településen, a temetésig Rudnán is gyászzene szólt a hangosbeszélőben.

Egy Brezsnyev halálával kapcsolatos anekdotát is feljegyeztem:

Amikor nyilvánosságra hozták, hogy 1982. november 10-én Brezsnyev elhunyt, az egyik rozsnyói üzem alkalmazottja (aki egyébként meggyőződésből, nem érdekből lett tagja aránylag fiatalon Csehszlovákia Kommunista Pártjának) reggel fekete ruhában ment be a munkahelyére. A kollégái azt hitték, hogy valamelyik hozzátartozója hunyhatott el, ezért meg is kérdezték tőle, hogy kit gyászol. Erre ő megrökönyödve azt válaszolta: *Hát maguk nem tudják, hogy meghalt Brezsnyev elvtárs?*

Brezsnyev temetéséig az egész ország területén tilos volt táncmulatságokat, diszkókat és mindenféle zenés összejöveteleket tartani, beleértve a lakodalmakat is. Előfordult olyan eset, hogy mivel nem tudta az ifjú pár megváltoztatni az esküvő időpontját, kénytelenek voltak csendesen “mulatni”. Érthető, hogy e rendelkezés nem nyerte el a lakosság tetszését, szűkebb, bizalmasabb körökben kritizálták, sőt gúnyt is űztek belőle. Megjegyzem, hogy Brezsnyev halálát követően a temetésig terjedő időszakban már nem álltak díszőrséget, mint az előző három politikus esetében tették. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a “Februári Győzelem”, vagyis az 1948-as kommunista hatalomátvétel óta már hosszabb idő telt el, s az államhatalom most már más módszerekkel készült fel az esetleges politikai “rendbontás” ellen. Brezsnyev temetését az állami televízió is közvetítette, s természetesen a sajtóban is nagy teret szenteltek politikai “érdemeinek” méltatására, azonban az írások száma távolról sem közelítette meg azt a mennyiséget, ami Sztálin, Gottwald, illetve Zápotocký halálakor jelent meg. Ismereteim szerint alkalmi versek, illetve “spontán” olvasói levelek sem fordultak már elő, mint az említett politikusokkal kapcsolatban.

Ivanich Béla temetése 1983-ban

A rozsnyói evangélikus esperes, Ivanich Béla temetésén 1983-ban a rudnai evangélikus hívek is részt vettek. A rudnai templomban a nevezett esperes tartotta havonta egy alkalommal az istentiszteleteket. A Rozsnyón 1983. április 2-i dátummal sokszorosított formában az evangélikus kurátorok minden községben megkapták a temetés forgatókönyvét – szlovák nyelven –, valamint a forgatókönyvben, a behatolás után énekelt ének szövegét még külön is. Ezeket azóta már énekelték rudnai evangélikus elhunyt temetésén is. Végezetül ennek a rendelkezésnek teljes, betűhív szövegét adom közre:

P O R I A D O K

Pohrebu Dr. Vojtecha Ivanicha, seniora Gemerského seniorátu ev. A. . farára v Rožňave

V Rožňave, 2. apríla 1983

1. Antifona: Blahoslavenci sú všetci, ktorí v Pánú umierajú.

Oni od svojich prác odpočívajú

2. Pieseň č. 50: Ježiši drahý poklade, Spasení mého základe, Po tobě touží mé srdce, Ach přijď Pane, zjev se prudce, Ó Ježiši, ó Ježiši

2. Žádám te na stotisíckrát, Ach Pane, ke mně se obrať, Bys mně v zármutku potešil, Z sožení mne vysvobodil, Ó Ježiši, ó Ježiši

3. Co jest Ježiši lepšího a na tvé jmého sladšího? Ten tvuj drahý titul když mám, Všim svetským zbožím pohrdám, ó Ježiši, ó Ježiši

4. Když se na te rozpomínám, Tvé jméno v srdci rozímám, Duch muj pro velkou radost, Cíti v sobě velkou sladkost, ó Ježiši, ó Ježiši

5. Rozpaluj láskou mé srdce, Ať te miluje vždy více A když umru, k tobě pujdu V tvé radosti večne budu, Ó Ježiši, ó Ježiši

3. Antifona: Kde budem ja, tam bude aj můj služobník, vraví Kristus Pánu

4. Kolekta 5, Žalm

6. Pieseň v reči maďarskej 573: 1. Hát már végképen letetted, Kegyes lélek tiszteted, Már is végbúcsúdat vetted, S elvontad hiv kezedet? Letevén földi terhedet, repülsz mennyei szárnyakon, Üdvözleni Istenedet Nem hallott szent hangokon. 2. Miért jött a halál érted? Mért zárta le ajkadat? Mily áldás volt a te élted, Mily áldás minden szavad! Nem volt egy lélek is már, Olyan, kit kelljen szeretned, vagy a rossz útról, melyen jár, Jó ösvényre vezetned? 3. Sírj, bús sereg, mely vagy árva, Sírjatok minden szemek, gyászos koporsóba zárva, E hidegült tetemem, Már nem adnak feleletet, Némák ők, siralmink között, Mi nekik adott életet, A lélek elköltözött! 4. Elementél drága lélek, el oda, hol égi sereg Istennek vígan énekel, De mi szívünk kesereg, Könnyek áztatják szemünket Érted nemes jó barátunk, Csak az enyhíti szívünket, Hogy mennyben vizontlátunk!

7. Kázeň v reči slovenskej 8. Spevokol 9. Kázeň v reči maďarskej

10. Verš piesne 61: Boj dobrý jsme výborne na svete bojoval, neb Buh muj milosrdne V kríži mně pomáhal, Že jsem života cteného Oh šťastné dokonal, V ruce Ježíše mého duši svou již oddal.

11. Verš piesne: Dobrou noc vám všem dávám, ó přátelé milí, Ach neplačte, vás žádám, Nado mnou v tu chvíli, V níž vás opustím, veda Že musím umřít, Ač i slunce zapadá, Však ráno zas svítí

Nad hrobom:

Maďarská pieseň: 1. Tovább már nem kísérhetünk, Tilt, vissza hív az életünk, Nyugodni fogsz magad a hosszú síri éjszakán. 2. A föld elnyelte testedet, Ég befogadja lelkedet, Elválni fáj, nehéz nagyon, Élni fogsz túl a sírokon. 3. Mi is élni fogunk veled, Ott vár reánk szebb kikelet, S szívünk habár itt megszakad, A hit, s reményünk megmarad. 4. A hit a remény elég nekünk. Múl el föld nélkülözhetünk. Van égben szebb s örök hazánk, van üdvöztőnk s jó Atyánk. 5. Ott vagy te már, ott szellemed, Már feltalálta üdvödet, Oda míg elkísérhetünk, Isten veled, isten velünk.

Antifona. Ja som vzkriesenie aj život vraví Kristus Pán

Kto verí vo mne, žiť bude aj keď umrel

Kolekta Požehnanie doberka Vzkříšení čekejem...

2.8. Halotti tor

A sír behantolása után, a temetési szertartás-sorozat utolsó fázisaként a halotti tor következett. A család által megbízott egy vagy több ember (általában valamelyik családtag) meghívta a rokonokat, illetve a közelebbi jó ismerősöket a torra. Előzőleg megbeszélték a szűkebb családban, hogy kiket hívnak meg. Gyakran a temető kapujában álltak ezek az emberek, s ott kérték meg a temetésről távozókat, hogy tiszteljék meg jelenlétükkel a halotti tort. Ezt nem illett visszatartani, s ha valaki mégis így tett, az elhunyt családtagjai később nehezteltek is érte. Rudnán ez a meghívás csak szóban történt, viszont egyik adatközlőm birtokában van egy leírt szöveg, amelyet a szomszédos Berzétén egy Papko János nevezetű idősebb ember a temetés befejeztével, torra hívogatás gyanánt, majd a toron szokott elmondani. Illusztrációként álljon itt ez a berzétei szöveg:

Temetőn

Mélyen tisztelt halotti Elkísírók, akik nem sajnáltátok fáradságotokat Elkísérni utolsó útjára ezen keresztyén Testvérünket vagy (Asszony) testvérünket általam kéreti önöket az ő özvegye és gyermekei hogy pár percre fáradjanak be az ő hajlékukba.

A háznál

Tisztelt halotti Elkísírók. Mélyen megszorodot szívű gyászoló testvérek másféle állapotban kívántuk meglátogatni ezen keresztyén hajlékot da mivel az Úrnak az volt az ő bölcs végzése, hogy kiszólitotta a Világ árnyékából ezen keresztyén Testvérünket vagy (asszony) testvérünket a sokat dolgozó el fáradt Testtére nézve Pihenjen meg a csendes temetőn ahová tettetett a rokon porok közé, lelke pedig örvendezzen a menyei dicsőségben, szívemből kívánom.

Elköszönéskor

Ismételem az előbi szavaimat Tisztelt halotti Elkísírók Mélyen megszorodot szívű gyászoló testvérek másféle állapotban kívántuk volna meglátogatni ezen becsületes keresztyén hajlékot, de mivel az úrnak az volt az ő bölcs végzése hogy kiszólitotta a világ árnyékából ezen keresztyén testvérünket a sokat dolgozó elfáradt testtére nézve pihenjen meg a csendes temető kertben ahová tettetett a rokon porok közt. Lelke pedig örvendezzen ama menyei dicsőségben az itt maradt Özvegyét gyermekeit unokáit testvéreit sógor és sógor asszonyait koma és koma asszonyait keresztyermekait nász és nász asszonyait itt és távol élő rokonait vég tisztességtevőit vigasztalja meg a jóságos isten az ő hathatós erejével! Istenünk ha int az óra nekünk is majd nyugovóra adjon az Isten nekünk is ilyen tisztességel kísérelket mint ezen keresztyén testvérünk volt vagy asszony testvérünk volt.

Végül

Ezen étel és ittalal szívűből jövő akarattal bennünket megtiszteltek meg vendégeltek mi ezt egyen egyenként nem pótoljuk de pótolja ki a Jóságos Isten az ő mág tárházából Szívemből kívánom!

Vége
1979. II. 25

A halotti torokat Rudnán rendszeresen a házaknál tartották, s az év melegebb szakaszaiban az udvaron szoktak teríteni. Erre az alkalomra sohasem főztek, hanem száraz, hideg étellel kínálták meg a vendéget: kolbásszal, sonkával, káláccsal. A második világháborút követő időszakban viszont már a szalámi vált általánossá, valamint édes és sós süteményt sütöttek, vagy vásároltak. Italként bort és pálinkát, szódavizet szolgáltak fel, majd később ezt a limonádéval és más alkoholmentes üdítőitalokkal bővítették ki. Néhány helyen később, főleg a második világháború után, már kávé is adtak a vendégeknek. A hozzátartozók igyekeztek inkább több ételt és italt biztosítani a torra, hogy ha esetleg többen jelennének meg, mint amennyire számítottak, nehogy kellemetlen helyzetbe kerüljenek.

Rudnán is volt néhány olyan beszédesebb idős ember, aki a halotti toron rövid beszédet mondott a halotról, majd a résztvevőket felszólította, hogy az elhunyt emlékére egyszerre ürítsék poharukat:

A temetés után a halotti toron fel szoktak szólalni bizonyos emberek, akik beszédet mondtak, megemlékeztek a halotról. It a faluba, úgy tudom Szöllős Józsi bácsi, Burdiga Andor bácsi meg az öreg Burkovszky, a Burkovszky Józsinak, aki már meghalt, neki az apja szokot .

Figyelemre méltó, hogy az evangélikus Burdiga András, aki az utolsó halottkém volt a faluban, nem csupán evangélikus vallású elhunyt halotti torán mondott beszédet, hanem református vagy katolikus esetében is. A második világháború után e gyászbeszédnek tartása fokozatosan elmaradt.

A toron az elhunyt részére is üresen hagytak egy helyet, de a második világháborút követő időszakban ez már egyre ritkábban volt így. Idősebb adatközlőim túlnyomó többsége ismeri azt a hiedelmet is, miszerint a tor után másnap reggelig ott kell hagyni az ételből az elhunytak is az asztalon. Erre több konkrét példát is felhoztak:

Nálunk azelőtt szokás volt, amikor az apósom is meghalt (1963-ban), akkor tetünk az asztalra kenyeret, sőt, meg pájkát is öntötek, amikor már mindenki hazament a toról. Akor mondták, hogy vót-e elbúcsúzni vagy nem, ezt neki rakták ki.

Amikor tor vót azelőtt a háznál, akkor mindig ot keletet hagyni mindent, ahogy vót. Ot keletet hagyni, hogy ő is vacsorázon. Csak másnap szokták elpakolni. Meg a halottnak szoktak a toron üres széket is hagyni. Mink mind a mai napig is hagyunk, amikor ünnep van, karácsonykor, szilveszterkor mindég ki van téve egy tányér, ugyanúgy, mint másnak, meg a szék. Mai napig is mindig.

Én is halotam, hogy it Rudnán a tor után othagytak az asztalon mindemből egy keveset, oszt azt mondták, hogy az a haloté.

Középkorú adatközlőim csak néhányan emlékeznek a halott etetésének a szokására, a fiatalabbak pedig – egy-két kivételtől eltekintve – nem is hallottak már

róla. Fokozatos kikopása azzal is kapcsolatba hozható, hogy a második világháború után egyre gyakrabban rendezték meg a halotti tort a helyi kultúrházban vagy a tűzoltószertárban. Azt viszont általában másnap reggelig kitakarítva kellett átadni, tehát nem maradhatott ott étel sem. Ezen állítást azonban részben cáfolja az az adatközlő, aki szerint a férje számára a tűzoltószertárban rendezett halotti tor után (1985-ben) még hagytak az asztalon az ételből másnapra:

Mink a tűzótó szertárba rendeztük a tort. Amikor akartunk öszipakolni a holmit tor után, akkor ángyoka azt mondta, hogy majd elgyövünk hónap, Árvaynak is kel hagyni valamit. Süteményt is, pájinkát is satöbi keletet hagyni az asztalon. Ez szokás vót, hogy a tor után nem rakotak el, othagyták a halottnak és csak másnap rakodtak el.

A halotti toron elsősorban a halotról beszélgettek, a vele való utolsó élményüket mesélték el egymásnak. Ha az elhunyt még nem volt nő, illetve férjezett, akkor a barátai is ott voltak a torban. Egyik adatközlőm mesélte, hogy amikor az ő fia tragikusan elhunyt, a fiatalok a Szocialista Ifjúsági Szövetség nevében is búcsúztatták. Így a halotti torra is meghívták őket, nekik külön terítettek. A tort otthon tartották:

Amikor lmi meghalt, vót haloti tor, de othon, akkor nem csináltak tort a kultúrházba. lthon vót, úgy, hogy a fiataloknak külön egy hely vót csinalva, az öregebek meg megint külön ültek.

A torra a sírásók és a pap is hivatalosak voltak a kántorral, mint ahogy a PÜT részéről búcsúztató személy is a szavalóval együtt.

Adatközlőim hallottak olyan esetekről, amikor a halotti toron iszogató emberek lerészegedtek vidám nótákat kezdtek énekelni, mulatoztak. Ilyenkor nagyon kellemetlen helyzetbe hozták a hozzátartozókat, kijózanodás után nagyon szégyellték magukat emiatt és a faluban is megszólították őket. Adatközlőim szerint egyébként Rudnán a halotti torokon nem nagyon szoktak egyházi énekeket énekelni. Barabás Jenő 1955-ös rudnai gyűjtésében is találtam olyan adatot, amely szintén ezt igazolja:

Mikor a temetőből hazajönnek, akkor van a tor. Az elején a halotról beszélgetnek, hogy milyen volt, akármit lehet mondani róla, a toron énekelni nem szoktak, csak ha valaki berűg. "Jaj, de szépek voltatok, amikor etétek a haluskát, jaj, de szépek voltatok, amikor a küszöbön ütetek" – siratta az anya a gyerekeit. A testvér is szokott siratni.

A halotti torok sokszor egy kisebb lakodalommal értek fel és jelentős anyagi megterhelést jelentettek a család számára. A szokás ennek ellenére csak nagyon lassan szorult vissza. A kilencvenes években azonban hirtelen felgyorsult ez a kikopási folyamat, s ma már szinte alig rendeznek halotti torokat. Ennek egyik fő oka, hogy a község lakosainak jelentős része munkanélkülivé vált, s a családok nem tudják állni ezeket a nagy kiadásokat.

Az adatközlők egyöntetű véleménye, hogy a tor egy fölösleges kiadás, és hogy *úgyse segít már a haloton, a halotnak már mindegy, csak felesleges kiadás*. A torok elmaradása egyrészt a fentebb említett okoknak tudható be, másrészt az adatközlők nagy részének az a véleménye, hogy az idősebbek már kihaltak, akik még ragaszkodtak ehhez a szokáshoz, s azért rendezték meg a tort, hogy meg ne szólják őket a többiek. Ily módon ma már csupán az idősebb generáció elenyésző része jegyzi meg rosszalóan, ha elmarad a tor: *hogy még tort se csináltak neki, pedig egész életében dolgozott, még azt se érdemelte meg*.

2.9. A temetés utáni teendők a háznál

2.9.1. A halott ruhája és ágyszalmája

A temetés után a halott ruháját abban az esetben mindenképpen elégették, ha valamilyen fertőző betegségben szenvedett. Egyébként – vagyoni helyzetétől függetlenül – vagy odaadták a szegényebb sorú cigányoknak (akik a temetés után általában meg is jelentek ilyen célból a halottas háznál) vagy kimosták, kiszellőztették és újra használták.

Az *ágyat* (= ágyneműt), amelyben a halott feküdt, nem minden esetben égették el. Olykor is a *tojús el szokta vinni puskapornak*. Az ágynemű megsemmisítését csak akkor tartották feltétlenül szükségesnek, ha az elhunyt ragályos betegségben szenvedett. Ilyenkor a szalmát is elégették az ágyból. A szegényebbek viszont csak egyszerűen kiszellőztették az ágyneműt, kimosták a huzatot és tovább használták. Az ágyszalma kicserélése viszont nem jelentett gondot a szegényebb családok esetében sem, hiszen szinte mindenki gazdálkodott a faluban, így nem volt nehéz újjal pótolni. Ezért az ágyszalma elégetését inkább meghatározta a hagyomány, mint a család vagyoni helyzete.

Az elégetést a kertben szokták végezni, vagy a házhoz közel a határban, de a második világháborút követően a ruhákat már a tűzhelyen, a *sparhétba* rakták. Egyik adatközlőm emlékezett rá, hogy egy betegségben elhunyt nő ruháit a negyvenes években az ágyneművel együtt a *Bérc* nevű határrészben égették el:

Dobos Ilonak estefeled a bérc tetején égették el a ruháját meg a dunáját is. Csak úgy lángolt, úgy lehetett látni még inen is. Neki tudósorvadása vót. Ő úgy körülbelül a negyvenes években halt meg.

A törülközőt meg a rongyokat a sparhétba szokták elégetni. Az ágyat [= ágynemű. L.J.I. megj.] meg úgy, hogy ki milyen gazdag vót, A gazdagab az elégete, de valaki kiszellőztetett oszt tovább használták. Vagy vótak, akik azelőtt berakták a koporsóba, hogy a halot magasaban legyen.

A halot ruháját kint szokták elégetni az ágyal [= ágynemű. L.J.I. megj.] együtt, például a kertbe valahol, vagy betették a sparhétba. Vagy a tojús elvitte az ágyat puskapornak.

A gazdag helyen elégeték, vagy idaták a cigánynak. De bizony aki meg szegényeb vót, azok kimosták a tokot meg a tojút, oszt áthúzták, oszt tovább használták.

A 20. század második felében már ritkábban fordult elő, hogy a szabadban égették volna a halott dolgait. A betegek általában a kórházba kerültek, s ott haltak meg. A balesetben elhunytak ruháit egy zsákban oda szokták adni a hozzátartozóknak, azok aztán otthon elégették. Akiknek a házába már be volt vezetve a központi fűtés, ők a kazánba dobták, mások a *sparhétban* égették el. Ma már senki sem égeti a halottal kapcsolatos személyes dolgokat a szabadban, még a kertben sem.

2.9.2. Meszelés

Abban a házban, ahol halott volt, a temetés után egy évig tilos volt meszelni. Úgy tartották, hogy ha ezt a tilalmat megszegik, akkor ismét haláleset következhet be a családban:

Bizony, nem jó meszelni, mer hogy akkor megint meghal valaki a házba.

Egyik idős, református magyar adatközlőm konkrét példát is tudott mondani, amikor a haláleset bekövetkezett a családban amiatt, hogy egy éven belül kimeszelték a házat:

Haláleset után nem szabad egy évig meszelni, mer hogy akkor a halot mást visz ki aból a lakásból. Nem tudom már, ki, de inen Rudnáról vót aki kimeszelte a házat, adig, míg nem telt el egy év, oszt aból a családból meghalt valaki rövid időre rá.

Az egyik fiatalabb adatközlőm figyelmét akkor hívták fel erre a tilalomra, amikor a nagymamája halála után kifestették a szobát, ahol lakott:

Amikor nagymama meghalt, mi az első perctől fogva használtuk a szobát, az ő bútoraival, mink bementünk oda, nyárba meg átcsináltuk gyerekszobának. Azt mondták, hogy baj fog történi. Mi történhetne? Azt mondták, hogy azér, hogy kimeszeltük. Mer azt mongyák, hogy egy évig nem szabad kimeszelni, mer baj történik. Pedig nagymama már régebben meghalt, oszt mégse halt menk senki, azt csak úgy mongyák.

Annak ellenére, hogy ezt a hiedelmet aránylag sokan ismerik (cigány származású adatközlőim is), ma már csak ritka esetben tartják magukat hozzá, már nem hisznek benne.

2.9.3. A halott siratása

A hiedelem szerint nem szabad a halottat siratni, mert akkor az nem tud nyugodni, a lelke túlvilág és a földi lét között lebeg. Szlovák származású, római katolikus, negyven év körüli adatközlőm erről így beszélt:

Nem szabad a halottat sogáig siratni, mert akkor nem nyugszik. Úgy halotam, hogy olyankor a lelke a föld és a túlvilág között lebeg, nem bír elszakadni a földi-ektől, viszajár.

Általánosan ismert hiedelem az is, hogy ha sokat sírnak a hozzátartozók az elhunyt családtag után, akkor az a föld alatt a koporsóban vízben fekszik. Néhány beszélgetőpartnerem szerint olyankor a halott forogni is szokott a sírjában, nem talál nyugalomra, csak kínlódik. A felsorolt hiedelmeket mindegyik felekezethez tartozó adatközlőm ismeri, sőt az egészen fiatalok túlnyomó többsége is hallott róla:

Azt halotam, hogy akinek meghal a gyereke oszt sokat sír, akor a gyerek nem tud nyugodni és vízbe fekszik a sírba.

A hozzátartozóknak gyakran van olyan álmuk, hogy az elhunyt megjelenik nekik, s kéri őket, hogy ne sirassák már, mert akkor nem tud nyugodtan pihenni és a sok könny miatt vízben fekszik: Egyik idősebb, református magyar adatközlőmnek édesapja halála után volt ilyen álma:

Amikor az én apám szegény meghalt, igen sokat siratam én is, oszt ecer álmostam vele. Oszt azt monta nekem álmomba, hogy "ne sírj fiam, ne sírj, mer nekem az igen rosz".

Halotam én is, hogy nem szabad sokáig siratni a halotat, mer ecer az anya igen sirata a gyereket, oszt úgy álmota, hogy álmába oszt monta neki a gyereke, hogy ne tesék már engem siratni, mer vízbe vagyok már tisztára a koporsóba.

Nem szabad a halottat sokat emlegetni sem, mert akkor sem nyugodhat békében; vallotta egy idősebb, evangélikus szlovák informátorom:

Nem szabad a halotat sokat siratni, mer akor nem tud nyugodni. Mama mindig azt monta, amikor Ida halt meg, hogy egy év múlva már úgy álmota meg, hogy ne sírjon, mer már teljesen torkig van neki a víz, az a könnyű, hogy meg fog már fúlni a sok könnyűtől. Hogy ne is emlegesék, mer ahányszor emlegetik anyiszor megfordul a sírba. Mer sokáig nem is tuta az apja, hogy mér halt meg a lánya, de az anya tuta, oszt azér sírt.

Ez a hiedelmet a cigány származású adatközlőim is ismerik:

Mongyák azt is, hogy nem szabad sokat siratni, mer akor nem tud nyugodni. Meg a koporsó körül se szabad, azt monták régen, mer hogy akor nem fog megnyugodni a halot, meg anál se, aki igen beteg, mer akor nem tud nyugotan meghalni.

2.9.4. További tilalmak

A koszorú leszedése a sírról. A hiedelmet, mely szerint a temetés után hat hétig nem szabad leszedni a koszorúkat a sírról, mivel akkor rövidesen ismét ha-

lott lehet a családban, adatközlőim túlnyomó többsége ismeri, sőt a fiatalabb korosztály körében is akad olyan, aki nem csupán ismeri, hanem tartja is magát ehhez a hiedelemhez. Az idősebb adatközlőim egy része viszont – bár ismeri a tilalmat – már nem veszi figyelembe. Inkább a dolog gyakorlati oldalát nézik: ha elhervadnak a koszorún a virágok, akkor leszedik, mert így már csúnyák. Úgy gondolják, ha hervadtan rajta hagynák hosszabb ideig a síron a koszorút, akkor megszólnák őket a falubeliek, hogy *nem törődik rendesen a sírral*. Tehát a hiedelem betartásának, illetve nem betartásának következményeinél erősebbnek bizonyult a “falu szája”, a többség véleménye. A hiedelem egyébként inkább a katolikusok körében ismert. Legkevésbé a reformátusok ismerik.

Hat hétig rajta kel tartani. A koszorúkat nem jó előbb leszedni, mer az új halotat hoz, azt mongyák. Így tartoták az öregek is. Én is rajta hatam hat hétig. (...) Látam a temetőn olyan esetet, hogy egy hétre rá szeték le a koszorúkat a sírról. Valaki éppen ment ara haza akor a temetőből oszt mondta is nekik, hogy igen hamar szedik le, nehogy valami baj legyen. De ezek olyan komunista típusok, ezek nem hisznek az ilyesmibe. Mindent leszettek. Osz utána tetek frís virágot.

A temetőről nem szabad semmit hazahozni. A hiedelmet, miszerint nem szabad más sírjáról semmit elvenni, sem virágot letépni, mert akkor a halott kísérteni fog, aránylag kevesen ismerik, hinni pedig már egyáltalán nem hisznek benne, még a legidősebbek is csak néhányan. Az ezzel kapcsolatos hiedelemtörténeteket sem sikerült találnom, csupán egyetlen egyet, amely a legények fogadásával kapcsolatos. Ezzel a mondával részletesen a hiedelemmondákkal kapcsolatos fejezetben foglalkozom majd.

Azt szokták mondani, hogy amelyik sírról elopod a virágot, az fog téged járni mátházni. Semit se nem szabad a temetőről elopni, mer az illető akinek a sírjáról elvisznek valamit, az kísérteni fog.

Azér nem szabad virágot letépni a sírról, mert úgy tartoták, hogy a halot el fog érte meni. De én nem halotam olyanról, hogy ilyesmi történt vóna it a faluba.

Idős adatközlőim elsősorban úgy emlékeznek erre a tilalomra, hogy a szülők szokták mondani a gyerekeknek, hogy a faluban csavarogva, a temetőre tévedve nehogy esetleg pajkosságból sírról szedjenek virágot. Ebben azonban már ők sem nagyon hittek, a fenyegetésnek csupán pedagógiai célzata volt:

Ha valaki lenyúza a virágot a sírról és hazaviszi, akkor azt mondták, hogy: majd fogja kísérteni őt a halot, elgyön érted – szokták a gyerekeknek mondani.

Azelőt monták a gyerekeknek, hogy ne nyúzák le a virágot a temetőn, mer kísértetni fog a halot. Ezel ijesztették őket.

Mindig monták az öregek a gyerekeknek, hogy nemhogy a másnak a sírjáról leve-szed a gyertyát, vagy valamit, mer megfog téged az a halot.

Hogy a felnőttek sem tartják magukat ehhez a tilalomhoz, mi sem bizonyítja jobban, hogy a temetőn az utóbbi esztendőekben nagyon elszaporodtak a lopások. Legtöbbször vázák tűntek el a sírokról, de a vágott virágcsokrot is ugyanúgy elvitték. A nyolcvanas években terjedt el jobban a kriptába való temetkezés szokása, valamint ekkor kezdték lefedni az addig fedetlen sírokat is. Mivel ezekre már nem lehet élővirágot ültetni, vázákat vittek rájuk. Adatközlőim elmondása szerint a lopások most is gyakoriak, akár virágról, akár vázáról van szó. Többen is hallottak arról, hogy a sírről lelopott virágot aztán Rozsnyón a piacon árulták:

Beliről a vázát is elopták a temetőn, most már nem félnek, hogy kísérteni fogja őket a halot.

Nem szabad mondani, hogy meghalni sincs időm. Gyakran hangzik a nagyon elfoglalt emberek szájából *a meghalni sincs időm* vagy *az annyi a dolgom, hogy meghalni sincs időm* szólás. Idősebb adatközlőim szerint, ezt nem szabad mondani, mert akkor meghalhat az illető. Azáltal ugyanis, hogy ezt mondja, kihívja a sorsot maga ellen. Egyik adatközlőm példát is mondott erre, hogy amikor az egyik környékbeli faluban kimondta valaki ezt a mondatot, rövid időn belül meg is halt:

Hallottam olyanról, hogy ecer amikor valaki monta, hogy meghalni sincs időm, mingyár meg is halt, de az nem it Rudnán vót, de hogy hol már nem tudom, csak halotam ecer valakitől.

2.10. Gyász

A falu íratlan normái szerint a gyász ideje a legközelebbi hozzátartozó, azaz házastárs, szülő, valamint gyerek esetében egy év volt. A testvért egy fél évig illett gyászolni, az anyóst és az apóst pedig három hónapig. Az özvegy egy éven belül nem mehetett férjhez, illetve nem nőülhetett meg, mert akkor a szájára vette a falu. Még abban az esetben is megszólították az özvegyembert, ha több gyereket nevelt, ő is csak egy év múlva vihette a házhoz hivatalosan a mostohát. A gyászidő letelte előtt nem illett lakodalmakban és más zenés szórakozásokon (pl. bálokon) részt venni. Abban az esetben viszont nem szólították meg, ha a gyászidő letelte előtt a közeli rokon esküvőjére elment, azonban a lakodalomban nem vett részt. Akkor sem vették szájukra, ha a lakodalmi vacsorán részt vett, s ott is maradt egy ideig, azonban mulatnia, táncolnia nem volt szabad, mert azt már elítélték.

Ha viszont valaki hosszabb ideig gyászolt, mint az általánosan elfogadott időtartam volt, akkor már rászóltak az illetőre, hogy vegye le a fekete ruhát, mert az ismét gyászt hozhat a családra, vagyis meghalhat valaki a családból:

Bizony, azt is szokták mondani, hogy nem jó sokat gyászolni. A testvérem is monta, hogy ved le azt a fekete ruhát! Ted le azt a gyászruhát, mer az egyik gyász hozza a másikat. Nem szabad sokáig gyászolni, csak egy évig...

Azt mongyák, hogy nem szabad sokat siratni a halotat, azt töbtől is halotam, hogy az nem jó, aki sokat sír, vagy sokáig gyászol, mer a gyász megint gyászt hoz...

A 20. század első felében még sokkal szigorúbban vették a gyászidő betartását, azonban a század végére már fellazultak e kötöttségek. A gyászidőt már nem mindig tartják be, főleg a fiatalabbak közül sokan úgy vélik, hogy az *ember nem a ruhával, hanem a szívével gyászol*. Illetve: *A gyásszal már úgyse lehet feltámasztani. Senkinek sem köze hozzá, hogy én hogy gyászolok...* Figyelemre méltó, hogy miután családot alapítanak, s idősebbek lesznek, véleményük megváltozik, már ők is fontosabbnak tartják a gyászt, mint ahogyan azt fiatalabb korukban tették. Míg a nagyobb gyerekek a század első felében, s a hatvanas években is gyásztak, ma már csak nagyon ritka esetben. Ha valaki köztudottan rossz viszonyban volt az elhunytal, halála után viszont hosszan gyászolta és gyakran kilátogatott a sírjához is a temetőre, akkor az ilyen személy háta mögött is összesúgtak; azt mondták, hogy *életébe keletet vóna becsülni*, vagy *minek csinaja ezt a színészkedést, mindenki tugya, hogy hogy bánt vele, mér nem becsülte, míg élt*.

Ha a temetés után aztán bármivel összefüggésben emlegették az elhunytat, mindig hozzátették, hogy *Nyugogyon békébe, Nyugogyon, Isten nyugosztaja*. E mondatok valamelyikét általában ma is használják, ha elhunyt személyről beszélnek, a közelmúltban vagy a már régebben elhunytal kapcsolatban egyaránt.

Amikor az elhunyt valamilyen negatív tettét, vagy negatív tulajdonságait emlegették, mondanivalójukat azzal kezdték, hogy *halotról jót vagy semit*, ugyanis nem tartották illendőnek, ha halott emberről valaki rosszat mondott. Ha olyasvalaki került szóba, aki életében köztudottan elég sok rosszat cselekedett, akkor is a fenti mondattal kezdték mondandójukat, ezzel mintegy előre felmentve magukat, hogy egy elhunytat negatív vonatkozásban emlegetnek.

2.11. A halott emléke, emlékünnepek

Vallási hovatartozástól függetlenül úgy illett, hogy a temetést követő első vasárnap délutánján a legközelebbi hozzátartozók közösen kimenjenek a sírhoz. Ez a szokás máig is él, függetlenül attól, hogy az elhunytak polgári, vagy egyházi temetése volt. Ilyenkor megigazítják a koszorúkat, s közösen emlékeznek a halott-ra. Megjegyzem, hogy a hozzátartozók, a temetést követő napokon is kilátogatnak a temetőre, ilyenkor friss vizet tesznek a vázába, s ekkor olvassák el a koszorúkon lévő szalagok feliratait is.

A halál évfordulóján, az elhunyt születés-, illetve névnapján, mindenszentek napján, valamint újabban karácsonykor és szilveszterkor is meg szoktak emlé-

kezni az elhunytól a hozzátartozók. Ez különféleképpen történik, ezért a továbbiakban az egyes alkalmakat külön tárgyalom.

2.11.1. A halott születés- és neve napja

A halott születés- és névnapjáról a század első felében nem nagyon emlékeztek meg, s csak a második világháború után kezdett fokozatosan elterjedni ez a szokás, majd különösen a nyolcvanas-kilencvenes években vált szinte általánossá. Elsősorban inkább a születésnapról emlékeznek meg, a névnapnak nem tulajdonítanak olyan jelentőséget. A halott születésnapján a hozzátartozók fel szoktak menni a temetőre, s ha volt a kiskeretben, akkor onnan vittek virágot, vagy pedig Rozsnyón a virágüzletben vásárolták. A század utolsó felében már szokássá vált, hogy ilyenkor gyertyát, vagy pedig mécsest is gyújtanak a síron. Ez alapvetően a katolikusokra jellemző, azonban egyre jobban terjed a más vallásúak körében is.

2.11.2. A halál évfordulója

A halál első évfordulója különös hangsúllyal van jelen a hozzátartozók életében. Ilyenkor mennek ki a legtöbben a temetőre, hogy az elhunyt sírjára virágot, esetleg koszorút, vagy gyertyát, mécsest vigyenek. Ezen alkalmából az elhunyt gyerekei és unokái, illetve más közeli hozzátartozói is kimennek a sírhoz, a legtöbb esetben akkor is, ha már nem a faluban laknak.

A katolikusoknál volt szokás, hogy a halál évfordulóján misét rendeltek a rozsnyói papnál, mivel azonban Rudnán nincs katolikus templom, ez viszonylag ritkán fordult elő. A reformátusok és az evangélikusok korábban nem szoktak a templomban megemlékezni a halál évfordulójáról, azonban 1989-et követően ez mindkét felekezetről szokásba jött. A sort a reformátusok nyitották, az evangélikusok valamivel később vették át ezt a gyakorlatot. Mivel ez a szokás korábban ismeretlen volt a protestánsoknál, ezért néhány, ehhez a két felekezethez tartozó falubelinek nem tetszik ez az új gyakorlat. A halál évfordulóján tartott istentiszteletre más vallású hozzátartozók is eljönnek:

Régen nem volt szokás a református templomba istentiszteletet tartani a halotér, de most már szokásba gyöt, mer haloták, hogy a katolikusoknál is van mise, hát a reformátusoknál is bevezeték. A papok meg beleegyeztek, mert úgyis keves a nép, hát megteszi. Olyanok is rendelnek, akik nem is járnak templomba. Sokszor több a más vallású, mind a református.

Amint már említettem, az evangélikusoknál később jelentkezett ez a szokás, mint a reformátusoknál. Körülbelül 4-5 éve jött szokásba, hogy a rendszeres havonkénti istentisztelet keretében a hozzátartozók kérésére megemlékeznek az elhunytakról.

A községben a hetvenes évek második felétől terjedt el az a szokás – bár nem vált általánossá –, hogy a halál évfordulóján/évfordulóin a sajtóban is meg-

emlékeznek a hozzátartozók az elhunyról. Ilyenkor a szöveg mellett gyakran közlik az elhunyt fényképét is. A rudnaiak általában a Rozsnyón megjelenő regionális hetilapban, a *Gömöri Hajnalban*, illetve a *Zora Gemera*-ban szokták közléteni ezeket a megemlékezéseket.

Szintén gyakorlattá vált, hogy a temetés után köszönetnyilvánítást tesznek közzé a sajtóban, amelyben megköszönik a temetésen résztvevőknek, hogy elkísérték halottjukat utolsó útjára.

2.11.3. Halottak napja

November 1-én, mindenszentek alkalmával mindenki felkeresi a temetőn nyugvó hozzátartozó sírját. A sírt még délelőtt feldíszítették. Előzőleg kiszedték a száraz virágokat, megkapálgatták, szépen eligazították a földet. Míg a század hatvanas-hetvenes éveiben ez a délelőtti időpont volt az általános, később ez egyre jobban előretolódott. Ma már gyakori az is, hogy mindenszentek előtti napokban díszítik fel a sírt.

A század első évtizedeiben nem készítettek otthon koszorút és nem is vásároltak. Az erdőről hozott fenyőgallyal beborították a sír oldalát, a közepére pedig selyempapírból vagy *kreppapírból* készített virágokat helyeztek el. Ezeket a virágokat vagy a földbe szúrták koszorú formában, vagy pedig az erdőről hozott *mohotkába* (mohába). A virágokat előzőleg dróttal egy kis botra erősítették, s aztán ezekhez is szúrtak fenyőgallyakat:

Az anyósom azt monta, hogy amikor gyerekek vótak, kérték a gyertyát, oszt mentek égetni. Ők kreppapírból, meg papírból csinálták a virágokat, oszt azt viték, akor még élőt nem nagyon vihettek. A gyerekeknek az igen nagy élmény vót, hogy mehetek gyertyát égetni. Csinálták otthon a papírból a virágokat, oszt betették a kosárákába, mohotkát vitünk, a virágot aba állítottuk bele, így monta az anyósom.

(...)

Azelőt virágot hortunk a temetőre, oszt ot szúrtuk be a földbe. Beállítgatuk, oszt leraktuk a zödgalyat is, oszt ráraktuk a virágot, mindenki olyan koszorúfelére rakta ki, de állítva a virágot. Akor még nem vótak olyan szép krizanténok. Még őszi-rózsafélét is vitünk, meg oszt amilyen virág vót még, ha nem fagyot le.

A század hatvanas éveitől, amikor már lehetett olcsóbb művirágot kapni az üzletben Rozsnyón, már nem házilag készítették el a virágimitációkat, hanem ezeket is vásárolták. Ezek faggyúval bevont, drótszárú, általában fehér, ritkábban lila virágok művirágok voltak. Formájuk elsősorban a *krizantínt* (krizantémot) és a *dáliát* utánozta, de lehetett kálát is kapni. Mára a választék bővült, de még mindig ezek a virágimitációk a legközkedveltebbek a síron történő koszorúkészítésnél. Drót segítségével felerősítették egy kis botra, leggyakrabban fenyőgallyal együtt, majd azt szúrták a sírba, vagy a mohacsomóba. Többen még fenyőgallyat is szurkáltak közé, vagy pedig puszpáng-ágakat. Ezt a sírdíszítési módot azonban nagyon rövid időn belül kiszorította az otthoni koszorúkészítés folyamatos térhódítása:

Körülbelül úgy a hatvanas évektől csinalnak töben is koszorút a faluba mindszent-re. Az öreg Rencsok Sándor bácsi csinált először, ő kezdte el csinálni a koszorúkat, nála lehetett rendelni, meg a piacra is hordta. Azután oszt mások is tőle láták, hogy hogy kel csinálni, oszt ők is elkezték. azután már nem a sirba szurkálták, ha koszorút viték.

Később (mind a mai napig) már nem a síron rakják ki a koszorút, hanem előzőleg otthon készítik el a következőképpen: az erdön gyűjtött mohát vékony dróttal egy csomóba összekötik, majd ebbe beleszúrják a kis botocskára előzőleg dróttal felerősített virágot és a szintén az erdön gyűjtött fenyőgallyakat. Akadnak olyanok is, akik moha helyett egy *polisztiréndarabba* szúrják a virágokat és a gallyakat. A művirágokat a közepére, a fenyőt pedig köré. Gyakran tesznek a művirághoz szárított dísznövényt is. Nagyon kevesen olyan szabályos kör alakú koszorúkat is készítenek, amelyeket a kisebb fenyőgallyak egymás fölé erősítésével alakítanak ki. Ezután kerülnek rá a virágok. Ritkább esetben szoktak a koszorút készíteni élő krizantémokkal is.

A sírok díszítésénél a krizantém mindig meghatározó szerepet játszott, főleg azóta, hogy megjelentek a szép nagy virágú kitermesztett fajták. Mindenszentek előtt többen is foglalkoztak krizantémtermesztéssel, amelyet aztán eladtak a faluban. A sírokra a koszorúk mellett krizantém is került a vázába. Adatközlőim úgy emlékeznek, hogy Szöllös Józsefné foglalkozott először a nagyvirágú krizantémok termesztésével, ő árusította is ezeket. Később többen is követték példáját. A krizantémtermesztés mind a mai napig folyik a faluban, mert jelenleg sokkal több virágot használnak fel a sír díszítésére, mint azelőtt. Manapság azonban már nem csupán a nagy fehér krizantémokat termesztik, hanem sok más válfaját is egészen a legapróbb virágúig. A színük is változatos, vannak köztük citromsárgák, narancssárgák, bordók stb. Az újabb fajták az 1989-es rendszerváltást követően terjedtek rohamos gyorsasággal. Ma már senki sem készíti úgy a koszorút, hogy a földbe szurkálja, hanem már készen otthonról viszi. A betonlappal fedett sírok esetében ez megoldhatatlan is lenne. A koszorúkat legtöbben már mindenszentek előtt egy-két nappal elkészítik, de akadnak olyanok is, akik már egy héttel előtte. A művirágot Rozsnyón vásárolják, a fenyőgallyakat pedig az erdőről hozzák. Általában mind a fedett, mind a fedetlen sírokat is körberakják fenyőgallyakkal. A vágott krizantémokat vázákba, vagy nagyobb befőttesüvegbe rakják.

16. Özv. Juhász Andrásné mindenszentek alkalmából sírra készített koszorúival
(L. Juhász Ilona felv., 2000)

17. Szappanos Jánosné, szül. Tencs Éva mindenszentekre hozzátartozói sírját díszíti
(L. Juhász Ilona felv., 2000)

Ha esett az eső, vagy pedig a hó, a fedett sírok tetejét gyakran megfogta a koszorúktól származó rozsda. Ennek megakadályozására a beton-, illetve márványlapokat egy nagy fóliadarabbal terítik le, s erre teszik aztán a koszorút. A temetőre általában *tajigával* viszik ki mind a koszorúkat, mind a fenyőgallyakat és a virágokat. Ha több koszorú van, akkor a talicskára hosszában egy deszkalapot, vagy kisebb létrát helyeznek, s erre helyezik rá egymás mellé. Ezáltal a szállítás folyamán a koszorúk nem deformálódtak el, nem mentek tönkre a virágok rajta.

18. Koszorúszállítás „tajigával” mindenszentek napján (L. Juhász Ilona felv., 1999)

19. Koszorúszállítás „tajigával” mindenszentek délelőttjén (L. Juhász Ilona felv., 2000)

A század első felében sötétedéskor mentek ki az emberek a sírokhoz, miután már elvégezték otthon a házi munkát, megetették az állatokat. Az volt a szokás, hogy a családtagok egyszerre mentek fel a temetőre, fekete ünneplő ruhába öltöztek, az asszonyok fekete kendőt kötöttek, a férfiak fekete kalapot viseltek. A sírokon gyertyát szoktak égetni, de csak a közvetlen hozzátartozó sírján, nem volt szokás ugyanis azelőtt távolabbi rokonokra is gyertyát vinni. Ez csupán az utóbbi 30-40 évben vált gyakorlattá. Ma már, ha a rokonságból esetleg valaki nem gyújt gyertyát, akkor a hozzátartozóknak ez rosszul esik, sokszor sértődések is kialakulnak az ilyen figyelmetlenség nyomán.

A gyertyát a bótba veték azelőtt is, régen it Rótmanál, az övé vót régen a bót. Rothmann volt a helyi üzlet tulajdonosa a zsidóüldözés előtti időszakban, az 1940-es évek első feléig. A második világháborút követő időszakban is árusítottak a helyi üzletben gyertyát, azonban nem mindig lehetett kapni, ezért általában Rozsnyón szereztek be.

Amint azt a fentiekben már említettem, mindenszenek napján sötétedéskor jártak ki az emberek a temetőre. Ez a gyakorlat azonban fokozatosan megváltozott, főleg a nyolcvanas évek második felétől figyelhető meg az időpont rohamos előretolódása. Ma a lakosság zöme már ebéd után kimegy a temetőre, s abban az időszakban, amikor régebben szoktak kijárni, már alig látni valakit a sírok mellett. Ma már inkább azt szölik meg, aki csak sötétben megy ki a temetőre. Az időpont megváltozását elsősorban az életmód átalakulásával magyarázhatjuk. A ház körüli teendők jellege is nagyban megváltozott, a szövetkezetesítést követően fokozatosan egyre kevesebben foglalkoztak állattartással. Akiknek tehát nem volt állatállománya, az nem volt kötve az esti időponthoz, így hamarabb kimehetett a temetőre. Mivel ezek száma egyre nőtt, ez tovább gerjesztette a folyamatot. A többiek látva, hogy mások sokkal előbb kijárnak, nem akartak lemaradni mögöttük, úgy igyekeztek tehát, hogy ők is minél előbb ott legyenek. Hogy az időpont a legszembetűnőbben az 1989-es rendszerváltást követően tolódott előbbre, annak egy további magyarázata is van. A kommunista rendszerben mindenszentek napja nem számított hivatalos ünnepnek, tehát nem volt munkaszüneti nap sem. Mivel a falu lakosságának zöme Rozsnyón dolgozott, csak azután mehetett ki, hogy hazautazott a munkahelyéről, s még hazament átöltözni, illetve az égetéshez szükséges gyertyáért (ha ritkábban is, de előfordult – inkább nők esetében –, hogy szabadságot vettek ki mindenszentek napjára). Mivel 1989 után mindenszentek munkaszüneti nap lett, az emberek már korábban ki tudnak menni.

A gyertyaégetés szokása is nagymértékben megváltozott az utóbbi másfél évtizedben. Azelőtt a hagyományos gyertyát rakták a sírokra, leggyakrabban két fajtáját, mégpedig a négyes vagy hatos csomagolásban kapható vastagabb fehér gyertyát, illetve a dobozban kapható ún. karácsonyi gyertyákat. Ezek különféle színűek voltak. A fehér színű, barna vagy pedig fekete műanyag tégelybe öntött kb. 5-6 cm átmérőjű mécsesek csak a nyolcvanas évek vége felé kezdtek elterjedni, miközben nem is voltak mindig kaphatóak. Az emberek általában már jóval mindenszentek előtt igyekeztek bebiztosítani a gyertyákat vagy mécsese-

ket, mert gyakran előfordult, hogy egy-két héttel előtte már nem is lehetett kapni. Ilyenkor különböző kapcsolatok segítségével távolabbi városokból voltak kénytelenek őket beszerezni. A karácsonyi gyertyákat vékony kartondobozokban árusították, ezekből a gyerekek a temetőn lámpásokat szoktak készíteni, mégpedig úgy, hogy a doboz egyik oldalát letépték és az alsó részéhez ragasztották az odacsepegtetett faggyúval a gyertyát. Általában egy kisebb, már előzőleg egy ideig égetett gyertyát tettek bele, mert a nagyobbtól begyulladhatott a doboz teteje. Ha mégis nagy gyertyát tettek, akkor a doboz tetejét is letépték. Sokszor lehetett látni ilyen lámpásokkal szaladgáló gyerekeket a temetőn, s hazafelé is ezzel világították meg az utat a szülőknek. A gyerekek számára a mindenszentek napja élménynek számított, nagyon élvezték magát a gyertyagyújtogatást és a lámpáskészítést is. Gyakran az is megesett – a szülők nagy bosszúságára –, hogy kiégették a kabátjukat, vagy pedig összecszepegtették faggyúval.

A nyolcvanas évek elején a betonlappal fedett sírok megjelenése egy újítást vont maga után a gyertyaégetés kapcsán is. Mivel a lecsepegő faggyút nagyon nehéz volt letisztítani a sírt fedő beton-, illetve márványlapról, bádoglemezből hosszú, kis vályúszerű alkalmatosságokat készítettek, amelynek négy szélét felhajlították, s ebbe tették ezután a gyertyákat és mécseseket is. Sokan homokot is raktak bele, hogy a gyertya könnyebben megállhasson benne, illetve könnyebben el lehessen oltani. De olyan változatai is készültek, amelyeknek két végén lábak voltak, s ezek segítségével lehetett beszúrni a földbe. Ha a sír fedetlen volt, akkor abba, ha viszont már befedték, abban az esetben a sír mellé.

A 20. század utolsó évtizedében a mécses szinte robbanásszerű térhódítása figyelhető meg. Most már nem csupán a hagyományos mécseseket égetik, hanem a különféle színű és méretű, üvegbúrával fedett mécseseket is. A hagyományos gyertyák fokozatosan kiszorulnak, már csak néhány helyen lehet őket látni. Így fokozatosan a fentebb említett, bádoglemezből készült alkalmatosságok, ha lassan is, de kezdenek visszaszorulni. A mécsesek azért váltak közkedveltebbé, mert egyrészt hosszabb ideig égnék (a nagyobb méretűek még 2-3 napig is világítanak a temetőn), másrészt nem fognak tőlük tüzet a koszorúk. Azelőtt arra is nagyon kellett ügyelni, nehogy a koszorúk lángra kapjanak, ezért a hozzátartozók közül legtöbbször ott maradt valaki a sírnál mindaddig, amíg le nem égett a gyertyák nagyobb része. Mivel mindenszentekkor gyakran erős szél fúj, illetve az eső sem ritka, az üvegbúrával ellátott mécsesek az ilyen esetekben nagyon jó szolgálatot tesznek. De más megoldásokat is kiötlöttek a leleményes helybéliek. Az egyik síron olyan alkalmatosságot fényképeztem, amelyet az egyik hozzátartozó úgy készített el, hogy az megvédje a gyertyát és a fedetlen mécseseket az esőtől, esetleg a hótól. Egy bádoglemezből téglalap alakú, a négy oldalán kb. 1 centiméter magasan felhajlított szélű alkalmatosságra ugyanis fedelet is fabrikált. Rudnán csupán egy ilyen szerkezetet találtam (20. kép), de néhányat a szomszédos falvakban is sikerült dokumentálnom. Valószínűleg a fedett mécsesek megjelenése és elterjedése járult hozzá, hogy a gyertyaégetők ezen válfaja nem terjedt el nagyobb mértékben.

20. Fedett pléhvályú mindenszentekkor gyertyaégetésre (L. Juhász Ilona felv., 2000)

A gyertyagyújtás szokása ma mindhárom felekezetenél megszokott dolognak számít, azonban a reformátusok körében ez a század elején még nem volt szokásban. A sírt ők is ugyanúgy feldíszítették, mint a másik két felekezethez tartozók, azonban ők nem gyújtottak gyertyát. Mivel azonban a faluban nagyon sok a felekezeti vegyes házasság, ennek következtében a különbség a század első felének közepétől fokozatosan eltűnt, különösen a második világháború után gyorsult fel a folyamat. Manapság már egy-két kivételtől eltekintve mindenki számára természetes, hogy a reformátusok is égetnek gyertyát a sírokon. Ritka az olyan eset, mint amiről egyik idősebb református adatközlőm beszélt:

Azelőtt a reformátusok nem égetek gyertyát a síron. Újpál tiszteletes úr is mindig monta, hogy a reformátusoknak nem szokás. Mink mamikámon most se égetünk.

A kilencvenes évektől készült síremlékekhez már egy lámpás-szerű mécsestartó is tartozik. Mindenszentek alkalmával ezekbe is kerül mécses. Ez a szokás vallási hovatartozástól függetlenül egyre jobban terjed, s ami figyelemre méltó, hogy az elsősorban katolikusok által használt vallási szimbólum, a kereszt, a reformátusok síremléke mellett található mécsestartókon is föltűnik.

Mindenszentek napján szokás volt, hogy a temetői kereszt alatt a katolikusok énekelni szoktak. Adatközlőim nem emlékeznek pontosan, melyik évben szűnt meg ez a szokás, de az általuk említett időpontok alapján arra következtethetünk, hogy a hatvanas évek közepe táján maradhatott el. Mindenszentek napján este 6 órakor megszólalt a *Toronkában* a harang, s miután elhallgatott, akkor kezdtek énekelni a kereszt körül összegyűlt katolikusok. A keresztet is feldíszítették a katolikus hívek, s gyertyát is szoktak gyújtani mellette. Egyik katolikus vallású adatközlőm a következőképpen emlékszik erre:

Én minden szombaton viszek a kereszthez virágot, mind az uramra. Ilonka is gondoza, neki három vázája is van ott, meg ültetett is oda virágot. Mindszentkor gyertyát is égetnek ott. Meg énekeltek is a keresztnél. Hatkor harangoztak. Mer régebben sötétkor jártak a temetőbe gyertyát égetni. Elvégeztük a munkát, oszt mentünk a temetőre. Szólt a harang hat órakor a Toronkába. Oszt mentünk fel katolikusok énekelni a kereszthez énekeket, katolikus valóságos énekeket. Olyan halottas énekeket. Énekeltek, meg imádkoztunk. Valamikor a hatvanas évekbe szűnt ez meg.

A temetői keresztnél nem csupán a katolikusok, hanem más vallásúak is szoktak gyertyát gyújtani. Ennek a szokásnak több magyarázata is van. Általában azt tartják, hogy az *eleset katonáért, a névtelen síróké, a Jézuskaé, szóval az ismeretlen halotakért* gyújtanak itt gyertyát.

Több olyan sír is van a temető azon részében, ahová a katolikusok temetkeznek, amelyeket év közben nem gondoznak, azonban mindenszentek alkalmával feldíszítik és gyertyát vagy mécsest is gyújtanak rajtuk. Ezek a sírok azoké a bányászoké, akik más községekből jöttek a rudnai bányára dolgozni és itt is laktak a faluban, így ide is lettek eltemetve. Mivel a közvetlen hozzátartozók is elhunytak, s a gyerekeik, unokáik már nem a faluban laknak, így év közben nem áll módjukban gondozni a sírokat. Mindenszentek előtt azonban eljönnek rendbetenni és feldíszíteni, valamint gyertyát vagy mécsest is gyújtanak rajtuk:

Azok a sírok ott fent azoké, akik valamikor itt dolgoztak Rudán a bányán, valahonnan ide gyötek, például az aranyidásoké. De a hozzátartozók már nem itt laknak, oszt nincs aki gondoza, mer meszebb laknak. De mindszentkor ezek azér legtöbbször el szoktak győni, oszt tesznek rájuk koszorút vagy virágot meg gyertyát is szoktak égetni.

A faluban sokan vannak olyanok, akiknek hozzátartozóik a szomszédos falvakban, vagy távolabb nyugszanak. Ők is meglátogatják ezeket a sírokat, általában mindenszentek előtt egy nappal, vagy pedig mindenszentek napjának délelőttjén. Abban az esetben, ha nagyon közeli a hozzátartozó, koszorút is szoktak vinni a sírra és gyertyát is égetnek. Ilyenkor úgy illik, hogy a rokonokhoz is bemenjenek egy kis időre. A rokonok is elvárják, hogy meglátogassák őket, s ha nem így történik, akkor sértődés lehet belőle. Ez egyébként kölcsönös, hiszen Rudára is jönnek a temetőre a szomszédos falvakból rokonok. Az utóbbi évtizedekben nagyon megkönnyítette a helyzetet, hogy sokan rendelkeznek személygépkocsival, így aránylag rövid időn belül eljuthatnak a környező falvakba. Azelőtt Kőrösbe sokszor gyalogosan mentek át, mivel a dombon keresztül vezető út jóval rövidebb, mint az országút, amely Rozsnyón és Berzétén keresztül vezet oda. A század első felében néhányan Berzétére és Rekenyeújfaluba is gyalogosan mentek, majd az autóbusz-közlekedés megindulásával már nem.

A faluközösség elvárja, hogy a messzebb lakó közeli hozzátartozó is hazalátogasson mindenszentek alkalmával, különösen akkor, ha a szülők fekszenek a rudnai temetőben. Ezt az idősebb asszonyok általában figyelik is, s ha valaki

nem jön, akkor már megszólják. Gyakran egymástól is érdeklődtek a pletykásabb személyek, hogy kiderítsék, X vagy Y sírjánál látták-e a gyerekeit.

Aki nem tud valamilyen okból kimenni a temetőre (pl. beteg), az otthon szokott gyertyát gyújtani, amit legtöbbször az ablakba tett. De, lényegében vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül szoktak otthon gyertyát gyújtani azokért a hozzátartozókért is – amint ez a fentiekből is kitűnhetett –, akik nem a rudnai temetőben nyugszanak, hanem máshol, vagy pedig a háborúban estek el:

Tudod, mink úgy szoktuk, Aranyidán is vannak dédnagymamák meg mi, oszt amíg a nagymama is élt, elküldtek hamarább egy-két hétel egy csomag gyertyát, vagy valamit, hogy tegyék rájuk helyetnek is. Nagyapám monta, hogy azelőtt szoktak othon is meggyújtani az ablakba gyertyát másokér, meg oszt Amerikába vót neki testvére, aki meghalt.

Amikor az édesanyám bátya meghalt a katonaságnál, azt monta anyám: gyúcsunk gyertyát, mer aszongya ha igazság, ha nem, hogy égjen neki is, hogy legyen világosság. Őérte mindig gyútotunk othon gyertyát.

A temetőbe a kereszthez is szoktunk teni gyertyát, meg othon is szoktam gyújtani az ismeretlen halotakér, meg azokér, akik régeben haltak meg. Mindig gyútotk ot a veranda ablakba oda ki. Oszt úgy mondom magamba, hogy kinek gyútotam.

A helybéli roma származású lakosok is hasonlóan cselekednek:

Mink is gyútotunk gyertyát, ha hazagyövünk a temetőről. Mer mindenki nem fekszik iten Rudnán, meg mindenkihez nem lehet elmen, meg mesze is vanak sokan, hát azért gyútotunk értek is itthon, hogy megemlékezzünk rólok is.

Elsősorban a katolikus vallásúakra jellemző, hogy szoktak otthon mindenszentek alkalmával gyertyát gyújtani és imádkozni is a halottakért. Egyik római katolikus adatközlőm például az asztal alá is szokott gyertyát tenni, amelyet a bűnös lelkekért gyújtott, s ezekért imádkozni is szokott:

De gyútotunk mink is gyertyát othon. Én most is gyútotk mindszentkor. Ugye, mi katolikusok vagyunk, úgy tanultuk, hogy a jók a menyországba jutnak, a rosza a pokolba. De vanak a félrosza, akik a tisztítótűzbe vanak. Hát a tisztítótűzbe levőkér gyútotunk az asztal alát gyertyát. Az asztal alá teszük a tisztító tűzbe szenvedőkért. Én most is égetek mindszentkor is. Le szokok teni az asztal alá értek is. Mer ők majd kiszabadulnak, és ha gyertyát gyútotunk, azal szabadítsuk őket. Hát én mindig imádkozok értek, néha még estéken is szokok imádkozni azokér is, azokér a halotakér, akikér soha senki nem imádkozik. Mindig azokér is egy Miatyánkot imádkozok.

Mindenszentek alkalmával nem csupán a jelenlegi temetői keresztnél gyúttanak gyertyát, hanem a *Toronka* mellett álló keresztnél is. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem csupán a katolikusok, hanem más vallásúak is. A *Toronka* fő-

lötti régi temetőben a hatvanas évek elején néhány helyen még égettek gyertyát a besüppedt sírokon, annak ellenére, hogy ekkor már ezek zöme teljesen jeltelesen volt. Az említett időben valószínűleg még éltek azok a hozzátartozók, akik pontosan emlékeztek, hol nyugodtak rokonaik.

A második világháború idején a református templomkertben eltemetett négy német katona sírjára is szoktak gyertyát tenni a *falusiak*. Akik a temetőre menve elhaladtak a református templom mellett, többen is bementek a sírokhoz. A felekezeti hovatartozás itt sem játszott szerepet. Annak ellenére, hogy 1993-ban elszállították a katonák földi maradványait egy közös sírba, mégis akad olyan, aki még ma is gyújt gyertyát az egykori sírok helyén.

Az utóbbi két évtizedben vált gyakorlattá, hogy mindenszentek alkalmával a helyi ravatalozóból összeállítást közvetítenek a hangszórón keresztül abban az időben, amikor az emberek a temetőn tartózkodnak. Ezt egykor a helyi nemzeti bizottság mellett működő Polgári Ügyek Testületének tagjai állították össze. Az összeállításban egy általános szöveg hangzott el a halottak napjával kapcsolatosan, majd versek és szomorú zene következett. Ezt a hagyományt az 1989-es rendszerváltást követően is folytatták, az utóbbi néhány évben maga a polgármester szól a lakossághoz.

Az első és második világháború idején mindenszentek alkalmával különféle központi állami és egyházi rendeleteket hoztak a sírok kivilágítását illetően, amelyeket a helyi sajtóban is közreadtak:

“A sírok kivilágítása. A halottak napján, illetőleg Mindenszentek estéjén a kegyelet és a szeretetteljes megemlékezés érzelmeivel szokta népünk a sírokat kivilágítani. E szép régi szokás megtartása elé is sok-sok akadályt gördítenek a mai rendkívüli viszonyok, amelyek azt tanácsolják, hogy a sírok kivilágítása ez évben csak a legszerűsebb formában tartassék meg. Erre vonatkozólag a megyés főpásztor legutóbb megjelent körlevelében a következő figyelmeztetéssel fordult az egyházmegye papságához: Minthogy továbbá Mindenszentek és halottak napja a síroknak szokásos kivilágítása révén az e célra szolgáló anyagoknak nagyobb mértékben való felhasználását vonja maga után, egyben arra is figyelmeztetem ntdő lelkészkező papságot, hogy az erre legalkalmasabbnak mutakozó módon, tehát a szószékről adandó felvilágosítással, amelynek keretében a halott iránt való kegyeletos megemlékezések sokkal keresztényibb módját, az imádságnak és a szentmise hallgatásának eszközét szorgalmazni módjuk legyen, igyekezenek odahatni, hogy a sírok kivilágítása a már említett hazafias szent célra való tekintettel ez alkalommal lehetőleg mellőztessék, vagy legalább is nagy mértékben megszorítottassék. Célszerű lesz egyidejűleg a hívek tudomására hozni azt is, hogy az oltárokon alkalmazott gyertyák mennyiségének redukálását ugyanezen hazafias cél érdekében rendelte el főhatóságom.”

(*Sajó-Vidék*, 1916. 10. 26., 2.)

“MINDENSZENTEK NAPJÁN a határátlépések tekintetében ezen éven is fennállnak – ugyanazok a rendelkezések, mint az elmúlt esztendőben. Csak igen indokolt esetben ad ki a hatóság határátlépést. – A temetőkben a sírokat kivilágítani tilos. A temetőkben csak este 5 óráig szabad tartózkodni. – Esetleges légiriadó

esetében a temetőket ki kell üríteni. A törvényes rendelkezéseket mindenki tartsa be ezen kegyeleti ünnepségen is.”

(Sajó-Vidék, 1943. 10. 30. 3.)

E rendeletek közül csak a második világháborúval kapcsolatban emlékeznek halványan adatközlőim némelyikre, de arra nem, hogy a faluban mennyire tartották magukat ezekhez:

Halotam, hogy vót ilyen rendelet, de azt nem tudom, hogy a faluba hogy is lehet ez akkor, hogy it gyütotunk-e akkor gyertyát vagy nem. Úgy tudoam, azért nem vót szabad gyútani, hogy a repülők ne lásák meg, hogy hol vannak lakot helyek.

A háború idejébe vót olyan rendelet, hogy nem szabad gyertyát égetni mindszentkor. Mer akkor gyötek a repülők és láták vóna a világoságot, azért nem vót szabad gyútani.

Halloween. Az 1990-es évek vége felé október 31-én egy új keletű szokás jelent meg a falu egyik utcájában, az *Új kolónián*, az *Újsoron* lakó gyerekek körében. Az Amerikában és Nyugat-Európában közismert *Halloween* utánzásáról van szó. A kelta/ír eredetű, hozzánk azonban vélhetően Amerikából érkező szokás a boszorkányok és tündérek ünnepének számít. Ilyenkor a gyerekek különböző jelmezekbe öltözve járkák az utcákat, a házakba bekopogva ajándékokat (pl. édességet) kérnek, s többől lámpásokat készítenek. Egy ír legenda a töklámpások készítésének hagyományát a következőképpen magyarázza: Egy gyakran részegeskedő férfit el akart vinni az ördög a pokolba. Mielőtt azonban elvitte volna, a nagyívó Jack arra kérte őt, hogy igyanak még egyet utoljára. Mivel már nem volt pénze, az ördög változott át pénzzé, hogy az elfogyasztott italt kifizethessék. Jack ekkor az erszényébe tette az ördögöt és csak azzal a feltétellel engedte ki, ha lemond a lelkéről. Amikor Jack meghalt a mennyben nem fogadták be bűnös élete miatt, de a pokolba se engedték be, mivel az ördög is tartotta a szavát. Jack így a menny és a pokol között volt kénytelen bolyongani, de hogy lásson a sötétben, megkérte az ördögöt, adjon neki parazsat, hogy világítani tudjon. A parazsat egy répába tette, amelynek belsejét előzőleg kifaragta és lyukakat is vágott az oldalán. Ezzel a lámpással bolyong Jack azóta is a sötétben. A *Halloween* szokásának a kelta eredetű hagyománynak tulajdonítják, de olyan vélemények is vannak, hogy keresztény eredetű szokásról van szó, amely eredendően a halottak napjához kötődik.

A töklámpás készítése ősszel ismert volt Rudnán is a gyerekek körében, de a fentebb bemutatott formában korábban nem gyakorolták. E mostani új keletű rudnai *Halloween* egy kicsit más formában jelenik meg, mint az Amerikában és az utóbbi évtizedekben Nyugat-Európában is elterjedt szokás. Itt négy gyerek (két testvérpár) öltözik jelmezbe, aminek az a lényege, hogy félelmetes legyen, s ne lehessen felismerni őket. Az öltözőkük papírból készül, arcukat pedig teljesen elfedi a szintén saját készítésű maszk, amelyhez fonalakból, illetve papírdarabból műhajat is készítenek. A kezükben tököt visznek, amelyen előzőleg ki-

vágják a két szemet, száját, valamint orrot és égő gyertyát tesznek bele. A közösségekben máshol nem öltöznek fel ilyenkor a gyerekek, csak a falunak ebben az utcájában. Ők ezt a szokást inkább a halottakhoz, a boszorkányokhoz kapcsolják. Mivel a szatellit antennának köszönhetően az 1989-es rendszerváltást követően most már nézhetőek a műholdas adások, ezek a gyerekek az egyik német adó műsorából szereztek tudomást a *Halloween* szokásáról. Megtetszett nekik, tehát azóta minden évben, mindenszentek napja előtt jelmezbe öltözve ijesztgetik az arra járókat. Hogy ez a szokás vajon meghonosodik-e majd a közeli vagy távolabbi jövőben az egész faluban, előre nem tudni. Mindenesetre a rudnai *Halloween* nagyon jó példa arra, hogyan terjednek az új keletű szokások aránylag rövid idő alatt a televízió képernyőjén keresztül.

21. Halloween-re készülő testvérpár (L. Juhász Ilona felv., 2000)

2.11.4. Karácsony, szilveszter

Karácsonykor – elsősorban a katolikusok – gyertyát szoktak otthon gyújtani, valamint imádkozni is szoktak az elhunytak lelki üdvéért. Mivel sokan úgy tartják, hogy a halott karácsonykor hazajár, sok helyen az elhunyt családtag részére is terítenek, sőt volt olyan, aki ételt is rakott a tányérjára és italt is öntött számára, ugyanúgy, mint az élőknek. Ez a szokás nem csupán a katolikusok körében

ismert és él mind a mai napig, hanem más vallásúaknál is. Karácsony *viliáján* (vigiliáján) a század második felében még csak elvétve fordult elő – elsősorban katolikusoknál –, hogy valaki kiment a temetőre a hozzátartozó sírjához és karácsonyfát vitt, gyertyát gyújtott. Ez a szokás a nyolcvanas években kezdett elterjedni és a kilencvenes évek második felétől teljesen meghonosodott. Egyesek kisebb karácsonyfát helyeznek a sírra (vagy kivágott fát, vagy pedig kis műfenyőt). Sokan fenyőgallyakat tesznek vázába, vagy pedig beszúróják a földbe. A fákat és gallyakat is fel szokták díszíteni, mégpedig hasonlóan, mint az otthoni karácsonyfát, s arra is van példa, hogy még szaloncukrot, vagy gömböket és különféle díszeket, aranyfüstöt stb. is tesznek rá. Némelyek ikebana-szerű karácsonyi díszet visznek a sírra, amelyen gyertya is van és azt gyújtják meg. Sokan külön gyújtanak gyertyát, de főleg mécsest. Vannak olyanok is, akik nem visznek semmit a sírra, hanem csak gyertyát vagy pedig mécsest gyújtanak. Az utóbbi néhány évben már hasonlóan ki van világítva ilyenkor a temető, mint mindenszentek alkalmával. A falu lakosainak egy része eleinte idegenkedett ettől a szokástól, sőt meg is szolták azokat, akik kijártak. Ezek közül azonban ma már legtöbbször szintén kimennek a temetőre és ugyanúgy visznek a sírra fát, vagy fenyőgallyat, mint azok, akiket néhány éve még megszoltak. Ha esetleg fenyőt nem is visznek, gyertyát vagy mécsest mindenképpen gyújtanak hozzátartozójuk sírján.

22. Feldíszített karácsonyfa a síron 2000 karácsonyán (Juhász Éva felv.)

Egyik idősebb adatközlőm, aki eleinte kis karácsonyfát hordott férje sírjára, ma már e helyett fenyőgallyat tesz a sírra. Ezt akár a természetvédelem egyik szép példájának is tekinthetjük:

Karácsonykor én is raktam karácsonyfát a síra, de most már nem hordok. Csak gallyat töretek le a nagy fáról, mer sajnálom kívágni a kis fácskát, azt mondom, hogy talán bünt követek el azal, hogy kívágom. Kis élő fácskát nem akarom már kívágni. Most is tetem fére fenyőgallyat... Díszeket is teszek a galyra, meg gyertyát is gyútok, vagy mécsest. Olyankor csak egy, vagy két mécsset gyújtunk, nem úgy mind mindszentkor. Karácsony viliáján igen sokan gyönek a temetőre. De csak egy pár éve. Csak azután, hogy a mi uraink meghaltak. Az én uram igen szerete a karácsonyfát. Ő mindig úgy hozta a karácsonyfát, ő is díszítete nálunk. Ő mindég rakot vagy 12 piros almát a fára. Az olyan szép vót. Mindenki, aki elgyöt, mindenkinek tecet. Ezér oszt eleinte karácsonyfát hortam neki, mer ő igen szere te díszíteni is, meg minden, de oszt most már mondom, sajnálom kívágni a kis karácsonyfát, most már gallyat hordok.

Hasonlóan cselekszenek a reformátusok is:

Karácsonykor olyan kis karácsonyfát szoktunk felvini a temetőre a Gabi sírjára, szépek feldíszítem. Amikor meg karácsony este van, ugyanúgy megterítünk, mint ha ő is it lene. Kiszedem neki a tányírba a levest, kiöntöm a pájinkát, ugyanúgy, mind magunknak. Regelig úgy hagyom. Mintha ő is köztünk vóna.

2.11.5. Egyéb alkalmak

Egy 1989-ben tragikus körülmények között elhunyt fiatalember tagja volt a helyi futballcsapatnak. Halála után minden évben a kupamérkőzések megkezdése előtt, pontosabban a legelső mérkőzés napján a futballcsapat tagjai kimentek az elhunyt sírjához és koszorút, vagy virágot vittek rá. Ez mindaddig így volt, amíg az edző személye meg nem változott. Az elhunyt szülei és hozzátartozói is ott szoktak lenni ilyenkor a sírnál. Az elhunyt édesapja emlékezett a futballisták e szokására:

Amikor pohármérkőzést jácotak a fotbalisták, mindig szoktak kijárni előte, amíg meg nem kezdődik a mérkőzés, a fotbalcsapat fel szokot gyöni, oszt szoktak felhozni virágot vagy koszorút magokal. A temetésen is fotbalisták viték a koporsót, ők hozták ki a halotasházból és koszorút is csinaltatak. Akor Kurián Imi vót a tréner meg a vezető is. Most már egy ideje nem járnak.

2.12. Lélekhit

A megkérdezettek rendkívül erősen hisznek a túlvilági életben, s ezzel többé-kevésbé összefüggésben abban is, hogy a halott lelke időnként (különféle okokból) hazalátogathat. Ezt beszélgetőpartnereim számos élményelbeszéléssel, hiedelemmondával is alátámasztották.

23. *Fiatalon elhunyt férj (Kerekes Gábor) koporsója, előtte a helyi futballcsapat tagjai (Archív felv., 1989)*

24. *A futballcsapat tagjai Kerekes Gábor sírja mellett a kupamérkőzés megkezdése előtt (Archív felv., 1990)*

Úgy tartják, hogy a halott lelke mindaddig a házban kering, amíg el nem temetik:

Amíg a halotat el nem temetik adig a lélek csak ot forog a házba.

A faluban még ma is él a hiedelem, hogy amíg a halott nincs eltemetve, elmegy a hozzátartozókhoz elbúcsúzni. Ilyenkor szólni is szokott hozzájuk, azonban ezt más nem hallja, csupán az, akihez szól. Egyik fiatal, római katolikus adatközlőm elmondása szerint a közelmúltban a nagymama – akivel haláláig együtt laktak – még elment hozzájuk éjjel elbúcsúzni, mielőtt eltemették volna.

A szekrény melet vót a kiságy, aba feküt [Az adatközlő kisfia – L.J.I. megj.] Csak úgy magamtól ébretem fel, nem a csörgőórára, hanem úgy magamtól. Akor látom, hogy ott van az arca melet egy kéz, úgy nézet ki, mint egy kivilágítot, olyan átlátszó kéz és mintha simogata vóna az arcukat. Jöt elbúcsúzni a gyerekektől. Akkor én megugrotam, megijetem, odaugrotam ..-hoz, hogy nézd, mi lehet ez. Ő monta, hogy ne ijedj meg, ne ijedj meg, nagymama van itthon. De tudod, hogy van, hogy ne ijedj meg... Monta ..., hogy ne ijedj meg, hagyd elbúcsúzni őt a gyerekektől. No és akkor eltűnt az a fény, azután gyújtotam meg a lámpát és mentem ...-t felköteni, mer be akartam neki adni az orvóságot. És ... nem kelt, én meg montam neki, hogy kej már fel, mer anyira meg vótam ijedve, hogy kej már fel, mer kapsz egy pofot.. Ere a pofonra úgy bevágódott az ajtó az ebédlőbe, hogy én aba a momentumba beugrotam az ágyba, én úgy megijetem, hogy nem bírtam magammal. És akkor másik este, még akkor se vót eltemetve, ara ébredtem fel, hogy amikor fordultam vóna meg az ágyamba, úgy éreztem, mintha feküdne valaki meletem, ot éreztem hoszába, mintha tőlem is akart vóna győni elbúcsúzni, meg-simogatni. Én olyat ugrotam, én úgy megijetem tőle! Mondom ...-nak: it van nagymama. Ő meg monta, hogy ne féj, csak ne féj tőle, jaj, én úgy féltem. Akor halotam, hogy a botal jár, kiment a szobájába oszt monta, olyan érdekes hangon, hogy ..., Mondom ...-nak: nagymama kiabál. De ő nem halota, csak én. Azt mongyák, hogy csak az halja, akit híjnak.

2.12.1. Hazajáró halott

A hiedelem szerint a temetés után gyakran haza szokott látogatni a halott. Ezek a hazajáró lelkek általában olyan személyek, akik tragikus hirtelenséggel, vagy fiatalon haltak meg. Haza szoktak járni továbbá azok a halottak is, akiknek kifelejtettek valamit a koporsójából, vagy szándékosan nem tettek be: Azt mongyák, hogy azér jár visza a halot, mer valamit nem kapot meg. Azt a hazajáró halottat szokták legtöbbször mások is látni, akiknek halálát valamilyen titok lengi körül, életében nem derül ki, hogy milyen körülmények között halt meg, esetleg ki volt a gyilkosa:

Úgy mongyák, hogy oszt tíz évre rá megnyugszik a halot, oszt már nem gyön többet.

A hazajáró halottal kapcsolatban számos hiedelemtörténetet, illetve élményelbeszélést sikerült följegyezni, lényegében a falu minden nemzetisége, vallása, sőt generációja köréből. Az alábbiakban ezekből nézzünk egy csokorra valót:

Amikor ... meghalt, én kívántam, hogy megjelenjen, nem-e üzen valamit. Mer mongyák, hogy sokaknak megjelent, oszt nem tuták, hogy álmoták, vagy tényleg a halot jelent meg. Még anyutól is halotam, hogy nagyapám meg nagyanyám meg-jelent előtte. Oszt hogy álom vót, vagy valóban, nem tudom. Ahogy én ezt halotam hol it, hol ot valakitől, hát én is úgy montam, hogy ez a Feri úgy halt meg hirtelen, nem-e mondot vóna valamit nekem.

Mentem be a fürdőszobába, oszt úgy el vótam gondolkozva, oszt ahogy felnéztem, hát az ablakba ...t látam, úgy, mind mikor meg vót halva, oszt be vót csukva a szeme és egy pilanatra látam. De olyan érdekes érzés vót. Úgy megborzonek, oszt ahogy megint odanéztem már nem látam.

Elgyöt vissza az apja. Oszt ... [az adatközlő lánya – L.J.I. megj.] felébredt. Mer mint ha valami hideg végigment vóna rajta. Oszt ő felébredt, oszt ahogy felnézett, az ajtónál vót egy szekrény, oszt azon könyökölt az apja, úgy nézte végig a családot. De mikor megszületet a lánya, akkor ahogy felébredt, megint látta az apját, ahogy ot ál a kiságy melet, oszt nézi a gyereket. Nem is akarta nekem mondani, csak később monta el, hogy ne féjek. De én montam, hogy én nem félek, nincs mitől félni, meg oszt én is látam.

...néivel történt. Már ő is meghalt. Úgy mesélte, hogy ment ki écaka a vécére. Oszt ahogy ment ki, mesélte hogy "kitaposok az ajtón, egy olyan kerek fényes élembe gyöt. Oszt csak néztem, hogy mi lehet ez. Oszt mentem hátra, oszt az meg ment előtem. Oszt az jutot eszembe: Lívike [az unokája – L.J.I. megj.], csak nem te vagy? Te vagy it? Oszt úgy ált meletem. Amikor oszt gyütem vissza, gyöt vissza velem. Oszt amikor bezártam az ajtót, oszt utána vissza kinéztem, már nem vót ot. Az Lívike vót, akarki mit mond, ő gyüt el, azt monta. Olyan kerek lapos, fényes vót" – azt monta.

Ecer meg látta ... az unokám, hogy valaki begyöt az udvarba écaka. Aszonygya ..., gyere, én az egyik ódáról, te meg a másikról, megfogjuk őt. Hát aszt mongya, gyövünk, oszt senki. Csak egy árnyékot látak, oszt eltűnt. Azt mongya ...-nak: Ez ... vót. És tavaly... látta, gyöt haza a diszkóból, gyöt be az udvaron, oszt a lépcsőn olyan testes, mint ..., ment vóna be a lakásba. Oszt mongya ...: Én meg oszt megálok, oszt néztem, hogy ki lehet ez. Megyek odáb, hát szépen, mintha átugrota vóna a lépcsőt, oszt elment.

Vót olyan szép kiskutyánk, mind a róka, oszt vót neki egy labdája, ami már ki vót pukasztva, oszt a kutya mindig azal jácot. Oszt azután, mikor a fiunk meghalt, gyöttem hátulról, oszt látom, hogy a labda szépen repül ide a lépcsőre oszt megált. Mer ... igen szeretet futbalozni. Mondom: gyötél futbalozni édes fiam. De ez fényes napal történt. Én úgy halotam, hogy ilyen dolgok olyanokkal szoktak történni, akik tragikusan halnak meg.

A menyem mesélte, hogy amikor készítése Mikuláskor a csomagokat, oszt halota, hogy mind amikor csomagoják ki a papírt, úgy susogot valami. Oszt csak halgatott, meg halgatott, oszt csak susogot, meg susogot az a valami. Oszt monta, hogy "...[az adatközlő fia. L.J.I. megj.], ne ijessges, mer tudod, hogy én félek." Oszt akkor abamarat a susogás. Mer ... szokta őtet ijesztgetni, oszt szokta neki azelőt is mondani, hogy, hogy ne ijessgese őt.
(...)

Másnap este fent a hálóba alutak, a fiam, meg a menyem. Oszt lent ara a hoszú ebédlőasztalra, mintha valaki egy nagy bakóval [kalapáccsal – L.J.I. megj.] ráütöt vóna. Oszt ... a menyem monta ...-nak [a férjének], hogy "halod?" Halom aszonygya, gyöt

Én nem is akartam senkinek mondani, mer ültem a rekaméron, oszt sarkig kinyílt az ajtó, oszt gyöt Katóka, aba a szép kosztümjébe. De az egész mindenség ki vót világítva. Ki is mentem, hogy mi van, égnek a vilanyok, hogy olyan világosság van? Hát ahogy kimentem, látom, hogy ő ált otan, oszt körülöte vót az a nagy világosság. Én kiabáltam, hogy Katókám, aranyos Katókám gyere ide! De ő nem szólt semit, oszt ecer csak eltűnt. De semilyen menést nem halotam, hogy kiment vóna, csak eltűnt, egy szót se szólt.

Amikor ... bácsi meghalt, a felesége beszélte, hogy állandóan ropogot a szekrény. Megnézték a szekrényt, oszt tanáltak egy üveg pájinkát. Oszt amikor kivették a pájinkát, utána a recsegés megszűnt.

Amikor ... [az adatközlő lánya, akinek a férje hunyt el- L.J.I. meg.] felkelt, mindig megkérdeztem tőle, hogy hogy mit álmostal? Oszt ecer monta, hogy sokszor álmodot vele, de nem jelent meg neki. De sokszor érezte, mintha őt let vóna melete. Monta is hogy ha it vagy, akkor adj valamilyen jelet. Oszt hogy álítólag kopogot is neki. Hogy oszt ez igaz vót, vagy csak képzelte, azt nem tudom, de így mesélte.

Az egyik koléganőm mesélte, hogy minden écaka halota, hogy járt haza a férje, oszt ő kiment a temetőbe oszt megbeszélte vele, hogy ha már meghalt, akkor nyugogyon, ne járjon vissza, hagyon a családnak békét. Oszt azután már nem járt vissza.

Nagyapának meghalt valaki Kőrösbe, oszt nagymama ara ébredt fel, hogy nagy-apa ül az ágyba oszt csak jajgat, hogy: jaj, jaj.... Jajgatot. Ő ült az ágyba, de nem mert kommunikálni, nagymama hiába kérdezte, hogy mi baja, mer valaki a nagyújával játszott a lábán, csavargata, vagy mit csinált. Hogy a testvére halt meg akkor. Azal a testvérével nem vót valami jó viszonyba.

Anyukám is láta apukámat, meg hogy a spajzba vót, meg hogy mintha meghúztá vóna a szoknyáját.

... nézte egyedül a tévét, én már alutam. Azt mongya, az előszobaajtó rendesen csukódot és halota a lépteket befele a szobába. Oszt utána ugyanúgy ki, meg az ajtó is megint csukódot.

Én már többször halotam, hogy amikor meghalt valaki a családból, hogy végigment a szobán az ablakig. Amikor anyukám meghalt, eltemetük, rá vagy harmadnapra vót ez. Tudom, ébren vótam, a fél ódalam tisztára el vót nyomva, de megmozdulni meg megszólalni nem tutam. Oszt amikor ez elmúlt, a léptek elmentek az ablakhoz, én meggyűtotam a vilanyt, akkor már tutam szólni, meg mozdulni is.

Az anyósom emlegete mindig, hogy az ő anyának meghalt anya, apja, neki már senkije se vót, csak a mostohaapja. Mikor nagylány vót, akkor nem gyűtotak min-

dig gyertyát, ha világosab vót este. Gyönyörű hódvilágos este vót, oszt ő készült a farsangi bálba. Hát ahogy fészülködöt, úgy ment el az anya az ablakok alatt. Oszt ő szalát az ablakhoz, oszt hítja, hogy édesanyám, édesanyám, gyöjñ be! De eltűnt, már nem láta... Amikor kinyitá az ablakot, már eltűnt.

Egyik rekenyeújfalusi származású, evangélikus szlovák adatközlőm nagyapja gyilkosság áldozata lett. Az emberek tudták is, ki volt a tettes, azonban bizonyíték hiányában nem vonhatták felelősségre. A meggyilkolt személy többgyerekes családapája volt. Halála után évekig rendszeresen hazajárt. A családtagjain kívül más falubeliek is sokszor látták őt. A fiát gyakran kutya alakjában kísérte:

Nekem az mindig hihetetlen vót, nagyapámat it ölték meg Rudnán, a "Te kerületen" 1930-ba. Azt mindenki tugya. Tuta mindenki, hogy ki ölte meg, de nem lehetet bebizonyítani. Hát az úgy vót, hogy a nagyapámat megölték egy magdolnai napon. Vót valahol a mostani Varga-dombon, oszt gyüt haza. Oszt aki fejbevágta őt a fejszével, elment a Magdolnára, oszt ivot, mindenkinek fizetet, hogy lásák, hogy őt ot vót. Ahogy oszt eltemeték nagyapámat, ő 13 évig járt minden nap haza. Akik jártak faér, mindenki láta őtet a halála után. Oszt úgy kísérte apámat, ha mentek. Úgy jártak a tehenekel, meg mi, meg sokszor écakára is fel kelet maradni. Oszt azt monta apám, hogy mindig ot vót melete egy nagy kutya, mindig kísérte. Tizenhárom évig járt visza. Mindig lerakta a tányérokat, az edényeket, oszt mindig így ment. Ki is akarták őt ásni. Oszt ahol vót egy láda is az ágynál, amibe lisztet, kenyeret, meg mit tartotak. Oszt mintha valaki monta vóna, hogy most, oszt csőrent az üveg, oszt gyüt is. Oszt ot vót meletek az ágyba. Oszt sokszor nagyanyám is monta, hogy többször érezte, hogy megfeküte őt. Oszt hogy keletet mondani, hogy meny el, ne csinald. Mindig haloták. De láták is őt sokszor, legtöbbször így este. Töben monták a faluba, hogy láták őt a folyosón. Azt mongyák, hogy azért járt visza, mer nem nyugodot, hogy a bűnöst nem bünteték meg. Utána oszt ki akarták őt ásni, de oszt ment a pap, végigszentelte a lakást, meg mindent, oszt valami kalapot találták, oszt akor azt a kalapot beásták, oszt a pap meg megszentelte, hogy ne járjon töbet, mer a gyerekek meg féltek. Már mindig felkeltek, mikor tuták, hogy gyön. A kocikon vót egy olyan fazék, oszt azon is ült. Nagyanyám mindig monta, hogy már úgy megszokták, hogy 13 évig ezt csinálta. Oszt ahogy a kalapot beásták, utána oszt nem gyöt... A gyilkos az gazdag család vót, oszt nem lehetet semit csinálni. Oszt az a Gonosz szenvedet a testvére bűneér, akit oszt megöltek a németek ot van a pomníkja [= emlékműve] is. Úgy monták, hogy a testvérenek keletet bűnhődni az ő bűneér.

Adatközlőim két olyan esetre emlékeznek, amelyek szellemjárással kapcsolatosak és két környékbeli faluban, a szomszédos Kőrösben és a Csermosnya-völgyi Lucskán történtek. Ezeken a településeken bizonyos házakban éjjelenként a tányérok maguktól repültek, vagy pedig forogtak, egy részük az asztal és a székek lába alatt volt, s ott pörgött stb. Mindkét helyre a rendőrség emberei is kimentek, azonban ők sem tudták megállapítani, mi okozta ezt a szokatlan jelenséget. A kőrösi eset a negyvenes években történt, a lucskai pedig valamivel később, az ötvenes évek vége felé.

A kőrösi jelenség egy fiatal házasember megrontásához, váratlan és megmagyarázhatatlan betegségéhez is kötődött, amely halállal végződött. Azt tartják, hogy a fiatal férjet megrontották, azért nem tudták meggyógyítani az orvosok, hiába vitték kórházba (a kérdésről már szoltam részletesebben *A rontás következtében elhunyt személyek* c. alfejezetben: 2.3.5.). Az eset a környéken abban az időben nagy visszhangot váltott ki, s mivel a rudnaiakat szoros kapcsolat fűzte Kőröshöz, szinte mindenki tudomást szerzett róla. Idősebb adatközlőim máig emlékeznek rá. A megmagyarázhatatlan jelenségek a fiatalember halálát követően jelentkeztek a házban, ahol lakott. Ehhez hasonló eset történt a közeli Csermosnya-völgyi Lucskán is, de arról nem tudnak, hogy valamilyen konkrét haláleset előzte volna meg a jelenséget. Egy lucskai újságíró, Korcsmáros László a Rozsnyón megjelenő *Krajcár* című lapban többek közt ezt a jelenséget is részletesen leírja egy akkori szemtanú elbeszélése alapján. Az írás e részét az alábbiakban én is közreadom, mivel – ahogy azt adatközlőim is elmondták – az ebben leírt események szinte ugyanígy játszódtak le Kőrösben is:

“Találkozott már kísértetekkel? Üzenet egy másik világból.

(...) A lucskai szellemház

Máig emlékezetes maradt az az eset, amely Lucskán történt az ötvenes évek végén. Egy fiatal pár lakta házikóban (...) egy éjszaka 'megjelent a szellem', amely heteken át rettegésben tartotta a ház népét. A jelenéseknek mindenki tanúja lehetett (és volt), akik félelmüket legyőzve esténként ellátogattak a rejtélyes házba. Az alábbiakban egy szemtanú elbeszélése alapján adjuk közre az ESETET:

A szellem csak a késő éjszakai órákban adott jelt magáról. Azon a bizonyos napon is vagy egy tucatnyian váraakoztak a ház konyhájában és szobájában, amikor egyszer csak hideg fuvalatot éreztünk, majd elszabadult a pokol: a szekrényajtók kivágódtak, a benne lévő tányérokat, edényeket, evőeszközöket közénk szórta egy láthatatlan erő. Csak úgy röpködtek, brüngtek a levegőben, de csudamód az ütközések, csapódások ellenére sem sérültek meg. Legfeljebb az vágódott hanyatt közülünk, akit eltalált valamelyik tárgy. Aztán a falon lévő képek következtek, leperdültek a falról és nekivágódtak az ajtónak, de furamód azokon sem tört össze az üveg. Az ablakpárkányon lévő virágcserepek pedig olyan pörgésbe kezdtek, mintha ventilátorok lennének. Az asztalon lévő vekkeróra a sifon mögött kötött ki. Egyik bábéskodó társamat egy imakönyv találta fejen, a másikat pedig egy ruhakefe készített menekülésre. A komódon lévő (egymásba rakott) porcelántányérok a plafonig emelkedtek, majd egyenként zuhantak bele az alattuk lévőkhöz. Kár ezekben sem keletkezett. Ekkor beállított egy 'hivatalos' ember, előrántotta a pisztolyát, hogy ő majd rendreutasítja (lelővi) ezt az ilyen-olyan szellemet, de ...az remegtette meg őt... Aztán néhány nap múlva jött egy spiritiszta, aki visszacsinálta az egészet. A lakók elmenekültek, és a sorsára hagyott ház az enyészet martaléka lett.”

(*Krajcár* 1992. 7. 1., 12)

A karácsonykor visszajáró halott. Adatközlőim nagyobb része úgy tudja, hogy karácsonykor és haláluk évfordulóján a halottak haza szoktak látogatni. Ilyenkor a hozzátartozók különböző dolgokat észlelnek, azt mondják, hogy *olyankor olyan más a levegő* a szobában, a házban. Karácsonykor sok háznál meg szoktak te-

riteni az elhunyt családtagnak az asztalnál, legtöbbször azon a helyen, ahol halála előtt is ülni szokott. A tányérjára többen ételt is tettek, amit otthagytak éjszakára, s csak reggel rakták el:

Meg nem csak akkor [a torok alkalmával – L.J.I. megj.], de karácsony estéjén is mindenből egy csöpet szetek a kistányéra, hogy az azé a hozzátartozóé, aki már meghalt.

Ez a szokás lényegében a mai napig él a faluban, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül. Van, aki csak a halált követő első karácsonykor, illetve az elhalálozás első évfordulóján terít meg. Egy katolikus adatközlőm a férje halálát követő első karácsonykor terített meg, és egy másik, szintén katolikus informátorom konkrét példát is felhozott:

Első karácsonykor én tetem eszcajgot amikor az uram meghalt. Neki is odatetük az asztalra a tányírt, hogy it legyen köztünk. (...) néni is emlegete, hogy ők is tetek, amikor (...) bácsi meghalt, az apja. Meg monták, hogy akkor történt is valami a tányíral, hogy valamilyen jelet adott. Hát hogy monták is, hogy it van apu.

Rekenyeújfalusi származású, evangélikus szlovák adatközlőm is hasonlóan emlékszik:

Halotam, hogy karácsonykor szoktak kirakni ételt, meg a halotnak is megterítenek, oszt szokták mondani, hogy haloták, ahogy szürcsöli az ételt. De ahoz mérésznek kel leni, mer az igen rossz érzés lehet.

A fiatal házaspárral és unokáival életében együtt lakó elhunyt nagymama minden karácsonykor hazamegy, a hozzátartozók ilyenkor mindig tapasztalnak valamilyen furcsa dolgot, ahogy arról egyik fiatal, római katolikus adatközlőm beszámolt:

Nagymamama oszt visszajött karácsonykor is, it ültünk az egészen, még apu is it vót. Mindig észreveszük, hogy karácsonykor más a levegő, olyan szelőt érzek magam körül, mintha lene it valaki. Elkísírtük aput, oszt ahogy viszagyütünk, leültünk, oszt akkor, mintha kinyílt volna az ajtó, huzat vót. Mondom is a gyerekeknek, nézétek meg, mintha kinyílt volna az ajtó, mintha huzat lene. Ők nem mertek ki-meni. Oszt utána montam ..., hogy hozal nekem vizet. Kiment, oszt akkor győt vissza oszt mongya, hogy anyu, hát nyitva vót a konyhaajtó. Pedig mink bezártuk. Szóval it vót és elment. Győt megnézni, hogy örülnek a gyerekek a karácsonyfának, oszt elment. Karácsonykor nálunk úgy vót mindig, míg élt, hogy ő jöt be először a karácsonyfához a gyerekek a szobába. Azóta is karácsonykor én mindig észreveszem, mintha it lene, én se hitem volna másnak.

2.12.2. A halott etetése, kiengesztelése

A halott sokszor amiatt jár vissza, mert kifelejtettek valamit a koporsóból, amit nagyon szeretett volna, ha betesznek mellé. Ezért mindaddig visszajár, amíg

meg nem kapja, be nem ássák a sírjába. Először Barabás Jenő 1955-ös gyűjtéséből lássunk erre egy példát:

Mikor az első uram meghalt, egész kenyér volt az asztalon megkezdve, égett a lámpa, ahogy fekszünk az ágyba, háromszor roppant az ágy. Ez másnap történt, ahogy el volt temetve. Pedig nem is itt feküdt, mert vizes volt a mi lakásunk. Imakönyvet és kenyeret néhány hétig az asztalon hagytuk és a lámpa is égett. A második férjemet mikor eltemetük, visszajött a temetés után. A fiam kérdezte, nem maradt-e itt valami apától, mert éjszaka a polcra az én tárcám leesett pedig macska sem volt itt. A cigarettatárcája itthon maradt s másnap elvittük és beástuk a sírba a feje mellé. Kaucsuk tárcá volt.

A hiedelem a mai napig él, amit – nemre, korra, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül – számtalan adatközlőm élményelbeszélése is megerősít:

Halotam, hogy egy halot azért járt mindig visza zörögni, mert a pénztárcáját akarta. Amikor bekaparták neki a sírba, már nem gyöt többet. Mindig lerakta az edényeket a konyhába a pőcről, oszt utána meg viszarakta. Mindig így zörgöt, amíg nem kapta meg, amit akart. Oszt akkor megnyugodot.

A kerülő bácsinak vót egy testvére, Jutka néninek híjták, az öreglány vót, nem ment férhez. No oszt mikor meghalt, oszt eltemeték, mindig járt visza, mindig zörgöt az ablakon. Gondolkoztak azon, hogy mér zörög mindég. Hát oszt rágyötek, hogy azér, mer kiveték a fülbevalóját. Hát fogták a fülbevalót, becsomagolták egy papírba, oszt kitéték az ablakba. Reggelre már nem vót ot a fülbevaló, elvite. Nem is ment oszt többet zörögni az ablakra.

Beszéltek olyat, hogy elfelejtetek beteni valamit, oszt viszagyüt érte. Nem régen halotam valakit beszélni róla, hogy, elfelejtetek beteni valamit, oszt mindig nyugtalankotak, meg zörgést halotak. Azt nem tudom, hogy láták-e, meg már nem tudom, ki monta nekem, csak monták, hogy azér nem nyugodot, mer valamit elfelejtetek neki beteni. Akoriba még földbe temetkeztek – nem vót ez a beton, mer ez régebben történt. Hát elviték neki, oszt beásták a sírba, oszt utána csendbe vót.

Beszélgetőpartnereim arra is tudtak példát, amikor egy újabb halott koporsójába téve küldték el egy, rendszeresen hazajáró régebbinek valamelyik ittfelajított kedves tárgyát. Egyik idősebb, **evangélikus** adatközlőm édesapjának koporsójába 1950-ben egy falubeli **katolikus** vallású család tette be a korábban elhunyt hozzátartozójuk szemüvegét, mert mindig járt vissza kopogni, zörögni:

Amikor az én apám meghalt, oszt akkoriba a faluból Franciska Lajos bácsi járt haza kopogni, oszt amikor apám meghalt, hozták a szemüvegét ide a koporsóba beteni, oszt utána már többet nem járt oda kopogni, mer így megkapta, amit akart.

Barabás Jenő rudnai kutatásai során 1955-ben feljegyzett egy esetet, amikor az adatközlő egy körtvélyesi tudós emberhez fordult segítségért, ugyanis az Amerikába kivándorolt és ott elhunyt testvére járt mindig vissza éjszakánként és el akarta őt vinni magával a másvilágra:

Éjszaka egyszer besurrant valaki a házunkba s végigsimított engem egy alak. Körtvélyesen volt egy tudós, az azt mondta, hogy meghalt az egyik fia anyámnak Amerikában, az igen szeretett engem s el akart vinni. A tudós megmondta, hogy mit lehet csinálni. Egy tűt el kell törni, egyik felével forgácsból csinált keresztalakot a küszöb egyik felére tűzött, a másikkal meg a másik felére s úgy a rontó nem tud bejönni. Még azt is megmondta, hogy Mihálynak hívták a testvéremet.

2.12.3. Halottlátók, jósök

Ha valaki tragikus hirtelenséggel, vagy pedig tisztázatlan körülmények között hunyt el, a hozzátartozók – nemzetiségre és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül – jóshoz, halottlátóhoz fordultak, hogy választ kapjanak az elhunyttal kapcsolatos kérdéseikre. Az első és második világháború idején, s utána is sokan felkeresték a környékbeli jóst vagy halottlátót, hogy megtudják, él-e hozzátartozójuk, vagy pedig elesett a háborúban. A faluból leggyakrabban a gömörhorkai jósnőhöz, Czékusnéhoz jártak, akit kártyás aszonyként emlegettek.

Olyankor mentek csak a jósnőhöz, ha a hozzátartozónak titok vót a halála körül. Ha nem tuták, mi is történhetet. Vagy a katonáknál, hogy mi let a katonákal, meghaltak-e a fronton. A front után sokan mentek a horkai aszonyhoz.

Gömörhorkára jártak Rudnáról is, legtöbbször jósoltni, de azt mongyák, hogy a halotal is tudot beszélni. Cékusnénak hívták.

Amikor még jányok vótunk, elmentünk (...) nénivel vonatal Horkára a jóshőhöz, vártuk, hogy mit fog mondani. Oszt azt is monta, hogy, tragikusan halt meg apám, meg hogy fiatalon. Oszt úgy is vót, ahogy monta. Amikor faér vótak, akkor megugrot a ló, a fa megcsúszot, oszt leeset, oszt széthasat a feje.

Akik nem kaptak választ kérdéseikre a gömörhorkai jósnőtől, a putnoki halottlátóhoz fordultak (vö. Czövek 1987, 81-94). Egy tragikus körülmények között elhunyt evangélikus magyar fiatalember özvegye és anyósa is elment az 1929-ben született putnoki halottlátóhoz, a putnoki jósnőhöz, Keleti Józsefné Vécsey Jolánhoz:

Oszt ajánloták nekünk a putnoki jósnőt, mer vótunk mink a kártyás aszonynál is Horkán. Ot vót egy jósaszony. No, de ő sem mondot olyan sokat, de a ... [az adatközlő lánya – L.J.I. megj.] kedvéér mentünk.

(...)

Úgy mondták, hogy mielőtt elindulhánk oda, mer ... vit benünket, neki a nagybácsija. No, hát hogy menyünk fel a temetőre a sírhoz, és úgy, mint ha hína őtet ... magával és úgy ülünk be az autóba, de az ajtót hagyjuk nyitva, oszt mintha tesékelné őtet is be. Mer hogy vót olyan, így monták. Most már hiszem is, meg

nem is. Mástól halotuk, azér indultunk mink is. Elég az hozá, hogy ahogy megmonták, hogy üljünk be az autóba, azért keletet ötet is betesékelni, mer hogy a halot lelke ne loholjon utánunk, vagy hogy van, de így monták. Korán reggel mentünk, elég sokat keletet várni, mer ő még fekűt [a jósnő – L.J.I. megj.]. A lánya ment iskolába, ő kijöt, de monták, hogy még csende legyűnk, mer töben áltak már ot. Mesziről jötek, már autókal, áltak ot. Még egy pap is jöt oda. No, mink is mentünk ... Mi megvártuk a sort, mer aki hamarab ot vót, úgye az nem engedet benűnket előre. Ki hogy jöt, aszerint keletet várni. No, oszt csak kijöt az aszony, olyan kilenc óra tájt kelt fel, oszt kezdte engedni a népet. Egy papot is beengedet, az utánunk gyöt, de ismerős vót neki, úgyhogy az ment be előtűnk. Oszt akkor kigyöt, kérdezte, hogy ki van mesziről. Képzeld, beengedet minket, pedig vótak akik még előtűnk vótak. Ecere mentűnk be mind a négyen, az ebédlőbe vezetet, olyan kis ebédlőasztal vót, melete ot vót a rekamé, oszt sorba leültűnk. Az aszony meg előtűnk szembe ült. Maga elé tet egy keresztet, Jézus is vót rajta, oszt keletet imádkozni. Imádkozot, oszt egy darabig lehajtota a fejét. Hogy idézte-e maga elé, én már nem emlékszek pontosan, nem tudom, mit csinált, oszt akkor elkezdet beszélni. Már nem emlékszek pontosan, pedig akkor szóról-szóra el tutam mondani, de már sok idő elműt, felejték én is. Tudom, hogynak beszélt, tuta, hogy az uráról van szó, pedig mink nem montuk. Oszt mondta, hogy megjelent előte, hogy tiszta kék. Mer, ahogy összeszorította őt az autó [a balesetben elhunytat – L.J.I. megj.], teljesen megkékűlt. Monta, hogy megjelent előte egy férfi, de azal kezdte, hogy nem tud beszélni, mer nagyon sír. Mer hogy ...t látá, és nagyon sír, keletet várni egy csőpet, no oszt azután elkezte. Hogy mivel kezdte, mondom, már nem tudom egész pontosan elmondani, csak köszönt ...-nak mindent, amit csinált az érdekében, már a halálával kapcsolatban. Köszönte a sírt is, már az emléket, meg fényképet is csinaltatot, meg mindent, még aról is beszélt. De hát, honan tudhata, amikor minket nem is ismert?... Csak kel, hogy tugyon valamit az az aszony... Még azt hozátete a jósnő, ahogy kezdet beszélni, hogy: “két öreg kíséri ötet, ki lehet az?”. Hát ugye, a nagyapja, meg a nagyanya lehetetet, mert azok már meghaltak. Ezt ... monta.

Utána hozám fordult az aszony, oszt nekem kezdet beszélni. Mer megkérdezte, hogy “ki van itt?” Oszt ... monta, hogy a “felesége, az anyósa, a keresztapja, meg az öcse.” Hát még ara emlékszek, hogy ...-nak anyit mondot, hogy az öcse akarja elvenni, mer tényleg aról vót szó, hogy el akarta veni ötet.

Oszt ...-hoz fordult, hogy “maga szerelemel szereti a bátya feleségét, ő tudni nem akar másról” – mármint De azt hozátete, hogy “mégis férjehez fog meni, de nem is olyan sokára.” No, hát hat évre ment férjhez ...-hoz.

Egyebet nem tudok, nem jut eszembe.

Nem üzent senkinek, meg a keresztapjához se beszélt.

Nekem is köszönt mindent, amit az érdekében elkövetűnk. No oszt akkor én feláltam, mer már nagyon rámgűt a sírás. Mikor mentűnk, montam ...-nak, hogy tartsa magát, mer hogy akkor ... nem tud majd beszélni, ha ő sír. Én már nem tutam tartani magamat. De ezel már vége is vót, olyan nagyon lényegeset nem mondot, csak anyit, hogy hiába nem akar az öcséhez hozámeni, de mégis férhez fog meni, de nem is olyan sokára.

Egy másik, evangélikus szlovák adatközlőm édesanyja is megfordult a putnoki jósnőnél:

Anyu vót a putnoki jósnőnél, oszt azt monta, hogy soha többet nem mene ilyen helyre, ezt mindenkinek tudna ajánlani. Mer hogy azt monta neki apu, hogy ne sírjal, látod, majd meg fagyok, meg milyen nyálkás vízbe vagyok... Az aszonyok azelőt úgy összefogtak oszt elmentek a jósnőhöz. Meg azelőt a vásárokbá is vótak, de most nem halani.

Azon adatközlő, akinek fia tragikus körülmények között hunyt el, s mind a mai napig nem derítették ki, ki követte el a merényletet, szeretne elmenni egy jóshoz, jósnőhöz, azonban nincs tudomása arról, hogy manapság foglalkozna valaki jóslással a környéken. A gömörhorkai és a putnoki jósnő is elhunyt már, s a többi adatközlőnek sincs tudomása róla, hogy ilyen képességű ember élne a környéken. Olyasmit hallottak, hogy a gömörhorkai jósnő lánya is jósolt egy ideig, de most már ő sem.

2.13. További, halállal, halottakkal kapcsolatos hiedelemtörténetek

Ebben a fejezetben azokat a hiedelemtörténeteket teszem közzé, amelyek az eddigi fejezetekből kimaradtak. A történetekben adatközlőim vagy saját élményeiket mondják el, vagy pedig azokat, amelyeket valakitől hallottak. Szinte valamennyi adatközlőm elmondta, hogy több esetről is hallott, de ezek nagy részét elfelejtette. Legidősebb adatközlőm is megjegyezte: *valamikor igen sokat tutam pedig, az idősebek igen sok ilyen esetet beszéltek.*

Régen rengeteget beszélgetünk. Akor vót jó, amikor tojúfosztások vótak, oszt ot monták az aszonyok a mindenféle dolgokat. A halotakról is igen sokat tudtak mesélni. Sokszor még haza se mertünk igen győni, úgy féltünk. Amíg gyerek vótam, én is sokat jártam a mamával, és azér szeretem jární, mer csinálták a mákoskukuricát.

A történeteket mind a mai napig mesélik egymásnak az emberek (lényegében korra, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül), s ha valakivel történik valami és elmondja másoknak, legtöbbször azok is tudnak hasonló példát felhozni. *Akikel beszélgetem, akiknek elmontam, hogy mi történt, majdnem mindenki mesélt valami hasonlót* – mondta például egy fiatalabb adatközlőm.

Az emberek túlnyomó része elhiszi a történeteket, s inkább a férfiak kételkednek bennük. Köztük is akadnak azonban olyanok, kiknek kételkedése csak addig tart, míg velük is nem történik valamilyen hasonló, különös dolog:

Én halotam ezt is azt is, csak halotam ilyeneket, de ez nem lehet igaz. Sokan azt monták, hogy zörgöt a halot a padon, hogy othon járt a halot, de lehet, hogy csak a macska vót, vagy az eger.

Én se hitem vóna el, ha nem látam vóna én is, Ahogy nagyapám meghalt, én utána az ő ágyába alutam, amikor gyerek vótam, de soha nem éreztem semi ilyet, csak most. Ha nem látam vónam, én se hitem vóna el.

A férfiakra jellemző, hogy nem szívesen beszélnek el a velük történt megmagyarázhatatlan eseményeket, attól tartanak ugyanis, hogy ha elmondják, nem hiszik el, s kinevetik őket. Kutatásaim során elsősorban a középkorosztályhoz, tartozó, valamint a fiatalabb férfi adatközlők voltak bizalmatlanok, amikor ilyen történetek iránt érdeklődtem. A továbbiakban tehát lássuk az 1997-2000 között magnetofonnal gyűjtött hiedelemtörténeteket:

Én vagy 11 éves gyerek lehetem. Anyám vót kint az udvaron, holdvilágos écska vót. A csűrnek végében vót a ganajdomb. Lemegy a lépcsőn, néz hátra, két macska ugrál a ganajdomb előtt, pofozkodnak, úgy ugrálnak. Olyanok vótak, mind a macskák, két lábon álltak, oszt úgy hadonásztak, pofozkodtak. Menyek hátráb, mongya, hogy meggyőzőgyék róla, hogy valóban az-e, vagy valami más, vagy valami árnyék. Elindult pár métert, már közel vót hozzájuk, hát a két alak egyformán elnyúlt a temető fele. Az úgy nézet ki, mintha valami hosszú vásznat húztak vóna ki a temető fele.

Vágtuk a disznót, oszt nagy vót, oszt ugye, ahogy a saroglyát emelte fel az uram, úgy felsóhajtott magába, mer ...re gondolt, hogy ha it vóna, akkor ő jól meg tudna emelni a saroglyát, mer erős vót. Nem hangosan, csak magába sóhajtott. Oszt, akkor mintha megkönyebült vóna, mintha segített vóna neki emelni, mint it let vóna akkor melete.

Még fiatalaszony voltam, 1956-ban jötünk el Kasárról. Voltak nálunk vendégek is. Oszt ő [az adatközlő férje – L.J.I. megj.] kiment a vécére, oszt ot a ganaj melet ahogy ment, hát ahogy megfordult, lása, hogy ot ál az apja, oszt nyújtja a kezét olyan csonka keze vót neki [még életében baleset érte – L.J.I. megj.]. Oszt az uram cigaretázott, azt gondolta, hogy a cigaretaér nyúl, oszt ő nyújtotta volna neki, de ahogy nyújtana, az apja egyre távolodott, távolodott és az én uram utána. Oszt ment azon a Rabina úton, az uram meg utána. Oszt ahogy a Rabina kerthez értek, akkor az uram már nem tudott tovább menni. Oszt akkor a lábát úgy nekifeszítete a padnalnak, úgy el akarta lökni magát, oszt megcsúszott. No oszt akkor az apja már eltűnt. No oszt begyöt, monta nekem, hogy gyere velem ki, nézd meg, hogy látod-e, amit én. Oszt elmonta, hogy mi van. No én akkor montam, hogy nem menyek, mert én akkor álapotos is vótam. Oszt szoltunk az anyósomnak, de ő se ment. No oszt akkor az uram még ecer kiment, de ahogy begyöt, úgy reszketet, olyan félelem volt rajta. Oszt az anyósom is kérdezte, hogy mit látal fiam. Semit, hagyon békét, monta neki. Oszt másnap mesélte el az egészet. Oszt úgy monták azt is, hogy ha elmongya, az félelmet ereszt rája. No oszt az anyósom ezt elbeszélte, enek híre ment a faluba.

Az én apukám ide járt le, Bukovszkyék alá, mer ot lakot a testvére. Oda járt le hozzá. Mink a kolónián laktunk. Oszt mentünk haza a faluból, a temető melet. Ez télen vót, engem a ródlin húzott. Ahogy mink ahogy a híd elé értünk, ecer csak megált, oszt azt mongya: Fiam, látod, te is, amit én? Oszt a temető ódalból azon az utacsán gyöt lefele egy öregaszony, oszt a köténye így fel vót fogva, úgy az arca előtt vót, oszt gyöt le. Oszt az én nagymamám épen azelőtt halt meg. Oszt mink

meg ot áltunk, oszt néztük. Mondom, az meg ot mamika! Igen, fiam, de ő már nem él... No oszt az eltűnt, mink meg mentünk tovább.

Nagymamám jöt a faluból a gyerekekel este. Valaki melőzte őket, de már nem tudom, kit mondott, de még kicsik vótak nagymamának a jánykák, oszt ahogy viszanéztek, hogy ki is az, de már nem vót ot senki, oszt akkor a regelre halt meg az az illető, vagy már meg is halt, nem tudom, de monta, hogy eltűnt.

Apám meghalt, én akkor még jártam udvarolni. Én hazamentem, lefekütem. Anyám halota, hogy a virágálványról, zuty, leaset a virág oszt öszetört. Oszt halotuk a kopogásokat. Előtte is, hogy öszetört a virágcserep, meg oszt utána is kopogot, ahogy elment. Anyám is halota, meg én is. Apám lábát azelőtt vágták le, amikor meghalt, oszt az kopogot, ugyanúgy, mint amikor még élt. Ez már jóval azután vót, hogy a virágcserep öszetört, hogy meghalt. De rendesen halotuk, mintha ot járt vóna.

Még Rozsnyón halotam, hogy az ... édesanyának először egy kislányok születet, oszt megbetegedet. Azt beszéltek, hogy vót egy ilyen kis botja neki, oszt igen szere a kislány azt a botocskát. Oszt megbetegedet a kislány oszt meghalt. Oszt véletlenül úgy jöt a dolog, hogy valaki azt monta, hogy be kel teni neki a botocskát a koporsóba. Be is teték a gyereknek a botot, el is temeték. És az anya folyton a jányával álmodot, ahogy így halotam, mint gyerek, még emlékszek rá elég jól, hogy a kislány nem tudot bemeni a menyországba, mer a botal folyton hadonászt, oszt az angyalokat folyton elzavarta, akik viték vóna őt be a menyországba. És az anya anyira a szívére vete, hogy oszt két hónap múlva ő is meghalt.. Azt monta, hogy majd ő fogja bevini a lányát a menyországba.

Teri néni [az adatközlő nagynénje – L.J.I. megj.] mindig mesélte, hogy Merénybe ecer meghalt valaki. Oszt engeték vóna le a koporsót, hát a koporsót nem tuták leengedni. Hát osztan bent vót egy nagy béka a sírba, azér nem tuták leengedni. Oszt amikor már kicsapták a békát, le tuták engedni a koporsót

Amikor a (...) anya meghalt, mentünk haza a temetésről. Mer az én anyám, meg az ő anya jó barátnök vótak. Oszt mesélte, hogy ne haragugy, de mondok neked valamit: Én híjtam be a te anyukádat. Mondom, az hogy lehet, hát az én anyukám meghalt. Hát mongya, hogy úgy gyüt be hozájok szépen az udvaron, oszt ő monta neki, hogy "Podte teta, mama ešte žije" [= Tessék jönni néni, anyám még él]. Ő így mesélte nekem. Regelre meg meghalt anyukám, gyüt érte – monta. Ő monta, hogy ugye, te nem hiszed. Monta, hogy ő se szokot ilyeneket hini, de esküdözöt, hogy ő mamát rendesen láta. Meg is monta, hogy milyen vót a ruhája, olyan szép krimplen-kosztümje vót, olyan nagy mintájú, amelyet magyarból hortak, olyan fekete kendője vót, gyüt anyukámér. Nálunk három terítő van a haloton, alata is vót, meg vetünk azt a fuszakot, nem is lehet nagyon látni, hogy mi van a haloton, úgy-hogy ő nem is láthata, hogy anyukámon milyen ruha lehetet. Oszt montam neki, hogy ... nem félsz, mer azt szokták mondani, hogy ha halotal beszélsz, akkor egy éven belül meghalsz. Hát azt monta, hogy mindegy.

Amikor rudnai nagymama meghalt, a hátsó konyhába feküdt. Regel tanálták őt meghalva. Délelőt vót, már mindenki elment, én maradtam csak magam otthon, oszt mostam végig a folyosót, anyuék elmentek Rozsnyóra intézkedni, oszt ahogy ot a komoránál mostam a lépcsőt, egy nagy sóhajtatást halotam, a nagymamát, ahogy nagymama mindig szokot sóhajtozni. Oszt akkor én úgy megijetem, hogy eldobtam a rongyot, oszt elszalutam. Oszt amikor hazagyötek anyuék, én mingyár montam nekik, hát azt monták, hogy azér vót, mer féltem. Pedig nem féltem. Akor tizenegy éves vótam, nem féltem tőle, de én azt a nagy sóhajtatást rendesen halotam. Azt én soha nem felejttem el, mer én azt rendesen halotam. Ugyanúgy sóhajtot, mind szokot, csak akkor sokal erősebben halotam, mind azelőt.

Amikor az uram meghalt, álmodtam vele én is, meg a lányom ... is. Ő ugyanakkor álmodot vele, amikor én. Ara ébretem, hogy azt kiabája, hogy "Apu, ne!". Mer azt álmodta, hogy az apja el akar engem vinni magával, gyöt értem. Oszt montam neki, hogy én is ara ébretem fel, hogy apátok el akar vinni. No, mondom kíváncsi vagyok, hogy fogok-e még vele álmodni. No oszt másnap, megint álmodtam, de ő már nem. Oszt kérdezte, hogy anyu, mit álmodot? Mondom álmodtam, de nem azt, hogy elvit hanem azt monta, hogy valamedig még ithagylak. Oszt azóta ilyeneket nem álmodtam.

Az akkor vót, amikor ... nagymama meghalt [1964-ben – L.J.I. megj.], utána, akkor minket még nem engetek haza Mindszentre, csak akinek a legközelebi hozzátartozója vót. Ugye nagymamám nem számítot a legközelebi hozzátartozónak. Hétköznapi vót mindszent, nem vót úgy mind most, hogy álaműnep, mindenki haza tudot menni. Mink nem tutunk hazajöni, oszt akkor este történt az az eset. Többen laktunk az internáton [= kollégiumban], 10 ágyas szoba vót. Az ablak is mindig nyitva szokot lenni, még télbe is. Oszt én fekütem az ágyon, oszt akkor az ablakon kopogás. Oszt akkor olyan hideg lehelet, olyan hideg szél is fújot be az ablakon. Ez se vót gyanús. Mer ugye novemberbe hideg szél fúj. Oszt két könyökre feltámaszkotam és töbet se a szemem kinyitni, se megszólalni nem tutam, olyan retentő nagy nyomást éreztem. Ez háromszor ismétlődöt, ez a nyomás, de meg se tutam szólalni, egyszerűen lebévultam, oszt gyorsan befekütem az ágyba, oszt a paplant a fejemre húztam. Oszt mintha valaki megsimogatot volna a paplanon keresztül, érdekes érzés vót, ez olyan másféle simogatás vót, olyan életelen, meg se lehet magyarázni, hogy milyen. Olyan kemény vót, úgy szinte patogot azon a paplanon. És akkor én csak fekütem lélegzetviszafogva. Mikor ez elmúlt, olyan susogást lehetet halani. Oszt akkor elkaptam a koléganőmmek a kezét, oszt montam, hogy Gita, Gita, vstávaj! [= Gita, Gita, ébredj!] Oszt ő is monta: "... , kto tu chodi? Dakto fahá paplón, počúvaj, dakto tu šušoče" [= Ki járkal itt? Valaki húzza a paplant, hallgasd, valaki susog]. Oszt montam neki, hogy "Ticho buď, ticho buď!" [= Maradj csendben, maradj csendben!] Oszt nem tudom, hogy ez milyen ideig tartot ez az egész, mer igen meg vótunk rémülve, mink regelig úgy alutunk, hogy fogtuk egymás kezét. Oszt kérdezte a barátnőm, hogy "Kto tu bol, kto tu chodil? Nieкто tu bol v nejakom dlhom župane, alebo čo, také dlhé šaty mal" [= Ki volt itt, ki járkált itt? Valaki itt volt valamilyen hosszú köpenyben, vagy miben, olyan hosszú ruhája volt]. Oszt én montam neki, hogy "Ty, to bola stará mama" [= Te, a nagymamám volt az]. "Stará mama, odkiaľ to vies? [= Nagymamád, miből gondolod?] –

kérdezte. Oszt montam neki, hogy aba az időbe olyan hosszú ruhába jártak az öregek, nagyanyám földig érő ruhát hordot. Én ebe teljesen belebetegetem, ez olyan nagyon rossz, olyan nyomasztó érzés vót. Másnap még iskolába se tutam mení, csak fekütem az ágyba. Felgyöt a triedny [= osztályfőnök] is, hogy mi van, mondom neki, hogy pán profesor [= tanár úr] én nem is merem mondani, egy olyan rossz álom vót, de nem is vót álom, mer fel vótam. Oszt monta, hogy csak maragyak, oszt fekügyek. No oszt utána, amikor gyöttem haza, édesanyámnak elbeszéltem. Oszt monta, hogy ne beszélj bolondokat, biztos csak egy álom vót! Oszt édesapámnak is mondom, hogy mi történt, és ő azt monta édesanyámnak, hogy hagyd a gyereket, mer amióta édesanyám meghalt velem is nem ecer megtörtént. Mert ő tartota a keze között, úgy halt meg kezébe, mer igen beteg vót. Mert lebénult a félódala, oszt olyan furcsán járt, olyan susogó járása vót. Ez vót egy olyan dolog, ami a túlvilágra utalt, oszt keztem hini.

Mamika amikor meghalt, mama monta, hogy a kemence ajtó zörgöt écaka. Kételketem vóna bene, de ara a regelre, mintha engem is nyomot vóna. Nem tutam az uramnak se szólni, csak nyomot és nyomot, nem tutam megszólalni se. Sose éreztem ilyet, csak akor.

Amikor édesapám meghalt, akor is történt egy érdekes dolog. Amíg élt, akor ot laktak, ahol mink, oszt ha sokáig felvótam, mindig monta, hogy eregy már aludni, pihend ki magad fiam. Oszt amikor meghalt, karácsony előtt sokáig fel vótam, mer sütöttem. Oszt kopogást halotam a konyhaablakon. Oszt montam, hogy mingyár menyek apaka aludni, csak még ezt az egyet megsütöm. Oszt halotam olyan lépteket is a konyhába, mind amikor édesapám még élt... Kivetem az utolsó tepsikalácsot a sütőből, oszt rohantam be az uramhoz, montam neki, hogy it vót apaka. Oszt ő ment ki leótani a vilanyt is. Ezek csak olyan pilanatok vótak, de meg vótam győződve róla, hogy ő vót it.

Eztet Kiss nagyanyám mesélte, hogy nem is mertek elmeni a temető melet, mert féltek a halotaktól. Ecer is hogy a halot fel vót már othon ravatalozva, oszt tanálkoztak vele, oszt még köszönt is nekik. Oszt akor gyötek rá, hogy már meghalt. De utána oszt eltűnt.

Rótmanéknál [a helyi üzlet egykori tulajdonosai – L.J.I. megj.] szolgált anyám, apám udvarolt neki. Ment vóna haza, anyám zárta be az ajtót, apám kint vót. Akor megjelent a toronkától valami fehér. Mindig magasodot, ahogy jöt lefele, mindig magasodot, magasodot, leért az útra, oszt eltűnt. Majd akor apám elindult haza, gyöt lefele, oszt akor Csapóéknál, az öreg Csapó Sanyi bácsi épen akor haldokolot. Áltólág a felesége láta, hogy valami kígyó tekerget a konyhában.

Ecer meg megint apám gyöt fel a faluból, akor még én nem vótam olyan nagy, akor csak egyedül vót. No oszt akor ot, ahol most Burdiga Grétike néniék meg Neli néniék laknak, ot akor még nem vót a kert, olyan beton vót fent, meg kerítés. És az öreg Burkovszky Bácsi, nem Dodo, hanem az apja vót ot. Ők apuval nagy haverok vótak, meg együt vótak katonák is. Akor már ő halot vót, oszt apu ment fel hazafele, vagy holdvilág vót, oszt ot ált az öreg Burkovszky bácsi a kerí-

tésnek támaszkodva. Apu meg is szólította, hogy Józsi, te vagy az? De ő nem szólt semit, eltűnt, apu oszt akkor elindult, ment tovább. Ezt többször is monta nekünk.

Amikor a Kolónián laktunk, aba a házba laktunk, ahol azelőtt akik bányaszerencsétlenséget szenvedtek, és meghaltak, oda horták be aba a helyiségbe, mer akkor még nem vót hova teni. Ez ot vót, ahol Pardon Pirooska néniék laknak. No oszt amikor mink ot laktunk, akkor kerültünk oda. Oszt az a szoba, akkor az a helyiség el vót falazva, mer a hutmanok ot laktak kétódalról. De mikor mink odakerültünk lakni, akkor kinyitoták azt, oszt elfalazták, rendesen szoba vót ot. Én kicsi vótam, anyu velem a konyhába alut, mer a szobába nem vót kályha. Oszt apu alut a szobába. Oszt monta, hogy éca ara ébret fel nem is ecer, hogy valaki a lábán a nagyujját megfogta és erősen meglekerte. Monta, hogy kécer eltúrte, oszt mikor harmacor vót, akkor azt monta: úgy káromkotam... oszt anyukám felébrete a konyhába, oszt ment be, hogy mi bajod van? Másnap oszt elhívták az öreg Fibi bácsit, ő vót a katolikus kántor, oszt ő elment és szentelte ki a szobát. Oszt azután már nem vót többet semi. Apukám sok ilyeneket látot. Én harmincháromba születtem, oszt ez a helyiség azelőtt vót. Jártak ide dolgozni Kőrösből, Berzétéről, Ochtináról, meg több helyről a környékről. Oszt akik it meghaltak a bányán, adig oda teték, amíg gyötek értük.

Én az apósomat élve nem ismertem [az adatközlő nem volt helybeli – L.J.I. megj.], mer ő vagy öt ével ezelőtt meghalt, hogy mink összeházasotunk. Fent laktunk a régi házba. Én egyedül vótam a régi házba, mer mindenki elment dolgozni, én magamba vótam othon. Úgy vótak a régi ajtók, hogy ablakos vót, hogy félig üveg vót, a felső része be vót üvegezve. Oszt kopogást halotam, oszt látam apukát így félig, derékig, hogy gyön. Oszt néztem rá, jaj Istenem, it van apuka, oszt én szalattam is, hogy behívom. Nyitotam az ajtót, eszembe nem jöt, hogy ő már meghalt. Oszt ahogy kimentem az udvara, akkor jutot el a tudatomba, hogy én apukát nem is ismerem, nem is látam soha, hiszen ő már régen halot. És akkor mondom anyukának: anyuka, it vót apuka. Elgyöt meglátogatni. Oszt mondom neki, hogy sötét öltöny vót rajta, fehér ing, kalap, de nyakendő nem vót rajta, teljesen be vót fent gombolva az ing, oszt egy barna aktatáska vót nála, a fülénél megvót egy csöpet drótozva. Azt kérdezte anyukám: Mondot-e neked valamit fiam? Montam, hogy nem mondot semit. Látod – aszongya – ide is elgyön oszt soha nem mond nekem semit. Anyuka, ez tényleg igaz lehetet? Monta, hogy biztosan elgyöt megnézni, hogy hova nőszült a fia. Mer ez nem sokal a lagzi után vót.

Dezső fiam mesélt egy dolgot, ez akkor vót, amikor ecer disznót vágtunk este. Azér vágtuk este, mer csak egyet lehetet hivatalosan vágni, hát azért keletet titokban csinálni. Én a zsírt is kisütöttem már este, le is süroltam mindent. Oszt akkor gyöt haza a fiam este. Oszt ő mesélte, hogy tanálkozot Zsuzsi néniel, oszt köszönt neki, az meg nem fogata. Másocor is köszönt neki, akkor se fogata, meg harmacor se, oszt akkor gyöt rá, hisz már ő meghalt. Oszt akkor lása, hogy már a kerítés belső ódalán van, oszt bement a házba Zsuzsi néni.

Az apósom emlegete, hogy Keszinet, lent ecer régeben meghalt egy fiatal fiú. Az anya a fiút retentelenen szerete. Így emlegete az apósom, ő pontosan elmesélte,

de én nem emlékszek már olyan pontosan. Ez a fia akkor halt meg, amikor már nagy vót oszt igen szép szál legény vót. Vót még az anyának 3 kisebb gyereke is. Az apósoméék még legények vótak akkor. Oszt amikor meghalt az a fiú, enek az anyának olyan rettenetes nagy bánata vót a fiaér, mindig sírt, mindig sirata, oszt a szomszédaszonyok is mindig monták neki, hogy te, már tönkremégy, mer ő éccakákon át csak sírt. Monták neki: it fogod hagyni a három gyereket mamának, ha ezt fogod csinálni. De ő csak sírt, nem tudot megvigasztalódni, meg is halt. Belehalt a bánatába. Oszt az apósom monta, hogy ahogy legények vótak, oszt gyűtek fel a faluból, késő este, éjfél körül. Hát hogy ara, a Burdiga Béni házok felől elindult valami lefele szállni, ez azután vót, hogy a fiú meghalt, oszt hogy ők rendesen láták, hogy anak a fiúnak az alakja úgy ment lefele... Olyan holdvilágos écaka vót, oszt ők megijetek, szalatak a patak szélére, oszt nézték, hogy hova fog leszállni, mer az alakot rendesen lehetet látni, rendes emberi alakot látak, mint ha anak a fiúnak az alakját láták vóna, oszt az úgy repült, és hogy ara ereszkedet le pontosan Keszini be. Hát az apósom azt monta, hogy ők úgy megborzatak, hiába nagyfiúk vótak már, mind megborzatak etől. Hogy úristen, megyen haza a fia az anyához, ahogy mindig sirata. Tudod, ezt úgy monták akkor, mer akkor hitek is ebe, úgyhogy ezt sokáig emlegeték.

Egy kisjányinak beteg vót az anya Rozsnyón, oszt az amikor megkérdezte az orvost, hogy medig fog élni az anya, az aszt monta, hogy adig fog élni, amíg a levelek le nem hulanak. Hát ő elment az erdőre oszt rakta a leveleket a fára. Oszt akkor kérdezték őt, hogy mit csinálsz, oszt azt monta, hogy rakom vissza a leveleket, mer anyukám akkor fog meghalni, ha a levelek lehulanak.

A továbbiakban néhány, a halállal, halottakkal, szellemekkel-kísértetekkel, illetve temetővel kapcsolatos, a faluban közismert hiedelemmonda-típust mutatok be.

A temetőről ellopott kereszt. A faluban az egyik legismertebb történet arról szól, hogy a legények fogadtak, az egyik éjfélkor behoz egy keresztet a temetőről és vissza is viszi. A legény be is hozta, azonban amikor visszavitte és szűrta be a sírba, véletlenül a *surca* [köténye] is alákerült, így abba szűrta bele. Mivel azt hitte, hogy a halott húzza őt lefelé a sírba, ijedtében szörnyethalt. Egy idős férfi adatközlő által elmondott változat így hangzik:

Egy legény behozta a keresztet a temetőről a síról, mer fogadást kötötek, hogy ki meri behozni. Behozta az egyik, oszt vite vissza, oszt amikor szűrta be a földbe, a surcával együtt szűrta. Azt hite, hogy a halot húza lefele, hát ijetébe ot rögtön meghalt, úgy halotam, úgy beszéltek, hogy igaz vót, valóba megtörtént.

E hiedelemmonda-típus ismert az egész magyar nyelvterületen és a szomszédos, szlovák Rekenyeújfaluban is mesélik, mégpedig úgy, hogy ott történt meg az eset. Egy innen származó, Rudnára férjhez jött szlovák adatközlőm, magyarul elmondott története a következő:

Nálunk azt is beszélték a fonóba, hogy a legények ecer fogadást kötötek, hogy lehozák a keresztet a temetőről. Oszt egy legény el is ment, lehozta a keresztet a temetőről, oszt utána az a fiú meg is halt, infarktot kapot, vagy mi, mer hogy ahogy ment visszavini a keresztet oszt szúrta be, a kereszt beakat a surcába, mer akkor a legények surcot hortak, oszt ő azt hite, hogy húza a halot, oszt akkor szörnyethalt. De, hogy ez így vót, ez igaz vót, ez így történt, mindenki beszélte.

A Rozsnyón megjelenő *Sajó-Vidék* című hetilap 1930-ban megjelent számában egy olyan hír olvasható, amely hasonló fogadással – a temetőről éjjel behozott kereszttel – kapcsolatos:

“A babona egyik elég ritka története

Lányi rozsnyói cigány kedden egy kereszttel a vállán beállított a rendőrségre s nagy panasszal, ijedt ábrázattal adta elő, hogy padlásán sírkeresztet talált, amely borzasztó szerencsétlenséget hoz a házra. A babona szerint meghalhat gyermeke s felesége, s a csapások egész sora érheti őt. Majd a vallatás és nyomozás során megtudta a rendőrség, hogy Dancso József rozsnyói cigány fogadott Papp Máriával (Tajagos) 5 koronában, hogy ha az asszony éjjel 12 órakor a fölső temetőből elhoz egy keresztet. A botor asszony erre vállalkozott, s el is hozta a keresztet, s átadta Dancsónak azzal, hogy azt majd nappal vigye vissza. Dancsó ezt nem tette meg, hanem Lányi padlásán helyezte azt el. Innen van a nagy ügy, melyben a zárszót a bíróság fogja kimondani.”

(*Sajó-Vidék*, 1930. 5. 22., 4)

A permonyíkok. A faluban *permonyíkoknak* nevezik azokat a bányamanókat, akik a bányászoknak szoktak megjelenni a bányában, de az “öregektől” úgy hallották adatközlőim, hogy látták őket mások az erdőben is, ahogy kis lámpásaikkal világítottak. Legidősebb adatközlőim még úgy tudják, hogy ezek a *permonyíkok* a bányában szerencsétlenség következtében elhunyt bányászok szellemei. A környékbeli településeken is így tudják az idősebbek. Egyik, Krasznahorkaváraljáról származó adatközlőm szintén így hallotta. Az említett faluban is van egy olyan hely, ahol több bányász lelte halálát egykor, s ott bizonyos időszakonként fények jelennek meg. A helyi hagyomány szerint az ott egykor szerencsétlenség következtében életüket vesztett bányászok jönnek elő:

Bányák ajának is hívják azokat a mezőket, ahol még régen dolgoztak az emberek a bányába, de a bánya ot beszakat. Hát én nem tudom, hogy hogy s mint vót ot ez az eset. De otan, amikor októberi litániákra mentünk a templomba, mindig fél hétkor, vagy hét óra fele gyötünk ki. Ép odalátunk, ot már csak úgy száltak azok a permonyíkok, már a nép se mert ara jární, mer a nép ara szokot Rozsnyóra jární. Ara közeleb vót, nem keletet legyöni az útra. Rövideb is vót, meg hűvöseb vót nyárba. Megáltunk, oszt ahogy kigyötünk a templomból, úgy néztük, hogy repülnek azok a lámpák. 5-6 lámpa mindig ot keringet. Oszt mindig azt monták, hogy szegények nem gyöntak, nem áldoztak, nem tudnak nyugotan piheni, azér járnak mindig ki. Mindig olyan 5-6 lámpát látunk.

Rudnán csak a legidősebb adatközlők hallottak róla, hogy, hogy a *permonyíkok* a szerencsétlenül járt bányászok szellemei. Legtöbb adatközlőm viszont úgy tudja, hogy a *permonyíkok* kis termetű manók, törpék voltak, akik a bányában éltek és meg szoktak néha jelenni a bányászoknak, olykor este az erdőn is látták őket. Adatközlőim többsége (néhány idősebb is) azonban nem hisz létezésükben, ők úgy tartják, hogy ezek csak kitalált alakok, akikkel a gyerekeket ijesztgették a felnőttek. Boross Marietta 1956-os rudnai gyűjtésében is szerepel olyan *permonyíkokra* vonatkozó adat, mely szerint ezek a bányászok szellemei a *permonyíkok bányászok lelkei, akiket a bánya megölt*. Ugyanekkor Manga János is feljegyzett a faluban *permonyíkokról* szóló történeteket. A budapesti Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában található gyűjtésből egy szöveget Hála József és Landgraf Ildikó is közread a magyarországi bányászmondákat bemutató munkájában (Hála–Landgraf 2001, 79).

Rekenyeújfalusi származású adatközlőm nagymamájától hallotta, hogy a rudnai bányában dolgozó újfalusiakat is sokszor vezették este a *permonyíkok*:

Mindég nagyanyám is monta, hogy ezek az emberek télen is ahogy mentek gyalog, permonyíkokat emlegetek, azok vezették az embereket. Mer akkor se autót, se semi nem vót, meg oszt ahogy jártak a bányába is gyalog, a permonyíkok vezették őket.

A hiedelem szerint ezek a *permonyíkok* segítettek megtalálni a bányászoknak az aranyat, vezették őket a bányában, nehogy eltévedjenek, valamint figyelmeztették őket a közelgő veszedelemre is. Az idősebb bányászok még nagyon sok történetet meséltek a *permonyíkokkal* kapcsolatban, amelyek zöme arról szól, hogy miképpen jelentek meg nekik a bányában, hogyan mutatták meg, merre van a legtöbb vasérc, illetve hogy miként jelezték a veszélyt:

Azelőt beszélték, hogy a bányákba a permonyíkok mutaták, hogy az érc mere van. Hogy a bányászok mindig ara mentek bányászni, ahol ilyeneket látak. Én csak így halotam, mind gyerek azelőt.

Kulcsos kisasszony. Egy másik helyi hiedelem szerint az erdőn, ahol beomlott egykori bányabejáratok vannak, meg szokott jelenni a *kulcsos kisasszony*. Adatközlőim több történetet hallottak, amelyek arról szólnak, hogy a *Csetneki patak* nevű határrészben, az ottani beomlott bányabejáratnál gyakran megjelent egy fehér ruhás nőalak. Úgy hallották, hogy ilyen esetek még a 20. század második felében is gyakran előfordultak. Azt viszont, hogy kik azok a kulcsos kisasszonyok, már csak néhány legidősebb adatközlőm tudta elmondani, ők is valamikor az idősebbektől hallották. Tehát a hiedelem szerint a kulcsos kisasszonyok azoknak a lányoknak a szellemei, akik “nagyon régen” a bányába menekültek a tatárok elől. A bánya azonban rájuk omlott, mindnyájan ott lelték halálukat. Időközönként azonban megjelennek, aranykulcsot csörgetve kezükben. Ha valaki elvenné tőlük a kulcsot, akkor *felszabadulnának*.

Boross Marietta 1956-os gyűjtésében is találtam egy, a kulcsos kisasszonyok kilétére vonatkozó adatot, amely egy, akkor 64 éves adatközlőtől származik:

A régi bányákból, amik be vannak omolva, kulcsos kisasszonyok jönnek ki és ezek azok a lányok, akik akkor menekültek a bányába, amikor a tatárok itt jártak. De beomlott a bánya és kijönni már nem tudtak. Ragyogó kulcsot azért hordanak maguknál, hogy ha valaki elveszi, akkor ők felszabadulnak. Az erdőn kínálják fel, sok ember mondta már a faluba, láttam a kulcsos kisasszonyokat, aranykulcs ragyog a kezükbe.

Mostani gyűjtésem során lényegében minden korosztályhoz tartozó adatközlőm ismerte a történetet:

Én is halotam, hogy a 'kulcsos kisasszony' is jár a Csetneki patakban, a bányában tűnt el. Most már nincs meg a bejárat, de régen még be lehetett menni.

A kúcsos kisasszony az ot vót a csetneki patakba, úgy halotam, a régi bányánál szokot megjelteni. De már úgy tudom, hogy nincs meg az a bejárat, mer hogy beszakadt már. Féltek is ara meni, még napal is, de inkább este szokták látni. Hogy olyan arany kúcs vót a kezébe, oszt azt rázta. Azt halotam gyerekoromba, hogy a tatárok vagy a törökök elől mentek be a bányába valami jányok, nem is tudom már pontosan, oszt hogy ot rájokszakat a bánya, oszt meghaltak. Ház azoknak a szelemei talán ezek a kisasszonyok. Azoknak, akik ot meghaltak valamikor. Én nem látam, de beszéltek, hogy ot a Csetneki patakba töben láták, meg talán azt is beszéltek valamikor, úgy is halotam, hogy az erdőn is máshol. De már nem emlékszek, hogy hogy is monták akkor pontosan.

Az anyósomék emlegeték, hogy mindig féltek, ha a Csetneki patak fele mentek, mer ot aba a bányácskába vót a kulcsos kisasszony. De oszt a kíváncsiság csak vite őket ara, de oszt mindig viszaszalataak, mer féltek tőle. Monták töben, hogy ot a bányánál ált egy gyönyörű kisasszony, aki egy kulcsot tartot a kezébe. Mindig féltek az újfalusiak is ara jární. Az asszonyok is csak úgy iparkotak haza, mer vót nekik főgyök it a telepi útnál is Hát csak úgy sietek haza, míg világos van, nehogy kigyőjön a kulcsos kisasszony.

A fej nélküli lovas és a fehér ló. Ugyancsak a Csetneki patak nevű határrésszel kapcsolatos egy másik hiedelemmonda is, amely szerint a régi bányából egy fej nélküli lovas szokott este kijönni fehér lovon, a fejét a hóna alatt tartva, és az arra gyalogosan elhaladó embereket kísérgetni szokta. Néhány évtizede még nagyon sokan jártak gyalogosan ezen az útszakaszon. A század első felében a rudnai bányában dolgozó rekenyeújfalusi bányászok is erre jártak. A Rekenyeújfaluból származó, szlovák adatközlőm a következőképpen hallotta a történetet:

A Csetneki patakba ot a régi bánya környékén igen sokszor láták a fehér lovon a lovast. Kísérte a legényeket a Csetneki patakba, akik gyötek Újfaluba, vagy Újfaluból, meg a bányászokat is. A fehér lón egy ember vót fej nélkül. Mindig mon-

ták, hogy ne menyetek ara a bányától, mer hogy ot van az ember a fehér lovon, a feje meg a hóna alatt van. Mer azelőtt ot nem vótak még házak az új soron, ot akkor csak erdőféle vót. Oszt mindig kísérté az embereket, oszt mindig aba a bányába ment be, ami ot van a Csetneki patakba fejb. Most már nincs meg a bejárat, mer már beszakat. Apám is mindig monta, hogy magunkba ne is menyünk, mer igen rossz érzés. Mindig ot járt, azt monták. Az ember a fehér lovon soha nem mondot semit, csak kísért. Úgy beszéltek, hogy igen sokan láták, meg igen féltek sötétbe ara meni. Mer úgye azelőtt a bányászok is gyalog jártak Újfaluból ide a bányába.

Fehér ló. Mindhárom eddig említett hiedelemmonda a bányához kötődik, a bányában valamikor halálukat lelt emberek szelleméről van szó. Ami kérdéses, az a ló valamint a fej nélküli lovas személye. Azt egyetlen adatközlőm sem hallotta, hogy esetleg egy bányaló szelleme lenne. A faluban viszont ismernek hiedelemtörténeteket, amelyek ugyan lóval kapcsolatosak, azonban egy 1972-ben elhunyt fiatalember személyével hozzák összefüggésbe. Az ő halálát követően tűnt fel egy fehér ló, szintén a *Csetneki pataknál*, ugyanazon a helyen, ahol a kulcsos kisasszonyt, illetve a fej nélküli lovast is látták. Ez a ló is szokta kísérni az este arra haladókat. A falubeli fiatalok nagy része gyakran járt erre a szomszédos Rekenyeújfaluba moziba vagy táncmulatságba, esetleg udvarolni is. A fehér ló "megjelenése" után azonban sokan féltek este egyedül arra menni, ezért inkább mindig többen, kisebb csoportban mentek. Fiatalabbak és idősebbek is egyöntetűen állítják, hogy látták a fehér lovat.

Az egyik történet szerint egy fiatalember jött haza gyalog késő este Rekenyeújfaluból, amikor a *Csetneki pataknál* megjelent neki a fehér ló. A fiatalember nagyon megrémült, zaklatottan beszélt el, hogy mit látott.

... ijét meg ecer a fehér lótól, mikor gyöt haza az udvarlásról Újfaluból. Ot, a Csetneki patakba, ahol valamikor a banya vót, ami már régebben beszakat, onan gyöt a ló kifele, oszt hogy talán ment is utána. Akor igen megijet..., mesélte oszt a kocsmába is, oszt később hogy mások is láták, akik gyötek Újfaluból ara. Félték is oszt ara gyöni este mindig, magába nem is igen ment ara senki, inkább töben mentek.

Ahogy a fentiekben említettem, a fehér ló megjelenését az 1972-ben elhunyt fiatalember halálával kapcsolták össze. Ekkoriban nem csupán a *Csetneki pataknál* látták a falubeliek fehér lovat, hanem másutt is gyakran megjelent. Többen is állítják, hogy találkoztak vele késő este vagy éjszaka a falu különböző pontjain, többen a temető mellett, ahogy ment felfelé, vagy pedig jött lefelé az úton:

Amikor gyerekek vótunk, halotam, hogy egy fehér ló szokta kísérgetni a fiúkat. Ez aba az időbe vót, amikor Drenko Dénes meghalt.

Amikor Drenko Dénes meghalt, akkor beszéltek, hogy a Csetneki patakban jár a fehér ló.

Ez az összekapcsolás elgondolkodtató, mivel a húszéves fiú halálának nincs köze a bányához, s más fiatal emberek is elhunytak a faluban abban az időben. Kérdés tehát, hogy miért éppen az ő személyével hozták összefüggésbe. Ez azonban nyitott kérdés maradt, mivel egyetlen adatközlőm se tudott magyarázatot adni. A fiatal ember egyébként szívelégtelenségben hunyt el, mégpedig az erdőn, a *Horka* nevű részben.

A kutya. A következő hiedelemmonda szintén egy elhunyt személyhez kapcsolódik. A falu elején – Rozsnyó irányából – vezet fel egy út azon a részen keresztül, ahol valamikor a cigányputrik álltak, erre jártak a bányászok a bányára. Ezen a környéken egyszer megfagyott valaki, s ezt követően később gyakran láttak ott a bányászok és mások is egy nagy fehér kutyát, amely egy darabig kísérte őket, majd eltűnt.

It a cigányoknál is hogy valaki ecer meghalt, megfagyot. Mer még valamikor, amikor még Kis Béla bácsi élt, ő beszélt nekünk, amikor még kisjányok vótunk. Beszélt, hogy gyötek a bányáról és hogy ara gyötek le, amere gyöt le az erdőről az út. És hogy it a cigányoknál megjelent nekik egy nagy fehér kutya. Ahogy kezdődik a cigányoknál az út. És hogy adig kísérte őket, amíg a kert tart, oszt hogy ot eltűnt. Oszt én halotam, hogy ot megfagyot valaki, valami kóduš vagy mi, oszt azt monták, hogy a kutya biztos anak a szeleme.

Török-kút. A falu fölött északon magasló *Ivágyó* hegy északi oldalán a hegytető közelében van egy forrás, amelyet *Török-kútnak* neveznek a helybeliek. A faluban kétféleképpen is magyarázzák az elnevezést. A többség úgy hallotta, hogy a törökök az *Ivágyón* és környékén tanyáztak, s abban az időben ott nagy harcok folytak. Az elesett törököket azon a helyen temették el, ahol most a *Török-kút* található. Idősebb adatközlőim úgy hallották szüleiktől – s néhányan ők maguk is állítják –, hogy a kút környékén *régeben rendesen lehetett látni a sírokat, meg azt is monták az öregek, hogy még régeben valami kórhat fejfák is vótak valamelyiken.*

A törökön az Ivágyón tanyáztak, ot is temetkeztek el, ot, ahol a török kút van. Azér is török kút a neve. Rendesen berendezketek ot, az erdőn lehet is látni azt, hogy még ültetek is ot, ezen a másik ódalon, ami a falu fele van. Az erdőn rendesen lehet látni még a helyeket, mer ot ki vót rónitva azokon a részeken a föld. Az erdőkerülő, Goritko is monta nekem régeben, mikor beszélgetünk ecer, hogy még mindig vannak olyan helyek, ahol a főgyük vót a törököknek, ahova ültetek is valamikor. Úgy beszéltek, hogy soká éltek ot, mer hogy ot nem tuták őket úgy megtámadni, ők onan jól beláták a környéket.

A faluban a fentihez hasonlóan más idős adatközlők is meggyőződéssel állítják, hogy az említett helyen egykor valóban a törökök temetkeztek, s talaj ott azért annyira hepehupás, mert a sírok még nem süllyedtek be teljesen.

A falubeliek kisebbik hányada úgy tudja, hogy a *kutyafejű tatárok* harcoltak az *Ivágyón* valamikor és az ott elesetteket temették el ezen a helyen.

Úgy halotam, hogy a kutyafejű tatárok az Ivágyón háborúskotak, ot estek el, oszt a Török kútnál leték eltemetve. Ot vannak a sírjok.

Az *Ivágyó* szlovák elnevezése a *Turecká*, azaz “török”, “török-hegy”, jóval későbbi, tehát valószínűsíthető, hogy a török kútról kapta. A magyar elnevezés, az *Ivágyó* sokkal korábban szerepel az írott forrásokban, mint a *Turecká*. Először *Jeubagiohegy* (1352), majd *Juago* hegy (1619), majd *Juagio tető* (1630) *Ivagio* nevű földek (1634). A mai formájában, *Ivagyó* hegye alakban 1636-ban fordul elő először. “Az Ivágyó ... névelem talán kapcsolatba hozható a személynévként is használatos magyar jobbágy főnévből származó latin jeubagio főnévvel, amely a rozsnyói német ércbányászokon keresztül visszakerülhetett a magyarba” (Kiss 1988, I: 639). A *Turecká* elnevezés viszont csak a 20. században tűnik fel és magyar fordításban a mai napig sem használatos.

3. Temetkezési egyletek

A környékbeli többi községtől eltérően Rudnán két temetkezési egylet is működik. Ezek azzal a céllal alakultak, hogy tagjaik elhalálozása esetén anyagilag és erkölcsileg a család segítségére legyenek. Az egyik az ún. *falusi egylet*, a másik pedig a *betléri egylet*. Sok rudnai mindkét temetkezési egyletnek tagja ma is.

3.1. A falusi egylet

A községben elsőként a *Rudnai Betegsegélyző és Temetkezési Egylet* alakult meg 1920-ban. Azzal a céllal jött létre, hogy a kölcsönös segítségnyújtás jegyében segélyt kaphassanak azok a tagok, akik önhibájukon kívül munka nélkül maradtak, megbetegedtek (s ezáltal munkaképtelenné váltak), vagy pedig elhaláloztak. E legutóbbi esetben a tag temetéséről az egylet gondoskodott. A rudnai temetkezési egyletet a következő személyek alapították: id. Burdiga András, Burdiga János, Augustín Oravecz és Kiss János. Legelső elnöke Burdiga András volt. Őt az évek folyamán a következő személyek követték a sorban: Augustín Oravecz, Burdiga János, Kiss János, Kerekes József, Lőrincz Imre.

Az egylet a tagdíjakon kívül valószínűleg más forrásokból is gyarapította vagyonát. Ilyenek lehettek a különféle jótékonyági rendezvények, bálók. Erre enged következtetni a Rozsnyón megjelenő *Sajó-Vidék* c. hetilap alábbi híre:

“A rudnai betegsegélyző és temetkezési egylet f. hó 25-én táncmulatságot rendez az ottani kincstári rendelő nagytermében.”

(*Sajó-Vidék*, 1926. 12. 16. 3)

Bár a hírből egyértelműen nem derül ki, hogy valóban jótékonyági rendezvényről volt-e szó, ám az említett sajtótermék egy korábbi cikke mégis erre enged következtetni:

“Multságok. A rozsnyó-rudnai bányász ifjúság folyó évi február hó 9-én a kincstári új nagy rendelő termében a hadiözvegyek és árvák javára táncmulatságot rendeznek. Kezdeté este 8 órakor. Belépti díj: nőknek: 8, férfiaknak: 4 korona.”

(*Sajó-Vidék*, 1918. 1. 24. 4)

Adatközlőim nem emlékeznek ugyan arra, hogy ez az egyesület valaha is táncmulatságot szervezett volna, de ha figyelembe vesszük az egylet célkitűzéseit, valamint a fenti hírt, nagy a valószínűsége annak, hogy az 1926-os táncmulatságot is jótékonyági céllal rendezték.

25. A rudnai temetkezési egylet zászlaja (L. Juhász Ilona felv., 1999)

Az egylet zászlaját 1932-ben szentelték fel. *Keresztanyja* Koleszár Mária volt, aki a fekete bársonyból készült zászlót is hímezte. Egyik oldalának közepén fehér pamuttal hímezett felirat olvasható:

“A RUDNAI BETEGSEGÉJZŐ
ÉS TEMETKEZÉSI EGYLET
ALAKULT 1920.”

A felirat két egymásba fonódott kezet, s alatta egy rozmaring-ágat fog közre. A zászló mindhárom szegélyére ugyanabból az anyagból, mint amilyennel a feliratot is hímezték, rojtokat varrtak (25. kép).

Amikor 1948-ban Csehszlovákia Kommunista Pártja átveszi a hatalmat az országban, a lakosság egészségügyi és szociális biztosításának feladatát hivatalosan az állam vállalja fel. Ez változást jelentett a rudnai egylet életében is. Ezután csupán elhalálozás esetén fizetett anyagi támogatást tagjai családjának. Az egylet hivatalos neve is megváltozott: ezután már *Rudnai Munkás Temetkezési Egyletként* szerepel. Tagjainak száma 1949-ben 395 volt. A rudnai egylet tagjai nem rendelkeznek tagsági könyvvel. Az alapszabályzat értelmében kezdet-

ben a egyletnek csak férfiak lehettek a tagjai. 1951-ben feloldották ezt a tilalmat és ezentúl nőket is felvesznek tagjai közé.

Az alábbi táblázat az egylet tagsági illetékének, illetve az elhalálozás esetén kifizetett támogatás összegének alakulását mutatja:

Időszak	Tagsági illeték	Támogatás összege elhalálozás esetén
1953-1958	24.- Kős	1.100.- Kős
1959-1970	24.- Kős	1.700.- Kős
1971-1994	24.- Kős 1983-1985: 30.- Kős 1986-1990: 40.- Kős 1990-tól: 50.- Kős	1.800.- Kős
1995-2000	50.- SK	2.000.- SK

A temetkezési egylet biztosította, hogy az egylet részéről is mindig búcsúztassa a temetésen valaki az elhunytat, valamint gondoskodott arról is, hogy egy ember, a zászlós a menet élén vigye az egylet zászlaját, amelyet az elhunyt sírba helyezése után háromszor meglegetett a sír felett, ezzel búcsúztatván el jelképesen az egylettől.

A falusi egylet elnöke jelenleg özv. Rencsok Sándorné, pénztárosa pedig Vanyo András. Az egyesület zászlósa jelenleg Kerekes Viktor.

3.2. A betléri egylet

A falubeliek csak *betléri egyletként* emlegetik a községben működő másik temetkezési egyletet, amelynek teljes neve: *Betléri Temetkezési Segélyző Egyesület*. Ez az egyesület a gazdasági válság idején alakult Betlérben, 1928 márciusában, 60 taggal. Azzal a céllal hozták létre, hogy bebiztosítsa az elhunyt méltó körülmények között való eltemetését. Megalakulása után két évvel, 1930. február 16-án az egyesület a Csehszlovák Köztársaság Belügyminisztériuma engedélyével országos hatósugarúvá vált, s így már kiterjesztette tevékenységét az egész akkori Csehszlovákia területére. Alapszabályzata kimondja, hogy ez egy pártokon kívüli egyesület, s mindenki tagja lehet tekintet nélkül nemzeti és vallási hovatartozására. A környező falvakban egymás után alakultak a helyi szervezetek, a rudnai a tizenegyedik volt a sorban. Az 1931. végén létrehozott rudnai helyi szervezet 25 tagot számlált. Alapítói Rakottyai János, Kerekes Lajos, Bence János, valamint Lőrinc János voltak. Első elnöke Rakottyai János, a titkár pedig Bence János lett.

26–27. A betléri temetkezési egyeslet zászlaja (L. Juhász Ilona felv., 1999)

Az egyesületnek – a korábban megalakult rudnai egyletkezhez hasonlóan – szintén van zászlaja, amelyet ugyanúgy, mint a másik egyeslet esetében, Koleszár Mária hímzett ki, s az 1932-ben megvalósult felszentelés alkalmával a *zászlókeresztanya* is ő lett. E zászló ugyanolyan anyagból készült, mint a másik rudnai egyesleté, ugyanolyan pamutból is hímzték ki, s mindhárom szegélyére fehér rojtokat varrtak. Az eltérés csupán annyi, hogy ennek a zászlórúdnak a végén ezüst színűre festett végződés van, míg a másikon azt arany színűre festették. A zászló kétoldalas, az egyikén a magyar, a másikon pedig a szlovák nyelvű felirat olvasható (26-27. kép). A díszítés mindkét oldalon megegyezik: a sugárzó napkorongban egy koszorú. A magyar nyelvű felirat a következő:

“NYUGODJ BÉKÉBEN
TEMETKEZÉSI
SEGÉLYZŐ EGYESÜLET
11. CSOPORTJA
RUDNA”

A szlovák nyelvű felirat:

“ODPOČÍVAJ V POKOJI
POHREBNÉ
PODPORNÉ SDRUŽENIE
11. SKUPINA
RUDNÁ”

Ezen egyesület zászlaját is minden tagja temetése alkalmával a menet elején viszi az egyesület ezzel megbízott zászlóvivője (amennyiben a *falusi egyesületnek* is tagja volt az elhunyt, akkor mindkét zászlót viszik, egymás mellett). A *betléri egyesület* elnöke is mond búcsúbeszédet a sírnál, s ezen egyesület zászlaját is megemelik háromszor az elhunyt sírja fölött, miután leengedték a koporsót.

1938-ban az elcsatolt területek visszakerültek Magyarországhoz, így Rudna is. Betlér Szlovákia területén maradt, ezen oknál fogva a temetkezési egyesület is kettévált. Rozsnyón létrejött az új központi egyesület, ehhez került tehát a rudnai is. Tagjainak száma ekkor már 196 volt.

1945 után az egyesület központi székhelye ismét Betlér lett, s máig is az maradt. A rudnai helyi szervezet együttműködik a Polgári Ügyek Testületének helyi csoportjával, a községi ravatalozó átadása után a temetkezéshez szükséges kellékeket is annak rendelkezésére bocsátotta, amelyeket a ravatalozóban helyeztek el, a zászlóval együtt. A *falusi egyesület* zászlaját egyébként szintén a ravatalozóban tartják.

A *betléri egyesület* ötévenként tart közgyűlést, ilyenkor kerül sor a tisztújításra is. Az egyesület vezetőségének feladata, hogy biztosítsa az évi tagdíj beszedését a tagoktól, s a beszédett összeg meghatározott részét eljuttassa az egyesület központi irodájába Betlérbe, amely aztán a tag elhalálózása esetén téríti az egyesület által megszabott költségeket. Az illetéket a kocsmában szokták szedni, a hangszórón keresztül hirdetik ki, hogy pontosan melyik napon és hány órától. A befizetett összeget az egyesület vezetőségi tagja a tagsági könyvben aláírásával igazolja. Mindegyik tagnak saját tagkönyve van. A titkári funkciót 1958-tól Oravec Ottó (sz. 1926-ban) tölti be, az elnök jelenleg Drenko János. Betegsége miatt azonban már nem tudja kellőképpen ellátni a tisztséget, így a következő közgyűlés egyik napirendi pontja az új elnök személyének megválasztása lesz. A zászlós tisztségét jelenleg Ján Geče tölti be. Az egyesület 2000-ben 486 tagot számlált.

Az alábbi táblázat az egyesület tagsági illetékének, illetve az elhalálózás esetén kifizetett támogatás összegének alakulását mutatja:

Időszak	Tagsági illeték	Támogatás összege elhalálózás esetén
1953	12.- Kčs	800.- Kčs
1954-1955	18.- Kčs	800.- Kčs
1956-1965	26.- Kčs	800.- Kčs
1966-1970	34.- Kčs	1966-1968: 1.800.- Kčs 1969-től: 2.000.- Kčs
1971-1981	53.- Kčs	1976-ig: 2.000.- Kčs 1977-től: 2.200.- Kčs
1982-1990	60.- Kčs	2.200.- Kčs
1991-1993	70.- Kčs	2.200.- Kčs
1994-től	100.- SK	3.200.- SK

3.3. Polgári Ügyek Testülete

A községben az első polgári temetés 1966. szeptember 13-án volt, amikor Dúl Mihályt a helyi kultúrház nagytermében ravatalozták fel. Később a polgári temetések száma fokozatosan növekedett, azonban a kultúrházból Dúl Mihályon kívül már csak egy személyt – Korčok Gusztávot 1977-ben – temették, akit szintén ugyanitt ravataloztak fel. Mindketten tagjai voltak Csehszlovákia Kommunista Pártjának, s mivel vezető tisztséget is betöltöttek, a helyi nemzeti bizottság a temetéssel kapcsolatos szervezési feladatok oroszlánrészét elvégezte, levéve ezzel a teher nagy részét az elhunyt családtagjainak a válláról.

A polgári temetések száma az 1970-es évekbeli konszolidációs időszakban létrehozott *Polgári Ügyek Testülete* (a továbbiakban PÜT) tevékenysége következtében növekedett meg.

Mielőtt a temetési szertartás helyi változatainak bemutatásába kezdenék, nézzük röviden, valójában milyen céllal hozták létre ezt az országos testületet.

Az ideológiai törekvést pontosan megfogalmazták abban a kiadványban, amelynek magyar nyelvű fordítását a pozsonyi Madách Könyvkiadó (akkor az egyedüli magyar kiadó Szlovákiában) 1985-ben jelentette meg *Az élet állomásai* címmel (Mravík 1985). A könyv összeállítója Jozef Mravík pártideológus volt, aki maga írta a bevezetőt is. A kötet tulajdonképpen egy kézikönyv, amelyet a PÜT helyi csoportjai részére adtak ki az emberi élet három legfontosabb fordulópontja: a keresztelő, az esküvő és a temetés megszervezésének elősegítésére.

“A szocialista országok ellen irányuló kommunistaellenes támadások tartalmi beállítottságában épp a vallási propaganda, illetve a vallás és az ateizmus eszmei szembeállítására szerepel vezető helyen” – írja többek közt bevezetőjében az összeállító (Mravík 1985, 8). Nem volt tehát véletlen, hogy életre hívták a PÜT-öt, hiszen annak tevékenységével elősegíthették az egyházi szertartások kiiktatását az ember életének különböző fordulóinak kapcsán, így is gyengítve az egyház befolyását a lakosságra.

Már Csehszlovákia Kommunista Pártja XIV. kongresszusa 1971-ben célul tűzte ki a világnézeti nevelés intenzívebbé tételét, amit később is napirenden tartottak, s egyik legfontosabb részét képezte Csehszlovákia és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága programjának. Tisztában voltak vele, hogy ha kiterjesztik az ún. tudományos világnézetre nevelést az emberi élet fordulóhoz kapcsolódó szokásokra, azt mintegy átideologizálva könnyebben hathatnak majd az emberekre. Hiszen a templomi keresztelők, esküvők, egyházi temetések a hivatalos ideológiával ugyancsak szemben álltak, de ezekhez a hagyományokhoz az emberek túlnyomó része nagyon is ragaszkodott. Ezért volt nagyon fontos egy olyan testület megalakítása, amelynek segítségével fokozatosan ki lehetett szorítani az egyházat az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szertartásokból.

Most a kiadvány *A gyászszertartás* c., a temetésekre vonatkozó részével szeretnék egy kicsit bővebben foglalkozni, mivel e fejezeten keresztül szemléletesen be lehet mutatni azokat a törekvéseket, amelyek érdekében tulajdonkép-

pen a testületet életre hívták. A kötet a legaprólékosabban kitér a polgári temetések szervezésére, az előkészítés minden mozzanatára:

“...a végtisztesség kérdésében nyilvánul meg a tudományos világnézetnek a vallási ideológiával való konfrontációja, mert a lakosság nagy részénél épp e területen tartják magukat nagyon szívósan a vallási előítéletek. Az állampolgárok világnézeti nevelése szempontjából a polgári temetés ezért olyan rendkívüli jelentőségű, mert e területen a vallási hagyományok folyamatos leküzdésének eredményes eszközévé válhat.”

(Mravík 1985, 124)

A polgári temetések ideológiai, valamint érzelmi hatását a következőképpen fogalmazza meg:

“...a mélységes szocialista humanizmust, a szocialista erkölcsöt, az együvé tartozást, a szocializmusban élő ember méltóságát és értékét kell kifejeznie.

(...)

Nyújtson biztonságérzetet, hogy az ember a legnehezebb pillanatban sincs magára hagyatva, mert a társadalomtól mindenkor kap támogatást. A polgári temetés eszmei és érzelmi hatása mindenekelőtt konkrét, tudományosan igaz és reális, mélyen erkölcsi és humánus tartalmában rejlik. Ebben különbözik az egyházi szertartások illuzórikus és misztikus voltától.”

(Mravík 1985, 124)

A temetés előkészületeivel kapcsolatban külön felhívja a figyelmet a vallási szimbólumok eltávolításának fontosságára a régebbi gyászszertartástermekben, a gyászbeszéd részleteire, de még a terem megvilágításával kapcsolatban is tanácsokat ad:

“Gondosan ügyelni kell a gyászbeszéd eszmei tisztaságára, hogy semmi módon ne keltsen idealista hangulatot, és ne váltsa ki az egyházi szertartások misztikus légkörét.

(...)

A régi szertartástermekből, melyekben régi berendezést még nem cserélték fel újjal, el kell távolítani az ember távozásához fűződő, vallási képzetek illúzióját keltő régi drapériák szokásos ‘gyászpompáját’. A szertartásterem megvilágításában is óvakodnunk kell a vallási misztikum légkörének előidézésétől.”

(Mravík 1985, 125)

A polgári temetések abban különböztek az egyháziaktól, hogy mentesítette a családot az anyagi kiadások nagy részétől és a szervezés feladatát is szinte teljesen levette vállukról. A szóban forgó kiadvány temetést taglaló részében ezt pontosan meg is fogalmazták a szerzők:

“A Polgári Ügyek Testülete a temetkezési vállalat segítségével, az elhunyt munkaadójával és családjával közösen gondoskodik a szónokokról, a zenéről, énekkarokról, díszőrségről, zászlóvivőkről, szavalókról, részvétnyilvánító ívről, koszorú- és ko-

posóvivőkről, a gyász hír közléséről a helyi vagy az üzemi hangosbeszélőben, esetleg az üzemi újságban. Megszervezi és megrendezi a gyászszertartás egész lefolyását.”

(Mravík 1985, 126)

Mint ahogyan az élet más területein, a különböző államünnepek és egyéb rendezvények esetében, a PÜT rendezvényein is nagy hangsúlyt fektetnek az ún. *haladó hagyományok*, a folklór egyes elemeinek, vagyis ahogyan a kiadványban nevezik a “népművészet beiktatására” az egyes szertartásokba:

“A népművészetnek a társadalmi, családi és a munkával kapcsolatos szertartásokkal, ünnepségekkel való frige ismert a népművészet történetéből is, s a haladó hagyományok szerves tartozéka. Ezeket folytatjuk, és ezek nyomán alakítjuk ki az új, tartalmában szocialista, formájában nemzeti szertartásokat és ünnepségeket.”

(Mravík 1985, 10)

Azokban a községekben, amelyekben énekkar, illetve éneklőcsoport működött, ezek is bekapcsolódtak a PÜT rendezvényeinek műsorába, így volt ez Rudnán is, ahol a későbbiekben még részletesebben bemutatásra kerülő *Fecskemadár* női éneklőcsoport szerepelt a polgári temetéseken.

A szóban forgó kiadvány tartalmazza a gyászszertartás pontos forgatókönyvét, a gyászbeszédnek pedig 29 változatát közli – több esetben különböző versrészletekkel kiegészítve –, ahová csak be kell helyettesíteni az elhunyt nevét, valamint az időpontokat. Egy tekintetben azonban valamennyi gyászbeszéd megegyezik: mindegyiket áthatja a szocialista “eszmeiség”. A mellékletben ajánlott verseket, illetve zeneműveket találhatunk, amelyek skálája nagyon változatos. A versek közt ott találhatjuk pl. a szlovák Ladislav Novomeský és Milan Rúfus magyar nyelvre lefordított verseit, de ott van két klasszikusnak számító magyar költőnk: Juhász Gyula és Áprily Lajos egy-egy verse is. Természetesen az alkalmi rímfaragók sem hiányoznak, mint pl. Petrik József, akinek az *Egy elvtárs halálára* c. verse szerepel. Ezt, a kor hangulatának és szellemiségének ilusztrálása végett érdemes teljes terjedelmében is idézni:

Egyszer csak pattan az ív, s megtörik a pálya,
a szárnyak mozdulatát ölmos keret zárja,
s hiába cél, akarat – a sas mindörökre
visszatér a magasból a lágy anyaföldre,
a kék ég mezejéről az édes talajra,
csillagok jégcsendjéből földi bogárzajba,
tűzfelhők viharából lenti szélárnyékba,
nagy csaták dombhátáról – csöndes szakadékbba.
– Elvtársak, ez a való, álmítás mit érne:
a véges emberi lét nem kétarcú érme,
az, amit tudunk, látunk, s mi zajlik: az élet
– alkalom állítani tettekből emléket,

egy nevet bevésni az életfa törzsébe,
 vérizzást sugározni a nap melegébe,
 nagy terek fája lenni védő lombozattal,
 nagy úton elől menni szívvel, akarattal! –
 S lám, ő, ahogy létből a nemlétbe száll át,
 tettei rajzolja már űrben a hiányát,
 de pincék s toronyházak őrzik pillantását,
 huzalos szerkezetek is magukba zárták,
 utcákon tovább fut a tekintete végig,
 hangját az elmúlástól szilárd szívek védik.
 – Elvtársak, nem dobta el az ügyet, a fegyvert,
 úgy tört rá orvul a vég, s kiutat már nem lelt,
 megszakadt csobogása egy forró-szép dálnak,
 szívében bennrekedtek nyitott forradalmak,
 ránk hagyta ezer gondját, hogy így köztünk éljen,
 s csúcsosodjon a fenyők örök díszöldjében.

(Mravík 1985, 172)

A zeneművek skálája is nagyon változatos: a klasszikus zeneszerzőktől összesen harmincat ajánl a könyv, emellett öt másik zenemű kottáját és szövegét is közli. Weber és Brahms mellett, meg kell említeni a két alkalmi zeneművet: az egyik a *Gyászinduló* címet viseli, s e sorokkal kezdődik: *"A munka hőse tér pihenőre, két keze nem nyúl szerszám után...stb."* A másik pedig egy vegyes karra írt *"Búcsú egy elvtárstól"* c. énekkari mű.

A kiadványt ingyenesen terjesztették, a helyi nemzeti bizottságok, valamint a Csemadok járási bizottságai is kaptak több példányt, így a rozsnyói is, amelynek alkalmazottai aztán eljuttatták a Csemadok helyi szervezeteihez is, ezúton tehát Rudnára is elkerült.

Azért tartottam fontosnak bővebben részletezni és idézni *Az élet állomásai* c. kiadványnak a temetésre vonatkozó részeit, hogy ezáltal jobban érzékeltessem a PÜT-öt létrehozó hatalom ideológiai célkitűzéseit, valamint azokat az előnyöket, amelyeket a polgári temetések jelentettek az egyházzal szemben. Nem elhanyagolható tény ugyanis az sem, hogy a polgári temetések anyagilag sem jelentettek olyan terhet a családnak, mint az egyháziak. Most azonban térjünk vissza konkrét, rudnai példáinkhoz.

A faluban 1975-ben alakult meg a PÜT, amelyet a helyi nemzeti bizottság mellett hoztak létre, s azt a helyiséget jelölték ki számára, amely azt megelőzően az ún. *"Csemadok-ház"* szerepét töltötte be. A helyiséget a testület célkitűzéseinek megfelelően átalakították, berendezték, s a falra is felkerültek az állami jelképek. Amíg nem fejeződtek be az említett helyiség átalakítási munkálatai, a kultúrház épületében található *"Agitációs Központ"* helyiségében oldották meg a névadó ünnepségek szervezését, jubilánsok köszöntését stb. A községben polgári esküvőket nem tartottak, mivel az anyakönyveket Rózsnyón vezetik. A testület első elnöke Kurián Imréné helyi pedagógus lett.

A testület részére külön krónikát is vezetni kezdtek, amelyben a PÜT rendezvényeit jegyezték be, a résztvevők pedig aláírták. Minden esetben bejegyezték

az általuk rendezett polgári temetéseket is. Az első, krónikába bejegyzett polgári temetés egy bányászserencsétlenség következtében elhunyt fiatal bányászé, Pásztor Lajosé volt, akit 1976. március 3-án temettek. A krónikában nem az elhalálozás, hanem a temetés dátuma szerepel. A jobboldali lapon a következő szöveg áll:

“Zápis
z občianskeho pohrebu mladého občana
našej obce LUDOVÍT PÁSTOR
3.9.1950 4.3.1976
Čest Tvojej pamiatke!”

[Bejegyzés községünk fiatal polgárának temetéséről
Pásztor Lajos, 3.9.1950 4.3.1976. Tisztelet emlékednek]

A bal oldali fekete színű illusztráció egy karbidlámpát ábrázol, amellyel a század első felében világítottak a bányában. Mellette egy égő gyertya, fenyőgally, valamint gyászszalag.

Megjegyzendő, hogy Rudnán polgári temetések már jóval a PÜT megalakulása előtt is voltak, itt tehát – a szomszédos községekkel összehasonlítva – viszonylag korán teret hódítottak. Napjainkban is túlsúlyban vannak az egyházi temetésekkel szemben. Annak ellenére, hogy az utóbbiakat 1989-től már nem ellenzi a hivatalos állampolitika, számuk különösebb mértékben nem nőtt meg. Az egyházi temetések leggyakoribbak a reformátusoknál, míg katolikus és evangélikus temetések jóval ritkábbak. Az emberek legnagyobb része nem is tudatosította, hogy a polgári temetéseket az elmúlt rendszerben milyen ideológiai céllal szorgalmazták, mi ellen irányult, ők csupán a gyakorlati oldalát látták, azt, hogy ez a testület nagy segítségükre van az élet egyik legnehezebb pillanatában. Meg kell jegyezni, hogy a község lakosai már ebben az időben nagyon csekély számban látogatták a templomokat. Az viszont tény, hogy a vezető tisztséget betöltő személyeket, valamint a kommunista párt ambiciózusabb tagjait hozzátartozójuk halálakor az ideológiai megfontolás és az érdek vezérelte a temetés megválasztása esetén. Az idős szülők halála esetében is inkább a polgári temetést választották, bár később a síremlékükre rákerültek vallási szimbólumok: katolikusok esetében a kereszt, vagy a korpusz (esetleg mindkettő).

A testület túlélte azt a társadalmi rendszert, amely egykor mint az ideológiai harc egyik fontos eszközét életre hívta, s hogy az érdeklődés szinte alig csökkent iránta, elsősorban annak is bizonyítéka, hogy a községben a vallási meggyőződés milyen mértékben van jelen. Ezt a népszámlálási adatok is alátámasztják. Az emberek tudomásul vették, s megszokottá vált számukra, hogy a temetés ezen formája több szempontból is előnyösebb, tehát nem esett különösebben nehezükre, hogy alkalmazkodjanak. Hogy megállapíthassuk, a polgári temetések közkedveltsége milyen mértékben tudható be az 1948-at követő ideológiai harcnak, s mennyire fakad az emberek mentalitásából, esetleg anyagi helyzetének függvénye-e, mélyebb vizsgálódást igényel, ezért jelen munkám-

ban nem vonok le elhamarkodott következtetéseket. Bizonyára az is szerepet játszott döntésükben, hogy látták, a fontosabb, vagy vezető tisztséget betöltő emberek milyen temetést választottak hozzátartozójuknak, illetve hozzátartozóik nekik. Iparvidékről lévén szó, a kommunista mozgalom is sokkal erősebb volt ezen a vidéken. A községben sohasem volt plébánia, helyben lakó papja sem volt sohasem a falunak, s a református templom leégése után csupán a század elején, 1913-ban építették fel új templomukat, a többi felekezetnek viszont ekkor sem volt, az evangélikusok is csupán 1930-ban szentelték fel első templomukat, s a katolikusoknak a mai napig sincs. A templomba járók száma nem csupán a kommunista rendszerben volt alacsony, hanem még ma is, csupán a reformátusoknál tapasztalhatunk gyengén emelkedő tendenciát. Feltételezem, hogy az előbb említett valamennyi tényező együttesen eredményezhette, de hogy melyik volt a meghatározóbb, számomra továbbra is nyitott kérdés marad. Ennek eldöntésére egy alapos mentalitáskutatásra lenne szükség. Az viszont tény, hogy a PÜT létezése és a polgári temetések a falu lakosai életének szerves részévé váltak.

A község vonatkozásában nincs tudomásom olyan extrém esetekről, hogy valamelyik közeli hozzátartozó, aki aktív tagja volt Szlovákia Kommunista Pártjának, és valamilyen vezető tisztséget is betöltött, esetleg amiatt nem ment volna el családtagja temetésére, mert annak egyházi temetése volt. Ilyen esetekről ugyanis az 1989-et megelőző időszakban gyakran lehetett hallani (pl. a nyolcvanas években az egyik járási múzeum igazgatója nem mert elmenni édesanyja temetésére, mert annak egyházi temetése volt).

A rudnai polgári temetéseken a búcsúztatót többnyire a Rozsnyóról kirendelt személyek mondták, akikkel általában szavaló is jött. Ha nem, akkor a községből szavalt valaki a temetésen. Magyar nyelven leggyakrabban Balogh Gyula, a Rozsnyói Városi Nemzeti Bizottság tisztségviselője – eredeti foglalkozása szerint pedagógus – tartotta a búcsúztatókat, aki egyébként a Csemadok Rozsnyói Járási Bizottságának elnöki tisztségét is betöltötte. Volt rá példa, hogy a búcsúztatót két nyelven tartotta (ilyen volt pl. id. Gotthardt László temetése, aki ugyan magyar volt, de özvegye szlovák, így a rokonság egy része nem értett magyarul).

Szlovák nyelven egyébként leggyakrabban Koleszár László búcsúztatta az elhunytat, de Štefan Gerža is *temetet szlovákul*. Balogh Gyula beszédeivel elégedettek voltak a faluban, s a *Fecskemadár* női éneklőcsoport egykori megalakítója (elhunyt 1980-ban), a nagyon aktív közéleti tevékenységet kifejtő Kerekes Jánosné, szül. Hollá Jozefína (akit *Zsófi*ka néniként emlegettek a faluban) még életében meghagyta, hogy ha valamikor meghal, akkor Balogh Gyula mondja a beszédet a temetésén. A *Fecskemadár* éneklő csoport egyik tagja a következőképpen emlékszik erre:

*Azt monta ecer, hogy ha én ecer meghalok, engemet csak Balogh úr temesen el, mer ha nem, kirúgom a koporsó végít. Osz*t Balog épen nem tuta őt temetni, mer beteg vót akor talán épen. *Úgy*hogy Ardóról, vagy Pelsőcről, vagy honan gyüt valaki, oszt az temete őtet. A szavaló is onan gyöt akor (...) Most már csak Balogh jár

temetni a polgári temetésekre, Koleszár Laci már nem. Járt Balázs is járt temetni, de az infarktot kapot. Az gyönyörűen tudot beszélni. Ő az OSP-n [Okresný stavebný podnik – Járási Építkezési Vállalat- L.J.I. megj.] dolgozott. Valami vezető funkciója vót otan, ROH elnök vagy mi lehetet. Meg járt ide Rudnára temetni Bukó is, vót it egynehányszor Berzétéről. Ő az öreg szilicei papnak vót a fia.

3.4. A Fecskemadár női éneklőcsoport

A *Fecskemadár* éneklőcsoport 1972-ben alakult meg. Létrehozásának kezdeményezője a fentebb említett, kiváló szervezési készséggel megáldott Kerekes Jánosné volt. Temetésén, ahogy arról már volt szó, a *Fecskemadár* tagjai vitték ki a koporsóját az udvarról (7. kép) és a csoport nevében Rencsok Sándorné mondta a búcsúbeszédet. A csoport egyik tagja a következőképpen emlékszik a temetésre:

A temetésre mink is rendesen fekete ruhába megyünk. Amikor Zsófi néni meghalt, vót olyan puszpang galy fehér szalagcsával megkötve a kabátunkon, oszt amikor engeték a sírba, levetük azt a bokrétát a kabátunkról oszt mind bedobtuk a sírba. Ő szervezte meg az éneklő csoportot, de őneki nem vót hangja. Azt monta, hogy és el se rontom, se helyre nem hozom. De ő igen szerete az éneket. Az udvartól vitük ki a koporsót az útra, de oszt utána már emberek viték. A házból se mink hoztuk ki őt.

Később is, amikor elhunyt valamelyik tag, a temetésen az éneklő csoport vezetője mindig külön búcsúztatta a csoport nevében.

A csoport szakmai vezetője, a megalakulástól Rencsok Sándorné, a helyi szlovák oktatási nyelvű óvoda akkori igazgatónője lett. Az 1980-as években egy ideig az SZKP helyi szervezetének elnöki tisztségét is betöltötte, valamint a Cse-madok helyi szervezetében is hosszú ideig volt vezetőségi tag. Az éneklő csoport repertoárját a temetésekre is ő állította és állítja össze a tagok segítségével. Általában csak helyben léptek fel, de olykor Rozsnyóra is elhívták őket egy-egy polgári temetésre.

A polgári temetéseken éveken keresztül általában négy éneket énekeltek. A ravatalozóban (korábban az udvaron) az éneklőcsoport kezdi a temetést énekel, utána következik a szavalat, aztán búcsúztató, s befejezésül ismét ők énekelnek. Amikor a temetési menet kiért a sírhoz, az ő énekük után következett a beszéd a sírnál. A behantolás után is énekeltek mindaddig, amíg rá nem kerültek a koszorúk is a sírra.

A Fecskemadár női éneklőcsoport repertoárjáról. Mivel a polgári temetéseken is szükség volt az énekekre, az egyháziakat valamivel helyettesíteni kellett, ezért a *Fecskemadár* különböző magyar nóták, nép- és műdalok átírt, sokszor az adott elhunyt személyére aktualizált változatainak előadásával szerepelt a szertartásokon. Ezek természetesen szomorú hangvételűek, elsősorban a halállal, az elmúlással kapcsolatosak. Az átírt nóták, énekek változatait az alábbi-

akban szöveghűen teszem közzé, ahogyan azok a csoport tagjai számára leírt lapokon is szerepelnek.

A *Fecskemadár* a legelső alkalommal a "Mócik néni" temetésén énekelt 1976-ban. Az ő temetésén az *Eresz alatt fecskefészek...* kezdetű nótát énekeltek. Utolsó sorát átköltve, aktualizálva az idős korú elhunyt: *Ő jól tudja, időm lejárt, már énnékem nem hoz több nyárt.*

A következő műdalt az egyik énekkari tag, Nagy Ernőné hozta a csoport részére Jabloncáról, ahonnan ő is származik, s ott hallotta a temetésen. Adatközlőm úgy tudja, hogy egy odavalósi tanítónő írta át a keringő dallamára énekelt, eredetileg *Elmúltak a szép tavaszi esték, elmúltak a csókos éjszakák...* kezdetű dal szövegét. A *Fecskemadár* az eredetinel lassabban éneklí a dalt:

Eljött már a végső pillanat, nem mondhatom el panaszomat,
Beleszólt a sorsba a halál, búcsú nélkül távozom tehát.
Ne könnyeztetek hát oly nagyon, nem segít a könny a bánaton.
Fájó szívvel megyek el oda, hol békének és csendnek van hona.

Ha néha a temetőbe jársz, síromon lesz néhány szál virág.
Gondolj arra, ki ott lent pihen, odalent már nem fáj semmi sem.
Nem is könnyezünk hát oly nagyon, nem segít a könny a bánaton
Odalent csak csend és némaság, nyugodj békén, szép jó éjszakát.

Egy idős asszony, Dúl Mihályné temetésén (1982-ben) az utolsó sort az elhunyt személyére aktualizálva ezekkel a szavakkal fejezték be: *Dúl néninek szép jó éjszakát.*

A következő, református ének átírt változatát is énekeltek a polgári temetéseken. Az 1956-ban kiadott református énekeskönyvben már nem szereplő ének eredeti szövege a következő:

Hű öledbe nyugtatom fejem,
szívem boldog édes Mesterem.
Hálaének zsong az ajkamon,
Ó, mert nincs több ilyen oltalom.
Álmomban is nevedet sóhajtom,
Míg körültem zúgva zúg a hab.
Én öledben, hű öledben édesdeden alszom.
Nincsen nálam e világon senki boldogabb.

Az éneklő csoport a fenti szöveget a következőképpen módosította:

Hű öledbe nyugtatom fejem,
szívem úgy fáj anyám énnékem
Hálaének zeng az ajkamon,
ó mert nincs több ilyen fájdalom
Álmomban is nevedet sóhajtom
S míg körültem zúgva zúg a hab

Én öledben, hú öledben édesdeden alszom
S nincsen nálam e világon boldogtalanabb.

Az alábbi ének is nagyon gyakran volt része a repertoárnak:

Falu végén rezgő nyárfa, fehér galamb szállott rája,
Fehér galamb párja nélkül, sír az ág is keservétől
Szomorúfűz hervadt lombja ráhajlik a koporsómra
Édes lesz ott megpihenni, odalent már nem fáj semmi

A következő éneket *magányosoknak*, akiknek már nem volt közvetlen hozzátartozójuk, énekelték:

Elmegyek, elmegyek messzire,
nem leszek senkinek terhére,
Nem sírok, nem rívak, nem is könnyezek
Lesz még tavasz, lesz még nyár, de már nem nekem.

A fenti éneket tehát a cigányzenészek szokták játszani temetéseken, az adatközlő úgy tartja, hogy *ez már igen régi, ezt már az öreg zenészek is jácoták*.

A *Kéknefelejcs, kéknefelejcs...* kezdetű nóta dallamára énekelték a következő, valaki által kimondottan temetésre való énekként átköltött versszakot:

Most, hogy már a koporsómat kihoztátok, kihoztátok csendesen
Dobjatok egy nefelejcsset, nefelejcsset koporsómra odale
Legalább ot, lent a sírban legyen rózsás az álom
Úgyse volt az életembe soha sem boldogságom.

Ennek a versszaknak is létezik még egy másik átköltött változata is:

Most, hogy már a koporsómat kiviszitek, kiviszitek csendesen
Dobjatok egy piros rózsát a síromba koporsómra oda le
Legalább ott lent a mélyben legyen rózsás az álom
Úgysem volt az életemben igazi boldogságom.

Később az *igazi boldogságom* szakaszt énekelték a *soha sem boldogságom* helyett. A *Kéknefelejcs...* alábbi változatát, valamint a fentit is azoknak énekelték, akinek nem volt felesége, gyereke, vagyis egyedülálló, család nélküli emberek, vagy özvegyek voltak:

Kéknefelejcs, kéknefelejcs, az én kedves, az én kedves virágom
De sok öröm, de sok bánat jutott nékem életemnek sorsában
Ha meghalok, a síromra nefelejcsset tegyetek
Ők mondják el, fájó szívem de sokat is szenvedett.

Ennek a nótának elkészült egy szlovák változata is. Rekenyeújfaluban egy tanítónő fordította le és ott is énekelték temetésen. Rudnán akkor énekelték, ha az elhunyt szlovák nemzetiségű volt:

Nezábudka, modrý kvietok, rastie vedľa, rastie vedľa potoka.
Dohorela, dohorela, svieca môjho, svieca môjho života.
Keď ja od vás odíšť musím, ešte jednu prosbu mám,
na hrob veniec, hoc jak malý z nezábudky žiadam.

[Kéknefelejcs, kék kis virág nő a patak mellett, mellett
Elégett az elégett az életemnek gyertyája
Ha el kell mennem tőletek, egy kérésem van még
a síromra koszorúnak, ha csak kicsit is, kéknefelejcsből kérek.]

Dobre sa maj žena moja, nenariekaj, nenariekaj mamička.
Skončila sa, skončila sa môjmu žitiu, môjmu žitiu cestička.
Keď ja od vás odíšť musím, ešte slovo pre vás mám:
že žiť budem, stále budem len vo vašich spomienkach.

[Jó sorod legyen feleségem, ne siránkozz, ne siránkozz anyuka
Véget ért a véget ért az életemnek, az életemnek utacskája
Ha el kell tőletek mennem, még egy szavam van szamotokra:
hogya élni fogok, mindig fogok az emlékezetetekben]

Sbomom budte deti moje, ostávajúte tu aj s vašou mamičkou.
Miloval som ja vás veľmi, len to bolo, len to bolo zakrátka
Keď ja od vás odíšť musím, iba jednu túžbu mám
O matku sa postarajte, lebo vám ju nechávam.

[Isten veletek gyermekeim, maradjatok itt anyukátokkal
Nagyon szerettelek benneteket, csak rövid volt az idő
Ha el kell tőletek mennem csak egy óhajom van:
Anyátokról gondoskodjatok, mert itthagynom őt nektek.]

Ha valaki fiatalabb halt meg, vagy akár fiatalabb házas, a következő nótát énekelték:

Lehullott a rezgő nyárfa ezüst színű levele
Úgy lehullott, elsodorta azt az ősznek zord szele
Egy levélre rá volt írva rózsámtól az üzenet
Isten veled édes, Isten veled kedves, élnünk együtt nem lehet

Elmúlt az ősz, el a tél is, újra itt a kikelet
Újra zöldül az a nyárfa ezüst színű levele
Arra is volt egy üzenet szép gyöngyharmattal írva
Isten veled kedves, isten hozzád kedves, visznek engem a sírba

A *Most van a nap lemenőben...* kezdetű Dankó Pista-nóta átírt változatát az idősebbek és fiatalabbak temetésén is egyaránt énekelték. A következő változat egy kisgyerek temetésén hangzott el:

Most van a nap lemenőben, kimegyek a temetőbe
A napsugártól kérdezem, nem látta-e a gyermekem
Azt feleli, látta, látta, egy mély sír magába zárta
Úgy elzárta a világtól, mint rab madárt a párjától
Kelj fel, kelj fel én gyermekem, sírba bezárt kicsi szentem
Beteg az én szívem tája, nincs gyógyító levél rája
Levél, levél, síró levél, vigyen szerte széjjel a szél
Vigyen ki a temetőbe, most van a nap lemenőben

A következő nótát a *Fecskemadár* éneklő csoportot gyakran cimbalmon kísérfő Gonosz Ferenc hozta a csoport részére:

Száll az árva madár őszi fellegekbe
Lila krizantínok nyílnak a kertekben
Bánatos virágok de sok könnyet látnak,
Mert nékem a szívem [eredetileg: az élet] jobban fáj, mint másnak.

Voltak sokan akik engem is szerettek
de talán még többen, akik elfeledtek
Szememben csak az emlék könnye csillog
Titeket siratlak lila krizantínok.

A *Fehér őszirózsa* c. nóta átköltött változatát olyan személyek temetésén énekelték, akiket a korábban meghalt párja mellé temettek:

Fehér őszirózsa, temetők virága
Nincsen a földön senki, mint mi, olyan árva,
Te is egy síron nyílsz halvány szép virágom,
Neked is sírhalom az egész világod.

Valaki itt nyugszik a temető kertben
Vele van a szívem egy sírba temetve
Meg ne zavard álmát, halkán borulj rája
Fehér őszirózsa, temetők virága.

A következő nótának több átírt változata is létezik. Az egyiket idősebbek temetésén énekelték. A következőt a hirtelen betegségben elhunyt Bagács Gyuláné, a *Fecskemadár* egykori tagjának temetésén (azért az *ötvenhárom év*, valamint a *hirtelen betegség*):

Itt lesz az otthonom, a temető kertben
Itt kapok egy csendes pici nyugvó helyet
A sorsnak könyvébe így volt beleírva

Itthagylak titeket, letesznek a sírba.
Fájó kis szívemre ejtsél forró könnyet

Írjátok fejfámra, élt ötvenhárom évet
Öröm és boldogság volt nékem az élet
Hirtelen betegség vitt a sír mélyére
Itt pihenek majd már kint a temetőben.
Jussak majd eszedbe édesanyám lelkem.

A tragikus körülmények között elhunyt Kotrčka Róbert temetésén a fenti nóta első sorát a következő változatban énekelték: *Itt van a lakásom a temető mellett...* Az elhunyt szülőháza ugyanis közvetlen a temető mellett van, bár amikor elhunyt, már Rozsnyón lakott a családjával, azonban Rudnán temették el, és sírjára éppen rálátni a szülői ház udvaráról.

Az alábbi korosztálytól függetlenül énekelték mindenkinek:

Mit keres a temetőbe, mit keres a napsugárka
Mohosodó sírok között nem tudom én, mért is járjak.
Mennyi könny van a világon, mennyi bú és mennyi bánat
Melengető sugarától, kit siratok, fel nem támad

Milyen sötét lett a lelkem, mint az erdő éjszakája
Mintha minden ember búja egyedül csak nekem fájna
Mintha mindent a világon mindent eltemettem volna
Ezen az egy temetésen, ebbe az egy koporsóba.

A következő, özv. Dobos Józsefné, szül. Simko Gizella hozta, aki maga is tagja az éneklő csoportnak. Kiss Tiborné adatközlő úgy emlékszik, hogy *talán a Kerekes Dezső gyerekének* (Kerekes Krisztián, szül. 1986-ban, elhunyt 1988-ban) a temetésén énekelték:

Elaludtál, lefektettünk, elhervadtál, sírba teszünk
Beborult az ég felettünk, beborult az ég felettünk
Nem látok mást, csak a képed, nincs más velem, csak emléked
Nem csókollak már én téged, nem csókollak már én téged.

Nem repülsz már az ölembe, nem mosolyogsz a szemembe
Fényt nem hintesz éjjelembre, fényt nem hintesz éjjelembre
Gógicselő piciny ajkad mindörökre némán hallgat
Csak az én bűm, csak az jajgat, csak az én bűm, csak az jajgat.

A következő nótát akkor szokták énekelni, mielőtt elindult volna a menet az udvarból, majd később a halottasházból:

Itthagynom a falutokat nemsokára
Elmegyek én titőletek más országba
Csillagtalan sötét éjjel fogok tőled búcsút venni,
Hogy a könnyem meg ne lássa soha senki.

Ha elmegyek, ne mondjatok rosszat rólam,
Kártevője én senkinek sose voltam.
Te se vessd a szememre egyéb hibát, egyék vétket
Csak annyit, hogy szerettelek nagyon téged.

Az idősebbeknek a *Darumadár útnak indul*, valamint *A Búcsút int az ősz a nyárnak, dér csókol meg minden rózsáágot...* kezdetű nótát is gyakran énekelték.

A *János vitéz* c. daljátékából az *Egy rózsaszál szebben beszél..* kezdetű részt is énekelték változatlan szöveggel, azonban ez csak néhányszor hangzott el, és most már nem is szerepel a repertoárban.

Az alábbi éneket állítólag egy énekeskönyvből vették és kisgyerekek, vagy fiatalon elhunytak temetésén énekelték:

*Rám lehelt a halál, elhervadtam tőle, nem éleszt fel többé jó szüleim könnye
Halovány orcámat illessék bár csókkal, nem tér vissza többé rá a rózsás hajnal.
Édesanyám ajka csókjaimért eped, de édesanyámat csókolnom nem lehet,
Ölelő két karját felém tárja apám, de kislát halva fekszik ravatalán.
Búcsút, köszönetet mondok mindenkinek, kik rövid éltemben szerettek engemet!
Rövid volt az éltöm, búcsúm se hosszú, mert kicsi ajkamon elnémult már a szó.*

A *Fecskemadár* éneklőcsoport a Rudna első írásos említésének 700. évfordulója alkalmából 1993-ban rendezett ünnepségen énekelte azt a műdalt, amely *A hét fakereszt* c. színdarab betétdala volt és eredetileg 1939. augusztus 12-én adta elő a "rozsnyórudnai bányászifjúság" a *felez* [*felescímer* – az egyik bányaeépület, amely kultúrházul szolgált a faluban, míg fel nem épült a mostani. L.J.I. megj.] helyiségében (*Sajó-Vidék*, 1939. 8. 12., 4). Az éneklőcsoport ezzel a dallal emlékezett azokra a helybeliekre, akik az első és a második világháborúban veszítették életüket. Maga az 1939-ben előadott darab is a háborúban elesett katonákkal kapcsolatos. Az adatközlők úgy emlékeznek, hogy a legelső jelenetben a színpadon hét jelképes sír volt látható fakereszttel, amelyek megelevenedtek, hét ember kelt életre, s aztán az ő sorsuk köré íródott a történet is, de a részletekre már nem emlékeznek:

Emlékszek ere a színházra, a felescímerbe jácoták. Valami olyasmiről szólt, hogy elestek a háborúba a katonák és hogy az özvegy várja haza az urát, mer az is katonát vót. Igen megható vót, amikor jácoták, majdnem mindenki sírt. Ined a faluból is elestek az első háborúba, de nem sokan. Talán arról szólt a színház, hogy hogy haltak meg a katonák. Sírok vótak rendesen megcsinalva a színpadon, oszt mintha aból keltek volna ki a katonák, akik elestek. Rudnaiak jácoták a színházát. Már igen régen vót, nem emlékszek rá, csak mintha olyasmiről let volna szó. Igen szép vót ez az ének, mindenki sírt akkor, mer ugye vót, akinek meghalt valakije a háborúba.

A *Fecskemadár* a darabban szereplő műdalt temetéseken nem énekelte:

Gömör megye kellős közepében fekszik egy kis fatornyos falu
Fehér házak egymás mellett sorban, minden házon kicsiny zöld zsalu
Minden férfi elment onnan régen, az asszonyok csendben sírnak ott,
Este mikor odafenn az égen kigyúlnak a fényes csillagok.

Özvegyasszony a kicsiny fiával kiül este a pitvar elé,
Ábrándatos áhítatos arccal néznek ketten fel az ég felé.
Édesanyám mongya meg azt nékem, hogy odafent vajon mi ragyog,
Mit jelentnek odafenn az égen azok a sok fényes csillagok?

Két szeméből sűrű könnyek jönnek, megszólal a gömöri anya:
Az ottan egy szakaszvezetőnek, a másik egy káplár csillaga.
Gallérjukra volt az rája varrva, ám de most már szegény mind halott,
Az angyalok felvitték az égbe, s ott ragyognak most a csillagok.

Az éneklőcsoport repertoárja egyes temetéseken aszerint is változott, hogy az elhunyt hozzátartozói kérték-e őket, hogy énekeljék el az elhunyt kedvenc nótáját, mint például a következő esetben:

A Szopko Eliska apjának [Szopko András, elhunyt 1983-ban. L.J.I. megj.] a temetésén az "Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki..." c nótát énekeltük, mer ez vót a kedvenc nótája.

A *Fecskemadár* temetéseken való szereplése nem volt egységes fogadtatású a faluban, voltak akiknek kimondottan tetszett, azonban olyanok is akadtak, akiknek nem.

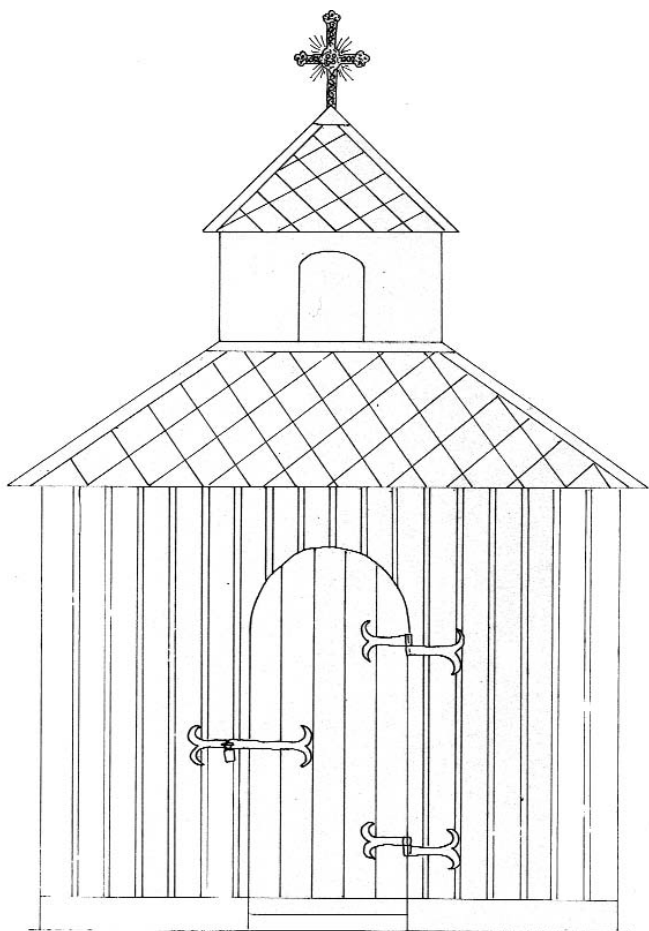
4. A temető

4.1. A temető fekvése

Az egykori temető a falut keresztülszelő főút északi oldalán terült el (lásd a mellékelt térképet!). A jelenlegi temetőtől a *Kolóniára* vezető út választja el, tehát a mostani temető alsó részével párhuzamosan helyezkedik el. A temetkezés még a 19. század második felében megszűnhetett, mert idősebb adatközlőim még szüleik elbeszéléséből sem emlékeznek arra, hogy temettek volna oda valakit. Ők is csupán a besüppedt és begyepesedett sírokra emlékeznek, de sírjelekre már nem. Feltételezhető, hogy az 1876-os, a temetők elhelyezését szabályzó rendelet után nyitották meg a jelenlegi temetőt. A szabály értelmében tilos volt a faluban már meglévő, a templom mellett elterülő régi temetőkbe temetkezni, ez csak kivételes esetben, hatósági engedéllyel volt lehetséges. Rudán ugyan nem a templom mellett (mivel abban az időben a falunak egyetlen temploma sem volt), hanem a katolikus harangláb fölé temettek, de mivel a régi temető nagyon kicsi volt, elképzelhető, hogy a törvény értelmében megszabták a falunak, hogy máshol létesítsen egy új temetőt. Még a hatvanas évek közepe táján is volt néhány olyan sír, amelyen mindenszentek alkalmával égettek gyertyát a régi temetőben, de arra már nem emlékeznek a helybeliek, hogy fel is lettek volna díszítve ezek a sírok, s úgy tudják, hogy akkor már nem is gondozták őket. Már a második világháború után teljesen benőtte a fű az egész területet. Kaszálóként használták, bár kaszálni nagyon nehéz volt a hepehupás talaj miatt, hiszen néhány sír még nem süppedt be teljesen. Még ma is fel lehet itt-ott fedezni kisebb-nagyobb kitüremkedéseket, azonban már semmi sem utal arra, hogy itt egykor temető volt.

28. A régi temető haranglábbal és temetői kereszttel
(1955, Vajkai Aurél. Néprajzi Múzeum, Bp. F-230 417)

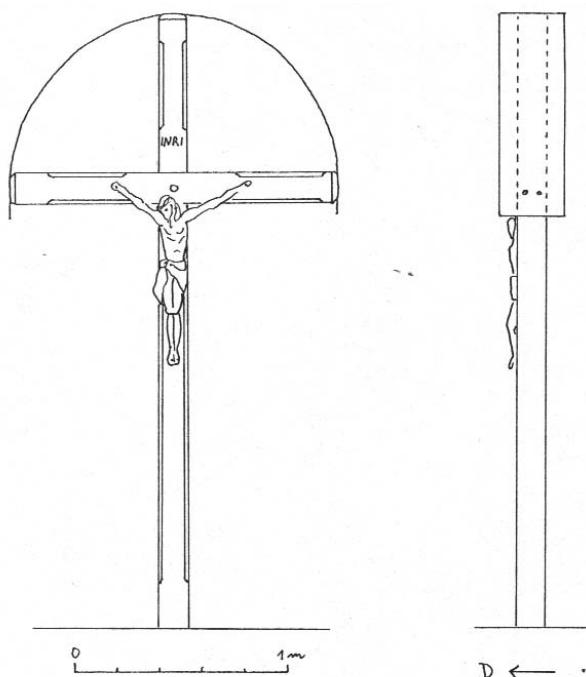

29. A felújított harangláb a régi temetőn (Liszka József rajza, 2000)

A régi temető alsó részében az út fölött áll a már fentebb említett katolikus harangláb (*Toronka*) és egy fakereszt, korpusszal. A haranglábat a falusi krónika adatai szerint a 18. században építették, azonban pontosabb évszámot nem közöl. A harangláb mellett, a keleti oldalon álló, fából készült kereszt állításának idejére vonatkozó adatokat a krónikában és másutt sem találtam. Az idősebb adatközlők szerint már az ő szüleik is úgy mondták, hogy amikor fiatalok voltak, a kereszt már akkor is állt.

A haranglábnak eléggé kalandos sorsa volt az elmúlt másfél évtizedben. Az 1989-es rendszerváltást megelőzően a helyi nemzeti bizottság tanácsa úgy döntött, hogy a régi temető helyén egy üzletközpont épül, ezért olyan határozat született, hogy a haranglábat és a fakeresztet át kell helyezni a mostani temető területének alsó részébe. Ez meg is történt, a haranglábat szétszedték, de mivel

a faanyag rossz állapotban volt, új részekkel helyettesítették, valamint egyes részeit vasanyaggal pótolták. Csupán a három hársfa maradt a helyén, amelyek korával kapcsolatban legidősebb adatközlőim sem tudtak pontos információt adni, csak ugyanazt, mint a kereszt esetében: már az ő szüleik gyerekkorában is majdnem ilyen nagyok voltak. Már az is beszédtéma volt a községben, hogy a hársfákat is kivágják, de a terv megghiúsult. A rendszerváltást követően az üzletközpont építési terve nem valósult meg, majd 1992-ben a harangláb is visszakerült eredeti helyére. Ugyanígy a kereszt is, s ahogyan azt a temetői kereszt kapcsán említettem, az eredeti, már tönkrement fémkorpuszt is kicserélték. Mindkét keresztet a faluban készítették a községi hivatal megbízásából. A kereszthez szükséges fát az evangélikus vallású Dobos László *cirkulázta* [fűrészelte] és a református vallású Pogány Gáborral állították össze. A fémkorpuszt egy rimaszombati járásbeli faluból hozták s egy ottani régi kereszttről származik. Ott ugyanis új keresztet állítottak egy másik, régebbi helyébe. Mivel az új keresztre új korpusz került, így az eredeti fölöslegessé vált. Adatközlőim szerint a mostani rozsnói katolikus lelkész intézte el, hogy a rudnaiak megkaphassák a régi korpuszt, mivel egykor ő abban a községben tevékenykedett.

30. A régi temető felújított keresztje (Liszka József rajza, 2000)

A kereszt felszentelésére 1995. augusztus 26-án került sor, s ugyanekkor szentelték fel a helyreállított *Toronkát* is, amelynek harangja ettől az időtől már

áramra működik. Magyarul a fentebb említett Kelemen atya, szlovákul pedig Eduard Kojnok rozsnyói püspök beszélt. A község nevében Burdiga József szólt az egybegyűltekhöz, aki az egykori temetői kereszt állítójának a leszármazottja, ezért kérték éppen őt fel a beszéd megtartására, alapiskolás korú lánya és fia pedig verset szavalt. Az ünnepi misét Eduard Kojnok püspök celebrálta szlovák nyelven, katolikus templom nem lévén a *Toronkával* szemben lévő kultúrházban, ahol alkalmi oltárt is kialakítottak, a harmóniumot pedig a kultúrház erkélyén helyezték el. Az ünnepségen és a misén nem csupán a helybeliek, hanem a környékeliek is részt vettek, elsősorban a szomszédos Rekenyeújfaluból. A rudnai résztvevők között nem csupán katolikusok, hanem evangélikusok és reformátusok is voltak. A misét ünnepi ebéd követte, amelyet a helyi alapiskola ebédlőjében készítettek elő és ott is tálaltak fel.

A felszentelt fakeresztet fából készült kerítés veszi körül, amelyet délről egy ajtó nyit. A régi temető nyugati oldalán 50 fenyő sorakozik, amelyeket a második világháború befejezésének 50. évfordulója alkalmából ültettek 1995-ben.

31. A régi temető keresztje, háttérben a haranglábbal (L. Juhász Ilona felv., 2000)

A régi temető északkeleti sarkában, a ravatalozóval majdnem szemben az út másik oldalán egy fából készült bódé áll, amelyet eredetileg zöldséges üzletként működtettek, azonban aránylag rövid időn belül meg is szüntettek. Hosszabb

szünet után *Barborka* néven vegyeskereskedést nyitott benne egy helyi jogász házaspár, Dr. Nagy Judit és Nagy Sándor. Amikor kereskedésüket bezárták, rövid ideig ismét üresen állt az épület, majd 1995. január 30-án a rozsnyói Molčan házaspár virág- és koszorúkereskedést nyitott benne. Felirata kétnyelvű:

“KVETY - VENCE
VIRÁG – KOSZORÚ”

32. A Molčan házaspár virágüzlete a régi temető északkeleti sarkában (L. Juhász Ilona felv., 1999)

A feleség, Molčan Michalné, szül. Cirbusz Katalin rudnai származású. Ők üzemeltetik a rozsnyói köztemető melletti temetkezési vállalatot is. Rudnai üzletüket temetések alkalmával tartják nyitva, a polgármesteri hivatal alkalmazottai a hangszórón keresztül tájékoztatják a lakosságot a nyitva tartás napjáról és óráiról. Adatközlőim ezt jó dolognak tartják, mert így nem kell beutazni Rozsnyóra, hogy koszorút és virágot rendeljenek, illetve vásároljanak, hanem megtehetik itt helyben. Amint azt a temetésről szóló alfejezetben már leírtam, e házaspár intézi a temetéseket is.

A közelmúltban ismét felvetődött az üzletközpont építésének az ötlete a régi temető területén, azonban a községi önkormányzat ülésén a tervet kegyeleti és egyéb objektív okokból a többség leszavazta. Az újabb próbálkozás felháborodást keltett a faluban, azonban akadtak olyanok is, akik nem értették, hogy miért ne lehetne a régi temető helyén építkezni, mások meg nem is tudtak róla, hogy ott valamikor temető volt.

A mai temető. A Rudnát keresztülszelő kelet-nyugat irányú főúttól északra fekszik. Úgy is szokták emlegetni a falubeliek, hogy a *Duszaék meget*, vagy a *Rabinába*. A főút mellett közvetlen áll a Dusza-féle ház, e mögött északra fekszik egy

eléggé meredek domboldalon a temető. Hogy mikor létesült, nem tudni pontosan, azonban az adatközlők információi alapján arra következtethetünk, hogy a 19. század második felében kezdtek erre a helyre temetkezni. A temető eredetileg nem volt bekerítve, erre csupán 1970-ben került sor társadalmi munka keretében. A kerítés dróthálóból készült, a két főbejárat a délnyugati, valamint az északnyugati sarokban van, középen pedig egy kisebb kapun lehet bejutni. Ha a ravatalozóhoz vezető 1985-ben létesített kiskaput is figyelembe vesszük, akkor azzal együtt 4 bejárata van a temetőnek, valamennyi nyugat felől. Lakóházak a temető nyugati oldalával párhuzamosan végigfutó út bal oldala mentén épültek, valamint északnyugati és déli oldalán épült egy-egy, a keleti oldal a *Rabina* nevű határrésszel szomszédos.

33. A rudnai temető látképe északról (L. Juhász Ilona felv., 2000)

34. Temetőrészlet friss sírhanttal (L. Juhász Ilona felv., 1999)

A temető területén, a nyugati oldalon áll a ravatalozó, az északkeleti sarokban a víztartály, valamint a temető területén néhány helyen egy-egy fémből készült szeméttárolót, *konténert* helyeztek el 1987-ben. A víztartály és a ravatalozó között húzódik észak-déli irányban a vízvezeték, amelyről összesen 5 helyen nyerik vízcsapokról a vizet. A temető legfelső részében a víztartálytól nyugatra, középen egy fából készült kereszt áll, amellyel bővebben a *Temetői kereszt* c. alfejezetben még foglalkozom.

A víz bevezetését megelőzően a sírok öntözését a helyi patakból oldották meg. Ebben az időben még kevés fedett sír volt, a sírokra virágokat ültettek. Ezek gondozása sok vizet igényelt. A víz cipelése a nagy dombnak felfelé azonban nagyon megerőltető volt, ezért már nagyon sürgették a víz bevezetését. Erre 1970-ben került sor. Az 1990-es évek második felétől a helyi önkormányzat műanyag *bandaszkákat* (kannák) helyezett el mindegyik vízcsapnál. Így már nem szükséges, hogy otthonról hozzanak magukkal öntözőkannát. Amíg nem volt vízvezeték, sokan vödört is hordtak otthonról, hogy egyszerre két edényben, az öntözőkannában és a vödörben vihessék fel a vizet a patakról.

4.2. A temető gondozása

A temető rendben tartásáról mindig a falu gondoskodott. Mivel a temetőn sok gyümölcsfa volt – alma, cseresznye, dió – az ezeken termett gyümölcsöt eladták valakinek, s ugyanez a személy kaszálta le a fűvet is a temető területén, valamint az ő kötelessége volt a temető rendben tartása is. A második világháborút követően megváltozott a helyzet. Egyre többen csináltattak betonból vagy más drágább anyagból állandó síremlékeket, valamint egyre több sírt betonoztak körbe. Ezekre rápotyogott a gyümölcsfák termése, amely – különböző foltokat hagyva rajta – elcsúfította a síremlékeket. Másrészt – mivel a temető nem volt körülrítve – a gyerekek kövekkel és fadarabokkal verték le a diófák termését, így a sírokban is kárt tettek. Ezért aztán fokozatosan kivágták a gyümölcsfákat, majd később a sírok között nőtt fenyőfákat is. A fű kaszálását egy ideig úgy oldották meg, hogy kiadták valakinek, mivel a kaszálható terület akkor még nagyobb volt. Később társadalmi munka keretében tartották rendben, 1989 után azonban a községi hivatal által fizetett emberek végzik:

A temetőt ezelőtt közmunkába tartotuk rendbe. Elmentünk egy nap, oszt amit lehetet megcsináltunk, de most már joban rendbe van, mer már ere fizetet emberek vannak az emenvén [MNV = miestny národný výbor = helyi nemzeti bizottság], ők kaszálnak, meg irtják a bokrokat is, most már joban rendbe van tartva.

4.3. A ravatalozó

A temető nyugati oldalánál épült fel a községi ravatalozó, vagyis ahogyan a faluban nevezik, a *halotasház*, *hulaház*. Az épület *Z-akció* keretében épült, ami azt jelenti, hogy a munka nagy részét *brigádmunka*, azaz társadalmi munka keretében kellett elvégezni. A falu lakossága is bekapcsolódott tehát építésébe, azon-

ban nem az elvárt mértékben. Mivel az ifjúság részvételével sem volt elégedett a falu vezetése, a községben működő fiatalokat is tömörítő tömegszervezeteket (Csemadok, SZISZ) azáltal próbálta meg rávenni a közmunkán való részvételre, hogy a diszkók, valamint táncmulatságok megrendezésének engedélyezését a ravatalozó építésénél kifejtett társadalmi munkán való részvételtől tette függővé. Egyébként a ravatalozó építési munkálataiban is azok a lakosok vettek részt, akik általában egyéb, a faluban szervezett *közmunkákba* is bekapcsolódtak.

35. A ravatalozó (L. Juhász Ilona felv., 1999)

Az építményt 1985-ben adták át, az első elhunyt, akit innen temettek, Árvay Pál volt, aki halálakor lubényi lakos volt. Felesége azonban rudnai származású, s egy ideig az elhunyt is itt lakott. Az özvegy azt akarta, hogy férje a rudnai temetőben nyugodjon, ne idegenben, ahol nem élnek rokonaik. Néhány helybélinek azonban nem tetszett, hogy nem tősgyökeres rudnait temetnek először az új halottasházból. Annak ellenére, hogy az elhunyt élt egy ideig a községben és a felesége is rudnai volt, méltatlannak tartották arra, hogy ő legyen az első, akit innen temetnek. Ezzel kapcsolatban mai napig közzsájon forog a következő történet: Egy alkalommal, amikor egy asszony nyilvánosan hangot adott azon véleményének, hogy nem idegent, hanem rudnait kellett volna elsőként a ravatalozóból temetni, egy másik falubeli, aki nem értett vele egyet, felháborodásában a következőt mondta neki: *Akor meg miért nem halt meg maga?!*

A ravatalozó bejáratával szembe és a nyugati oldalra tuja-fákat ültettek, s a ravatalozó előtti teret leaszfaltozták. A ravatalozó padlóját négyzet alakú kőlapokkal fedték, az épületet tartó két oszlopot pedig faburkolat fedi. A bejárat tal szembeni falat szintén faanyaggal burkolták, ezen középen egy bekeretezett, fekete bársonnyal burkolt tábla található. Erre szokták a temetések alkalmával

az elhunyt nevét, valamint születési és elhalálozási évét kirakni. Jobb oldalán egy falra erősített fémből készült gyertyatartó van. A gyásztábla alatt két, szintén fekete bársonnyal burkolt virágtartó áll a földön, s ezzel egy irányban az ugyancsak fekete terítővel letakart ravatal. Kétoldalt fekete műbőrrel fedett, fémből készült támlás székek állnak, a ravatalozó alatt a padlóburkolat színéhez igazodó egyszínű szőnyeg. A ravatal végében egy fekete anyaggal leterített kerek asztal áll, rajta horgolt, fehér színű csipketerítő, ezen kristályváza. Mellette mikrofonállvány. A helyiségben több helyen is zöld művirágok találhatóak. A temetések alkalmával – függetlenül attól, hogy egyházi vagy polgári – a szervezési feladatokat a községi hivatal alkalmazottai látják el a ravatalozóban.

A ravatalozó két hűtőkamrával rendelkezik, valamint ebben az épületben található egy keverőpult is, amely segítségével egyrészt a hangosítást oldják meg a temetések alkalmával, valamint innen közvetítik a gyászzenét és mindenszentkor a megemlékező, verses-zenés összeállítást.

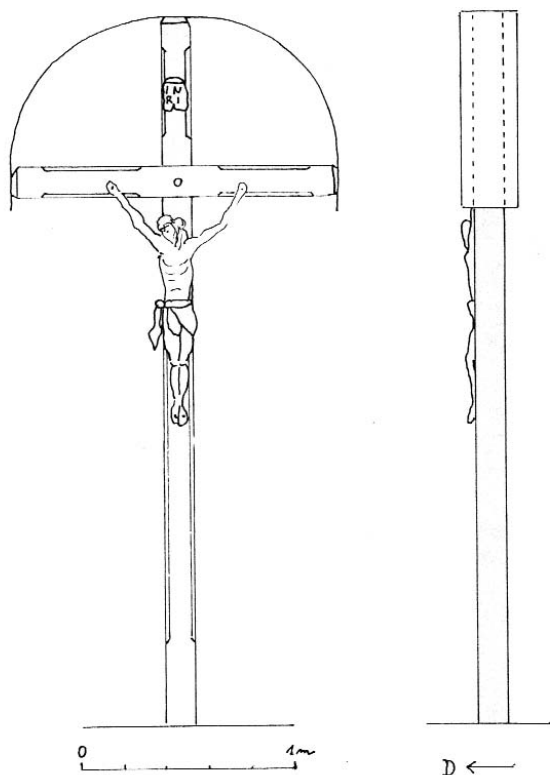
A ravatalozótól északra állt egykor az a fából készült épület, amelyet az adatközlők különféleképpen, *ravatalozóként*, *kápolnaként*, vagy csak *fabódéként* emlegetnek. Itt helyezték el a faluban, vagy annak határában elhunyt idegeneket: csavargókat vagy koldusokat. Az építményben szerszámokat is tartottak, s közepén pedig egy fából készült, asztalhoz hasonló alkalmatosság állt, erre fektették az elhunytakat. Informátoraim állítása szerint az építményt néhány évvel a második világháború után bontották el. Akadtak beszélgetőpartnerek, akik már nem is emlékeztek erre az épületre, s olyanok is, akik még csak nem is halottak róla.

4.4. Temetői kereszt

36. A temetőrészlet kereszttel télen (1955, Vajkai Aurél. Néprajzi Múzeum, Bp. F-230 419)

A temető északi részében, majdnem középén egy fakereszt áll, amelyet a régi temetőbeli kereszthez hasonlóan az 1989-es rendszerváltás után újíttattak fel. Eredetileg ezen a kereszten is egy festett pléhkrisztus volt, ugyanolyan, mint a régi temetőben lévő másik kereszten is. A rozsdá azonban már ezt is megette, így tehát lecserélése egyre sürgetőbbé vált. Az új korpuszt özv. Burdiga Józsefné vásárolta, ugyanis a Burdiga család egyik őse – Burdiga József – állíttatta a század elején ezt a keresztet. A fémkorpuszt Rozsnyón, a Bányász-téren található “Dominik” nevű kegytárgyakat árusító üzletben vásárolta 800,- koronáért. Ő 500 koronát adott az összeghez, a többit a községi hivatal fedezte. Ezt a keresztet mind a mai napig nem szentelték fel.

37. A felső temetői kereszt (Liszka József rajza, 2000)

Az eredeti kereszt állíttatásának történetét adatközlőm az apósától (Burdiga József, 1902-1986) hallotta. Hosszú ideig együtt laktak, sokat beszélgettek a család történetéről, így özvegy Burdiga Józsefné Manko Márta (sz. 1936) pontosan ismeri a keresztállítás körülményeit is. Az apósa elbeszélése alapján az általa elmondott történetet pontosan idézem, mivel a keresztállításon túl betekintést kaphatunk az akkori népelet más területére is, mint pl. a népi gyógyítás, táplálkozás, építkezés stb.:

Az apósom nagyapja nagyon rossz ember vót, a feleségével együtt mindig itak, mindent elítak. Nézeteltérésbe került Csapóékal, úgyhogy börtönbe került, oszt ot is halt meg. Vótak gyerekeik, vót három gyerekük. Oszt amikor meghalt a börtönbe, a három gyerek it marat árván. Gyüt a végrehajtó, mindent elvit a bank, semijek se marat. Oszt amikor az apósom apja hazagyöt a katonaságtól, igen megbetegedet, tifuszt kapot. A Cirbusznénak az anya gondozta a kertbe. Már mindenki azt monta, hogy meg fog halni. De ez a Cirbusz néni meggyógyította őt mindenféle füvekel. Még mamika is monta, hogy milyen füveket főzön neki. No, oszt amikor meggyógyult, ot ált semi nélkül. Oszt összeismerkedet a feleségével, aki már özvegy vót. Budai Katalin vót a lánykori neve, de már Jakubikné vót, mert férjnél vót őt évig. Öszeismerketek, oszt egybe kerültek. Mamika katolikus vót, atyuska evangélikus vót. Mamikám a Krupinszky házba lakott atyuskával. Mivel a mamika ura meghalt, a Jakubikok már nem akarták, hogy ot lakjon, monták, mer hogy meghalt az ura, menyen ő is. Hát most mit csináljanak? Elment hát az apósom apja az evangélikus papokhoz, monta, hogy milyen nehéz helyzetbe van. Dolgozot az erdőn, kaparták a vaskövet, reggel hatól este hatig dolgoztak, de hát keves vót a pénz a megélhetéshez. No, oszt ahogy elment az evangélikus papokhoz segítséget, kőcsönt kérni, de azok nem atak semit. Azt monták, hogy nem adnak. No, akor mamika katolikus vót, elmentek a katolikus papokhoz. A katolikus papok atak nekik segítséget, sokat, hogy oszt ők már el tuták indítani a dolgokat adóságra. No, oszt amikor megkapták a pénzt, atyuska azt monta a papnak: „Tiszteendő úr, ha maga nekem adot segítséget, mer elmentem én az én valásomhoz, én árva gyerek vótam, meg nem atak nekem mégse segítséget, no, hát mer it kaptam segítséget, tesék elintézni azt, hogy beállok katolikusnak. Azér, mer magok segítetek nekem a bajba.” No, oszt ő beált katolikusnak. A pénzt adták vóna úgy is mamikának, de őneki olyan jóleset, hogy segítetek rajtok, hát felajánlota magát katolikusnak. Még mamikával se beszélte meg, de ot mingyár felajánlota. No, oszt akor hozzáfogtak váltani meg a kertet. Megváltoták, oszt nekifogtak építeni egy házacskát. De ezt akor, amikor már megváltoták a kertet. Oszt válykot vertek, oszt aból építeték a házacskát. Egy helyiségek vót, de amikor már kifizették az egész telket, az apósom azt monta akor mamikának: No, már én minden faluba látok nagykeresztet a temetőn, hát tudod mit, csinaltasunk hálából a temetőn a Jóistenek nagykeresztet. Amiér letutuk az adóságot. Akor már megvót a négy gyerekecske. Az apósom akor négy-öt éves vót. Az nagy ünep vót, amikor a pap felszentelte a keresztet. Ugyanúgy vót megcsinálva majdnem a temetői kereszt is, mind it ami a Toronka melet van. De hogy ki csinalta, nem tudom pontosan, de az is lehet, hogy ő, mer igen ügyesen tudot a fával báni, ügyes famunkás vót. Az is lehet, hogy ő...

(...)

Az apósom mindig emlegete, hogy az anyósom monta mindig, hogy szorgalmas ember vót az apósom, igaz 45 éves korába meghalt, hat gyereke vót, a házhoz már hozzáépítet, akor már vót szoba konyha, meg komora vót nekik, meg ól. Azelőt így építeték a házakat.

Adatközlőm, apósa elbeszélése alapján, a következőképpen emlékezett a keresztállítás alkalmából rendezett ünnepségre:

Nagy búcsút rendeztek akor Rudnán, mikor avaták fel a keresztet. Több pap is gyöt Rozsnyóról, apácák is gyötek a keresztszentelésre. Meghívták mamikaék a vára-

jai rokonokat, ebédet főzöt, a pap is meg vót ide hívva vendégségbe. De még akkor nem vót sütemény, de hogy akkor süteményt is kel sütni, mer a pap is ide gyün, hát az apósomék se látak soha még süteményt. Valami úrtól híjtak egy szakácsot, aki tudot süteményt sütni. Ismerték azt az aszonyt, valami ismerősök vót nekik, hát azér gyöt el szívesen sütni. Joj, milyen is lesz az a sütemény, így emlegete az apám. Így beszélt el nekem. Meg azt mongya: "Tudod, mink csak azt vártuk, hogy hogy fogják csinálni, mi lesz az a sütemény. Körüláltuk az asztalt, néztük, hogy gyúrja a süteményt." Az apósom nem tuta pontosan megmondani, hogy milyen sütemény vót, de gyúrot vót, mer gyúrta meg síkálta az az aszony. Gondoltam is, hogy biztos ez a linzer lehetet, ez a parasztsüteményforma. "Amikor oszt megsütöték oszt kiveték, ot néztük, ot áltunk" – monta az apósom. Olyan lekváros vót a teteje, biztos az a rácsos lehetet, mazsola is vót rajta. Mondtuk is a gyerekek, hogy joj, ez igen jó lehet, az a jó szaga megcsapot. Anyám meg a nagy kemence kalácsokat süte közbe. Körüláltuk, azt monta mama, amikor meghideget: "vágd le a szélét" – monta a szakácsnőnek – "mer látod, ezeknek a gyerekeknek a pipikéjük esik le." Hát levágta nekünk a felét, oszt úgy etük, mind a mézet azt a süteményt. S azt mongya, amikor felvágták, mama feltete a sifon tetejére, hogy el ne lopdosuk écaka. Mer szombaton süté, de vasárnap vót a nagy vendégség. Másnap a gyerekek az Istent csak ara kérték, hogy ne egyenek sok süteményt, hogy nekik maragyon belőle. Oszt vasárnap megterítetek, tyúkot főztek, mama felszelte a kalácsot, megterítetek a kunyhócskába, nekünk meg megterítetek előtte a székre. Nekünk is atak eni, ot térgyepeltünk a hokedlinál. A többiek meg bent etek. Oszt mindig hol az egyik ment belesni, hogy még menyi sütemény van a tányíron, máskor a más. Monták: eregy, nézd meg, fog-e még jutni vagy kető. De a pap hozá se nyúlt a süteményhez, az a kalácsot ete. Örültek is, hogy nem eszi a süteményt, hogy marad nekik. No, alig várták, hogy a vendégek elmenyenek, oszt anyok elikbe tegye a süteményt, mer tuták, hogy most már megehetik. Oszt elikbe tete, de azt monta: tугyátok, az a sütemény majdnem mind megmarat, egy jó tányérba vót, de az ahogy hozzáfogtunk, egy perc alatt üres vót... Az olyan finom, vót, az olyan jóleset nekünk, hogy azt el se tudom mondani...

A keresztet állító Burdiga József 1869. március 24-én, felesége sz. Budai Katalin pedig 1866. április 27-én született.

A faluban *hitehagyot Burdigák*-nak nevezték őket, s később a gyerekeiket is, amiért az evangélikus Burdiga József beállt katolikusnak. A családot azonban becsülték a faluban, mert nagyon dolgos és becsületes emberek voltak. Az adatközlő özv. Burdiga Józsefné gondolja a néhai keresztállító Burdiga Józsefnek és nejének sírját, valamint a temetői kereszthez mindig visz virágot, illetve különböző alkalmakkor méccsest is, s amint azt e fejezet bevezetőjében is említettem, a felújított keresztre ő vásárolta a fémkorpuszt is (36–38. kép).

4.5. Egyéb objektumok

A faluban arra nagyon kevesen emlékeznek, sokan pedig egyáltalán nem is tudtak róla, hogy a bányaüzem által a bányászok részére épített *Kolónia* elején lévő, szélső lakásépület egyik, külön elfalazott helyisége egy ideig arra szolgált, hogy a rudnai bányában szerencsétlenség következtében elhunyt idegen bányá-

szokat itt helyezték el mindaddig, amíg nem szállították el őket lakhelyükre. Később, a harmincas évek legelején a falat kibontották, s ez a helyiség is az egyik lakás részévé vált.

38. A főső temetői kereszt (L. Juhász Ilona felv., 2000)

4.6. Temetkezési rend

Az eredeti temetkezési rend a következő volt: a legfelső (északi) részbe temették a katolikus, középre az evangélikus, legalulra pedig a református halottakat. Mivel a cigányok katolikusok voltak, az ő halottaik is a felső részbe kerültek, mégpedig legföldre.

A zsidók a temető északkeleti részébe temetkeztek, a sírok – adatközlőim szerint – a mostani szemétygyűjtő konténer fölött voltak. Adatközlőim úgy tudják, hogy kb. 4-5 síremlék lehetett ott, amelyek fehér márványból készültek, kb. 1,20 m magasak voltak. A faluban egyébként egy zsidó kereskedő család élt, a Rothmannék, s az övék volt az üzlet Rudnán. Adatközlőim úgy tudják, hogy a család valamennyi tagját Rudnán temették el, aminek azonban ellentmond a Rozsnyón megjelent *Sajó-Vidék* c. regionális lapban közölt alábbi rövid hír:

“Halálozás. Rothmann Ede rudnai kereskedő egy sikertelen műtét után Prágában elhunyt. E hó 20-án hozták haza koporsóban, s itt városunkban helyezték örök nyugalomra.”

(Sajó-Vidék, 1927. 10. 27., 2.)

Egyik idős, evangélikus magyar férfi adatközlőm a következőképpen emlékszik a zsidó temetőre:

A zsidó temetőt ott vót, ahol most a felső konténer van. Mink mind gyerekek, még látuk. Egy darab sírkő még van is temetőbe belőle. A síremlékek tiszta fehér márványból készültek. Az a kocka kő, amelyiket valaki odatete magának valakinek síremléknek, az a zsidó temetőből van. A többi kő eltűnt. Olyan kb. 1,20 magasak vótak. A Rótmán család temetkezett oda, ahol most a konténer van a temető felső részébe.

E felekezeti hovatartozás alapján kialakított temetkezési rend már régen felbomlott. Ezt a folyamatot több tényező is befolyásolta. Egyrészt a községben nagyon sok vegyes házasság kötöttet, másrészt pedig a betonsírok és kripták megjelenése is nagyban hozzájárult e folyamat felgyorsulásához. Mivel ezek nagyobb helyett foglalnak el, s nem süppednek be a földbe, egyre kevesebb hely marad, ezáltal a rokonok távolabbra kerülnek. Van arra is példa, hogy valakit azért nem temetnek a temető magasabban fekvő részébe – bár vallásilag oda tartozna –, hogy ne kelljen a hozzátartozónak, legtöbbször az özvegynek a dombot megmászni, hogy meglátogathassa házastársa sírját. A temető legalsó részében például a katolikus Pardon család temetkezik már évtizedek óta. Egy másik katolikus család is az egykori református részbe temetkezik, ebben a rokonsági szempontok játszották az elsődleges szerepet, mégpedig a feleség oldaláról. Vegyes házasságok esetében egyébként semmilyen törvényszerűséget sem figyelhetünk meg. Az 1980-as években megjelentek a sírok mellett a padok is. A temetőre kilátogató hozzátartozó így megpihenhet, miután felgyalogolt a dombon, s elüldögélhet, elbeszélgethet egy másik özvegygel, illetve más látogatóval. Megjegyzem, hogy a községben nagyon magas az özvegyasszonyok száma, mivel a férfiak nagy része a bányában dolgozott, s az átlagosnál jóval előbb haltak meg. Elsősorban ezekre az özvegyekre jellemző a padok állítása a sír mellé.

Ha az elhunyt már nagyon idős volt, meg szokta mondani, hogy hova temessék, s ezen óhaját a hozzátartozók figyelembe szökták venni.

A községi hivatal (1989-ig helyi nemzeti bizottság) nem szól bele, s a múltban sem kötötte szabályokhoz a temetkezés rendjét, illetve helyét. A sírhelyért illetéket sem kellett fizetni sem a múltban, sem pedig ma.

A gyereksírok számára nincs külön rész fenntartva, őket a rokoni kapcsolatok alapján temették. Nem földelték el külön a járványokban elhunytakat sem, legidősebb adatközlőim szüleiktől sem hallottak róla, hogy valaha is lett volna ilyen rész a temetőben.

A temetőben olyan halottakat is eltemettek, akik már régóta nem Rudnán laktak, azonban az volt a kívánságuk, hogy haláluk után hozzák haza, s a csa-

lád mellé temessék el őket. Ezen személyek urnáját az elhamvasztás után a családi sírba, vagy pedig a mellé külön helyezték el. A 7. számú sírba 1993-ban az ott nyugvó szülők lányának, Konopka Jánosnénak és férjének, Konopka Jánosnak (ő dobsinai származású volt) az urnája került, akik Ózdon laktak. Az volt a kívánságuk, hogy ha mindketten meghalnak, hozzák el urnájukat onnan és a szülők sírjába helyezték el földi maradványaikat. Miután letelt a sírhelyért kifizetett idő az említett város temetőjében, kívánságukat 1993-ban az unokaöcs, Szopko András teljesítette, aki a nagyszülők sírjára ráhelyezte azt a márványtáblát is, amely eredetileg az ózdi temetőben volt.

A Gonosz család hozzátartozói is Magyarországon, Gyöngyösön laktak, az ő kívánságuk is az volt, hogy urnájuk haláluk után a rudnai temetőben, a szülők sírjában legyen elhelyezve. Az urnát 1973-ban a szűkebb család jelenlétében szertartás keretében temették el, az evangélikus esperes vezette a gyászszertartást (159. sz. sír).

Van arra is példa, hogy a Rozsnyón lakó rudnai származásúak is a községben temetkeznek (pl. 306. sz. sír). Nyugszanak azonban a temetőben olyan személyek is, akik nem rudnai származásúak, csupán rokoni látogatáson jártak itt, s betegség, vagy valamilyen szerencsétlenség következtében itt lelték halálukat. Ilyen pl. a 65. sz. sírban nyugvó, vízbe fulladt fiatalember, Richard Girmon, vagy pedig egy Svit melletti településen lakó, hirtelen betegségben elhunyt hatéves kislány, Burger Magduska esete is (135. sz. sír). Ezek sírját a Rudnán lakó rokonok gondozzák.

4.7. Sírjelek

4.7.1. Katolikus sírjelek

39. Temetőrészlet télen (1955, Vajkai Aurél. Néprajzi Múzeum, Bp. F-230 418)

A temető legfelső, katolikus részében a sírok zömén keresztek voltak a század elején. Kivételt a kőből készült síremlékek képeznek, de azokon is volt valamilyen keresztabrázolás. A század elejéről fennmaradt sírjel nagyon kevés. Ami figyelemre méltó, hogy annak ellenére, hogy bányásztelepülésről lévén szó – ahol vasércet bányásztak – aránylag kevés a vasból készült öntött kereszt. Csupán két öntöttvas-kereszt található, mindkettő korpusszal, az egyik a 7. számú, a másik pedig a 9-es. Az előbbit gondozzák, a keresztet is gondosan átfestették, de az utóbbit már régen nem, a puszpáng bokor már teljesen benőtte, a rajta lévő rozsdás keresztet szinte teljesen eltakarja. Egy 23 éves fiú sírjáról van szó, aki 1915-ben hunyt el, tehát a keresztet is körülbelül ekkor állíthatták. Adatközlőim egyike sem tudta megmondani, hogy az elhunyt ki volt, milyen körülmények között hunyt el, illetve kik voltak a rokonai. Ezen és a fentebb említett keresztben is magyar nyelvű a felirat

Fémből készült keresztet egyébként többet is találunk, ezek azonban már egyszerűbbek, általában fémcsővekből hegesztették őket, de található néhány kovácsoltvas kereszt is, ezek egy részén fehér feliratú tábla is van, ám nem mindegyiken olvasható a felirat. Ez olyan sírok esetében is így van, amelyeket mind a mai napig gondoznak, de zömüket már nem nagyon látogatják. Adatközlőim szerint a két öntöttvas-kereszt kivételével a fémből készült keresztek is Rudnán készültek.

A fakeresztek színe változó: valamelyik feketére van festve, némelyik festetlen, de előfordul köztük vörösesbarna is. Ezeken a felirat vagy alig, vagy egyáltalán nem olvasható, azonban a sírok túlnyomó részét gondozzák még. Gyakori a fém- és fakereszteken is fém Krisztus-fej, ezek a kereszt metszéspontjában, középen találhatóak. A fa- és féskereszteken kívül betonból készült keresztek is vannak, körülbelül egy tucatnyi.

A hegesztett, valamint a kovácsoltvas kereszteken kívül más jellegű vasból készült síremléket is találhatunk az eredetileg katolikus részben. Ezekre (16., 74. 86. sz. sír), más motívumokkal együtt, keresztet is hegesztettek. Kettő közepén tábla van, amelyre fehér színnel festették a feliratot, az egyikbe viszont fehér márványlapot helyeztek vésett felirattal (86. sz. sír). A többi részt mindegyiknél feketére festették. Ezek a síremlékek az 1960-as és az 1970-es években a faluban készültek. Ilyen típusú síremlék lejjebb az egykori evangélikus részben is található, mégpedig a 263. számú. Ez azonban egyszerűbb és nincs rajta tábla sem.

Terasol (beton), gránit, műmárvány és márvány sírjelek. A többi síremlék zöme vagy már *terasolból* (csiszolt beton), márványból, illetve műmárványból, ritkábban gránitból készült, de ezek kombinációja is gyakori. Formájuk aránylag változatos, de a kereszt – néhány kivételtől eltekintve – valamilyen formában megtalálható rajtuk. A síremlékek zöme két részből áll, az egyik felét négyzet vagy téglalap formájú, a másikat pedig kereszt alkotja, amelyen gyakran található korpusz, vagy pedig Krisztus-fej, esetleg az elhunytak fényképe is. A legutolsó két évtizedben készült síremlékek már általában egy lapból készülnek, ame-

lyeken a kereszt vagy vésett, vagy festett formában jelenik meg. Bár ritkábban, de akadnak olyan katolikus síremlékek, amelyeken nem szerepel vallási szimbólum. Ezek a szocializmus időszakában készültek, zömükben a század utolsó harmadában.

4.7.2. Evangélikus és református síremlékek

E két felekezethez tartozó elhunytak sírjeleit, síremlékeit azért tárgyalom együtt, mivel formájukban a múltban is csupán enyhe eltérést mutatnak, ma pedig már egyáltalán nem különböznek egymástól.

40. Faragott fejfa maradványai (L. Juhász Ilona felv., 2000)

Fejfák. A reformátusok és az evangélikusok körében a század első felében a lapos kövek mellett még a faragott fejfa állítása volt az általános. Idősebb adatközlőim a két felekezethez tartozó elhunytak sírjeleinek különbözőségét illetően csupán annyit tudtak elmondani, hogy az egykori – ma már csak korhadt és besüppedt állapotban előforduló – fejfák egyedül méretükben mutattak kisebb eltérést. Néhányuk szerint a református fejfák valamivel magasabbak voltak, mint az evangélikusoké. Konkrét példákkal azonban nem tudták alátámasztani állításukat, mivel ma már csupán egyetlen besüppedt, kétfelé hasadt fejfát találni az evangélikus részben. Az viszont tény, hogy ezek jóval alacsonyabbak, mint az

1955-ben készült fényképeken szereplő református fejfák. Néhányan azt állítják, hogy a nők fejfái valamivel vékonyabbak és alacsonyabbak voltak, mint a férfiaké. Vajkai Aurélnak és Boross Mariettának 1955-ben még sikerült lencsevégre kapniuk néhány fejfát a rudnai temetőben az egykori református részben. Ezek is azt az állítást támasztják alá, hogy a református fejfák magasabbak voltak.

41. Temetőrészlet faragott református fejfával (1956, Boross Marietta. Néprajzi Múzeum, Bp. F-121 735)

42. Temetőrészlet faragott református fejfával, jobbra lapos kőből készült síremlékek (1956, Boross Marietta. Néprajzi Múzeum, Bp. F-121733)

A fejfákat a faluban készítették az asztalosok, de az ügyesebb kezű emberek saját maguk faragták ki a hozzátartozójuknak:

Fejfát szoktak régebben magoknak is csinálni, de aki nem tudot, mer nem vót ügyes, akkor az csinaltatot.

Adatközlőim Lőrincz Istvánt, Gonosz Ferencet, valamint Gotthárd Jánost neveztek meg, mint olyan személyeket, akik egykor fejfákat készítettek a falubelieknek a század első felében. A fejfák általában keményebb fából, elsősorban tölgyfából készültek, hogy hosszabb ideig kibírják az időjárás viszontagságait. Tetejüket vagy gömbölyűre faragták, vagy pedig *srégan* (ferdén) levágták, s bádoglemezzel fedték.

Az udvarunkba vót egy kivágot cseresnyefa. Barta bácsi, oszt monta apámnak, hogy druszám, agyal nekem aból a cseresnyefából olyan méter harmincat, méter negyvenet. Oszta adot is apa neki. Oszta eből faragta ki a felesége fejfáját. De oszt hogy a többiek miből csinálták, úgy tudom, hogy kemény fából, tölgyfából. Oszta kérdezte apámtól, hogy druszám, mivel tartozok. Oszta apám monta, hogy semivel, de ő húsz koronát adot. Pedig 20 korona, az nagy pénz vót. Apám hiába monta, hogy nem kel adni, mégis odata, monta, hogy csak ved el.

A fejfák tetejére pléhet is tettek, hogy ne menyen olyan hamar tönkre. Meg úgy félódalt, srégan vót levágva, hogy lecsoroghason a víz róla.

A fejfára rávésték az elhunyt nevét, valamint a születés és az elhalálozás dátumát, s enyhén díszítették is. A vésett feliratot sokszor kiégették, hogy hosszabb ideig legyen olvasható. Adatközlőim nem emlékeznek arra, hogy a gyerekeknek állítottak volna fejfát. Ha elkorhadt a fejfa, nem cserélték ki, mert általában akkorra már a sír is besüppedt. A földbe 50-60 centiméter mélységre ásták be, kint körülbelül 1 méter, vagy pedig legkevesebb 80 centiméter maradt. A fejfák készítése már régen elmaradt, legidősebb adatközlőim egyöntetű véleménye, hogy a második világháború után már nem állítottak ilyeneket.

Arra is van példa, hogy a rudnai elhunyt részére a szomszédos községben élő rokon faragta a fejfát:

A síra az emléket fából csinálták a reformátusok is, meg az evangélikusok is, ere rávésték a nevet meg a dátumot. Hogy mikor születet meg mikor halt meg, vagy hogy hány évig élt. Az én anyámnak a rokonunk, Csunyo János sógor faragta Berzétéről jó erős, kemény fából. Vót, hogy kiégették a betűket olyan feketére, ilyenkor tovább megmarat, később jobban el lehetet olvasni.

Legömbölyített tetejű lapos kövek. A temető területén két helyen (131-134. és a 200. sz. sír) figyelhető meg ez a típusú sírjel, azonban valamennyi nagyon rossz állapotban van, s a felirat is lekopott róluk. Csupán egyetlen egyen vehető ki nagyon nehezen néhány betű (200. sz. sír). Ezek a kövek a község határából származnak:

Kerestek olyan lapos követ, szépen kifaragták, oszt ara írták rá a nevét. Követ a katolikusok nem raktak, azok keresztet tettek.

43. *Lapos kőből faragott síremlékek maradványai 2000-ben (L. Juhász Ilona felv.)*

Boross Marietta és Vajkai Aurél rudnai temetőről készült felvételein szintén látni ilyen lapos köveket, de ezek mára mind eltűntek. A rudnai kövek alapján csak halványabb elképzelésünk lehet, azonban a két szomszédos szlovák falu – Rekenyeújfalu, valamint Rozsnyóbisztró temetőjében még nagyon jó állapotban vannak, így ezek alapján tudjuk, milyenek lehettek ezek a típusú sírjelek. Különösen a rekenyeújfalusi temetőben maradt meg még belőlük nagyon sok, számuk majdnem félszáz. Ezekre különféle szimbólumokat – hold, nap, virág, bányászjel – is rávéstek, valamint olyan is akad közöttük, amelyre fénykép is került. Ilyen sírkövet nem csupán az evangélikusok és a reformátusok, hanem a katolikusok is állítottak. Feltételezhetjük, hogy Rudnán jóval előbb elmaradhatott e sírjelek állításának szokása, legalábbis a megmaradt 5 kő jelenlegi állapota ezt bizonyítja. Amíg a Rekenyeújfaluban és Rozsnyóbisztrón található, az 1920-as években állított kövek felirata szépen olvasható, a rudnaiak már egyáltalán. Egyik Krasznahorkaváraljáról származó adatközlőm elmondása szerint szülőfaluja temetőjében is voltak régebben hasonló sírjelek:

Vótak olyan sírok ott fent, amelyiken csak olyan kövek vótak, oszt rá vót vésve a nevek. Vót olyan gömbölyű végű, meg olyan, mind a ház, olyan alakú. Kerestek olyat vagy erdőn, vagy patakba, vagy mi, ami szép alakú kő vót, úgy halotam régen, mer nálunk is vótak ilyen kövesek. Aztat nálunk is úgy emlegeték apámék, hogy már keresték a patakban a követ, oszt szetek. Nem mindenki szete, de aki olyan izéseb vót, olyan parasztab, meg mi... Először nem vót semilyen síremlék, csak az uraknak, oszt azután a parasztok is kerestek köveket a síra. A családtagok is csináltak maguknak, vagy ha vót egy jó mesterember, akor vele csinaltaták. Emlékszek, hogy it Rudnán is vótak, meg Váraján is ilyen kövek.

Gyereksírjelek. A katolikus gyereksíremlékek fehér márványból készültek, bal- vagy jobboldalt ugyanolyan anyagból kereszttel, és előtte angyalka vagy a síremlék teteje végződik kereszttel. A síremlékek mindegyikén fénykép is található, s néhányuk tetején egy fehér galambpár is. Ilyen galambpárt két katolikus felnőtt sírjának tetején is látni. A katolikus gyereksíremlékek között csupán egyetlen olyan fordul elő, amelyiken nincs kereszt, tehát a vallási hovatartozás nincs külön megjelölve. Ez téglalap alakú és fehér márványból készült (315. sz.). Akadnak jelöletlen sírok is, valamint olyanok is, amelyeken bár kereszt van, azonban a felirat már lekopott róluk.

A temető eredetileg református, illetve evangélikus részében aránylag kevesebb gyereksírt találni, mint a katolikus részben. Ennek nem az az oka, hogy kevesebb ilyen vallású gyerek hunyt volna el, hanem az, hogy e két felekezet esetében inkább a hozzátartozók sírjába helyezték a kisebb gyerekeket, nevük aztán utólagosan rákerült a szülők síremlékére, vagy pedig külön kis sírt ástak, amelyet nem jelöltek meg, míg a katolikusok körében korábban, a század elején, megjelennek a gyerek-síremlékek, bár a fentebb ismertetett gyakorlattal azért a katolikus temetőrészben is találkozunk.

Kiházásítatlan fiatalok síremlékei. A kiházásítatlan fiatalok síremlékei formájukban egyik felekezethöz sem tértek el az általánostól. Különbséget csupán két esetben, egy katolikus és egy református síremlék esetében figyelhetünk meg: ezek ugyanolyan fehér márványból készültek, mint a gyereksírok (329. és 349. sz. sír), azonban formájuk inkább a felnőttek síremlékére hasonlít. Az általánostól még annyiban is eltérnek az ennek a korosztálynak állított síremlékek, hogy szinte kivétel nélkül mindegyikre rákerült az elhunyt fényképe.

4.7.3. Egyéb sírjelek

Az állandó sírjelek – a fentebb említett lapos kövek és fémkeresztek mellett – már a század első negyedében megjelentek. Ezek gránitból, márványból, illetve betonból (terasolból) készültek, majd később ezek kombinációja lett a gyakoribb. A fentiekben már jellemzett katolikus síremlékek – a kereszt kivételével – tulajdonképpen csak annyiban tértek el a más felekezetűekétől, hogy ezeknél valamilyen formában jelen volt a kereszt, illetve fémkorpusz, vagy Krisztusfej díszítette őket. Anyaguk és formájuk szinte ugyanolyan volt. A legelterjedtebbek azok a változatok, amelyek betonból készültek, erre került rá aztán a márványlapra vésett felirat. Kisebb domborművek is díszítették, mint pl. szomorúfűz, virágkosár, stb. Egy síremlék alsó részében a feliratot tartalmazó tábla alatti mélyedésben egy fehér kőből készült szomorkodó női alakot ábrázoló dombormű látható (219. sz. sír). A kommunista időszakban csupán egyetlen kőfaragó műhely dolgozott Rozsnyón, amelynek kínálata szinte alig tért el az országban található többi állami műhelyétől. Körülbelül az ötvenes évektől terjedtek el azok a síremlékek, amelyeken a felirat, az ún. *hodopaxból* (porcelán és üveg keveréke) készült lapra kerül. A rudnai temetőn három ilyen található, az egyik megre-

pedezett állapotban, mivel ez az anyag nagyon hamar törik, rövid idő alatt tönkremegy, ha valamilyen külső hatás éri (11, 137, 384. sz. sír). Rudnán valószínűleg ezért nem terjedt el különösebben.

A *kriptába* való temetkezés megjelenésével a 80-as évektől a sír megjelölésének egy újabb változata terjedt el. A sír fedőlapjának közepére kisebb négyzet vagy téglalap alakú táblát helyeznek el, erre vésetik fel azt a szöveget, amit a síremlékre is szoktak. Álló síremlék tehát ebben az esetben nem készül. Gyakori, hogy az ilyen lapok olyan fedett sírokra is rákerülnek, amelyek eredetileg álló síremlékekkel készültek. Ilyenkor általában a gyerekek kerülnek be a szülők sírjába.

Az 1989-es rendszerváltást követően megnőtt a síremlékek választéka, mivel több kőfaragó-vállalkozás is beindult. A formák is fokozatosan megváltoztak, mára ismét a gömbölyített formák kerültek inkább előtérbe. Ezek általában sötét színűek és az elhunytak képmását egy új technikával viszik fel rá, az ún. maratásos technikával. Ennek előnye, hogy a nap nem szívíja ki, évtizedek múltán is ugyanilyen marad (e kérdéssel majd még részletesebben foglalkozom a sírjelek szimbolikájáról szóló alfejezetben).

4.7.4. Előre elkészített *kripták* és síremlékek

44. Temetői részlet, balra előre elkészített jelöletlen sírhellyel – kriptával (L. Juhász Ilona felv., 1999)

A községben 1981-ben temettek először *kriptába*, amelyet Kerekes László idősebb kőműves készített el magának és feleségének még életében. Adatközlőim úgy tudják, hogy ő volt az első a faluban, aki még életében elkészítette saját és felesége síremlékét. Példáját később mások is követték, a temetőn jelenleg körülbelül egy tucatnyi olyan síremlék, illetve *kripa* is található, amelyekben még senki sem nyugszik. Minden esetben idősebb házaspárok síremlékeiről van szó. Ezek között olyanok is akadnak, amelyekre a neveket is felírták, csupán az el-

halálozás dátuma hiányzik. Egy esetben az állíttatás idején a készíttetők fényképek is rátetették a síremlékre. Az említett síremlék egyébként már jó másfél évtizede elkészült, készíttetői mind a mai napig élnek – gyerekeik is vannak (283. sz. sír). A másik két feliratos, előre elkészített *kripta* közül az egyiket egy gyermektelen házaspár (388. sz. sír), a másikat viszont egy olyan idősebb házaspár (331. sz. sír) készíttette, akiknek mindkét gyermeke felnőtt korban hunyt el. Őket nyilván az a szándék vezérli, hogy levegyék a gondot mások válláról haláluk után, senkinek ne legyen se anyagi, sem pedig más jellegű gondja. Ez a szokás Szlovákia más magyarlakta vidékein is elterjedt, sőt van arra is példa, hogy a még élő készíttető virágot is hord jövőbeni nyughelyére (Péterfi Szonya: Élők síremléke. Virágot hordanak a sírjukra, *Vasárnap* 1992/36, 6) Rudnán ilyen eset nem fordult elő, sőt mostanában már úgy készíttik a *kriptát*, hogy a síremléken nem helyezik el előre a feliratot tartalmazó részt.

Általános szokás, hogy amikor a házaspár valamelyik tagja elhunyt és síremléket készíttetnek számára, arra az életben maradt házastárs saját maga nevét és születési dátumát is felvéseti. Gyakori, hogy az elhunyt házastárs fényképe mellé az élőé is odakerül, de előfordul, hogy egy róluk készült közös fényképet tetetnek a síremlékre (pl az 53, 301, 326, 327. sz. sír). Néhány özvegy csupán a fénykép helyét véseti ki az elhunyt férj síremléken lévő képmása alá, vagy pedig azt sem (108. kép). Ők azzal indokolják ezt a megoldást, hogy furcsán hatna, hogy ők még élnek és a fényképük pedig már a síremléken lenne. Nem tesszik nekik az sem, hogy sok olyan sír van a temetőn, ahol az özvegyet ábrázoló fénykép gyakran egy-két, vagy esetleg több évtizeddel annak halála előtt rákerült a síremlékre. Ha az előre elhelyezett fényképek és az üresen hagyott helyek arányát tekintjük, gyakoribb, hogy az özvegy a síremlék készíttetésekor a saját fényképét is felteteti. Ez a szokás rohamos elterjedése a nyolcvanas évek második felétől figyelhető meg. A század hetvenes éveitől viszont az a tendencia figyelhető meg, hogy az elhunyt házastárs halála után az özvegyek – nagyon ritka kivétellel – a nevüket, valamint születési dátumukat előre kivésetik.

4.7.5. Sírfeliratok

A nyelv. A sírfeliratok túlnyomó része magyar nyelvű, annak ellenére, hogy a nemzetiségi megoszlásra vonatkozó népszámlálási adatok alapján egészen más arány feltételezhető.

A legtöbb szlovák nyelvű felirat a katolikus síremlékeken található, ebben az esetben az adat megfelel az elvárásnak, mivel a katolikus vallásúak nagy része szlovák nemzetiségű. Ezek a családok szlovák közösségekből települtek a faluba, mivel itt találtak munkalehetőséget a helyi bányában. Természetes tehát, hogy ezen családok síremlékein a feliratok zömében szlovák nyelvűek. Akadnak azonban kivételek, ilyen például egy házaspár síremléke, amelynek felirata annak ellenére, hogy a férj és a feleség is szlovák anyanyelvű volt és szlovák településekről kerültek ide, mégis magyar nyelvű (48. sz. sír). Figyelemre méltó az az eset, amikor egy család elhunyt és még ma is élő tagjainak készült síremléke-

in különböző nyelvű feliratok szerepelnek. A 283. és a 284. sz. sírról van szó. A kétéves korában elhunyt kislány sírfelirata magyar nyelvű, a mellett lévő szülők előre elkészítettett síremlékén viszont már szlovák a felirat. Megjegyzendő, hogy a feleség Csehszlovágiából származik.

Arra is van példa, hogy bár a szülők (104. sz. sír) magyar anyanyelvűek voltak, s az ő síremlékük felirata is magyar nyelvű, a fiuk sírján (103. sz. sír) már szlovák a felirat, viszont az alatta szereplő feleség neve magyarul lett előre felvéve. Akad olyan eset is, amikor a magyar nemzetiségű szülők magyar feliratú síremléke mellé urnában helyezték el gyermekük hamvait a még élő hozzátartozók, s erre már szlovák nyelvű felirat került (77. sz. sír).

A vegyes házasságok esetében a felirat nyelve általában szlovák, azonban itt is akad kivétel (pl. a 10. sz. sír). Annak ellenére, hogy az elhunyt felesége szlovák nemzetiségű, mégis magyar nyelvű feliratot vésetett a síremlékre (364. sz. sír), csupán a vezetéknév van szlovákul írva, azonban a dátum a magyar helyesírás szabályai szerint íródott. Arra is van példa, amikor az elhunyt szlovák nemzetiségű férj sírfelirata magyar nyelvű (46. sz. sír). Ugyanígy magyar nyelvű a felirat a 321. sz. síron, ahol egy Magyarországról egykor áttelepült szlovák nemzetiségű férfi nyugszik (a feleség magyar). Megállapíthatjuk tehát, hogy a temető sírfeliratai nem a hivatalos népszámlálás adatait tükrözik, hanem túlsúlyban magyar nyelvűek. Ez az adat már csak azért is érdekes, mert egy nyelvhatáron fekvő községről van szó, amelyben már az 1970-es évek közepétől nem működik magyar tanítási nyelvű alapiskola és a rozsnyói magyar alapiskolát látogató gyerekek száma is általában csupán 4-5 között mozog már évtizedek óta.

A magyar sírfeliratok egy része visszatükrözi a helyi nyelvjárás sajátosságait is. Amint bevezetőmben is említettem, itt nem kettőzik a mássalhangzókat. A síremlékeken szereplő versek egy részénél ez szépen megfigyelhető, pl. *alusza* helyett *alusza*, szerettelek helyett *szeretelek*, virasszon helyett *viraszon* stb. Figyelemre méltó viszont, hogy ennek ellenkezőjére is akad példa, mégpedig, hogy ott kettőzik a mássalhangzókat, ahol azokat nem kell (pl. *szeretet* helyett *szeretett*). Gyakori az igekötők különírása ott, ahol egybe kellene, vagy pedig az egybeírás akkor, ha külön kellene. A dátumok esetében nagyon sokszor hiányzik a pont az évszámok után. Ezek a síremlékek a második világháborút követő időszakban készültek, pontosabban a 70-es 80-as években, amikor a lakosság zöme már szlovák iskolába járt és a Rózsnyón működő sírkőfaragó üzem alkalmazottainak nagy része is szlovák volt, így ők a magyar helyesírás szabályait nem ismerték, nem javították ki a kisebb-nagyobb nyelvhelyességi hibákat. A magyar nyelvű sírfeliratok esetében az is gyakori, hogy a dátumot a szlovák helyesírás szabályai szerint vésték ki, vagyis nap-hónap-év sorrendben. Meg kell jegyezni, hogy a század első felében a magyar nyelvű feliratok szinte minden esetben megfeleltek a magyar helyesírás szabályainak, általában csak az igekötők külön- és egybeírásánál mutatkozik kivétel, de ez a jelenség is inkább a későbbi időszakra jellemző.

A roma származású lakosok sírfeliratai szlovák nyelvűek. Idősebb adatközlőim valamennyien úgy emlékeznek, hogy a ma már nem létező zsidó síremlékek

feliratai héber, illetve magyar nyelvűek voltak. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a szomszédos Rekenyeújfalú temetője mellett ma is ott sorakozó zsidó vallású Lissauer család síremlékeinek felirata is héber, majd magyar, csupán a második világháborút követően állíttatott síremléken szerepel szlovák felirat. A sírban egy koncentrációs tábor túlélő családtag nyugszik.

A század utolsó évtizedében készült síremlékekről fokozatosan eltűntek a római számok és egyre gyakoribbá váltak az olyan feliratok, amelyeken az elhunyt neve nem csupa nagybetűből áll.

Versek, feliratok. A síremlékeken szereplő verseket, illetve feliratokat a hozzátartozók vagy valamelyik, a temetőn található síremlékről vették, vagy pedig egy másik község temetőjében látott verset, illetve feliratot jegyeztek fel, s vésették fel ők is. A Korčok Gusztáv szlovák nyelvű sírfeliratát például a feleség a kassai temető egyik sírjáról vette (329. sz. sír), s amikor a szülei is elhunytak, az ő síremlékükre (20. sz. felirat, 330. sz. sír) ugyanennek a feliratnak a magyar nyelvre lefordított változata került, amit egyébként maguk a hozzátartozók fordítottak le.

Figyelemre méltó, hogy polgári temetéssel eltemetett személyek sírfeliratai között is vannak vallásos témájúak (pl. a községben polgári temetési szertartással legelsőként eltemetett síremlékén is a túlvilági találkozásra utaló felirat szerepel – 377. sz. sír). Az 1989-es rendszerváltást követően nem nőtt meg a vallási témájú sírfeliratok száma.

A nevek írásmódja. A síremlékeken a nevek becézett formáival is találkozunk. A gyereksíroknál kivétel nélkül mindenhol (pl. Sanyika, Jánoska, Imike, Magduska, Verguska stb.), a kiházasítatlan fiatalok esetében csupán egy fiatal lány (362. sz. sír) esetében (itt az Ida Iduska változata jelenik meg), a fiúknál viszont nem fordul elő. Idősebbeknél a becézett alak nőknél fordul elő, a férfiaknál nem. A házaspároknál az Erzsébet név Betty (53. sz. sír), valamint Böske (228. sz. sír) becézett alakja szerepel. A 150. sz. síremlékre pedig az Irén becézett alakja, az Irénke került rá. Egy hatvanéves korában elhunyt nő síremlékén a Darina Darinka becézett formája jelenik meg. Egy házaspár magyar nyelvű sírfeliratán az Etel név szlovák változata, az Etela szerepel (139. sz. sír). A férfinévknél egy olyan esettel találkozhatunk, amikor az elhunytnek két keresztnév van – István-László (138. sz. sír). Megjegyzem, hogy az elhunytnek két fia van, az egyiket Lászlónak, a fiatalabbikat pedig Istvánnak hívják. A vezetékek minden esetben egytagúak és egyetlen esetben sem található utalás arra, hogy az elhunytnek milyen foglalkozása volt. Amint arról a *A sírjelek szimbolikája* c. alfejezetben még szó lesz, a bányászok síremlékeire ritka kivételtől eltekintve rákerült a bányászjel.

A leggyakrabban előforduló vezetékek: Kerekes, Kiss, Nagy, Burdiga és a Dobos. A férfi keresztnévek esetében a leggyakoribb a László, János, József, Ferenc, István, Lajos és az András, a női neveknél pedig a Mária, Erzsébet, Jú-

lia, Zsuzsanna és az Ilona. A szlovák síremlékeken is ezek szlovák megfelelői dominálnak.

Sírversek. Az alábbiakban szereplő sírfeliratokat és verseket a használt nyelv alapján két csoportra osztottam, ezen belül külön a sírverseket (ide soroltam minden rímelő feliratot) és feliratokat, s külön a vallási témájú, s ezen belül a túlvilágra utaló verseket, illetve feliratokat is. Minden egyes vers, illetve felirat esetében a változatokat külön alcsoportba osztottam, s mellette számmal jelöltem, hogy hányszor fordulnak elő.

Magyar nyelvűek

1/1. Tragikus halálod
megtörte szívünket
Örökké őrizzuk drága emlékedet (2)

1/2. Hirtelen halálod megtörte szívünket
Örökké őrizzuk drága emlékedet (1)

1/3. Korai halálod megtörte szívünket
Örökké őrizzuk drága emlékedet (1)

1/4. Hirtelen halálod megtörte szívünket,
Örökké őrizzuk kedves emlékedet (1)

2/1. Váratlanul itt hagytál,
Még csak el sem búcsúztál.
Amíg éltél szerettünk
Soha el nem felejtünk. (1)

2/2. Váratlanul ért a halál
Búcsú nélkül mentél el.
Alud szépen örök álmod
Sohasem felejtünk el (1)

2/3. Váratlanul ért a halál,
búcsú nélkül mentél el,
aludd szépen örök álmod,
sohasem felejtünk el (2)

2/4. Váratlanul távoztál,
Még egy búcsú szót sem mondtál (4)

2/5. Korán itthagytál,
Még egy búcsú szót sem mondtál (1)

2/6. Nagyon fáj, hogy it hagytál
El búcsúzni sem tudtál
Pedig nagyon szerettünk
Soha el nem felejtünk (1)

3/1. Szeretett, szenvedés
volt egész életed
Elmúlt a fájdalom,
de él a szeretet (1)

3/2. Szeretett, szenvedés volt egész éltetek
Elmúlt a fájdalom, él a szeretett (1)

4/1. Csak az tudja, mi az igazi fájdalom,
Kinek férjét fedi a sírhalom (1)

4/2. Kinek gyermekét nem fedi sírhalom,
Nem tudja, mi az igazi fájdalom (3)

5. Örök álmra hajtottam fejemet
Idelent már nem fáj semmisem (1)

6/1. De jó itten megpihenni,
Ide lent már nem fáj semi (1)

6/2. De jó itten megpihenni
ide lent már nem fáj semmi (1)

7. Ahányszor a sírod felett ragyog a napkelet,
Annyiszor csókolja hamvaid a bús emlékezet (1)

8/1. Majd ha egyszer mind kiszárad érted hulló könnyünk
Hozzád jövünk megpihenni drága jó gyermekünk (1)

8/2. Majd ha egyszer mind kiszárad érted hulló könnyeink,
Hozzád jövünk megpihenni drága jó szüleink (1)

9/1. Kedves kis gyermekünk,
Kit nagyon szerettünk
És oly váratlanul
Korán el vesztetünk (1)

9/2. Kedves gyermekünk,
Te voltál minden reménységünk

A legszeb korodban itt hagytad
szüleidet,
Teérted a szívünk örökre sírva
marad (1)

9/3. Drága gyermekem,
kit legszebb korban elvesztettem,
Békében nyugodjál,
Ezt kívánja szerető jó anyád (1)

9/4. Drága gyermekünk,
Akit legszebb életkorodban elvesztettünk,
Akiért fájós szívünk örökre sírva marad.
Tiéd a nyugalom, miénk a fájdalom (1)

9/5. Nyugodjál békében drága jó gyermekünk,
Akit oly váratlanul elvesztettünk (1)

10/1. Drága jó férjem, kit nagyon szerettem
Kit oly váratlanul korán elvesztettem
Elvited a derűt, a fényt, a meleget,
Csak egy sugárt hagytál – drága emlékedet (1)

10/2. Drága jó férjem, kit nagyon szerettem
Kit oly váratlanul elveszítettem
Elűtted a derűt, a fényt, a meleget
Csak egyet hagytál – drága emlékedet (1)

11. Ki mindenkinek kedvence voltál
Ifjú erőben ragadt el a halál.
Nincs gyógyító balzsam a sebre,
Mely gyászt hozott szüleid szívére.
Nincs enyhület édes jó testvéreidnek
Szüleid, testvéreid csak érted könyeznek (1)

12. Hirtelen jött elmúlásod
Mint a múltó álom,
A felhőtlen tiszta égből
A hirtelen zápor (1)

13. Üres lett a hajlék, szomorú az élet
Eltávoztál tőlünk áldott jó hitves.
Gondos jószágodat vissza-visszavárjuk
De hiába, nem jössz sír lett a lakásod (1)

14. A sír a földnek egy jó apát adott
Hú feleségnek s gyermekeinek örökös bánatot (2)

15/1. Még éltél szeretünk,
És még élünk, el nem felejtünk (1)

15/2. Még éltél, szeretelek,
Még élek, soha el nem felejtelek (1)

15/3. Ameddig éltél, szeretünk,
Még élünk el nem felejtünk (1)

15/4. Még éltél szeretünk,
Még élünk, el nem felejtünk (1)

15/5. Nagyon szeretünk
Mégis elvesztettünk (1)

16. Behunyta a szemed aludni akarta,
Rövid az élet, hosszú a halál
Ha a szív fáradt, dobogni megszűnik
De a szeretetünk soha el nem múlik
Fájdalom megmarad, az élet megy tovább
Szerencsénk elhagyott, hosszú az út hozzád (1)

17. Munka és küzdelem volt életük
Örök béke legyen pihenésük! (1)

18. Lengese bár hűvös szellő e sírhant virágát
Te lent nyugszol s nem érzed szülőid fájalmát (1)

19/1. Elfeledni titeket sohasem lehet,
Mert ti voltatok nekünk
A jószág és szeretett (2)

19/2. Elfeledni titeket soha sem lehet
mert ti voltatok nekünk
a jószág és szeretett (1)

19/3. Elfeledni Téged sohanem lehet,
Mert te voltál a jószág és szeretet (1)

20. Szemeid lezárul, szíved már nem dobog
De emléked meg marad
és szívünkben élni fogsz (1)

21/1. Tiéd a nyugalom,
miénk a fájdalom (2)

21/2. Tied a nyugalom
mienk a fájdalom (1)

21/3. Tiéd a nyugalom,
Nekünk maradt a fájdalom (1)

21/4. Tiétek a nyugalom,
miénk a fájdalom (1)

21/5. Tietek a nyugalom,
miénk a mély fájdalom (1)

21/5. Tiétek a nyugalom
nekünk marad a fájdalom
Emlékükett örökre megőrzük
Nyugodjanak békében (1)

21/7. Tietek a nyugalom, miénk a fájdalom.
Emlékükett örökre megőrzük (1)

21/8. Tiétek a csend és a nyugalom
miénk a fájdalom (1)

21/9. Tietek a csend és a nyugalom
Mienk a könny és fájdalom (1)

21/10. Övék a nyugalom, miénk a fájdalom (1)

22. Szerettünk, soha el nem felejtünk (1)

23. Örök álmra hajtottam fejemet
Ide lent már
Nem fáj semmisem (1)

Vallásos témájúak

24. Pihenni oly korán minek is sijettél,
Árván hagyta'l minket, kiket úgy szerettél.
A sír szélén fájdalmasan váltunk,
A mennyországban boldogan találkozunk (1)

25. Korán távoztál, hiába ápolunk
De csak az vigasztal, hogy még találkozunk (1)

26. Nehéz a feledés
Szép az emlékezet
Legszebb lesz a találkozás (1)

Szlovák nyelvűek

1/1. V očiach slzy, v srdci žiaľ
Tých najdrahších pán boh vzal (1)
[Szemekben könnyek, a szívben fájdalom
a legdrágábbakat a Jóisten elvette]

1/2. V očiach slzy, v srdci žiaľ,
Najdrahších nám pán boh vzal (1)
[Szemekben könnyek, a szívben fájdalom
a legdrágábbakat a Jóisten elvette tőlünk]

1/3. V očiach slzy, v srdci žiaľ
To najdrahšie nám osud vzal (1)
[Szemekben könnyek, a szívben fájdalom,
a legdrágábbat elvette tőlünk a sors]

1/4. V očiach slzy, v srdci žiaľ,
Rodičov nám osud vzal (1)
[Szemekben könnyek, a szívben fájdalom,
a sors elvette tőlünk szüleinket]

2. Za vašu lásku a úprimnosť
Čo vám môžeme dať,
Len kyticu krásnych kvetov
A so žiaľom spomínať (1)
[Szeretetetekért és őszinteségetekért
mit adhatnánk
Csak egy gyönyörű virágcsokrot
És fájdalommal emlékezni]

3. Ťažké je zabúdanie
Krásne je spomínanie
Najkrajšie bude stretnutie (1)
[Nehéz a feledés,
gyönyörű az emlékezés,
de legszebb lesz a találkozás]

4. Po těžkom životnom boji
odpočívajte v pokoji (2)
[A nehéz küzdelmes élet után
nyugodjatok békében]

Egyéb feliratok

Magyar nyelvűek

- 1/1.** Nyugodjanak békében (95)
- 1/2.** Nyugodjatok békében (3)
- 1/3.** Nyugodjonak békében (21)
- 1/4.** Nyugodjanak békeességben (1)
- 1/5.** Nyugodj békében (13)
- 1/6.** Nyugodjon békében (8)
- 1/7.** Nyugodjál békében (3)

2. Drága jó szüleink nyugodjanak békében (1)

3. Aludj édesen (1)

- 4/1.** Béke poraikra (9)
- 4/2.** Béke hamvaikra (1)
- 4/3.** Béke hamvaira (1)

- 5/1.** Áldás poraikra (3)
- 5/2.** Áldás, béke poraikra (3)
- 5/3.** Áldás hamvaikra (1)
- 5/4.** Áldás, béke hamvaikra (1)

6. Örök nyugalmat (1)

7. Az élet véget ért (1)

8. Itt nyugszik a hűségnek elhervadt rózsája (1)

9. Legyen csendes síri álmotok (1)

10. Bánatos hitvesse és gyermekei kíván békés nyugalmat poraira (1)

11. Itt alussza örök álmát egy drága jó édesanya és szerető feleség (1)

12. Az idő múlik, de a nagy fájdalom és az igaz szeretet nem múlik el soha (1)

- 13/1.** Emléketek örökké köztünk élni fog (2)
13/2. Emlékekett örökre megőrzzük (1)
13/3. Emléküket örökre megőrzzük (1)
13/4. Emléketek szívünkben örökre megmarad (1)
13/5. Emléküket szívünkbe örökké megőrizzzük (1)
13/6. Emléketek szívünkben örökké megmarad (1)
13/7. Emlékük örökké élni fog (2)
13/8. Drága emléked örökre közöttünk él (1)
13/9. Drága emléketek örökké közöttünk él (1)
13/10. Drága emléked örökké él (1)
13/11. Szívünkben örökké élni fogtok (1)
- 14.** Hirtelen jött elmúlásod. Emléked szívünkben örökké megmarad (1)
- 15.** Fájó szívünk örökre sírva marad (1)
- 16.** Az idő múlik, de mi soha nem felejtünk el (1)
- 17/1.** A felejthetetlen szülők emlékére (1)
17/2. A felejthetetlen szülők emlékének (1)
17/3. Felejthetetlen szülők emlékére (2)
- 18.** Hősi halált halt (2)
- 19.** Emlékét őrző felesége (1)
- 20.** Tragikusan elhunyt. Még szerettem volna élni, terveimet, álmaimat megvalósítani (1)
- 21/1.** Elválni szereteitől fájdalmas és nehéz (1)
21/2. Elválni kedveseinktől fájdalmas és nehéz (1)
- 22.** Hosszú betegség után halt meg (1)
- Egyéb, vallásos témájú feliratok**
- 23.** Nem búcsúzunk. Találkozunk. (1)
- 24.** Tebenned bízunk elejétől fogva (1)
25/1. Hit, remény és szeretet (1)
25/2. Hitt, remény és szeretett (1)
- 26.** Jézus az enyém, én meg az övé vagyok (1)

27. Irgalmas Jézus, adj nekik örök nyugodalmat (1)

28. A Jó Isten viraszon az álmaitok felett (1)

Szlovák nyelvűek

1/1. Odpočívajte v pokoji (21)

[Nyugodjatok békében]

1/2. Odpočívaj v pokoji (9)

[Nyugodj békében]

2/1. Spomíname (1)

[Emlékezünk]

2/2. Vzpomíname (1)

[Emlékezünk]

2/3. S láskou spomíname (1)

[Szeretettel emlékezünk]

3. Spi sladko, pamiatka tvoja bude nám večná (1)

[Aludj édesen, emléked örökre megmarad nekünk]

4. Spite sladko (1)

[Aludjatok édesen]

5. Roky ubiehajú, smútok v srdci zostáva (1)

[Az évek elszaladnak, a bánat a szívben megmarad]

6. Kto v srdci žije neumiera (1)

[Aki a szívben él, nem halt meg]

Vallásos témájú

7. Lahké odpočinutie daj im pane (1)

[Könnyű pihenést adj nekik uram]

Példa a szororátusra. A szororátusra – vagyis arra a házassági szokásra, amikor a férj az elhunyt házastárs nőtestvérét veszi feleségül – is találunk egy példát a rudnai temetőn. Az 1985-ben elhunyt Krupinszky István neve két síremlékre van felvésve, valamint mindkettőn ott van ugyanaz a fényképe is. Az egyik sírban (112. sz.) az első feleség, az 1909-ben született Kiss Jolán nyugszik, a másikban (114. sz.) pedig annak húga, Krupinszky második felesége, az 1911-ben született Kiss Erzsébet, valamint a férj nyugszik. Saját síremléküket, valamint

az elhunyt első feleségét is Krupinszky István és második neje még életükben elkészíttették. A 114. számú síremlékről egy korábban ott lévő, három soros feliratot később levésettek. Hogy ebben a három sorban mi állt, már egyetlen adatközlő se tudta megmondani. A két síremlék felirata alapján nem lehet megállapítani, hogy melyik sírban nyugszik a férj a valóságban, hiszen mindkét síremléken a felirat és a fénykép is ugyanaz, így ez a jelenség az idegeneknek is mindig fejtörést okoz. A falubeliek sem értették, miért döntött a házaspár úgy, hogy a férj fényképe kétszer szerepel, de magyarázatot nem kaptak kérdésükre.

4.7.6. A sírjelek szimbolikája

A temetőn leggyakrabban előforduló szimbólumok vallási témájúak. A katolikus vallásúak síremlékéről viszonylag ritkán marad el a **kereszt** valamilyen ábrázolása. Sok esetben maga a különféle anyagból készült síremlék kereszt formájú. Bizonyos esetekben a kereszt a síremlék egyik alkotóeleme, előfordul azonban más színű betétként is sírkövön, leggyakrabban fehér márványból, de fekete színű is lehet. Gyakori a síremléken a fémből készült, korpuszal ellátott kis fémkereszt. Vésett, festett formában is találkozhatunk vele, de sok esetben a síremlék melletti mécsesstartó üvegén is ott van, s nem csupán a katolikus vallású elhunytak esetében. Figyelemre méltó, hogy ilyen mécsesstartókat a református és katolikus sírokon is láthatunk.

A másik leggyakoribb vallási szimbólum a **kehely**, amelyet vagy rávéstek a síremlékre, vagy pedig fehér márványbetétként van jelen. Néhány esetben festett változatával is találkozunk, egy esetben pedig fémből készült domborműszerű szimbólumként van jelen (343. sz. sír). A kelyhet az evangélikus és a református síremlékekre egyaránt felvésték.

Nagyon gyakori a foglalkozásra utaló szimbólum, a **bányászjel**. Két-három kivételtől eltekintve minden bányász sírkövére rávésték, ráfestették. A bányászjel mellett néhány esetben a bányamécses is ott találjuk, mint pl. a 332, 333. és 361. sz. sírok esetében. Más foglalkozásra utaló szimbólum nem szerepel egyetlen síremléken sem. Ha bányász volt az elhunyt, akkor a síremléken első sorban a bányászjel szerepel, de előfordul, hogy megjelenik mellette a felekezeti hovatartozásra utaló szimbólum is. A század második felében állíttatott síremlékek alapján megállapíthatjuk, hogy a foglalkozásra utaló szimbólumot a második világháború után fontosabbnak tartották, mint a vallásit.

Találkozunk olyan esetekkel is, amikor az említettek mellé még más szimbólumok is odakerülnek. Leggyakrabban a **szomorúfűz** (bármelyik felekezetnél), a **rozmaringág**, **pálmalevél** a **kinyílt rózsa**, vagy pedig a **rózsabimbó**. Ezek variációja nagyon változatosan van jelen. A síremlékeken szereplő fényképek, vallási szimbólumok, vagy maga a bányászjel is általában két rozmaring-, illetve pálmaág közé kerül. A két ágat masni köti össze, de a masni szerepel a nagyobb, különálló **pálmaágakon** is. Ez utóbbiak nagyon gyakoriak, elsősorban a nagyobb téglalapból és keskenyebb hasábból álló síremlékeken.

A rózsabimbót ott láthatjuk a kiházásítatlan fiatalok egy részének sírján is, de gyakran megjelenik az idősebbeken, s néhány kisgyereken is, s nem csupán bimbó formájában, hanem kinyílván is. Az adatközlők túlnyomó része nem tudott választ adni arra, hogy mit szimbolizál, csupán díszítésként értelmezik. Néhány idős adatközlő hallott arról, hogy a **letört rózsza** a kettétört életet jelképezi, a bimbó pedig az elhunyt fiatal korára utal.

Bár néhány síremlékre rákerült a **galamb**, az adatközlők nem hallottak olyan értelmezéséről, miszerint az a lélek madár formájában történő ábrázolása lenne. Egyik középkorú adatközlőm szerint azért szoktak két galambot tenni a síremlékek tetejére, mégpedig egy élő és egy holtat, mert ezzel azt akarják kifejezni, hogy az egyik házastárs egyedül maradt. Ez a magyarázat azonban csak az egyik sír esetében fogadható el, amikor egy fiatalalom elhunyt férj sírjára került, mert a többi elsősorban kisgyerekek, vagy pedig egy esetben kiházásítatlan fiatalember síremlékén fordul elő.

Katolikus vallású kisgyerekek sírjára több esetben is rákerült az **angyalka**, azonban az adatközlők nagy része nem tudja, mit szimbolizál. Csupán néhány adta azt a magyarázatot, miszerint az angyalka tulajdonképpen olyan tiszta lelkű, mint a kisgyerek, a kisgyerekek haláluk után kis angyalka formájában a mennyországba kerültek, mivel lelkük még ártatlan, nem követtek el bűnt életükben.

Fényképek. A síremlékeken gyakran szerepelnek fényképek mind a gyerekek, mind pedig a felnőttek sírján. Legtöbb esetben ovális formájúak, de előfordulnak hagyományos, négyszögletes alakban is. Ezek a fényképek rendszeren fehér porcelán foglalatban vannak, sok esetben porcelán alapanyagúak. A kisgyerekek sírján – néhány kivételtől eltekintve – mindig szerepelnek fényképek. Ezek általában egész alakos ábrázolások. A 284. sz. síremléken a kislány a karácsonyfa alatt ül (karácsonykor is hunyt el), a 135. sz. síremléken lévő fénykép pedig az elhunyt kislányt a születésnapjának tortája mellett állva ábrázolja.

A kiházásítatlan fiatalok síremlékén minden esetben szerepel fénykép, de a fiatalon elhunyt férfiak esetében is általános, s a fiatalon elhunyt feleségek fényképe ritka kivételtől eltekintve szintén mindig ott van.

A már idősebb házastársak síremlékén is szerepelnek fényképek, azonban az arányokat tekintve ezek száma jóval alacsonyabb, mint a fiatalok esetében. Leggyakrabban az elhunyt házastárs fényképe mellé az életben maradt feleség fényképe is kikerül. Arra is van példa, hogy a síremlékekre a házastársak közös fényképe kerül ki. Három esetben a hagyományos fényképről van szó, azonban a század utolsó évtizedének második felétől egy újabb technikával készült közös kép jött divatba, amely az ún. maratásos technikával készül: a fényképet rávetítik a felületre és kimaratják. Jelenleg (2000 novemberében) öt ilyen síremlék található a temetőn. Ehhez a házastársak közös fényképére sincs szükség, ugyanis a külön-külön készült fényképek alapján készül el az ún. képmontázs, amelyet virággal, illetve valamilyen más szimbólummal is kombinálnak (a 375. sz. sír esetében pl. a férjhez bányászjel, a feleséghez pedig kereszt is került).

A 174. sz. sírt utólagosan egy keskeny hasábbal egészítették ki, amelyre a tragikusan elhunyt fiatalember képmása került a fent említett technikával. A síremléken egy hagyományos fénykép is van, s úgy tűnik, hogy annak alapján készült az újabb ábrázolás is.

Ha a házastársak síremlékén van arra utaló felirat, hogy a gyerekek is a sírban nyugszanak, róluk készült fénykép nem szokott a síremléken szerepelni. Ez csupán olyan esetben fordul elő, ha felnőtt-számba menő gyerekekről van szó (példa erre a 136., vagy pedig a 208. sz. sír).

A fényképeken szereplő személyek ruházata általános, csupán egy esetben találkozhatunk egy bányászruhában készült portréval (380. sz. sír). A 288. sz. síron lévő fiatalon elhunyt férjet ábrázoló felvétel a nevezett esküvői képe.

4.7.7. A sírok körülkerítése

A második világháborút követően jött szokásba a sírok körülkerítése. Ez egy kb. 1 m magas hegesztett vaskerítés volt, amelyet különböző színűre: zöldre, barnára, vagy szürkére festettek. Egy kis kapun keresztül mentek be a sírhoz. Néhány kiskapun lakat is volt. Egy sír köré (68. sz. sír) viszont alacsonyabb fémkorlátot készítettek, amelyet át lehet lépni. Adatközlőim véleménye eltér a kerítések állításának okát illetően. Az egyik oldal azt állítja, hogy ez volt a divat, emiatt csináltatták, mások szerint viszont amiatt kerítették körül a sírokat, mert mivel a temető területe nem volt körülkerítve, különféle kóbor állatok gyakran kárt tettek a sírokban. A temető mellett épült bányászlakásokból is átjártak a tyúkrok és kikaparták a virágokat a sírről. Mindenesetre azóta, hogy a temetőt bekerítették, már nem csináltatnak a hozzátartozók kerítést a sír köré, sőt sok helyen eltávolították ezeket. Ma már mindössze négy helyen lehet ilyen kerítést látni (208. 247. 280. és 368. sz. sír).

4.7.8. A sírok gondozása

Az elhunyt sírját mindig a legközelebbi hozzátartozó gondozza. A nagyszülők és szülők sírját annak illik rendben tartania, aki együtt lakott velük halálukkor, vagyis a szülői házban maradt:

Én úgy tudom, hogy a szokás, hogy ki hol lakik, annak a gondja az öregek. Aki a szülői házba maradt lakni. Hát én is Burdiga mamikaékat a mai napig gondozom, mer az én gandom.

A falubeliek ma is figyelik, ki hogyan gondozza hozzátartozója sírját, így aki nem akarja, hogy megszólják, igyekszik inkább mindig rendben tartani.

A 20. század első felében nem jártak olyan gyakran a temetőre a hozzátartozók, mint manapság, mivel abban az időben a ház körüli munka nagyon lekötötte őket, s ráadásul a bányászok nagy része munkája mellett még gazdálkodott is. Ebben az időben a sírok zöme fedetlen és gyepszélű volt, így tavasszal virágot ültettek rá. Ilyenkor meg is szokták trágyázni a földet, mivel a temető

földje nagyon agyagos és kavicsos. Ha szárazabb volt az idő, akkor gyakrabban jártak estefelé öntözni a sírokra ültetett virágokat. A sírok nagy részét kövirózsával ültették körül, mivel ez az évelő- és a szárazságot jól bíró növény nem igényelt különösebb gondoskodást. Általában évelő növényeket igyekeztek ültetni a sírra, mint pl. a bazsarózsa (pünkösdi rózsza) különféle válfajait. Gyakori volt ebben az időben a futószegfű, kéknefelejcs, lilium, őszirózsa, tátogó, mivel ezek gondozása nem igényelt különösebb gondoskodást és szaporításuk is egyszerű volt. Általában azokat a virágokat ültették a temetőre is, amelyeket a ház előtti kiskertben is termesztettek. A második világháborút követő időszakban már nagyobb gondot fordítottak a sírok gondozására, gyakoribbá vált a vágott virágok hordása is. Általában szombaton estefelé szoktak vágott virágot vinni, akkor, amikor öntözni is mentek, hogy vasárnap legyen rajta friss virág. Ebben az időben vált nagyon közkedvelté az árvácska, amit tavasszal elsőként ültettek a sírokra. Általában magról szaporították, vagy azoktól a falubeliektől vásárolták, akik eladásra is termesztették. Ilyen volt például a koszorúkészítéssel kapcsolatban is említett Rencsok Sándor, vagy annak közeli szomszédja. A sírokra már tulipánt, nárciszt, jégvirágot, *büdöskét* stb. ültettek, s a skála egyre bővült, mivel ebben az időben már sok nő volt alkalmazásban valamilyen munkahelyen, ahonnan a kolléganőiktől is hoztak palántákat illetve magokat, de vásároltak virágot a rozsnyói piacon is (elsősorban petúniát), az üzletben pedig virágmagokat. A faluban a rokonok, ismerősök, szomszédok – ugyanúgy mint ahogy addig is tették – egymással cserélgették a különféle virágmagokat, palántákat. A század első feléhez viszonyítva ebben az időszakban már egyre gyakrabban adtak ki pénzt a virágokért, s ez ma még hatványozottabban érvényes.

Az 1980-as években a fedett sírok, a *kripták* elterjedésével megváltozott a sírok gondozásának hagyományos módja is. Ezekre a sírokra már nem ültethettek virágot, így virágcserepeket, általában laposabb formájúakat vittek ki, s ebbe ültették a virágot, s most már gyakrabban vittek ki vágott virágot is. Több sír-émlék is úgy készült, hogy egyik, vagy pedig mindkét oldalára betonból virágvázázt is készítettek. Egyrészt ezekbe, másrészt pedig külön kivitt vázákba, illetve kisebb-nagyobb befőttesüvegekbe tették a vágott virágot. Az üres üvegeket többen a sírkő mögött tartották, s tartják mind a mai napig. A vágott virágok mellett az 1980-90-es években megjelentek a művirágok is, amelyek egyre nagyobb teret hódítottak. Főleg 1989 után jelentek meg tömegesen, s ettől az időtől terjedtek el a cserepes művirágok is. A művirágok ilyen mértékű elterjedése azzal is magyarázható, hogy ezek nem igényelnek gondoskodást, a vizet sem kell cserélni alattuk, mégis hosszú ideig ugyanolyanok maradnak, mint amikor megvásárolták őket. Hosszú élettartamuk miatt ezért nem sajnálják értékük a nagyobb összeget sem. Télen ezeket a virágokat vagy úgy védik meg az időjárás viszontagságaitól, hogy hazaviszik, vagy pedig kint hagyják a temetőn, de fóliába burkolják, hogy se a hó, se az eső ne árthasson nekik.

45. Főliával burkolt művirágcsokor mindenszentek után (L. Juhász Ilona felv., 2000)

A sírok, pontosabban a sírjel mellé a század elején is szokás volt futórózsát ültetni. Még ma is nagyon sok sír fejénél látni rózsabokrokat, de arra is van példa, hogy időközben kivágták. Kedveltek voltak a puszpángbokrok is, ezeket általában a sír köré, vagy pedig a négy sarkára ültették. Ritkábban, de fenyőt is ültettek, azonban ezeket mára már szinte mindet kivágták, s ma csupán néhány sírnál látni. Megjelentek viszont az edénybe ültetett kisebb fenyőfák. Az 1989-et követő időszakban terjedt el a tujafa (pl. egy fiatalon elhunyt férj sírjának bal oldalán több is sorakozik – 212. sz. sír).

Ahogy azt már fentebb is megjegyeztem, a század második felében egyre nagyobb figyelmet fordítanak a sírok gondozására. A gyepszélű sírok egyre ritkábbak, így a fű levágása és a gyomlálás mellett egyre nagyobb gondot fordítanak a síremlékek tisztítására is. A körülbetonozott sírokat és a beton síremlékeket súrolókefével szokták letisztítani. Erre általában tavasszal került sor, de manapság már mindenszentek előtt is sokan ezt teszik. A kripták fedőlapját és magát a síremlékeket is tisztítják, többen ezt évente kétszer is végzik. Valamilyen tisztítószerezrel lesúrolják, aztán ápolószerezrel kenik be. A márvány és más anyagból készült síremlékeket nedves ronggyal szokták letisztogatni, amelyet sokan kefével együtt év közben is kint tartanak a temetőn, hogy ha a síremlék bepiszko-

lódik, azonnal letisztíthassák. Ezeket általában a síremlék *háta mögött*, vagy pedig a sír melletti *lóca* (pad) alatt tartják.

46. Betonból készült síremlék tisztítása nyár végén (L. Juhász Ilona felv., 2000)

47. Betonból készült síremlék tisztítása nyár végén (L. Juhász Ilona felv., 2000)

48. Betonból készült síremlék tisztítása nyár végén (L. Juhász Ilona felv., 2000)

Az 1990-es évek második felében jelent meg egy újabb szokás, amely a síremlékek védelmét szolgálja a téli időszakban. Az egyik gyereksír márvány síremlékét mindenszentek után papírral, majd fóliával borítják be, s hogy ezeket ne-hogy letépje a szél, madzaggal is körbekötik. A síremlék óvásának másik változata a falemezekből készült burkolat, amelyet szintén mindenszentek után helyeznek rá a síremlékre, s csak tavasszal veszik le újra. Ez tulajdonképpen egy otthon elkészített, szögekkel összeerősített faszerkezet, amelynek csak az alsó része nincs bedeszkázva (49. kép). A síremlékek mellett lévő beton, illetve márványvázákat is be szokták csomagolni fóliával. A keskenyebb vázák tetejére gyakran kettévágott műanyag flakont helyeznek. Abban az esetben, ha mozgathatók a vázák, csupán lefordítják, s így védik meg attól, hogy a belekerülő hótól, illetve esőtől esetleg szétfagyjon.

49. Síremlékek faburkolattal télen (L. Juhász Ilona felv., 2000)

Adatközlőim azon az egyöntetű véleményen vannak, hogy ilyen mértékben sohasem gondozták, ápták a sírokat. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a síremlékek egyre drágább anyagból készülnek, ezért teljes mértékben igyekeznek megvédeni a károsodástól, az időjárás viszontagságaitól. Az emberek elég sok időt töltenek a temetőn, a sírok mellé állított *lócán* üldögélve is, elsősorban az özvegyek. Ezeket a padokat ősszel vagy hazaviszik, vagy pedig műanyag fóliával takarják le. A községi hivatal mellett közhasznú munkásként alkalmazott emberek a temetőt egész évben rendben tartják, s az északi részben található bokrokat is rendszeresen irtják, a már gondozatlan sírok eldőlt sírjeleit felállítják, esetleg meg is javítják.

5. Temetőn kívüli haláljelek

A faluból aránylag sokan hunytak el tragikus körülmények között (lásd *A halál-esetek okai* c. alfejezetben). Az elhalálozás színhelyét három esetben külön is megjelölték. Időrendi sorrendben a következőket:

1. Kerekes Gábor, 27 éves egy-gyermekes családapa 1989. június 24-én hobbi-barlangász barátjával, a szomszédos rekenyeújfalusi Lešták Ladislavval a *Nagy-hegyen* (Pelsőci fennsík helyi neve) az egyik barlangnál tartózkodtak, amikor váratlanul beleesett egy szakadékba. Olyan szerencsétlenül esett, hogy a helyszínen szörnyethalt. Az elhunytnak Rekenyeújfaluban többek közt volt egy barátja, Hencel Pavol, aki a rozsnói kőfaragó és sírkőkészítő üzemnél dolgozott. Ez a barát készítette el a haláleset után azt a két márványtáblát, amelyet a barlang bejáratánál, valamint a baleset színhelyén helyeztek el. Az előbbi tábla elhelyezésekor az elhunyt bátyja, annak felesége, valamint édesanyja is jelen voltak, s egy koszorút is elhelyeztek mellette. A másik táblát azon szakadék alján helyezték el, ahová az elhunyt beesett. Ezt a barlangász-barát, Lešták Ladislav erősítette föl, mivel a hely csak barlangász felszereléssel közelíthető meg:

50. A tragikusan elhunyt barlangász – Kerekes Gábor – emléktáblája a barlangban, mellette barátja (Archív felv., 1989)

A barátja magától megcsinálta a táblát Gabinak, mink nem is montuk neki. Akor szólt nekünk, amikor már kész is vót. Osz akor feltetük oda a barlang bejáratához. A Gabi síremlékére a temetőn is ő csinálta a táblát. Ot a barlangnál közel

fúrtuk be a lyukakat, mer hát ot nem vót áram, úgy kézel véstük ki a három lyukat, ahova oszt a táblát feltetük. Oszt ot le is van vétetve [lefényképezve – L.J.I. meg.] , de még van egy másik is egész ot lent, ahova Gabi beeset, de oda nem lehet bemeni. Azt Lešták Laci, a barátja tete ki, mer mink oda nem tudunk lemeni. Mer hát együt is vótak, amikor Gabi leeset oda. Azt a táblát is barátja, az a Hencel csinálta.

Mindkét táblára ugyanazt a szöveget véste a kőfaragó barát. Ez a következő:

V JASKYNI TRAGICKY ZAHYNUL

24.VI.1989

KEREKES GABI

Z RUDNEJ

[A barlangban tragikusan elhunyt 1989. VI. 24-én Kerekes Gabi Rudnáról]

2. A másik haláljel egy ún. **út menti haláljel**, egy emlékkő, amelyet néhány méterrel egy halálos kimenetelű közlekedési baleset színhelyétől helyeztek el a hozzátartozók. 1994. november 25-én a Rudnáról Rozsnyó felé vezető főút egyik kanyarjában egy Alfa Romeo márkájú személygépkocsival halálra gázolták **Juhász Zoltán** 28 éves fiatalembert, aki munkahelyére indult kerékpárjával. A baleset színhelyétől pár méterre állítottatott emlékkő felirata a következő:

Juhász Zoltán

1966 -1994.

november 25-én

itt gázolta őt halálra

egy felelőtlen autós

51. A halálra gázolt Juhász Zoltán emlékére állított út menti haláljel
(L. Juhász Ilona felv., 1995)

Az emlékkövet a borzovai kőfejtőben az elhunyt húga választotta ki, a helyszínre szállítás után a család egyik barátja építkezési vállalkozásának alkalmazottai ásták ki a helyét, majd betonozták be. Az áldozat édesapja (a rudnai evangélikus egyházközség kurátora) a kő közelébe egy szomorúfűz-ágot is beszűrt a földbe, amely mára már fává terebélyesedett. A fűzfavessző a rudnai evangélikus templom fűzfájáról származik. A kő mellett mindenszentek alkalmával mécseseket, gyertyákat gyújtanak az elhunyt testvérei, édesapja és rokonai, valamint ismerősei, virágokat és koszorút helyeznek el. Évközben vágott virágot hordanak mellé.

3. A Rudna fölött északra magasló *Ivágyó* tetején legutóbb 1998. augusztus 8-án egy **Jozef Hrutkai** nevű 26 éves, szlovák nemzetiségű fiatalember vetett véget életének. Barátaival együtt kirándulni voltak az *Ivágyón*, amely egyébként egy nagyon szép fekvésű hely, ezért sokan látogatják a faluból. Mielőtt mindnyájan hazaindultak volna, a fiatalember előbb elvált társaitól és felakasztotta magát egy fára. A barátai azt hitték, hogy hazament, mivel nem várta be őket a vadászháznál. A holttestet egy rudnai, szintén az *Ivágyón* kiránduló családapá, Pardon Miklós találta meg. Az öngyilkosság színhelyén az elhunyt testvérei és barátja egy fakeresztet helyeztek el, amely mellett egy kézzel írott táblán a következő felirat olvasható:

Jozef Hrutkai
7.10.1972 - 8.8.1998

A keresztet az egyik közeli szomszéd és egykori barát készítette. A halálhelyet a testvérek és barátok látogatják.

6. Összegzés

A kötet egy gömöri – a szlovák-magyar nyelvhatáron fekvő – település, Rudna temetkezési szokásait, az ehhez kapcsolódó hiedelmeket és a temetőkultúra változásait mutatja be nagyjából egy évszázad tükrében. A kutatást a szerző egyrészt a hagyományos néprajzi kikérdezéses módszerrel végezte, aminek keretében több mint hetven, a települést jellemző etnikai csoportokhoz és vallási felekezetekhez tartozó adatközlővel folytatott beszélgetést. Adatközlői kiválasztásánál figyelembe vette a különféle korcsoportokat is, így a tizenévesektől kezdve a legidősebbekig minden generációt megszólaltatott. Másrészt munkáját a temetőben végzett megfigyelései egészítik ki. A kötetben gazdag (archív, illetve a szerző által készített) fényképanyag is szerepel. A felvételek egyrészt bemutatják magukat a temetések, a sírgondozást, valamint a síremlékek egyes típusait, továbbá a balesetek színhelyén állított haláljeleket is. A mellékletben halotti búcsúztatók, valamint további, a témához kapcsolódó nyomtatott dokumentumok szerepelnek.

Rudna a járási székhelytől, Rozsnyótól nyugatra, 4 km távolságra fekszik. Délről két magyar jellegű településsel, Kőrössel és Berzétével, nyugatról pedig a szlovák Rekenyeújfaluval határos. Ezekkel a szomszédos községekkel mindig szoros kapcsolatokat ápolt, sokan keresték ezek lakosai közül kenyerüket a rudnai bányában. A 20. század folyamán házasság útján is többen kerültek ide ezekről a településekről. A falu neve (ruda = vasérc) szláv eredetű. Bányáiban már az 13. században ezüstöt bányásztak, a 20. században azonban már vasércbányáiról ismert. A lakosság nemzetiségi összetétele az évszázadok folyamán folyamatosan változott. A török pusztítás után, a korábban szláv-német lakosságú település magyar jellegűvé vált. A 20. század elején több szlovák bányászcsalád költözött a településre Besztercebánya környékéről, a Kassához közeli Aranyidáról, valamint más környékbeli településekről is. Az ide érkezőknek bányászlakásokat építettek. Ennek emlékét még néhány épület, illetve a *kolónia* nevű falurész őrzi. A század két utolsó évtizedében, főleg az 1990-es években több család költözött ide a környékről, elsősorban Rozsnyóról. Ők azokat a megüresedett házakat vásárolták meg, amelyekből kihaltak a szülők, illetve nagyszülők. A helyi vasércbánya, ahol a lakosság nagy része dolgozott, még 1983-ban megszűnt, az 1989-es rendszerváltást követően pedig a rozsnyói bánya is bezárt, valamint más üzemek és vállalatok is megszűntek, illetve átszerveződtek, ennek következtében sok rudnai munkanélkülivé vált. A községben szlovák tanítási nyelvű alapiskola (1-4 évfolyam), illetve óvoda működik, a magyar iskola még az 1970-es évek első felében megszűnt.

A falu népessége 1970-ig növekvő tendenciát mutat, az akkori népszámlálás adatai szerint a lakosság száma még 980 volt, 1980-ra már 881-re, 1991-re pedig 759-re csökkent. Ennek oka egyrészt az elvándorlás (több fiatal a járási székhelyre költözött), valamint a születő gyerekek alacsony száma.

A lakosság nemzetiségi és felekezeti szempontból is tarka képet mutat. Az 1980-as népszámlálási adatok szerint a községnek 316 magyar nemzetiségű lakosa volt, ami az összlakosság (881) 36,9%-át teszi ki. A legutóbbi rendelkezésre álló népszámlálási adatok (1991) alapján viszont a 759 lakos közül a magyarok száma már 392 (51,65%), a szlovákoké 364 (47,96%) a romáké 2 (0,26%), valamint egy cseh nemzetiségű lakosa is van a falunak. Hogy a magyar nemzetiségű lakosság számának aránya megnőtt, nem demográfiai robbanásnak tudható be (hiszen a 10 évvel korábbi népszámláláshoz viszonyítva az összlakosság száma 122-vel csökkent), hanem annak a ténynek, hogy az 1989-es rendszerváltás után az addig magukat szlováknak valló személyek most magyar nemzetiségűnek tüntették fel magukat, a politikai változás következtében már merték vállalni magyarságukat. A romák esetében a népszámlálási adatok azonban nem a valóságot tükrözik, mivel akadnak közöttük olyanok, akik szlováknak vallották magukat.

A 19. században a reformátusok száma volt a legmagasabb, az arány azonban a 20. század végére fokozatosan megfordult. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint (759 lakosból) a reformátusok száma a legalacsonyabb: 129 (17%) és a római katolikusoké a legmagasabb: 220 (28,99%), az evangélikusoké pedig 169 (22,27%). Figyelemre méltó az ateisták: 74 (9,57%), valamint az ún. meg nem határozottak: 167 (22%) magas száma.

A falunak sohasem volt saját, helyben lakó papja. Református temploma 1699-ben épült, majd 1871-ben leégett, s csak 1913-ban építették újjá. Az evangélikusok temploma 1930-ban épült. A római katolikusoknak saját templomuk sincs, ők Rozsnyóra járnak misére.

A községben mindhárom felekezetnek van saját harangja, az evangélikusoknak és a reformátusoknak a templom tornyában, a katolikusoknak pedig egy, a régi temetőn álló haranglábban. Minden elhunyt halála után mindhárom felekezet harangja szól, mindig az a felekezet kezdte, amelyhez az elhunyt tartozott. A halál híre elsősorban a harangozás útján terjedt a faluban, a század utolsó két évtizedében azonban már hangszórón keresztül tudtják a lakossággal, s egyben tájékoztatják őket a temetés időpontjáról is. A gyászjelentések aránylag ritkák, nem váltak általánossá.

Az egyházi temetések alkalmával szintén mindhárom felekezet harangja szól, de polgári temetés esetében egyik sem. Ilyenkor ezek a temetés napjának reggelén szólaltak meg utoljára. Bár az evangélikus egyház hivatalos körlevélben megtiltotta a polgári temetésen való harangozást, a helyiek ezt nem vették figyelembe. Csupán egy alkalommal fordult elő, hogy nem húzták meg az evangélikus harangot, de ennek az akkor a harangozót helyettesítő személy és az elhunyt közti személyes ellentét volt az oka, nem pedig az egyházi rendelet.

A harangozással kapcsolatos szokások a mai napig sem változtak. A század második felében megszűnt az a gyakorlat, hogy harangoztak a katolikus haranglábban, amikor idegen halottat vittek keresztül a falun. Korábban azt tartották ugyanis, hogy ha ilyenkor nem szólalt volna meg a harang, akkor a jégeső elverte volna a határt.

A községben a virrasztás a század második felében csak nagyon ritkán fordult elő, ekkor is csupán idősebb elhunytak esetében. Ez azonban már a század első felében sem volt általános. Figyelemre méltó, hogy a környező községekben ez korántsem volt így, sőt a szomszédos Rekenyeújfaluban mind a mai napig virrasztanak a ravatalozóban is. A koporsóba kerülő mellékletek tekintetében eltérés mutatkozik az egyes felekezetek között. Míg a reformátusok csupán zsebkendőt, valamint férfi elhunyt esetében annak kalapját helyezik a koporsóba, az evangélikusok és katolikusok által koporsóba helyezett mellékletek jellege nagyon változatos. Gyerekek koprosójába bekerülnek a kedvenc játékok, a felnőttek esetében sokszor étel is került (pl. olyan befőtt, amelyet az elhunyt kedvelt). Arra is volt példa, hogy a kedvenc ruhadarabot is betették, valamint sokszor melegebben öltöztették fel az elhunytat, ha az életében is úgy szeretett öltözködni. Figyelemre méltó az a különleges eset, amikor egy katolikus elhunyt kedvenc tárgyát az utána elhunyt református halott koporsójába tették be a hozzátartozók, mivel szerintük a halott emiatt járt vissza kopogni. Volt arra is példa, hogy az így kifelejtett tárgyakat beásták a sírba.

A községi ravatalozó felépüléséig, 1985-ig otthonról, a háztól temetkeztek, azonban két polgári temetés alkalmával már korábban – 1966-ban és 1977-ben – a helyi kultúrházban ravatalozták fel az elhunytat. Mindkét esetben a helyi vasércbányában vezető funkciót betöltő személyekről volt szó. Gyakori résztvevője volt mind az egyházi, mind a polgári temetéseknek a rozsnyói bánya fúvószene-kara is, amely ingyenesen játszott a bányászok temetésén. Minden esetben elhangzott a bányászhimnusz is. Mivel a zenekar az 1989-es rendszerváltást követően feloszlott, a bányászhimnusz azóta a helyi ravatalozóból hangszórón keresztül hangzik el a temetésen. Amíg működött a helyi vasércbánya, az elhunyt bányászok részére minden esetben készítettett egy ún. „dupla koporsót”, amelyet a helyiek *futurá*-nak is neveznek. Ez tulajdonképpen nem koporsó volt, hanem a sírt fadeszkákkal bélelték ki, s amikor a koporsót ebbe behelyezték, deszkalapokkal le is fedték. Ez a temetkezési mód lényegében a padmaly alá temetkezés továbbfejlesztett változata és a későbbi, betonból készült, ún. kripták előképe. Azokat a bányászokat, akik rendelkeztek az 1945-öt megelőző időszakból származó ünnepi bányászruhával, ebben a ruhában temették el.

A különböző korosztályokhoz tartozó elhunytak temetési szertartásai a század első felében nagyobb mértékben különböztek egymástól, mint a század utolsó évtizedeiben. A kiházasítatlan fiatalok temetésén már több mint két évtizede nem rendezik meg a „halott lakodalmát”.

Mára a halotti torok is szinte teljesen elmaradtak. Míg a század első felében majdnem általános volt és megszólították azokat, akik nem rendezték meg, az 1989-es rendszerváltást követően szinte egyik évről a másikra elmaradt. Az utolsó évtizedben sokan váltak munkanélkülivé, s az árak is drasztikusan megemelkedtek. A második világháborút követő időszakban már egyre ritkábban rendeztek otthon halotti tort, a helyszín vagy a helyi kultúrház, vagy pedig a tűzoltó szertár lett. Az utóbbiban elsősorban a helyi tűzoltószervezet tagjai, ők ugyanis ingyenesen megkapták a helyiséget a vezetőségtől. Néhány halotti tor sokszor egy lakodalommal ért fel.

A vizsgált településen két temetkezési egyesület is működik, mindkettő a század húszas éveiben alakult. Az egyik, az ún. falusi egyesület, 1920-ban alakult, a másik pedig a betléri egyesület. Ennek helyi csoportja 1928-ban jött létre. Mindkét egyesület saját zászlóval is rendelkezik és képviselői ott vannak minden elhunyt tag temetésén, az egyesület zászlaját a menet élén viszik és a koporsó leengedése után háromszor – mintegy búcsúzásként – meglengetik a sír fölött.

A magyarok és szlovákok temetkezési szokásai gyakorlatilag semmiben sem mutatnak eltérést. A katolikus, evangélikus és református temetések, az adott egyház előírásainak megfelelően részben különböznek egymástól. A katolikusok nem énekeltek útközben, az evangélikusok igen, viszont a reformátusok csupán a temetőkapuban, illetve most a ravatalozóból kijövet. Az általuk énekelt *“Szent hely ez a temető...”* kezdetű ének nem szerepel az énekeskönyvben és a környék többi településén sem ismerik. A reformátusok körében a század elején élt egy szokás, amikor is az elhunyt temetéséről származó egyik koszorút a templomban kiakasztották. Arra azonban nem sikerült választ, illetve magyarázatot kapni, hogy vajon mindegyik elhunyt esetében kikerült-e egy-egy koszorú, vagy csupán az egyház keretében valamilyen tisztséget betöltő személyek esetében.

A községben élő cigány származású lakosok temetkezési szokásai ma már csak kisebb mértékben térnek el a többség szokásaitól. A legszembetűnőbb különbség, hogy a temetési menettel mindig halad egy zenekar is, amely egész úton játszik. A cigány származású elhunytaknak eddig kizárólag egyházi temetésük volt. A másik eltérés a halotti torral kapcsolatos, ők nem hívogatják ugyanis külön az embereket és a többséggel ellentétben nem száraz, hanem főtt ételt készítenek a torra. Különbség mutatkozik még a virrasztás szokásában is, mivel ők három napig virrasztanak. Adatközlőim szerint a század első felében a cigányok temetése abban is különbözött, hogy ők ételt is hordtak ki a sírra, valamint a temetéseken hangosan jajveszéltek és a földhöz is vagdosták magukat. A cigányok síremlékeinek ma olvasható feliratai kizárólag szlovák nyelvűek. Hiedelemviláguk megegyezik a többségével, csak apróbb eltéréseket sikerült feljegyeznem. A *múlo*-tól (a halál helyi cigánynyelven) való félelem fokozottabban van jelen körükben, azonban a század első háromnegyedéhez viszonyítva ez is

csökkent. Tekintettel arra, hogy már majdnem két évtizede nem volt cigány-temetés a faluban, nem tudni, ezek a különbségek mennyiben mutatkoznának meg egy mostani temetés alkalmával.

A hivatalos állami politikai ideológia a temetkezési szertartásokat is befolyásolta, megváltoztatta. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után az egyházi szertartások helyett a polgári temetéseket szorgalmazta. Mindezek ellenére a községben az első polgári temetés csak 1966-ban volt, majd ezek száma fokozatosan növekedett, a század utolsó évtizedeiben pedig már ezek domináltak. A Polgári Ügyek Testületének helyi csoportja 1975-ben alakult meg, amely elsősorban a polgári temetések szervezésére volt hivatott. Megalakulását követően fokozottabb mértékben nőtt a polgári temetések száma. Figyelemre méltó, hogy ezek az 1989-es rendszerváltást követően szinte alig csökkentek, s az említett testület helyi csoportjának működésére továbbra is nagy igény mutatkozik a faluban. E formáció tehát túlélte azt a hivatalos ideológiát, amely egykor életre hívta. Mivel munkájában jelentős szerepet játszott az 1972-ben megalakult Fecskemadár női éneklőcsoport, ennek tevékenységével külön fejezet foglalkozik, részletesen bemutatva annak repertoárját is. A repertoárt olyan nóták, dalok, sőt temetési énekek átköltött változatai alkotják, amelyek az egyházi énekeket voltak hivatottak helyettesíteni.

A kötet foglalkozik olyan közéleti személyiségek, politikusok halálával és ezek temetésével is, amelyek valamilyen módon szerepeltek a község lakosainak életében is. Ilyen pl. Erzsébet királyné, Andrássy Franciska, valamint Sztálin, Klement Gottwald, Antonín Zápotocký és Leonyid Iljics Brezsnyev jelképes temetése is. Brezsnyev kivételével mindhárom politikus esetében (Sztálin, Gottwald és Zápotocký) központi utasításra Csehszlovákia valamennyi településén rendeztek jelképes temetést, elhelyezték az elhunyt politikusok gyászkeretes fényképét, s a lakosok részvételi íveket írtak alá, amelyeket aztán központilag juttattak el az illetékes kommunista pártközpontba. Brezsnyev halálakor 1982-ben már csak a munkahelyükön, vagy pedig a kijelölt helyen nyilvánítottak részvétet a lakosok, a falvakban már nem volt kötelező az ún. emléksarkak létesítése sem. Valamennyi politikus temetéséig nemzeti gyászt rendeltek el és tilosak voltak a zenés összejövetelek mindenhol, beleértve a lakodalmakat is.

Megállapíthatjuk, hogy a temetkezési szokásokat sem hagyta érintetlenül a 2. világháborút követő politikai-ideológiai változás, azonban a hiedelmek meglepő módon mind a mai napig szívósan tartják magukat. A kötet bemutatja a halállal kapcsolatos hiedelmeket is, külön kitérve ezek jelenlétére a különböző korosztályok képviselőinél. Figyelemre méltó, hogy annak ellenére, hogy a község nagyon hamar polgárosult, egyes hiedelmek mégis nagyon szívósan tartják magukat. Egyik adatközlő például egy olyan 1998-ban megtörtént esetről számolt be, amikor a rozsnói kórházban az egészségügyi nővérek seprőt adtak egy haldokló öregasszony kezébe, mivel feltételezték, azért hal meg olyan nehezen,

mert nem tudja kinek átadni boszorkánytudományát. Az egyes szokások tovább élnek, annak ellenére, hogy a községben már nincsenek tisztában funkciójukkal. A halotti lepel kivágásának szokása például mindmáig él, ha nem is minden esetben, de aránylag sokszor gyakorolják a ravatalozóban is, s a koporsót is megemelik a ravatalozó ajtajában, amikor onnan hozzák ki a halottat. Teszik ezt annak ellenére, hogy túlnyomó részük már régen nem ismeri a rítus magyarázatát, csupán annyit mondanak, hogy "ez volt a szokás". Nem elhanyagolható szempont, hogy a legfiatalabb korosztály ez egyes hiedelmekről olvasmányai révén, valamint a televízió közvetítésével szerzett tudomást. Jó példa erre az utóbbi években megjelent Halloween szokása, amelyet néhány gyerek a helyi körülményekre alkalmazva október 31-én gyakorol. A szokás eredetét nem is ismerik, azonban a televízióban látva megtetszett nekik, így évente egyszer, október 31-én este maskarába öltözve, tóklámpással szaladgálva ijesztgetik az utcabelieket. Érdeemes lesz odafigyelni, hogy vajon ez a szokás az évek folyamán elterjed-e más falubeli gyerekek körében is, vagy pedig e négy gyerek felnövésével elmarad.

Az elhalálozás okai a század folyamán különbözőek voltak. Míg a század elején a járványok (kolera, malária, tífusz) szedték áldozataikat, a század végére a különböző rákos megbetegedések következtében elhunyt lakosok száma nőtt meg. A volt bányászok is korábban hunytak el az átlagtól. Az első világháborúban három, a másodikban pedig hét személy vesztette életét. Néhányuk sírja csupán jelképes, mivel ott temették el őket, ahol elestek. Külön emlékművet nem emeltek sem az első, sem pedig a második világháború áldozatainak. Aránylag sok baleset történt az erdőn, a fakitermelés során, de a közlekedési balesetek következtében is elhunytak néhányan. Aránylag magas az öngyilkosságok száma, különösen az akasztással történt öngyilkosságoké. Az öngyilkosokat a század legelején a temető szélén hantolták el. A század második negyedétől azonban már ugyanúgy temetik el őket, mint más elhunytakat. A század folyamán több kisgyerek is elhunyt különféle szerencsétlenségek, balesetek és akkor még gyógyíthatatlan betegségek következtében. A század utolsó évtizedében azonban a gyermekhalandóság a minimális volt. A temetőn külön elkülönített gyermektemető-rész nincs. Különböző gyilkosságok is történtek, a kilencvenes évek első felében (1993) az egyik rudnai származású fiatalember például robbantásos merénylet áldozata lett, bombát helyeztek gépkocsijába.

A falu ma is használatos temetője a települést átszelő főút északi oldalán terül el egy eléggé meredek domboldalon, s több helyen lakóházakkal szomszédos. A régi temető (ahová a 20. század folyamán már nem temetkeztek) ettől nyugatra, a közvetlen szomszédságában volt, mindössze egy út választja el őket. Helyét ma a római katolikusok haranglába és egy út menti kereszt jelzi.

A jelenlegi temetőben a 19. század második felétől temetkeztek, mégpedig a vallási hovatartozás alapján megszabott rend szerint: a temető legfőbb részébe a katolikusok, középen az evangélikusok, legalul pedig a reformátusok. A ka-

tolikus cigányok legfőlökre temetkeztek, a faluban lakó egyetlen zsidó család tagjait pedig a temető keleti oldalára, a felső katolikus résszel párhuzamosan temették. Az eredeti temetkezési rend mára gyakorlatilag teljesen felborult. Ennek oka elsősorban az, hogy nagyon sok felekezeti vegyes házasság kötött, így a temetkezésnél is elsősorban a rokoni kapcsolatok és nem a vallási hovatartozás dominált a temetkezési hely megválasztásában. A temetkezési rend felbomlásának másik oka a sírok és síremlékek jellegének megváltozása. A sírokat a 20. század közepétől betonnal kerítették körül, majd az 1980-as évek elejétől hirtelen gyorsasággal terjedt el az ún. kriptába való temetkezés szokása. Ez után már nem követhették azt a gyakorlatot, hogy a dédszülők, illetve nagyszülők besüppedt sírjának helyére ássák az újonnan elhunyt családtag sírját. A kripták megjelenése után fokozatosan az is gyakorlattá vált, hogy az addig fedetlen sírokat is betonlappal fedték be. A körülbetonozott sírhantok környékét gyakran betonlapokkal, kőkockákkal rakják körül, így egyre zsugorodik a temetkezésre alkalmas hely nagysága.

A sírok tájolása észak déli irányú, a síremlékeket a halott fejénél állítják, a felirat a sírjel, illetve síremlék belső oldalán van. A síremlékek anyaga is nagy mértékben megváltozott a vizsgált évszázad folyamán. Míg az első évtizedekben a keresztek anyaga elsősorban fa, vagy fém volt, 1945 után fokozott mértékben terjedtek a betonnál, műmárványból, illetve márványból és gránitból készült sírjelek, síremlékek. A fából készült református és evangélikus fejfákat, valamint a lapos kőből kialakított síremlékeket is ezek váltották fel. Ebből adódik tehát, hogy a három felekezet síremlékei mára többé-kevésbé egységesültek, anyaguk, formájuk megegyezik, s a katolikusokat csupán a rajtuk szereplő kereszt különbözteti meg, de ez sem kizárólagos. Az egykori zsidó síremlékekből ma már egyetlen sem található a temetőben. A feliratokat tekintve megfigyelhető, hogy a római számok fokozatosan elmaradtak és a feliratok nem csupa nagybetűből állnak, mint ahogy az a század közepétől jellemző volt. A sírfeliratok nyelvezete bizonyos fokig visszatükrözi a helyi nyelvjárási sajátosságokat is, ezért az egyes feliratokat is külön csoportokra osztva mutatja be a kötet, jelezve, hogy hány alkalommal fordul elő egy-egy variáció. A szlovák nyelvű feliratok esetében a változatok száma nem olyan nagy, mint a magyarok esetében, miközben a szlovák feliratok száma jóval alacsonyabb, mint a magyar. Ez azért is figyelemre méltó, mert a népszámlálási adatok ismeretében más arány lenne feltételezhető.

A temető sírjeleinek szimbólumai között a kereszt mellett a bányászjel dominál, ezt követi a kehely, illetve a szomorúfűz és a rózsaág. A bányászjelen kívül más foglalkozásra utaló szimbólum nem fordul elő. A gyerekek és fiatalok sírján megjelenik a galambpár (az egyik halott), mint díszítőelem, valamint az ő sírjukon gyakori az imádkozó angyalfigura is.

A temetőgondozás szokásai is jelentős változáson mentek keresztül a század folyamán, de a mindenszentek napjának megünneplése is nagymértékben megváltozott, mint ahogyan a sírok díszítése, a gyertyaégetés szokásai. A század első felében csak sötétedés után mentek ki az emberek a temetőre, az utol-

só három évtizedben látványosan előre tolódott az időpont, jelenleg már az az általános, hogy ebéd után látogatják meg a sírokat. Míg a század első felében nem minden református elhunyt sírján gyújtottak gyertyát a hozzátartozók, ma már – egy kivételtől eltekintve – ők is gyakorolják ezt a szokást. A temető egyre nagyobb szerepet játszik a lakosság életében. Az utóbbi két évtizedben szinte kultusszá vált a temetőre járás. A sírokat fedő lapokat, valamint magát a sír- emléket is évente kétszer tisztítják, sokan ápolószerekkel kenik be. A takarító- eszközök év közben is ott vannak sok helyen a síremlék mögött, vagy a sír mel- lett álló pad alatt. A padok állítása a sírok mellé ugyancsak nagyon elterjedt el- sősorban a század utolsó két évtizedében. Mindenszentek mellett nagy szere- pet kapott a karácsonyi temetőlátogatás. Szenteste a lakosság túlnyomó része kilátogat a temetőre. A sírokat feldíszítik fenyőgallyakkal és különféle karácso- nyi díszekkel, de többen kis karácsonyfát is visznek. A díszítőelemek között a színes gömbök, aranyfüst stb. mellett sokszor a szaloncukor is ott van. A síro- kon gyertyát vagy mécsest is gyújtanak, s a temető karácsonykor már szinte ugyanúgy világít, mint Mindenszentek napján. A század utolsó évtizedeiben te- hát a temetőlátogatás, sírgondozás előtérbe került és a különböző kőből készült síremlékek állítása státuszsimbólummá, a kriptába való temetkezés pedig szin- te általánossá vált. Egyre gyakoribb, hogy a még élő házaspárok előre elkészít- tetik sírhelyüket (kriptákat), valamint a síremlékület is (arra is van példa, hogy fényképüket is előre rátetetik). Néhányan a feliratot tartalmazó síremléket a ha- láleset bekövetkeztéig otthon tartják. Ez a jelenség az 1980-as években tűnt fel először, de nagyobb mértékben az 1990-es években terjedt el.

A községben szokás volt a *padnal* (padmaly) alá való temetkezés, azonban ez a kripták megjelenése után fokozatosan elmaradt. Legtöbbször gyerekek ke- rültek *padnal* alá, azonban gyakran ilyen módon temették a házastársakat is. A hamvasztás terjedőben van a községben, ami a síremlékek, sírhelyek méreté- nek és formájának a megváltozását is magával vonta. Az első hamvasztásos te- metés 1978-ban volt, fokozottabb terjedését az 1990-es években figyelhetjük meg.

A rudnai temetőben nem csupán a helybelieket temetik el, hanem gyakran az innen elszármazottakat is és arra is van példa, hogy távolabbról (Magyaror- szágról) hazahozzák urnájukat, s a szülők sírjába, vagy pedig a mellé helyezik el. Az urnák elhelyezései a szűkebb család van jelen a temetőben, de arra is volt példa, hogy egy házaspár Magyarországról hazahozott urnáit az evangélikus pap jelenlétében helyezték el, a pap gyászbeszédet is tartott a szűkebb család jelenlétében.

Az új keletű szokásra, hogy megjelölik a halállal végződő balesetek színhe- lyét, a községben is van példa. Az első ilyen egy hobbibarlángász fiatalember ha- lálának színhelye, ahol két emléktáblát is elhelyeztek, mégpedig a haláleset helyén, valamint a barlang bejáratánál is. Abban a kanyarban, ahol 1995-ben ha- lálra gázoltak egy fiatalembert, emlékkövet állítottak. A fára, amelyre egy fiatal-

ember akasztotta fel magát, egy fából készített keresztet, s egy kézzel írott táblát helyeztek el barátai. Ezeket a helyeket a hozzátartozók és barátok látogatták.

A kutatott téma jelenségeinek dokumentálása száz év tükrében nem könnyű feladat, mivel az adatközlők emlékezete nem mindig megbízható. Nem csupán a távolabbi múltra vonatkoztatva, hanem a közelmúlt eseményei is nagyon elhalványulnak az emberek emlékezetében, éppen ezért egy-egy adatot – ellentmondásosságuk miatt – többször is ellenőrizni kellett. Az sem elhanyagolható tény, hogy az adatközlő honnan szerzett ezekről tudomást (lásd pl. Halloween). Az adatközlők egy része a különböző hiedelmeket, hiedelemtörténeteket kétkezdéssel fogadja, olyanok is akadnak, akik nem hisznek benne, de a többség igen. Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy néhány adatközlő szerint a mai napig élnek boszorkányok a faluban, sőt újabban a teheneket is gyakran megrontják, arra a megállapításra juthatunk, hogy a modern világ embere mindennapjainak világnézetétől függetlenül szerves részét alkotják a hiedelmek, s nagyon élénken foglalkoztatja őket a túlvilági élet és a megmagyarázhatatlan jelenségek. A községből sokan keresték fel a jósokat, halottlátókat is, erre mind a mai napig igény mutatkozik. A szokásokhoz viszonyítva a hiedelmek sokkal szívesebben tartják magukat.

7. Adatközlők

Árvey Pálné Gotthardt Zsuzsanna (1945), református
Bernáthová Mária szül. Šestáková (1914, Zlatá Idka –1932-ben jöttek Rudnára lakni), római katolikus
Burdiga Béla (1932), evangélikus
Burdiga Béláné Máté Jolán (1939, Szilice), református
Burdiga Józsefné Manko Márta (1936, Krasznahorkaváralja), római katolikus
Burdiga Lajosné Kiss Margit (1937), református
Burdiga Lászlóné Keszi Margit (1913-1993) evangélikus
Burkovszky Sándor (1913), római katolikus
Csapó Istvánné Gallo Mária (1928, Rekenyeújfalú), evangélikus
Dobos András (1936), evangélikus
Dobos Andrásné Iglai Ilona (1941), református
Dobos László (1940), evangélikus
Dobos Józsefné Simko Gizella (1927, Berzéte), református
Dusza Dezsőné Kiss Klára (1908), református
Dusza Dezsőné Alžbeta Stabová (1937, Kassa), római katolikus
Gotthardt Ilona (1981), református
Gotthardt János (1930), református
Gotthardt János (1964), református
Gotthardt Jánosné Kiss Erzsébet (1930), református
Gotthardt Jánosné Kerekes Gabriella (1966), római katolikus
Gotthardt László (1956), evangélikus
Gotthardt Lászlóné Burdiga Ilona (1961), református
Gotthardt Lászlóné Dóbisová Zuzana (1935, Rekenyeújfalú), evangélikus
Gotthardt Pál (1931), református
Gotthardt Pálné Gonosz Erzsébet (1939), római katolikus
Gotthardt Zsuzsanna (1983), református
Hajdú Jánosné Vanyo Mária (1934), református
Horváth Józsefné Dobos Mónika (1967), református
Hrutkaiová Irma Gabonai (1953, Magdolna – Rekenyeújfalú), római katolikus
Ignáth Imre (1942, Rozsnyó), római katolikus
Ignáth Imréné Demény Magda (1926), római katolikus
Ikri József (1937), római katolikus
Ikri Józsefné Ferko Éva (1943, Szalóc), római katolikus
Juhász Andrásné Szarka Margit (1927, Rozsnyó-Bánya), evangélikus
Juhász Éva (1970), evangélikus
Juhász Ferenc (1921), evangélikus
Juhász Ferencné Kiss Mária (1929), református
Juhász János (1925), evangélikus
Juhász Jánosné Szabó Julianna, (1929, Körös – 1993), evangélikus
Kerekes Andrásné Racsko Etel (1926), katolikus
Kerekes Árpád (1929), evangélikus

Kerekes Árpádné Iglai Ibolya (1937), református
 Kerekes Ferencné Margit (1945, Hárskút), római katolikus
 Kerekes Gézáné Bradáčová Helena (1948, Rozsnyóbisztró), evangélikus
 Kerekes Jánosné Kerekes Sára (1912), református
 Kiss Albin (1931), református
 Kiss Albinné Nagy Erna (1934), református
 Kiss Gyuláné Kerekes Zdena (1962)
 Kiss Jarmila (1960) római katolikus
 Kiss Mártonné Kiss Éva (1932), református
 Kiss Róbertné Bányász Erzsébet (1962, Dernő), római katolikus
 Kiss Tamásné Burdiga Júlia (1930), református
 Kiss Tibor (1931), református
 Kiss Tiborné Tóth Jolán (1931), református
 Korčok Marianna (1948), római katolikus
 Kotrčka Margit (1928, Csetnek), evangélikus
 Kurián Imréné Lőrincz Blanka (1941), római katolikus
 Nagy Ernő (1931), református
 Nagy Ernőné Kovács Borbála (1937, Jablonca), református
 Nagy Istvánné Kerekes Margit (1916), római katolikus
 Oláh Lajosné Vanyo Ilona (1938), római katolikus
 Oravec Ottó (1926), római katolikus
 Palicska Jánosné Kiss Erzsébet (1924), evangélikus
 Pardon Miklós (1965), római katolikus
 Pardon Miklósné Zubriczky Ilona (1941, Szádalmás), római katolikus
 Pardon Miklósné Hiczér Ivetta (1967, Rozsnyó), református
 Pardon Zoltán (1957), római katolikus
 Pogány Gáborné Gyűrék Éva (1944), római katolikus
 Rabas Lászlóné Gotthardt Magda (1956), református
 Racsko Jánosné Hajdú Ilona (1952), református
 Rusznyák György (1942), római katolikus
 Rusznyák Györgyné Kondás Jolán (1944, Szalóc), római katolikus
 Szabados László (1928), katolikus
 Szappanos Jánosné Tencs Éva (1949), római katolikus
 Szopko András (1953), római katolikus
 Szopko Andrásné Kiss Piroska (1916), református
 Szopko Eliska (1952), római katolikus
 Vanyo Ferencné Kerekes Ilona (1933), evangélikus
 Zakhar István (1961), református
 Zakhar Istvánné Kiss Izabella (1939), evangélikus

52. Burdiga Józsefné Manko Márta (1936, Krasznahorkaváralja)

53. Dobos Andrásné Iglai Ilona (1941)

54. Dobos Józsefné Simko Gizella (1927, Berzéte)

55. Dusza Dezsóné Kiss Klára (1908)

56. Dusza Dezsóné Alžbeta Stabová (1937, Kassa)

57. Gotthardt János (1930)

58. Gotthardt Jánosné Kiss Erzsébet (1930)

59. Gotthardt Lászlóné Dóbisová Zuzana (1935, Rekenyeújfalu)

60. Gotthardt Pálné Gonosz Erzsébet (1939)

61. Ignáth Imre (1942,
Rozsnyó)

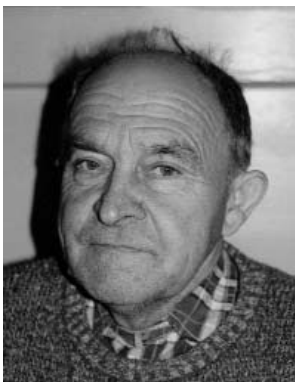
62. Ikri József (1937)

63. Juhász Ferenc (1921)

64. Juhász Ferencné Kiss
Mária (1929)

65. Juhász János (1925)

66. Juhász Jánosné Szabó
Julianna, (1929, Körös –
1993, Rudna)

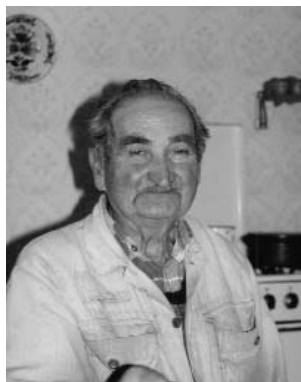
67. Kerekes Árpád (1929)

68. Kerekes Árpádné Iglai
Ibolya (1937)

69. Kerekes Jánosné Kerekes
Sára (1912)

70. Kiss Tibor (1931)

71. Kiss Tiborné Tóth Jolán
(1931)

72. Oláh Lajosné Vanyo Ilona
(1938)

73. Vanyo Ferencné Kerekes
Ilona (1933)

74. Zakhar Istvánné Kiss
Izabella (1939)

8. Irodalom

Jelen munkám elsődleges célja a minél teljesebb körű dokumentálás, így összehasonlításra még olyan szűk keretek közt, mint Gömör sem vállalkozom most. Az alábbi irodalomjegyzék is inkább csak tájékoztató jellegű, és a konkrétan idézett helytörténeti és helyi vonatkozású néprajzi munkákon túlmenően a téma legfontosabb magyar és szomszéd-népi szakirodalmát hivatott fölvonultatni.

Balassa Iván

1973 A magyar temetők néprajzi kutatása. *Ethnographia* 84, 225-242. p.

1989 *A magyar falvak temetői*. Budapest

Balázs Lajos

1995 *Menj ki lelkem a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. Csíkszereda

Bartha Elek

1995a *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórában I.* Debrecen /Gömör Néprajza XLVI./

1995b *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórában II.* Debrecen /Gömör Néprajza XLVI.I/

Batta György

1891 *A berzétei (Kőrös, Rudna, Jólész és Rozsnyóval egyesült) ev. ref. egyház története*. Rozsnyó

Bednárík, Rudolf

1972 *Cintoríny na Slovensku*. Bratislava

Bél Mátyás

1992 *Gömör vármegye leírása (1749)*. Debrecen

Borossová Marietta

1976 Vývin hospodárskeho systému v obci Rudná (1866-1951). *Gemer. Národopisné štúdie* 2. Rimavská Sobota 103-144. p.

Botík, Ján

1999 *Tam zložili aj svoje kosti. Kultúrnohistorické hodnoty náhrobných pomníkov zahraničných Slovákov*. Bratislava

Botík, Ján zost.

2001 *Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku s osobitným zreteľom na etnickú a konfesijnú mnohotvárnosť*. Bratislava

Czövek Judit

1987 *Halottlátók a magyar néphagyományban.* Debrecen /Studia folkloristica et ethnographica 21/

Csáky Károly

1999 *“Nem halt meg, csak alszik”. A halottkultusz, a halállal és a temetkezéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek a Középső-Ipoly mentén.* Dunaszerdahely

Elias, Norbert

2000 *A haldoklók magányossága.* Budapest

Hála József – Landgraf Ildikó

2001 *Magyarországi bányászmondák.* Rudabánya

Hartinger, Walter

1979 *...denen Gott genad! Totenbrauchtum und Armen-Seelen-Glaube in der Oberpfalz.* Regensburg

Ila Bálint

1946 *Gömör megye.* III. kötet. Budapest

Jung Károly

1990 *Hiedelemmondák és hiedelmek. Adatok Gombos népi hiedelemvilágához.* Újvidék

Kiss Lajos

1988 *Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II.* Budapest

Kotics József

1988 *Népi méhészkedés Gömörben.* Debrecen /Gömör Néprajza XVIII./

Kovács László, K.

1944 *A kolozsvári hóstátiak temetkezése.* Kolozsvár

Kunt Ernő

1978 *A temetők népművészete.* Budapest

1983 *Temetők az Aggteleki karszt falvaiban.* Debrecen /Studia folkloristica et ethnographica 3./

1987 *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe.* Budapest

Liszka József

1990 A halál és temetés Felsővályon. In *Gömör Néprajza XXIV.* Szerk. Ujváry Zoltán. Debrecen, 151-165

2000 Temetőink szakrális kisemlékei. A falusi és mezővárosi temetők kultúrája a Kisalföld szlovákiai részén. In uő. *Állított keresztényi buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisemlékeiről.* Dunaszerdahely, 149-169. p.

Manga János

1981 Výročné zvyky v obci Rudná a Kružná. *Gemer. Národopisné štúdie 4.* Rimavská Sobota 187-220. p.

Markuš, Michal

- 1976 Ludová strava v obciach Rudná a Kružná. *Gemer. Národopisné štúdie 2.* Rimavská Sobota 175-212. p.

Mravík, Jozef

- 1985 *Az élet állomásai. A polgári ügyek testületei számára* (Névadó ünnepség. Es-küvő. Temetés). Bratislava

Seléndy Szabolcs szerk.

- 1972 *Temetőkert. Magyar és külföldi temetők története és művészete...* Budapest

Ujváry Zoltán

- 1981 Pohrebné zvyky v doline riečky Turiec v Gemeri. *Gemer. Národopisné štúdie 4.* Rimavská Sobota 221-243. p.
1993 *Születéstől a halálig. Az emberélet fordulóinak szokásai Lévárton és Deresken.* /Gömör Néprajza XL./

Ujváry Zoltán szerk.

- 1991 *Eredmények és feladatok. A Gömör-kutatás és a debreceni Néprajzi Intézet.* Debrecen /Gömör Néprajza XXX./

Vajkai Aurél

- 1976 Ludová architektúra v obci Rudná. *Gemer. Národopisné štúdie 2.* Rimavská Sobota 145-174. p.

van Gennep, Arnold

- 1999 *Übergangsriten (Les rites de passage).* Frankfurt – New York – Paris

Zsupos Zoltán

- 1987 *Dél-Gömör gyűjtőgető gazdálkodás.* Debrecen /Gömör Néprajza X./
1994 *Történeti-néprajzi források Gömörből a XVIII-XIX. századból.* Debrecen /Gömör Néprajza XLIV./

9. Magyar–szlovák helységnévtár

Alsósajó – Nižná Slaná
Aranyida – Zlatá Idka
Berzéte – Brzotín
Besztercebánya – Banská Bystrica
Csetnek – Štítník
Dobsina – Dobšiná
Felsővízköz – Svidník
Jólész – Jovice
Héthárs – Lipany
Kassa – Košice
Kőrös – Kružná
Krasznahorkaváralja – Krásnohorské Podhradie
Léva – Levice
Lubény – Lubeník
Martonháza – Ochtiná
Modor – Modra
Nagyszlabos – Slavošovce
Rekenyeújfalu – Rakovnica
Rozsnyó – Rožňava
Rozsnyóbisztró – Rožňavské Bystré
Róce – Revúca
Rudna – Rudná

10. Függelék

S hlbokým smútkom a nesmiernym žiaľom v srdci oznamujeme, že naša milovaná manželka, matka, stará mama, sestra, švagriná, krsťná mama, kmotra a príbuzná

JOZEFÍNA KEREKEŠOVÁ
rod. JOZEFÍNA HOLLÁ

po ťažkej chorobe zomrela 18. marca 1980 vo veku 62 rokov.

Jej telesné pozostatky budú uložené dňa 21. marca 1980 o 15,00 hodine na cintoríne v Rudnej, z Domu smútku.

Rudná, 19. marca 1980.

Pamiatka na Vás bude v nás večne žiť!

Smútiaca rodina

Mély fájdalommal és megtört szívvel tudatjuk, hogy a szeretett feleség, édesanya, nagymama, testvér, sógornő, keresztmama, kománé és rokon

KEREKES JÁNOSNÉ
szül. HOLLÁ JOZEFÍNA

nehéz betegség után 1980 március 18-án 62 éves korában csendesen elhunyt.

Drága halottunkat 1980 március 21-én 15 órakor a rudnai gyászházból kísérik örök pihenőre.

Rudna, 1980 március 19.

Emléked örökké közöttünk éli!

A gyászoló család

75. Halotti értesítő (1980)

Köszönetnyilvánítás

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a szeretett férj, édesapa, após, nagypapa, testvér, sógor, keresztapa és rokon

TENCSE
GYÖRGY

életének 75. évében rövid, súlyos betegség után, 1989. augusztus 2-án hirtelen elhunyt.

Ezúttal mondunk köszönetet mindazoknak, akik drága halottunkat elkísérték utolsó útjára.

Szerető felesége
és gyermekei családjukkal

76. Halotti értesítés és köszönetnyilvánítás a Gömöri Hajnal c. járási hetilapban

Megemlékezés

Szemünkben könnyel, szívünkben mély fájdalommal emlékezünk a felejthetetlen férjre, fiúra, apára

KEREKES
GABIRA
Rudnáról,

aki 1989. június 24-én tragikus körülmények között 27 éves korában elhunyt.

Az egy éves évfordulóra emlékeznek

Felesége, kislánya Szilvike, szülei és bátyja családjával és az egész rokonság

77. Halotti megemlékezés az elhunyt halálának 1. évfordulóján a Gömöri Hajnal c. járási hetilapban

Megemlékezés

Fájó szívvel emlékezünk a szeretett férjre, édesapára és nagypapára

Dusa Dezsőre
(Rudna)

akit a halál 1985. május 21-én örökre kiragadott szeretett köréből. Aki ismerték és szerettek, szenteljenek emlékének egy néma pillanatot ezen a számunkra fájdalmas első évfordulón.

Felesége, leányai férjeikkel és unokái

Spomienka

Kto stratil, koho miloval,
vie koľko bolesti v srdci zanechal.
Dňa 21. mája 1986 uplynul rok,
keď nás navždy opustil milovaný
manžel, otec a starý otec

Dezider DUSA

z Rudnej.

Kto ste ho poznali a mali radi,
venujte mu s nami tichú spomienku.
Manželka, dcéry s manželmi
a vnúčatá.

78. Halotti megemlékezés az elhunyt halálának 1. évfordulóján a Gömöri Hajnal c. járási hetilapban

79. Halotti megemlékezés az elhunyt halálának 1. évfordulóján a Zora Gemera c. járási hetilapban

A rudnai temető sírfeliratai és a sírok leírása (2000. november 30-i állapot)

A sírok és sírjelek dokumentálása során igyekeztem odafigyelni a legapróbb részletekre is, és a lehetőségekhez mérten egységesíteni a leírás szempontjait. Közben óhatatlanul néhány módszertani és gyakorlati nehézségbe ütköztem: a sírjelek formájának és anyagának meghatározása például eléggé problematikus volt, hiszen ilyen jellegű leírás a szakirodalomban nem található. A legnagyobb gondot a síremlékek anyaga jelentette. Mivel nem rendelkezek megfelelő geológiai alapismeretekkel ahhoz, hogy ezek meghatározását pontosan elvégezhessem, úgy döntöttem, hogy szakemberhez fordulok tanácsért (ezúttal is köszönöm Dr. Eva Dénesová művészettörténész segítségét). A helyzetet csak bonyolította, hogy a helybeliek márványnak nevezik azokat a sírköveket is, amelyek alapanyaga műmárvány, műkő, valamint gránit. Így aztán nehéz volt eldönteni, melyik elnevezést válasszam: a hivatalosat, vagy pedig a helyit. Ha az utóbbit választottam volna, akkor viszont minden egyes síremlék állítóját meg kellett volna kérdezni, de ez a megoldás időigényessége és a nagy távolság miatt kivitelezhetetlen volt számomra, így egy áthidaló megoldást választottam. Ha a sírjel, illetve síremlék fából, fémből, illetve csiszolt betonból (*terasolból*, műköből) készült, ezeket pontosan megnevezem, mint ahogy a fehér márvány meghatározásánál is ezt az elvet követtem. A fekete, illetve sötétszürke, szürke és más színű kő síremlékek esetében viszont – mivel a hivatalos és a helyi, népnyelvi megnevezés a legtöbb esetben nem egyezik meg – eltekintek a pontos meghatározástól, s csak a kőanyag színét tüntetem fel.

A síremlékek formájának meghatározásánál a téglalap- vagy négyzetként való leírás nem túl pontos, mivel háromdimenziós objektumokról van szó, azonban én itt általában csupán egy leegyszerűsített, előlnézeti meghatározást adok. A "körülbetonozott" kifejezés azt jelenti, hogy nem gypsz-élű sírről van szó. Külön jelzem, ha dupla szélességű, azaz kettős méretű a sír, s azt is, ha fedett, esetleg – a helyi szóhasználatnál élve – *kriptá*. A fedett sírok nagy része eredetileg nem *kriptának* készült, általában akkor alakították át őket, amikor a másik házastárs is elhunyt, esetleg az csináltatta át ilyenre még életében, követte a faluban nagyjából két évtizede kialakult tendenciát.

A sírfeliratok írásmódján semmit nem változtattam, a szövegeket is az eredeti tördelés szerint közlöm. A nyelvhelyességi és stilisztikai hibákat szintén nem javítottam ki sehol, valamint a kis-, illetve nagybetűs írásmódot is hűen követtem.

1.

Teljesen besüppedt, már régen nem gondozott sír. Málladozó betonkereszt, felirat nincs.

2.

Eléggé besüppedt sír, évközből gondozatlan, Mindenszentekkor feldíszítve, gyermekábrákat is égetnek rajta. A betonkereszt jó állapotban van, a következő felirattal:

BÖZSKE

3.

Ugyanaz mint az előző, 2. számú sír. A kereszt felirata:

MÓCZIK NÁNDOR

4.

Ugyanaz mint a 2. és 3. számú. A kereszt felirata:

**ILONKA, SANYIKA
MÓCZIK NÁNDORNÉ**

5.

Begyepesedett, besüppedt, már régóta nem gondozott sír, mindenszentek alkalmával sem látogatják. Helyét feketére festett kovácsoltvas kereszt jelzi, amely már eléggé rozsdás állapotban van. A keresztnek korpusz, alul pedig fémtábla, amely már csak egy szögön lóg, felirata nehezen olvasható:

FRANT. ČILLÍK

6.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, betontéglákkal körülrakott sírhanttal a közepén. Rajta feketére festett, hegesztett fémkereszt, alsó részén egy szintén feketére festett, üveggel fedett kis tábla, benne kézzel írt felirat, eléggé kifakult állapotban:

BUKOVSZKI GYÖRGY
született 1875 meghalt 1925
BUKOVSZKY ERZSÉBET
szül. 1873 meghalt 1963
BUKOVSZKI ETELKA
született 1910 meghalt 1912

7.

Fedetlen, kettős, körülbetonozott, gondozott sírhely, közepén viszton csupán egy sírhant van. Eredetileg vaskerítés vette körül, de már régen eltávolították. A beton eléggé málladozó állapotban van. Fölül öntöttvas kereszt, korpuszal. Az öntöttvas kereszt része az ezüstre festett tábla, amelyen a következő felirat áll:

**ITT NYUGSZIK
SZOPKO MIHÁLY ÉS GYERMEKEI
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

A kereszt előtt egy urna helye téglalap alakú, fehér márványtáblával.
Felirata bal oldalon:

KONOPKA JÁNOS

Jobb oldalon:

KONOPKA JÁNOSNÉ

Alul:

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

8.

Fedett, gondozott sír, fekvő téglalap alakú fekete síremléssel, amelynek jobb oldalán egy vésett kereszt, pálmaággal látható. A síremlék mellett baloldalt fémből készült váza.

**RODINA
KOSTKOVA
Spomínáma**

9.

Fedetlen, körülbetonozott, gondozott kettős sír, a sírhant négyzet alakú a közepén. A teraszból készült síremlék két részből áll. A bal oldalon magasabb kereszt, fehér márványból készült betéttel, ezen fehér színű gipsz Krisztus-fej. A másik rész szabálytalan téglalap, melynek jobb oldalán fölül a férj, alul pedig a feleség fényképe. A fekete, téglalap alakú táblán felirat:

LADISLAV FRANCIŠKA
*1923 +1977
ETELA FRANCIŠKOVÁ
ROD. FILČÁKOVÁ
*1930 +1971
ODPOČÍVAJTE V POKOJI

10.

Hatalmas puszpángbokorral benőtt, régóta gondozatlan, besüppedt és begyepesedett sír, a fejrésznél egy nagy erdeifenyő. A fenyő mellett a puszpángbokortól alig látható öntöttvas kereszt korpussszal, alul egy fekvő ovális lapon szintén öntött felirat:

**ITT NYUGSZIK
MINNICH JENŐ
*1892. OKT. 19.
+ 1915. ÁPR. 5.
BÉKE HAMVAIRA !**

11.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan, négyszög alakú, terasol síremléssel, baloldalt ugyanebből az anyagból készült vázával. A síremléken fekete hodopaxból készült négyzet alakú tábla felirattal, alul középen rózsaszál. A tábla mellett alul a bal oldalon ezüstös fémfeszület. A síremlék mellett baloldalt terasolból készült váza, a jobb oldali ugyanilyen váza hiányzik.

**ŠTEFAN ŠIMKO
8.11.1964 +10.10.1988
VZPOMÍNÁME**

12.

Fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A téglalap alakú, terasolból készült síremlék jobb felső sarka lépcsőzetes, rajta szintén fekvő téglalap alakú fekete tábla felirattal:

**LUDOVÍT IKRI
*2.VIII.1913 + 9.1.1975
ODPOČÍVAJ V POKOJI !**

13.

Fedetlen, kisebb méretű, begyepesedett, jelöletlen és gondozatlan sír, négyoldalról deszkalapokkal körülkerítve, amelyek már eléggé korhadt állapotban vannak. Mindenszentekkor egy-két szál virág volt rajta, illetve 1999-ben még gyertyák is égtek, 2000-ben viszont már nem.

14.

Fedetlen, gyepp szélű, gondozott sír, rajta feketére festett fémkereszt felirattal:

STRMEŇ František

15.

Fedetlen, gyepp szélű, jelöletlen, gondozott sír.

16.

Már dűledező, kettős, fedett, gondozott sír, fémből készült, feketére festett hegesztett, szabálytalan alakú síremléssel, amelynek közepén egy téglalap alakú tábla is része. Ennek felirata 1999-ig még olvasható volt, 2000-ben már nem:

RODINA STRMEŇOVA

17.

Fedetlen, körülbetonozott, gondozatlan, eléggé besüppedt sír, fakeresztrel. A felirat fehér színű, már alig olvasható, csupán a vezetéknevét vehető ki:

MILKO...

18.

Besüppedt, év közben gondozatlan sír, fakeresztrel. Mindenszentkor feldíszítve. A kereszt felirata csak nehezen olvasható:

MILKOVÁ ROZÁLIA

19.

Fedetlen, gondozott sír, fakeresztrel, rajta felirat:

Helena Gajdošová

20.

Kettős, fedett, gondozott sír, fekete síremléssel. A síremlék egy magasabb, keskeny hasápból (ezen vésett kereszt) és egy téglalap alakú részből áll, ezen közepén masnival átkötött két ág között bányászjel, ettől jobbra a feleség, balra pedig a férj fényképe. Alatta a felirat. A síremlék jobb oldalán terasol váza.

GUBERČÍK JOZEF
23.XI.1909 + 24.IX.1974
MANŽELKA
STRMEŇOVÁ MARGITA
19.VII.1919 + 28.III.1989
ODPOČÍVAJTE V POKOJI !

21.

Fedett, gondozott sír. A sírt fedő betonlap közepén egy fekete négyzet alakú tábla, melynek bal oldalán egy nagy vésett kereszt, ettől jobbra pedig a felirat:

GEJZA STRMEŇ
***22.VIII.1914**
+ 21.IV.1981
ODPOČÍVAJ V POKOJI!

22.

Fedetlen, gyepterű, gondozatlan, eléggé besüppedt sír. Rajta feketére festett, hegesztett fémkereszt táblával, de a felirat már olvashatatlan. Mindenszentek alkalomával feldíszítve.

23.

Ugyanaz, mint az előző, 22. számú sír esetében, azonban itt a kereszten egy fémből készült Krisztus-fej is található.

24.

Jelöletlen, gyepterű, gondozott, fedetlen sír.

25.

Fedett, gondozott sír. A síremlék egy fehér márványból készült magasabb, keskeny hasápból (ezen fölül a férj, alatta a feleség fényképe) és egy fekete, négyzet alakú részből áll. Jobboldalt fehér márvány virágváza. A sír mellett támla nélküli pad:

JOZEF GOGA
2.1.1942 – 30.9.1999
MANŽ. ŠAROLTA
ROD. ŠOLTÉSOVÁ
1.7.1944 –
ODPOČÍVAJTE V POKOJI

26.

Gyepterű, fedetlen, gondozott sír, fekete fémkereszttel. A kereszten a tábla szövege olvashatatlan.

27.

Fedett, gondozott sír, négyzet alakú terasol síremléssel, ezen szintén négyzet alakú kisebb fekete tábla felirattal. A tábla fölötti bal felső sarokban a feleség, a jobb oldalon pedig a férj fényképe. A feleség fényképe alatt középen vésett kereszt. A síremlék bal oldalán terasolból készült váza. A sír mellett baloldalt támlás pad.

ORAVEC JOZEF
1905 – 1969
MANŽELKA
FOCKOVÁ MÁRIA
1916 – 19
SYN
LADISLAV
1940 – 1941

ODPOČÍVAJTE V POKOJI !

28.

Fedetlen, gyepterű, gondozott sír, rajta fakereszt felirattal:

JOZEF DROŽDIK

29.

Fedett, gondozott sír, fedőlapján téglalap alakú, sötétszürke tábla felirattal:

ALŽBETA ORAVCOVÁ
6.XI.1893 – 8.5.1980

ODPOČÍVAJ V POKOJI

30.

A szokottnál kissé nagyobb méretű (nem kettős), fedetlen, gondozott sír, rajta betonkereszt, felirattal:

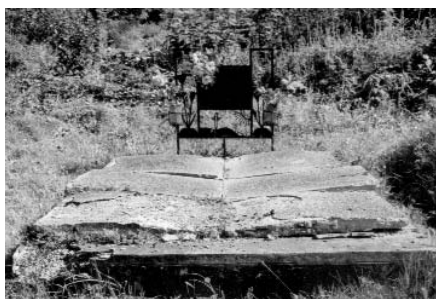
MÁRIA ORAVCOVÁ
1886 – 1964

80. A 2.,3. és 4. számú sír (2000)

81. Az 5. sz. sír (1999)

83. A 16. sz. sír (1999)

82. A 7. sz. sír (1999)

84. A 18. sz. sír (1999)

85. A 23. sz. sír (1999)

86. A 30. sz. sír (1999)

31.

Fedett, gondozott, gyereksír, fehér márvány síremléssel, amely jobb oldali részét egy álló téglalap, bal oldalát pedig egy ettől magasabb kereszt alkotja. A kereszten JHS felirat, a H betű fölött egy kis kereszt. Az álló téglalap alakú része fölso felében az elhunyt kisfiú fényképe, alatta felirat. A síremlék tetején két márványgalamb (baloldali halott), alul jobbra pedig egy fehér márványból készült virágváza.

**KEREKES
SANYIKA**

1949.I.4. – 1959.VII.14.

**TRAGIKUS HALÁLOD
MEGTÖRTE SZÍVÜNKET
ÖRÖKKÉ ŐRIZZÜK
DRÁGA EMLÉKEDET**

32.

Fedett, gondozott sír, rajta közepén álló téglalap alakú fekete lap, felirattal:

**SIMKO JÓZSEFNÉ
sz. BRÉM ANNA
1901 – 1945**

Nyugodjon békében!

33.

Fedett, gondozott sír, közepén világosszürke, fekvő téglalap alakú szürke tábla, felirattal:

**LUDMILA ZÁNOVÁ
1920 – 1970
Odpočívaj v pokoji**

34.

Körülbetonozott fedetlen, gondozott sír, három részből álló terasolból készült síremléssel. Középen egy négyzet, tetején fehér márványból készült galambpár (a baloldali halott galamb összetörve), valamint fölül közepén az elhunyt fényképe, közvetlen alatta egy szintén álló téglalap alakú fekete tábla, felirattal. A síremlék baloldali része magasabb, ezt egy kereszt

alkotja, melynek közepén egy fehér gipszből készült, összetört korpusz maradványa. A síremlék jobboldali, harmadik alkotóeleme egy alacsonyabb, keskeny hasáb.

JÁN ŠIMKO

22.XII.1935 – 22.VIII.1965

**SPI SLADKO
PAMIATKA TVOJA
BUDE NÁM VEČNÁ**

35.

Kettős, fedett, gondozott sír. A terasolból készült síremlék, négyzet alakú, fölül mindkét oldalon enyhén legömbölyítve, tetején kereszttel, ezen egy kisebb fehér színű kereszt-rátét. Középső részén álló téglalap alakú fekete tábla, felirattal, amely fölött közepén egy Krisztus-fej dombormű maradványai láthatók, ettől jobbra a feleség, balra pedig a férj fényképe. A síremlék két oldalán díszítőelemként egy-egy kisebb méretű keskeny hasáb.

KLEMENT ŠIMKO

19.XI.1904 – 15.IV.1966

**JOZEFÍNA
ŠIMKOVÁ**

ROD. CHLADNÁ

15.I.1908

ODPOČÍVAJ V POKOJI

36.

Kettős, fedett, gondozott sír, négyzet alakú, terasolból készült síremléssel, kétoldalt ugyanilyen anyagból készült vázával. A síremléken sötétszürke téglalap alakú tábla felirattal:

**BREZNAI GYULA
1901 – 1982
ÉS NEJE SZÜL.
BARCZI JOLÁN
1910 – 1988**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

37.

Fedett, gondozott sír, sötétszürke, két részből álló síremléssel. A bal oldalon egy magasabb kereszt, rajta fémkorpusz. A kereszt melletti négyzet alakú rész bal felső sarkában a férj, alatta pedig a feleség fényképe. A síremlék mellett jobb oldalon virágváza, ugyanolyan anyagból, mint a síremlék.

JÁN GABONAY
24.VI.1910 – 6.VII.1975
MANŽELKA JÚLIA
ROD. GALATOVÁ
12.III.1914 –

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

38.

Jelöletlen, fedetlen, betonnal körülkerített, gondozott sír.

39.

Fedett, gondozott sír, két részből álló, fekete síremléssel. A jobb oldali részt egy magasabb keskeny hasáb (ezen pálmaág masnival) alkotja, a másikat pedig egy álló téglalap, amelyen fölül baloldalt a férj fényképe, jobbra tőle pedig a feleség fényképe részére előre kivésott hely. Baloldalt a síremlék anyagából készült váza. A sír jobb oldalán barnára festett támlás pad.

KEREKES BÉNI
1917.III.25. – 1982.X.17
ÉS NEJE SZÜL.
SIMKO ILONA
1922 XII.18

NYUGODJ [az "ANAK" részére kihagyva a hely]
BÉKÉBEN

40.

Fedett, gondozott sír, három részből álló, teraszból készült síremléssel. Középső részét egy kereszt alkotja, ezen fehér márványból készült kereszt betét, közepén fehér Krisztus-fej dombormű, alatta egymás alatt a feleség, valamint a férj

fényképe. A kereszt mindkét oldalán kisebb egyforma álló téglalap alakú rész, ezeken ugyanilyen alakú fekete tábla felirattal.

Bal oldal:

ETELA ORAVCOVÁ
ROD. JASENSKÁ
***3.V.1903 +1.III.1968**
JOZEF JASENSKÝ
***18.VII.1977 +24.XII. 1920**

V OČIACH SLZY V SRDCI
ŽIAL, TÝCH NAJDRAHŠÍCH
PÁN BOH VZAL.

Jobb oldal:

RÓBERT ORAVEC
***27.XI.1901 +26.V.1982**
RÓBIKA ORAVEC
***3.VI.1943 +8.IX.1943**
LAHKÉ ODPOČINUTIE
DAJ IM PANE.

41.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan alakú, fekete síremléssel, amelynek bal oldali felső sarkában egy arany színű vésett rózsaszál, valamint ugyanilyen technikával készült felirat. A síremlék bal oldalán fémből készült mécsestartó, jobb oldalán pedig váza, amelynek anyaga ugyanaz, mint a síremléké. A sír jobb oldalán zöldre festett, támlás pad.

OTTO ORAVEC
22.11.1926 –
MANŽELKA KATARÍNA
ROD. DUSOVÁ
21.1.1933 – 11.7.1999
ROKY UBIEHAJÚ,
SMÚTOK V SRDCI ZOSTÁVA.
ODPOČÍVAJTE V POKOJI

42.

Aránylag gondozott, fedetlen sír, eredetileg vörösre festett fakereszttel, amelynek a felirata olvashatatlan.

43.

Gondozatlan, begyepesedett, teljesen besüppedt sír fakereszttel, amelyen a felirat, ha nehezen is, de még olvasható:

HERMINA ŠOLTÉSOVÁ

***1919**

+1978

[1999. augusztusáig a kereszt még ép volt, november 1-én azonban már szétesett állapotban találtam. 2000-ben, mindenszentekre azonban ismét megjavították]

44.

Kettős, fedetlen, év közben gondozatlan sír, rajta két feketére festett fémkereszt, amelyek csövekből hegesztettek. Mindkettőn fémtábla, azonban a felirat már régóta olvashatatlan. Mindenszentek alkalmával feldíszítve.

45.

Gondozatlan, fedetlen, eléggé besüppedt sír. Rajta fekete fémcsőből hegesztett kereszt, táblával, amelyen a felirat olvashatatlan. Mindenszentek alkalmával nincs feldíszítve.

46.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, szabálytalan alakú síremlékkal, jobb oldalán alul a készítő neve és lakhelye: Tóth Jovíce [= Jólész]. A síremlék két oldalán annak anyagából készült egy-egy váza. A bal oldalon vésett kereszt, ettől jobbra felirat. A sír mellett jobboldalt barnára festett támlás pad.

ČUNDERLÍK ZOLTÁN

***1935.1.8. +1996.2.3.**

NEJE SZÜL. TATÁR ÉVA

***1935.1.9. +**

ÉS SZÜLEINK

BÉKE PORAIKRA

47.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, szabálytalan alakú síremlékkal. Bal oldalon,

fölül egy vésett kereszt, ezen kehely. A síremlék mellett, balra egy fémből készült mécsesstartó, jobbra pedig egy fémváza található.

LONGAUER JÓZSEF

***3.11.1922 –**

ÉS NEJE SZÜL.

TATÁR MARGIT

***4.9.1928 – 6.8.1999**

NYUGODJATOK BÉKÉBEN

48.

Kettős, fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan alakú és ugyanolyan anyagból készült síremlékkal, mint a 40. számú. A különbség csupán annyi, hogy ezen csupán a férj fényképe szerepel. A kétoldali négyzet alakú részen egy-egy fehér márványlap felirattal. A jobb oldalin fölül közepén két ág között bányászjel, a bal oldali rész közepén fölül pedig rózsaszál. A síremlék két oldalán egy-egy teraszból készült váza.

Bal oldal:

LONGAUER JÓZSEFNÉ

SZ. OBERNAUER FRANTIŠKA

1894-1986

NYUGODJON BÉKÉBEN

Jobb oldal:

LONGAUER JÓZSEF

1889-1969

**VÁRATLANUL ÉRT A HALÁL
BÚCSÚ NÉLKÜL MENTÉL EL,
ALUD SZÉPEN ÖRÖK ÁLMOD
SOHASEM FELEJTÜNK EL.**

49.

Fedetlen, év közben gondozatlan sír, rajta feketére festett kovácsoltvas-kereszt felirat nélkül. Mindenszentek alkalmával feldíszítve.

50.

Fedetlen, besüppedt, gondozatlan sír fémkeresztrel, amelyen a tábla olvashatatlan. Mindenszentek alkalmával feldíszítve.

51.

Fedett, gondozott, sír (kripta), fekete, szabálytalan négyszög alakú síremlékkal, bal oldalán alacsonyabb, ugyanilyen anyagból készült hasáb. Ennek felső részében masnival átkötött két ág között vésett, arany színűre festett bányászjel. S síremlék lapjának bal felső sarkában masnival átkötött két aranyág között a férj fényképe, tőle jobbra ugyanolyan magasságban vésett szomorúfűz. A jobb oldalon a síremlék anyagából készült váza.

Demény István
1921 aug.23. – 1972 okt. 4.
ÉS NEJE SZÜL.
Kerekes Klára
1923. ápr.18.

SZERETETT, SZENVEDÉS
VOLT EGÉSZ ÉLETE
ELMÚLT A FÁJDALOM
DE ÉL A SZERETETT

52.

Fedett, gondozott sír (kripta), a fedőlap fejrészénél közepén sötétszürke, téglalap alakú tábla felirattal:

TOMÁŠ TENČ
1946- 2000
ODPOČÍVAJ V POKOJI

53.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy négyzetből és ettől egy kissé magasabb, keskeny hasábból álló fekete kő síremlékkal, jobb oldalán ugyanilyen anyagból készült váza. A bal oldalon álló hasáb felső részében a férj és feleség közös fényképe, alatta egy rózsaszál. A négyzet alakú részen felirat:

DEMÉNY JÓZSEF
1919.IX.26. – 1995.I.27.
ÉS NEJE
KIS BETTY
1924.VI.12 –
JÉZUS AZ ENYÉM
ÉN MEG ÖVÉ VAGYOK
ÁLDÁS HAMVAIKRA

54.

Eredetileg fedetlen, most fedett, gondozott sír, három részből álló fekete síremlékkal. Középen egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül egy fehér Krisztus-fej dombormű, alatta egy vésett kereszt), kétoldalt egy-egy álló téglalap alkotja. A bal oldali lap jobb felső sarkában a feleség, vele szimmetrikusan a jobb oldali lap bal felső sarkában a férj fényképe, ettől jobbra két ág között bányászjel. A síremlék két oldalán terasol váza.

Bal oldal:

DEMÉNY ISTVÁNNÉ
***1900 +1967**
Váratlanul ért a halál
búcsú nélkül mentél el
aludd szépen örök álmod
soha nem felejtünk el.

Jobb oldal:

DEMÉNY ISTVÁN
***1894 +1971**
ÖRÖK ÁLOMRA HAJTOTTAM
FEJEMET IDE LENT MÁR
NEM FÁJ SEMMISEM

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

55.

Fedetlen, gyepezésű, de a megszokottnál valamivel nagyobb méretű, gondozott sír, fakereszttel, amelyen kis fémtábla található. A felirat olvashatatlan.

56.

Kettős, fedett, gondozott sír. A fekete síremléket egy téglalap, valamint egy magasabb keskeny hasáb alkotja. Ez utóbbin egy vésett kereszt. A téglalap alakú rész bal sarkában fölül a férj, alatta a feleség valamivel kisebb fényképe. A síremlék két oldalán egy-egy terasol váza.

SZOPKO ISTVÁN
1890.II.21. – 1963.XII.15.
ÁLDÁS BÉKE PORAIRA
SZOPKO ISTVÁNNÉ
1897.IX.9. – 1980.XI.19.

ÁLDÁS BÉKE PORAIRA

A síremlék előtt kis betonlapon téglalap alakú fekete tábla felirattal:

SZOPKO ANNA
1920-1984
NYUGODJÁL BÉKÉBEN

57.

Kettős, körülbetonozott, már kissé omladozó fedetlen, év közben aránylag gondozatlan sír. Mindenszentek alkalmával feldíszítve. A betonból készült síremlék két részből áll, baloldalt egy magasabb kereszt, jobboldalt pedig egy álló téglalap alakú rész ugyanilyen alakú fekete táblával, ezen felirat. A síremlék mellett bal oldalon betonváza.

MATEJKO ISTVÁN
***1881.VIII.22 +1928.XI.12.**
MATEJKO LÁSZLÓ
***1928.V.30. +1946.IX.23.**

Irgalmas Jézus adj nekik örök nyugalmat.

58.

Fedetlen, a szokásostól nagyobb méretű, körülbetonozott, gondozott sír. Az álló téglalap alakú terasol síremléken sötétszürke tábla, felirattal. Kétoldalt terasol váza.

GUBERČÍK VINCENT
***1893 – 1945**
ÉS NEJE
MÉRTUSZ JOZEFIN
***1901 – 19...**
BÉKE PORAIKRA

59.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, aránylag gondozott sír. A fölül kétoldalt legömbölyített téglalap alakú betonból készült síremléken kisebb négyzet alakú fekete tábla felirattal. A táblától jobbra egy vésett és feketére festett kehely, baloldalt pedig ugyanilyen technikával készült kereszt.

GYÜRÉK GYULA

***1920 +1943**

GYÜRÉK JÓZSEF

***1885 +1970**

NEJE

BENKO ZUZANNA

***1887 +1973**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN!

60.

Fedett (eredetileg fedetlen és kettős), gondozott sír, két részből álló fekete kő síremléssel. A bal oldali részben egy pálcika, fölül masnival, a nagy téglalap alakú sírkő bal oldalán fölül a férj, alul a feleség fényképe. A sír mellett, baloldalt támlás pad. Jobboldalt váza ugyanolyan anyagból, mint a síremlék.

GYUREK ALEXANDER
26.IV.1921 – 19.VII.1976
MANŽELKA JÚLIA
ROD. POTOCKÁ
4.1.1921 –
ODPOČÍVAJTE V POKOJI

61.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír, ugyanolyan terasol síremléssel, mint az 59. számú. Kétoldalt ugyanilyen anyagból készült váza. A síremléken fekete, négyzet alakú tábla felirattal:

FIBI GYÖRGY
1902 IV.27 – 1971 III.30.
ÉS NEJE SZÜL.
GYÜRÉK BORBÁLA
1909 II.20. – 1974 V.3.

62.

Fedetlen, gyepszélű, gondozott sír. Rajta fakereszt, világosbarna táblával. 2000-ben új tábla került rá, amelyen felirat nincs. 1997-1999-ben a fekete táblán a következő felirat volt olvasható:

KAROL Ján Girmon
***1925 +1995**

63.

Fedetlen, gype-szélű, gondozott sír. Rajta feketére festett fémkereszt, táblával, fehér színű felirattal:

**Mária
Sopková
*21.3.1901
+10.3.1987**

64.

Ugyanaz, mint az előző:

**Ludovít
Sopko
*10.8.1896
+21.7.1929**

65.

Ugyanaz, mint az előző:

**RICHARD
GIRMON
*4.3.1935
+18.8.1953**

66.

Ugyanaz mint az előző:

**Ján Girmon
*4.5.1901
+13.3.1978**

67.

Fedetlen, gype-szélű, gondozott sír. Rajta fakereszt, fekete felirattal:

SOPKOVÁ MÁRIA

68.

Körülbetonozott és alacsonyabb fémkorláttal körülkerített kettős, fedetlen, gondozott sír. A fekete szabálytalan négyszög alakú síremlék bal oldali felső sarkában masnival átkötött két ág között fénykép, a jobb oldali felső sarokban vésett kereszt. A sírkő mellett a bal oldalon fehér márványból készült váza. A sír mellett a jobb oldalon fehérre festett támlás pad.

**ifj. RENCSOK SÁNDOR
*1934 X.2. +1972 V.2.**

**AHÁNYSZOR SÍROD FELETT RAGYOG A NAPKELET,
ANNYISZOR CSÓKOLJA HAMVAID A BÚS EMLÉKEZET.**

69.

Fedetlen, gondozatlan sír, fakeresztel, felirat nélkül. Mindenszentek alkalmával szépen feldíszített, gyertya és mécses is volt rajta.

70.

Kettős, körülbetonozott, körülkerített, fedetlen, gondozott sír, ugyanolyan síremléssel, mint a 9. számú, azzal a különbséggel, hogy ezen a Krisztus-fej fémből készült. A síremlék két oldalán egy-egy teraszról készült váza.

**ŠTEFAN BELIČÁK
*1901 +1975
MANŽELKA BERTA
ROD.PAULINSKÁ
*1906 +1984
OODPOČÍVAJTE V POKOJI**

71.

Kettős, betonlappal fedett, de eredetileg fedetlen, gondozott sír. Az álló téglalap alakú sötétszürke síremlék jobb oldali felső sarkában fénykép.

**PÁSZTOR LAJOS
*1950 IX.3. +1976 III.1.**

**NAGYON FÁJ, HOGY IT HAGYTÁL
EL BÚCSÚZNI SEM TUDTÁL
PEDIG NAGYON SZERETÜNK
SOHA EL NEM FELEJTÜNK.**

72.

Körülbetonozott, fedetlen, gype-szélű gondozott sír, rajta fakereszt, melyen a felirat olvashatatlan. A fejrésznél rózsabokor.

73.

Fedetlen, gype-szélű, aránylag gondozott, jelöletlen sír. Mindenszentek alkalmával gazdagon díszítve.

74.

Fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír, hegesztett, négyzet alakú vasból készült síremlék, melyet feketére festettek, szintűgy, mint az öt körülvevő fémcsőből ké-

szült rámát. A felirat festett, fehér színű, fölül közepén szintén fehér színnel festett kis páлмаág és kereszt.

SZAKAL JÁNOS
***1904.12.21. +1934.2.1.**
ÉS NEJE
SZAKAL MÁRIA
***1910.8.21. +1993.6.25.**

75.
Fedetlen, kettős gyp-szélű, gondozott sír, feketére festett fakereszttel, név nélkül.

76.
Jelöletlen, pici gyereksírhely, a 75. sz. sír közelében. Mindenszentek alkalmával mindig feldíszítve.

77.
Eredetileg kettős és fedetlen, jelenleg egyes, fedett sírhely. A síremlék téglalap alakú, rózsaszín márványból készült. A bal oldalán egy vésett rózsacsokor. A síremlék jobb oldalán feketére festett fémből készült mécsesstartó. A bal oldalon egy hasáb alakú teraszból készült síremlék fekete márványlappal. Ennek bal oldalán egy vésett, ággal ölelt kereszt, mellette jobbra felirat.

A nagy síremlék felirata:

LŐRINCZ JÁNOS
***1902.X.24. +1963.VI.14.**
NEJE SZÜL.
BARCZI ANNA
***1907.VII.10. – 1985.X.14.**
DRÁGA JÓ SZÜLEINK,
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

A sír mellett baloldalt egy teraszból készült alacsony hasáb alakú síremlék urna részére, ezen fekete tábla felirattal:

DARINKA
MOŠNEROVÁ
ROD. LŐRINCZOVÁ
1927 – 1997
S LÁSKOU SPOMÍNÁME

78.
Körülbetonozott, gondozott, fedetlen sír. Síremlék nincs, más módon sincs megjelölve, ki fekszik itt.

79.
Kettős, eredetileg fedetlen, jelenleg fedett, gondozott sír, téglalap alakú, terasol síremlékkal. Ezen szintén téglalap alakú fehér márványtábla felirattal, amely mellett a jobb oldali sarokban ugyanilyen anyagból fehér kereszt-betét. A síremlék két oldalán egy-egy alacsonyabb kis teraszból készült hasáb.

FRANCISKA JÓZSEF
1894 – 1962
ÉS NEJE
FRANCISKA MARGITA
1900 – 1978

80.
Fedett, gondozott sír (kripta), fölül kétoldalt legömbölyített, négyzet alakú terasol síremlékkal. Ezen fekete, négyzet alakú tábla, felirattal. A tábla fölött balra a férj fényképe. A síremlék két oldalán terasol váza.

LADISLAV BAKOŠ
14.1.1930 – 9.VIII.1981
MANŽELKA IRENA
ROD. JANÍČKOVÁ
22.10.1936 –

ODPOČÍVAJ V POKOJI

81.
Kettős, fedett, gondozott sír, ugyanolyan síremlékkal, mint a 70. számú, azzal a különbséggel, hogy ennek jobb oldali szélén két fénykép is van, fölül a feleség, alul a élettárs fényképe.

BAKOS JÁNOS
1887 II.8. – 1932 IV.24.
NEJE:
SZ. FRANCISKA ERZSÉBET
ÉLET 1900 VI.21. 1985 II.22. TÁRS

GREGO ISTVÁN
1901 VII.1. 1974 I.10.MH

LEGYEN CSENDES SÍRI ÁLMOTOK!

82.

Körülbetonozott jelöletlen fedetlen gondozott kis méretű sír, rajta feketére festett fa-kereszt.

83.

Eredetileg kettős és fedetlen, most fedett, gondozott sír, szabálytalan alakú fekete síremléssel, amely mellett balra szintén ugyanilyen anyagból készült virágváza. A bal oldali felső sarokban a feleség, alatta pedig a férj fényképe. Mindkét fényképet alulról egy-egy masnival átkötött két ág veszi közre. Jobb oldalon nagyobb méretű vésett kereszt.

**ITT ALUSSZA ÖRÖK ÁLMÁT EGY DRÁGA
JÓ ÉDESANYA ÉS SZERETŐ FELESÉG**

ORAVEC VILMOSNÉ
SZÜL. NAGY GABRIELLA
1927 – 1969
ORAVEC VILMOS
1915 – 1992

PIHENNI OLY KORÁN MINEK IS SIJETTÉL
ÁRVÁN HAGYTÁL MINKET KIKET ÚGY SZERETTÉL.
A SÍR SZÉLÉN FÁJDALMASSAN VÁLTUNK
A MENNYORSZÁGBAN BOLDOGAN TALÁLKOZUNK.

84.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír. A sötétszürke síremlék egy magassabb, keskeny hasábból (ezen fölül vésett kereszt) és egy téglalap alakú részből áll, utóbbin középen egy vésett függőleges csík, amelytől jobb és bal oldalon is szimmetrikusan felirat. A síremlék jobb oldalán fehér márványból készült virágváza. Bal oldali felirat:

TENCS GYÖRGY
1885 – 1966
ÉS NEJE SZÜL.

BARCZI JULIANNA
1892 – 1964

Jobb oldali felirat:

IFJ. TENCS GYÖRGY
1915 – 1989
ÉS NEJE SZÜL.
BELIČÁK BERTA
1924–

Legalul:

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

85.

Fedett, gondozott sír fekete fémkereszttel, rajta fehér márványtábla felirattal. A sír fejénél ezüstfenyő.

CINTEL MÁRIA
1898 – 1971

86.

Nagyobb méretű, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, feketére festett, hegesztett fém síremléssel. A síremlék ugyanolyan, mint a 16. sz. sír esetében, de ezen a bal oldali rész kerete és a hegesztett virág hiányzik. Ezen a síremléken a fémtábla helyett fehér téglalap alakú táblára került a felirat:

FRANCISKA MÁRIA
1883.V.9. – 1975.IV.25.
GLABINOVSKI MÁRIA
1866.II.20. – 1930.IV.20.

87.

Fedett sír, ugyanolyan anyagból készült, formája is ugyanolyan, mint a 70. számú sír esetében, azonban ezen a kereszt közepén egy fémkorpusz található, a másik rész jobb oldalán pedig két fénykép, fölül a férjé, alul pedig a feleségé.

ORAVEC DEZSŐ
1911.IX. 25. – 1984.IX.18.
ÉS NEJE SZÜL.
FRANCISKA
MÁRIA
1917.X.12. – 1989.IV.5.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

88.

Fedetlen, gyep-szélű, gondozott sír. Rajta hegesztett, gazdagon díszített feketére festett fémkereszt, amelyen a tábla felirata már olvashatatlan.

89.

Fedetlen, gyep-szélű, gondozott, eléggé besüppedt kisebb méretű sír. Rajta hegesztett, feketére festett fémkereszt fekete táblával, felirat nélkül.

90.

Körülbetonozott, fedetlen, gondozatlan sír, rajta fakereszt vésett, már nagyon nehezen olvasható felirattal. 1999. augusztus 8-án a kereszt ki volt dőlve, de Mindenszentekre már a helyére tették és a sír is fel volt díszítve. A kereszt felirata:

PALÍK KAROL

91.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan négyszög alakú, terasol síremlékkal, rajta négyzet alakú fekete hodopax tábla felirattal. A síremlék bal felső sarkában fénykép.

**LADISLAV
PÁSTOR**

***4.VII.1947 +23.VIII.1990**

ODPOČÍVAJ V POKOJI

92.

Körülbetonozott kettős, az átlagosnál valamivel rövidebb, aránylag gondozott, fedetlen sír. Rajta feketére festett fakereszt, a felirat olvashatatlan.

93.

Körülbetonozott, kettős gondozott sír, terasolból készült sírkeresztrel, melynek tetején IHS vésett felirat (a H betű fölött vésett kereszt), alatta terrakotta feszületen Krisztus-fej (eléggé töredezett állapotban). A kereszt alatti szélesebb részen fehér álló téglalap alakú márványtábla fel-

irattal, amelyből a festék már kikopott. A tábla fölött két vésett ág között a férj, alul pedig valószínűleg a feleség fényképe, de rá utaló felirat nincs.

FRANCISKA LAJOS

***1897.XI.1. +1949.XI.2.**

**Bánatos hitvesse és
gyermekei kíván békés
nyugodalmat poraira.**

94.

Fedett, gondozott sír, szabálytalan négyszög alakú, fekete síremlékkal. Bal felső sarkában vésett rózsaszál. A síremlék bal oldalán fémből készült mécsestartó, a jobb oldalán pedig fémváz.

GEČE JÁN

20.5.1936 –

manž. JOLANA

rod. FRANCÍŠKOVÁ

26.9.1939 – 13.4.1997

Odpočívajte v pokoji

95.

Fedett, gondozott sír (kripta). A sötétszürke síremlék egy magasabb keskeny hasáb alakú (ezen vésett pálmaág kereszttel) és egy téglalap alakú részből áll. Ennek jobb oldalán egy fehér márványból készült váza. A sír két oldalán fémből hegesztett virágtartó.

SZABADOS JÁNOS

1893 IV.6. +1960 V.25.

NEJE SZÜL.

BARCZI ZSUZSANNA

1905 III.10. +1997 IX.4.

**EMLÉKETEK ÖRÖKKÉ
KÖZTÜNK ÉLNI FOG
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

96.

Fedetlen, gondozott kettős gyep-szélű sír fakeresztrel. A keresztben ezüst színűre festett Krisztus-fej dombormű. Felirat nincs. [Itt a temetői kereszt egykori állíttatói nyugszanak]

87. A 31. sz. sír (1999)

88. A 47. sz. sír (2000)

89. A 48. sz. sír (1999)

90. Az 53. sz. sír (1999)

92. A 86. sz. sír (2000)

93. A 93. sz. sír (2000)

91. A 76. sz. sír (2000)

97.

Fedetlen, gyp-szélű, eléggé besüppedt, gondozott, jelöletlen sír.

98.

Eredetileg fedetlen, most fedett, gondozott sír (kripta), fekete téglalap alakú síremléssel, amely bal oldalán egy alacsonyabb keskeny hasáb, ezen vésett kereszt. A téglalap alakú rész jobb felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe. Középen két ág között bányászjel. A sír mellett jobb oldalon barnára festett támlás pad.

VANYO JÁNOS

1911.V.7. – 1970.VI.1.

VANYO JÁNOSNÉ

1918.XI.12. – 1995.III.16.

**TIÉTEK A CSEND ÉS A NYUGALOM
MIÉNK A KÖNNY ÉS FÁJDALOM !**

99.

Fedett, gondozott sír (kripta), fölül kétoldalt legömbölyített négyzet alakú terasol síremléssel. Rajta négyzet alakú sötétszürke tábla, felirattal. A tábla fölött közepesen vésett, feketére festett bányászjel, ettől kicsit lejjebb balra az elhunyt fényképe. A sír mellett a jobb oldalon zöldre festett támlás pad.

FUSZÁN ISTVÁN

***1908.IV.3.**

+1989.III.2.

NYUGODJ

BÉKÉBEN

100.

Fedetlen, gyp-szélű, gondozott, jelöletlen sír.

101.

Fedett, gondozott sír (kripta), a fedőlap közepén egy fektetett, négyzet alakú, fekete tábla felirattal:

TU ODOPOČIVA

KAZIMÍR ORAVEC

7.II.1938 – 4.III.1997

MANŽ. ALŽBETA

ROD. BÁNYÁSOVÁ

28.II.1939 – 17.XII.1992

SPITE SLADKO

102.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan négyszög alakú terasolból készült síremléssel. Jobboldalt ugyanilyen anyagból készült váza. Rajta négyzet alakú fekete tábla felirattal:

Czintel Miklós

1932.9.11. – 1993.8.5.

neje Stefánia

1931.10.11. –

Nyugodjanak békében

103.

Fedett, gondozott sír (kripta). A két részből álló, sötétszürke fedőlapon négyzet alakú, szintén sötétszürke tábla, felirattal. A sír fejénél kétoldalt virágváza ugyanolyan anyagból, mint a fedőlap.

BURKOVSKÝ JOZEF

20.4.1925 – 5.2.1996

ÉS NEJE

BURDIGA ERZSÉBET

8.9.1926 –

104.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, fekete síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül vésett kereszt), valamint egy négyzet alakú rész alkot. Ennek közepén fölül egy szomorúfűz, kétoldalt szimmetrikusan a férj (balra) és a feleség (jobbra) fényképe. A férj fényképe alatt két ág között bányászjel, a feleségé alatt pedig két ág között kehely, alatta felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

BURKOVSKÝ JÓZSEF

***1893.IV.6. +1937.III.12.**

ÉS NEJE SZÜL.

BURDIGA ILONA

***1898.IX.30. +1973.XII.27.**

**ELFELEDNI TITEKET SOHASEM LEHET
MERT TI VOLTATOK NÉKÜNK
A JÓSÁG ÉS SZERETETT**

105-106.

Egymás mellett két kisebb méretű, jelöletlen, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, év közben egyforma virágok nyílnak rajtuk.

107.

Kisebb méretű, körülbetonozott, fedetlen, gondozott, jelöletlen sír.

108.

Gyep-szélű, fedetlen, gondozatlan, jelöletlen, begyepesedett sír.

109.

Körülbetonozott, fedetlen, jelöletlen, gondozott sír.

110.

Körülbetonozott, fedetlen, háromosztatú, nagyobb méretű, gondozott sír, álló téglalap alakú terasol síremléssel, melynek tetjét kis bádodtetővel fedték. A síremléken egy téglalap alakú, feketére festett tábla felirattal:

ITT NYUGSZIK

VANYO JÁNOS

1883.X.2. – 1960.I.7.

VANYO JÁNOSNÉ

1888.IX.20. – 1964.X.3.

VANYO ISTVÁN

1919.VI.26. – 1945.II.14.

BÉKE PORAIKRA

111.

Fedett, gondozott sír (kripta), két részből álló síremléssel, melyet egy magasabb keskeny fehér hasáb fehér márványból készült hasáb (ezen vésett borostyán-ág) és egy fekete téglalap alakú rész alkot. A bal oldali felső sarokban a férj, alatta pedig a feleség fényképe, alulról mindkettőt alul masnival összekötött két ág veszi közre. A síremlék jobb oldalán fémből készült mec-

sestartó, valamint a sír két szélén feketére festett, fémből hegesztett, földbe helyezett virágtartó. A sír mellett jobboldalt pad.

ŠTEFAN KRUPINSKÝ

21.1.1930 – 26.10.1991

A MANŽELKA

ROD. HELENA JESENSKÁ

15.10.1936

**ZA VAŠU LÁSKU A ÚPRIMNOST
ČO VÁM MOŽEME DAŤ,
LEN KYTICU KRÁSNYCH KVETOV
A SO ŽIALOM SPOMÍNAŤ**

112.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan alakú síremléssel, mint az 53. sz., azzal a különbséggel, hogy itt a hasáb-részen masnival átkötött palmaág, valamint jobboldalt a síremlék anyagából készült váza van. A téglalap alakú rész jobb oldalának felső sarkában a férj, alatta pedig a feleség fényképe. A sír mellett ugyanolyan fémből készült feketére festett hegesztett, kis oszlopon álló virágtartó, mint az előző sírnál. (A férj ugyanezen fényképe található a következő 114. számú síremléken is).

KRUPINSZKY ISTVÁN

1905.IX.15. – 1985.IX.28.

ÉS NEJE SZÜL.

KISS ERZSÉBET

1911.XI.29. – 1982.III.24.

**TIÉTEK A NYUGALOM, MIÉNK A MÉLY FÁJDALOM
EMLÉKÜKETT ŐRÖKRE MEGŐRZÜK.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

113.

1999-ben még körülbetonozott és fedetlen, 2000-ben már betonlappal fedett, jelöletlen, gondozott gyereksír.

114.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, középen egy sírhanthall. A síremlék

ugyanolyan, mint a 70. sz. esetében, az-
zal a különbséggel, hogy ezen a felirat
mellé jobb oldalra a feleség neve mellé
kelyhet is véstek és három sort "kitöröl-
tek" a feleség neve alatt lévő egykor oda-
vésett szövegből. A síremlék jobb szélén a
felső sarokban a férj, alatta a feleség
fényképe. (A férj nem ebben a sírban nyug-
szik, hanem a 112. számúban, a második
felesége mellett.)

KRUPINSZKY ISTVÁN
1905.IX.15 – 1985.IX.28.
NEJE
SZ. KISS JOLÁN
1909.VII.5. – 1931.II.21.

Ez alatt három sor kitörölve majd:

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

115.

Fedetlen, gype-szélű, gondozott, jelöletlen
sír.

116.

Fedetlen, gondozott, gype-szélű sír, elkor-
hadt keresztmaradvánnyal, a felirat ol-
vashatatlan.

117.

Fedetlen, gondozott, gype-szélű sír, rajta
fakereszt, olvashatatlan felirattal.

118.

Fedett, gondozott sír, betonkeresztel,
amelyen a vésett feliratból a festék már
kikapott.

KRUPINSZKY LÁSZLÓ
1916 – 1947

119.

Fedett, gondozott sír (kripta), négyzet ala-
kú, fekete kő síremléssel. A síremlék
mindkét oldalán ugyanebből az anyagból
készült váza. A jobboldali felső sarokban a
férj neve mellett alulról masnival megkö-
tött két rozmaringág között bányászjel.

BURDIGA JÓZSEF
1902.VII.12. – 1986.III.8.
ÉS NEJE SZÜL.
KISS MÁRIA.
1908.VI.12. – 1989.VI.9.

DE JÓ ITTEN MEGPIHENNI
IDE LENT MÁR NEM FÁJ SEMI.

120.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan
alakú síremléssel, mint a 70. számú. A
kereszt közepén fémkorpusz, alatta a férj,
majd a feleség fényképe. A jobb oldali föl-
ső sarokban a férj neve mellett két ág kö-
zött bányászjel.

BURDIGA
JÓZSEF
1928.V.4. – 1985.V.9.
ÉS NEJE SZÜL.
MANKO MÁRTA
1936.VIII.8.

A JÓ ISTEN VIRASZON
AZ ÁLMAITOK FELETT

121.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott
gyereksír, magasabb fehér márvány sír-
emlékkel, amely keresztben végződik. A
keresztben IHS-felirat és kereszt van be-
vésve, a kereszt alatt középen az elhunyt
kislány fényképe látható, amelyet két vé-
sett rózsaszál övez alulról. A síremlék bal
oldalán teraszból készült váza.

BURDIGA
ICUKA
***1931.I.15. +1937.VII.22.**
Aludj édesen!

Kedves kis gyermekünk
kit nagyon szerettünk
és oly váratlanul
korán el vesztetünk.

122.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan
négyyszög alakú terasol síremléssel, ezen

téglaalap alakú fekete tábla felirattal. A tábla fölött a síremlék bal oldali sarkában feketére festett kereszt. A sír mindkét oldalán fémből készült hegesztett virágváza és baloldalt támlás, lakkozott pad.

ITT NYUGSZIK
VANYO FERENCZ
***1931.VII.17. – 1988.X.17.**
VANYO FERENCNÉ
Szül. KERESKES ILONA
***1933.IX.5.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

123.

Fedett, gondozott sír (kripta), négyzet alakú, fekete síremléssel. Bal felső sarkában vésett szomorúfűz. A bal oldalon fémből készült mécsestartó pálmaággal, a jobb oldalon váza. A sír mellett, jobb oldalon támlás, barnára festett pad, valamint tujafa.

VANYO PÁL
1921.6.29. – 1993.4.26.
NEJE SZÜL.
GUBERČÍK VERONIKA
1927.8.26. –

BÉKE PORAIKRA

124.

Gondozatlan, begyepesedett, eléggé besüppedt sír.

125.

Kettős, fedett, gondozott sír, sötétszürke, ugyanolyan alakú síremléssel, mint az 56. számú sír esetében.

GÁL LAJOS
1904.X.15. – 1973.V.1.
ÉS NEJE SZÜL.
PAVELKA MARGIT
1905.XI.23. – 1964.XI.17.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

126.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint a 120-as számú sír ese-

tében, azonban ezen a fényképek nem a kereszten, hanem a téglalap alakú rész jobb oldalán vannak egymás alatt. Baloldalt terasol váza.

ANNA LAŠANOVÁ
9.IX.1890 – 25.VI.1978.
ANNA MACKOVÁ
22. III.1913 – 1.I.1996

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

127.

Fedett, gondozott sír, egy magasabb keskeny hasábból és egy négyzet alakú részből álló fekete síremléssel. Jobboldalt a síremlék anyagából készült váza.

ITT NYUGSZIK
A KOLESZÁR
CSALÁD
NYUGODJANAK BÉKÉBEN
BÉKE PORAIKRA

128.

Körülbetonozott, kettős, jelöletlen, gondozott sír. 1999-ben még két kisebb gondozott fedetlen jelöletlen sír volt ezen a helyen. Baloldalt a sír mellett hatalmas puszpángbokor.

129.

Kettős, fedett, gondozott sír. A síremlék egy magasabb, keskeny, álló hasábból, valamint egy álló téglalapból áll. A bal felső sarokban két ág között bányászjel, mellette a jobb felső sarokban pedig a férj fényképe. A síremlék mindkét oldalán terasol váza.

VANYO JÓZSEF
1908 – 1969
ÉS NEJE
GOTTHARD ZSUZSANNA
1910-1992
Tiéd a nyugalom,
miénk a fájdalom!

130.

Eredetileg fedetlen, most fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan, négyzet ala-

kú, fölül enyhe csúcsívben végződő, sötétszürke síremléssel. Legfölül, középen egy vésett szomorúfűz; alul, középen pedig egymás alatt a férj (Dusza Dezső) és a feleség (Dusza Dezsóné) fényképe.

**DUSZA ANDRÁS 1866.V.27. –
1914.VIII.23.
DUSZA ANDRÁSNÉ szül. LUKÁCS ZSU-
ZSANNA
1874.X.25. – 1917.X.31.
DUSZA ZSUZSIKA 1930.IX.17. –
1932.II.15.
DUSZA DEZSŐ
1903.V.4. – 1956.IX.3.
és neje KISS KLÁRA
1908.III.23.**

**Csak az tudja, mi az igazi fájdalom
Kinek férjét fedi a sírhalom**

131-134.

Négy egyforma, begyepesedett, besüpedt, év közben gondozatlan sír, mind a négy lapos kőből készült sírjellel, melyek már nagyon rossz állapotban vannak. A felirat rajtuk már régóta olvashatatlan. Mindenszentek alkalmával feldíszítve.

135.

Körülbetonozott, fedetlen gondozott gyereksír fehér márványból készült síremléssel. A szabálytalan tetejű álló téglalap alakú síremlék tetején egy kis lapon két fehér márványgalamb (az egyik halott). A síremlék jobb felén egy fehér márvány kereszt, ez előtt egy imádkozó, szintén ugyanebből az anyagból készült angyalka. A síremlék bal felső sarkában az elhunyt kislány fényképe.

**Burger Magduska
1953.V.22. – 1959.VII.28.**

**Majd ha egyszer mind
kiszárad érted hulló
könnyünk hozzád
jövünk megpihenni
drága jó gyermekünk.**

136.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír. A sötétszürke síremlék egy magasabb keresztből és egy álló téglalap alakú részből tevődik össze. Ez utóbbi közepén az elhunytak neve fölött egy-egy fénykép

**BACSKOR JENŐ
HŐSI HALÁLT HALT
1920.VII.14. – 1942.VII.27.
BACSKOR JÁNOS
1887.V.1. – 1959.III.29.
ÉS NEJE BURKOVSKY
BORBÁLA
1888.III.1. – 1975.VI.23.**

Övék a nyugalom, miénk a fájdalom.

137.

Kettős, körülbetonozott, gondozott sír, fölül kétoldalt szabálytalanul végződő négyzet alakú terasol síremléssel. Középen egy fekete hodopaxból készült tábla, felirattal. Kétoldalt, szimmetrikusan, kettő-kettő hosszabb függőlegesen, és egy-egy rövidebb, ezek fölött vízszintesen elhelyezkedő fehér márványból készült csikbetét. A tábla jobb és bal sarkában fölül egy-egy rózsza.

**Burkovsky István
1898.3.29. – 1925.12.22.
és neje szül.
Gyurkovics Margit
1897.12.19. – 1932.12.23.
Burkovsky Dóra
1921.9.18. – 1939.6.18.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

138.

Fedett, gondozott sír, fekete színű síremléssel, amelyet egy magasabb, keskeny hasáb (ezen két ág között bányászjel), valamint egy négyzet alakú rész alkot. A bal felső sarkában a férj, a jobb sarokban pedig a feleség fényképe. Mindkét fényképet masnival átkötött két ág veszi közre. A síremlék jobb oldalán fehér márványváza.

94. A 103. sz. sír (1999)

98. A 121. sz. sír (1999)

95. A 104. sz. sír (2000)

96. A 112. sz. sír (2000)

99. A 122. sz. sír (2000)

97. A 114. sz. sír (2000)

100. A 130. sz. sír (2000)

**BURKOVSKY
ISTVÁN-LÁSZLÓ
1923.II.3. – 1991.VI.30.
ÉS NEJE SZÜL.
KESZI KLÁRA
1931.I.29. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

139.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír. Sírhant csak a jobb oldalon van. A sötétszürke síremlék téglalap alakú. Baloldalt fölül a férj fényképének a helye (leesett közben), alatta pedig a feleség fényképe.

**KEREKES ANDRÁS
1920-1990
ÉS NEJE SZÜL.
BACSKOR ETELKA**

140.

Eredetileg fedetlen, jelenleg fedett, gondozott sír (kripta). A sötétszürke színű szabálytalan négyszög alakú síremlék bal sarkában a feleség, mellette a férj fényképe. A síremlék jobb oldalán mécsesstartó.

**JÁN ČAPÓ
17.1.1920 – 30.9.1993
MANŽELKA HELENA
ROD. ČAPOOVÁ
3.VI.1924. – 28.IX.1965.**

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

141.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy magasabb, keskeny hasábból (ezen fölül vésett, masnival átkötött két ág között bányászjel) és egy téglalapból álló, sötétszürke síremlékkal, amelynek jobb oldalán ugyanebből az anyagból készült virágváza áll.

**LŐRINCZ IMRE
1919.V.22. – 1990.VI.19.
NEJE SZÜL.**

**RAKOTTYAI IBOLYA
1925.XI.18. –
ÉS A RAKOTTYAI CSALÁD
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

142.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, jelöletlen, gondozott sír. A fejrésznél rózsabokor.

143.

Fedett, gondozott sír (kripta), terasolból készült, szabálytalan négyszög alakú síremlékkal, baloldalt ugyanilyen anyagból készült váza. A síremléken szürke, négyszög alakú tábla felirattal:

**ALEXANDER
CIRBUSZ
3.VI.1909. – 15.I.1987
MANŽ. ŠTEFÁNIA
R. NÉMETHOVÁ
23.VIII.1930 –**

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

144.

Kettős, körülbetonozott, gondozott, jelöletlen sír.

145.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, egy keskenyebb hasábból és téglalapból álló sötét fekete síremlékkal.

**BURDIGA LÁSZLÓ
1910.X.9. – 1973.VI.17.
ÉS NEJE SZÜL.
KESZI MARGIT
1913.IV.28. – 1993. VIII.14.**

146.

Fedett, gondozott, kisebb méretű urna részére készült sír, a fekete színű síremléket egy magasabb keskeny hasáb és egy álló téglalap alakú rész alkotja. Az utóbbin felirat.

**BURDIGA ANDRÁS
1903.VII.15. – 1978.XII.23.**

**ÉS NEJE SZÜL.
KESZI BORBÁLA
1907.III.27. – 2000.VI.14.**

147.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, teraszból készült síremléssel. A síremlék jobb oldali részét egy oszlop (mellette váza), a bal oldali részt pedig egy álló téglalap alakú rész alkotja, melyeket fölül egy fekvő hasáb köt össze. A síremléken álló téglalap alakú fekete tábla felirattal.

**KESZI ANDRÁS
sz.1878.XII.2. m.h.1948.XII.8.
KESZI ANDRÁSNÉ
szül. KISS JÚLIA
sz.1881.X.7. m.h.1961.XII.30.
Béke poraikra!**

148.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy magasabb álló, keskeny hasázból és négyzetből összeállított, sötétszürke síremléssel. A hasáb felső részén két ág között bányászel. A síremlék előtt fehér márványváza.

**BURKOVSKY DEZSŐ
*1920.II.11. +1991.V.11.
NEJE SZÜL.
KESZI ERZSÉBET
1923.V.14. +**

BÉKE PORAIKRA

149.

Fedett, gondozott sír (kripta), négyzet alakú, sötétszürke síremléssel, amelynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból virágváza.

**DOBOS JÓZSEF
1920 – 1993
ÉS NEJE SZÜL.
SIMKO GIZELLA
1927 –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

150.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke, szabálytalan alakú síremléssel, amelynek bal oldalán egy fémből készült mécsesstartó, jobb oldalán pedig a síremlék anyagából készült váza látható. A szöveg mellett baloldalt vésett, aranszínűre festett rózsaszál. A sír mellett, jobb oldalon támláspad.

**SZABADOS
LÁSZLÓ**

**1928.VIII.30 –
ÉS NEJE SZÜL.
DURÁN IRÉNKE
1926.X.21 – 2000.IV.28**

**AZ IDŐ MÚLIK
DE MI SOHA
NEM FELEJTÜNK EL**

151.

Év közben gondozatlan, begyepesedett, besüppedt sír, egy kis fehér felirat nélküli fehér kockakövel. Mindenszentek alkalomával feldíszítve.

152.

Fedett, gondozott sír (kripta), amely előzőleg betonnal körülkerített volt és fedetlen. A sötétszürke téglalap alakú síremléken felirat, mindkét oldalán egy-egy a fedőlapal azonos anyagból készült szürke váza. A sír mellett jobboldalt fehérre festett támláspad.

**LAPSANSZKY JENŐ
1928.XI.21. – 1974.VIII.15.
ÉS NEJE
LAPSANSZKY JENŐNÉ
1931.III.15. – 1990.X.27.**

EMLEKÉT ŐRZŐ FELESÉGE.

153.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete színű, ugyanolyan alakú síremléssel és vázákkal, mint az előző 152. számú.

PALICKA SÁNDOR
***1924.III.23. +1989.VII.4.**
NEJE
SZÜL. BURDIGA GYÖNGYI
***1930.II.16. +**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

154.

Fedett, gondozott sír (kripta) fekete színű, egy magasabb keskeny hasázból és téglalapból álló síremléssel. A bal felső sarokban a férj fényképe. A síremlék mellett a jobb oldalon ugyanabból az anyagból készült váza.

BURDIGA JÁNOS
1905 III.5. – 1971 III.21.
NEJE
FÁBIÁN MARGIT
1909 IX.10. – 1985 III.25.

NYUGODJ BÉKÉBEN

155.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír teraszból készült szabálytalan négyszög alakú síremléssel, ezen szürke téglalap alakú kisebb táblán felirat.

JOZEF TROMBITÁŠ
4.VIII.1882 – 2.VII.1965.
MANŽELKA JUDITA
ROD. HAMLÍKOVÁ
11.III.1889. –16.II.1947.

156.

Körülbetonozott, kettős, jelöletlen, gondozott sír.

157.

Gyep-szélű, eléggé besüppedt, gondozott, jelöletlen sír.

158.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, sírhant csupán középen van. A síremlék szabálytalan alakú, teraszból ké-

szült, mindkét oldalán ugyanilyen anyagból való váza. Közepén fehér, szabálytalan alakú márványtábla, jobboldali sarka mellett a feleség, a baloldalin pedig a férj fényképe. A sír mellett, jobb oldalt barnára festett támlás pad.

GYÜRÉK PÁL
1910 XII.8. – 1973 III.1.
ÉS NEJE
ÚJ PIROSKA
1915.II.27.

159.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír. Szabálytalan alakú (fölül két oldalt lekerekített szélű) terasos síremléssel, melynek két oldalán ugyanilyen anyagból készült váza található. Középen álló téglalap alakú, fekete felirattal. A tábla fölött szomorúfüzet és annak kétoldalán egy-egy pálmaágat ábrázoló dombormű. A tábla jobb és bal oldalán, szimmetrikusan, fehér márványból készült három-három hosszabb függőleges, ezek fölött egy-egy rövid csík vízszintesen.

GONOSZ ANDRÁS
szül. 1877.XI.9. m.h. 1956.XII.18.
ERZSIKE sz. 1908.IV.23. m.h.
1909.V.30.
ÉS NEJE
VÁGNER MÁRIA
szül. 1879.VIII.19. m.h. 1959.II.10.

**Drága emléketek örökké
közöttünk él !**

A síremlék alsó részében középen kis téglalap alakú fémtábla felirattal:

ITT NYUGSZIK
GALAMBOS ANDRÁS
1902 – 1973
és neje
LICKER ILONA
1905 – 1971
Nyugodjanak békességben.

160.

Körülbetonozott, fedetlen kettős gondozott sír, közepén egy sírhant. A terasol síremléket egy álló téglalap, valamint ezen egy szabálytalan, két felső sarkánál levágott fekvő hasáb alkotja, melynek közepén egy férfi fényképe, kétoldalt pedig egy-egy páлмаág-dombormű. Az álló téglalapon egy ugyanolyan alakú kisebb fekete tábla felirattal. A sír mellett jobboldalt pad.

KÖTELES SÁNDOR

sz. 1913.VIII.25. – m.h. 1958.VI.20.

KÖTELES SÁNDORNÉ

sz. 1913.XI.9. – m.h. 1994.IV.8.

KÖTELES BALÁZS

sz. 1878. II.3. – m.h. 1914.X.4.

KÖTELES BALÁZSNÉ

sz. 1888.III.25. – m.h. 1974.VIII.2.

Tiédtek a nyugalom.

Mienk a fájdalom.

161.

Az átlagostól kisebb méretű, egy lappal fedett, urnák részére készült sír, rózsaszínes márványból készült téglalap alakú síremlékkal, amelynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból virágváza.

ITT NYUGSZIK

A ZELINKA CSALÁD

162.

Fedett, gondozott sír (kripta), rajta közepén, fekete téglalap alakú tábla, felirattal. A sír mellett, baloldalt zöldre festett, támlás pad.

LINDÁK LADISLAV

1931 – 1994

A MANŽELKA ALŽBETA

ROD. MIHALIKOVA

1939 –

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

163.

Körülbetonozott kettős, gondozott, jelöletlen sír.

164.

Kettős, körülbetonozott, gondozott sír, fekete síremlékkal, amely egy magasabb keskeny hasázból, valamint egy téglalaptól áll.

KESZI JÁNOS

1901 IX.5. – 1962 II.25.

ÉS NEJE

KISS ANNA

1903 IX.13. 1975 I.8.

Nyugodjonak békében!

165.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremlékkal, amelynek bal oldalán ugyanilyen anyagból készült váza, jobboldalt pedig egy fémből készült mécsestartó található. A síremlék feliratától balra egy vésett ág.

KESZI ÁRPÁD

***8.IX.1928 +28.XII.1988**

ÉS NEJE SZÜL.

IMRE SAROLTA

***21.XI.1933**

NYUGODJ BÉKÉBEN

166.

Fedetlen, gyepterületű gondozott jelöletlen sír.

167.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke, téglalap alakú síremlékkal, ennek bal felső sarkában vésett kehely. Kétoldalt egy-egy sötétszürke virágváza.

KESZI LAJOS

1911.V.21. – 1989.VIII.8.

ÉS NEJE SZÜL.

ALEXA ERZSÉBET

1918.VIII.14. –

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

168.

Fedetlen, gondozott, jelöletlen sír.

101. A 135. sz. sír (2000)

102. A 136. sz. sír (2000)

106. A 160. sz. sír (2000)

103. A 139. sz. sír (2000)

104. A 152. sz. sír (2000)

105. A 159. sz. sír (2000)

107. A 174. sz. sír (2000)

169.

Fedetlen, gyep szélű, gondozott, jelöletlen sír.

170.

Fedett, gondozott sír, terasolból készült, szabálytalan alakú síremléssel, amelynek közepén egy négyzet alakú, fehér márványtábla található felirattal:

KISS BÉNI

1895.V.13. – 1935.V.13.

[átírva] **1895.V.13. – 1935.VIII.13.**

[a dátum eredetileg helytelenül volt bevésve, ezért kijavították, a helyes dátumot átvésték, így nehezen olvasható]

KISS JOLÁNKA

1923.VIII.23. – 1924.V.24.

KISS BÉNINÉ

SZÜL.

JUHÁSZ ERZSÉBET

1899.IX.13. 1990.IV.24.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

171.

Körülbetonozott, középen részben fedett, kettős gondozott sír. A csúcsívben végződő, fekete, álló téglalap alakú keskenyebb és magasabb síremlék felső részén közepesen vésett szomorúfűz, alatta felirat. A síremlék két oldalán egy-egy terasol váza

GOTTHÁRD MÁRTON

sz. 1878.IX.21. m.h. 1947.II.9.

GOTTHÁRD MÁRTONNÉ

sz. KEREKES ZSUZSANA

sz. 1882.X.17. m.h. 1957.IX.10.

ERZSIKE

NYUGODJANAK BÉKÉBEN !

172.

Körülbetonozott, fedetlen gondozott sír. A betonból készült obeliszk-szerű, legömbölyített tetejű síremlék felső részén közepesen két vésett pálmaág között az elhunyt fényképe.

GOTTHÁRD

ISTVÁN

szül. 1916.II. hó 13-án

megh. 1938.XII. hó 7-én

Nyugodjál békében drága

jó gyermekünk,

akit oly váratlanul elvesztettünk.

173.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül vésett kehely) és egy négyzet alakú rész alkot.

GOTTHARDT

JÁNOS

1906.X.24 – 1976.III.8.

ÉS NEJE SZÜL

GELDA ILONA

1908.XII.24. – 1992. IX.2.

NYUGODJANAK

BÉKÉBEN

174.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke szabálytalan alakú síremléssel, melynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból készült virágváza. A síremlék jobb felső sarkában vésett két masnival átkötött pálmaág között ez elhunyt fiatalember fényképe, baloldalt pedig egy férfi (a fiatalember édesapja) arcképe szintén ugyanilyen szimbó-lummal. A síremléket utólag egy fekete magasabb keskeny hasábbal egészítették ki, amelyre maratásos technikával rákerült a fiatalember arcképe, alatta két vésett rózsaszál.

A sír körül betonnal körülkerített virág-ágyas.

HAJDÚ

TIBOR

1953.VIII.30. – 1977.IV.8.

KI MINDENKINEK KEDVENCE VOLTÁL

IFJÚ ERŐBEN RAGADT EL A HALÁL.

**NINCS GYÓGYÍTÓ BALZSAM A SEBRE,
MELY GYÁSZT HOZOTT SZÜLEID SZÍVÉRE.**

**NINCS ENYHÜLET ÉDES JÓ TESTVÉREIDNEK.
SZÜLEID, TESTVÉREID, CSAK ÉRTED KÖNYEZNEK**

A sír fedőlapján középen egy négyzet alakú fekete tábla, felirattal:

**HAJDÚ MÁRTON
1926 – 1993
ÉS NEJE SZÜL.
RACSKO JÚLIA
1932 –
NYUGODJANAK
BÉKÉBEN**

175.

Fedetlen, körülbetonozott kettős, gondozott sír teraszból készült fölül kétoldalt le-gömbölyített szélű, szabálytalan négyzet alakú síremléssel, melynek két oldalán ugyanilyen anyagból virágváza. Középen kisebb téglalap alakú fekete tábla felirattal, tőle balra a felső sarokban fémkorpusz, jobboldalt az alsó sarokban pedig fémből készült kehely. Fölül középen vésett bányászjel, kétoldalt szimmetrikusan ettől jobbra a feleség, baloldalt pedig a férj fényképe. Mindkettőt két vésett pálmaág fogja közre.

**JÁN ORAVEC
*4.XII.1895 +16.VIII.1977
MANŽELKA
JÚLIA KVITKOVÁ
10.X.1906 +4.VIII.1974**

**V OČIACH SLZY V SRDCI ŽIAL,
NAJDRAHŠÍCH NÁM PÁN BOH VZAL
ODPOČÍVAJTE V POKOJI**

176.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott gondozott sír, teraszból készült szabálytalan négyszög alakú síremléssel, két oldalán egy-egy ugyanilyen anyagból készült vázával. Ezen négyzet alakú fehér márványtábla felirattal. A síremlék jobb felső sarkában a feleség, a bal oldalon pedig a férj fényképe.

**RACSKO ISTVÁN
1898 – 1975
RACSKO ISTVÁNNÉ
1901 – 1975**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

177.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amely egy keskeny hasápból és egy álló téglalap alakú részből áll.

**KEREKES GYÖRGY
1915.X.17 1970.II.5.
FIA
MILAN
ÉS NEJE
DREISZIG MARGIT
1921.V.28 - 1991.V.26.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN!

178.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, középen egy négyzet alakú sírhant. A sötétszürke sírkő egy magasabb keskeny hasápból (ezen egy nagy vésett kereszt) és egy téglalap alakú részből áll.

**DREISIG FRANTIŠEK
14.IX.1895 – 9.V.1963
A SYN FRANTIŠEK
MANŽELKA
GIZELA BELIČÁKOVÁ
14.V.1902 - 2.VIII.1969**

Odpočívajte v pokoji !

179.

Fedetlen, gyepszélű, gondozott sír, rajta fából készült kettéhasadt fejfa-maradvány.

180.

Fedett, gondozott sír. A síremlék formája és anyaga megegyezik a 111. számúval,

azzal a különbséggel, hogy itt a síremlék bal oldalán egy fémből készült mécsestartó, a jobb oldali részen pedig egy fehér márványból készült váza található.

EMŐDI JÁNOS
1930 V.20. – 1976 IV.4.
NEJE
SZÜL. GOTTHARDT ILONA
1934 VI.4.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

181.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, téglalap alakú síremlékkal, amelynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból készült virágváza, a bal oldalán pedig egy fémből készült, kereszttel díszített mécsestartó van. Baloldalt fölül masnival díszített két vésett pálmaág között a férj fényképe, alatta kivésve a feleség fényképének a helye, ezt is ugyanaz a motívum díszíti. A sír mellett barnára festett támlás pad.

KISS TAMÁS
1930 II.25 – 1995 X.10.
ÉS NEJE SZÜL.
BURDIGA JÚLIA
1930 X.14. –
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

182.

Kettős, fedett, gondozott sír, egy magasabb keskeny hasábbból (ezen vésett pálmaág masnival) és egy téglalap alakú részből álló síremlékkal, melynek jobb oldalán a síremlék anyagából készült váza.

KISS BÁLINT
1900.I.24 – 1980.VII.31.
ÉS NEJE SZÜL.
GYURKOVICS ERZSÉBET
1901.VI.–
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

183.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremlékkal, amelynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból váza, baloldalt pedig fémből készült kereszttel díszített

mécsestartó található. A síremlék jobb és bal felső sarkában egy-egy vésett ág.

NAGY ISTVÁN
1920.VII.2 – 1993 XI.9.
ÉS NEJE SZÜL
KISS BORBÁLA
1928.IX.20 –

ELVÁLNI SZERETEITŐL
FÁJDALMAS ÉS NEHÉZ.
BÉKE PORAIKRA

184.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremlékkal, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy téglalap alakú rész alkot. Jobb oldalán a síremlék anyagából készült váza.

BURDIGA LÁSZLÓ
1922 IX.6. – 1992 X.10.
ÉS NEJE SZÜL
KISS JÚLIA
1927.IV.16 –
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

185.

Kettős, fedett, gondozott sír, fekete, téglalap alakú síremlékkal, ezen fölül közepén vésett szomorúfűz. A síremlék bal oldalán ugyanilyen anyagból, valamint kétoldalt egy-egy terasolból készült váza.

ÖZV. JUHÁSZ ANDRÁSNÉ
1861 – 1952
JUHÁSZ FERENC
1897 – 1987
JUHÁSZ FERENCNÉ
1899 – 1970

EMLÉKÜK ÖRÖKKÉ ÉLNI FOG

186.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy szabálytalan magasabb keskeny (világosszürke) és egy kicsit alacsonyabb nagyobb szabálytalan négyszögből (sötétszürke) álló síremléssel. A bal oldalon fölül fénykép, alatta pedig

véssett rózsaszál. A síremlék két oldalán egy-egy világosszürke váza, ugyanolyan anyagból, mint a keskeny oszlop.

JUHÁSZ ZOLTÁN
1966.IV.28. – 1994.XI.25

TRAGIKUSAN ELHUNYT
MÉG SZERETTEM VOLNA
ÉLNI,
TERVEIMET, ÁLMAIMAT
MEGVALÓSÍTANI

187.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremlékkal, amelynek bal oldalán ugyanilyen anyagból váza. A síremlék felső sarkában baloldalt vésett szomorúfűz.

JUHÁSZ JÁNOS
1925.VIII.28 –
ÉS NEJE SZÜL.
SZABÓ JULIANNA
1929.V.23 – 1993.VII.16

NYUGODJ BÉKÉBEN

188.

Körülbetonozott, gondozott, fedetlen, kisebb gyereksír. A terasolból készült álló téglalap alakú síremléken négyzet alakú, sötétszürke tábla felirattal:

ITT NYUGSZIK
JUHÁSZ SANYIKA
1968.VII.11 – 1969.VII.9.

KINEK GYERMEKÉT
NEM FEDI SÍRHALOM,
NEM TUDJA, MI AZ IGAZI
FÁJDALOM.

189.

Körülbetonozott, gondozott, fedetlen, kisebb gyereksír, fehér márványból készült magasabb, csúcsívben végződő, keskeny síremlékkal. Legfőlül, keresztben, vésett rózsaaág, alatta felirat:

Itt nyugszik

Juhász

Jánoska

szül. 1951. jan. 9.

mh. 1952. aug. 20.

Drága emléked örökre
közöttünk él.

190.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, de sírhant csak a közepében van. A fekete síremlék egy magasabb keskeny hasábból (ezen egy nagy vésett kereszt), valamint egy álló téglalap alakú részből áll. Ez utóbbi bal felső sarkában vésett masnival díszített két ág között fénykép, alatta felirat. A síremlék jobb oldalán fehér márványból készült váza, valamint mindkét oldalon egy-egy terasol-váza is. A síremlék tetején eredetileg volt két fehér márványgalamb, azonban már tönkrementek, ma csak a helyük látható.

BERNÁTH FERENC
1946.III.6 – 1972.XI.9.

DRÁGA JÓ FÉRJEM KIT NAGYON SZERETTEM
KIT OLY VÁRATLANUL KORÁN ELVESZTETTEM.
ELVITET A DERÚT A FÉNYT A MELEGET,
CSAK EGY SUGÁRT HAGYTÁL –
DRÁGA EMLÉKEDET.
NYUGODJ BÉKÉBEN.

191.

Fedett, gondozott sír (kripta), fölül kétoldalt legömbölyített, négyzet alakú terasolból készült síremlékkal, ezen négyzet alakú, fekete tábla felirattal. A síremlék jobb oldalán fehér márványból készült váza, baloldalt pedig mécsestartó, üvegén kereszt-motívummal.

JUHÁSZ ANDRÁS
1923.V.23 – 1993.IX.15
ÉS NEJE SZÜL
SZARKA MARGIT
1927.III.9.–
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

192.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír. A síremlék ugyanolyan formájú, ugyanolyan anyagból, és hasonló díszítéssel készült, mint 137. számú, azzal a különbséggel, hogy ennek felső részén közepén egy fehér márványból készült kehelybetét van, valamint ettől balra a férj fényképe. A síremlék két oldalán annak anyagából készült egy-egy váza.

KISS ANDRÁS

1901 I.16 – 1964 I.24.

KISS ANDRÁSNÉ

1909 VI.29. 1981 I.22.

**DRÁGA EMLÉKED ÖRÖKKÉ ÉL
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

193.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, ugyanolyan formájú és anyagú síremléssel, mint az előző, csupán a díszítés különbözik. A két oldalt szimmetrikusan elhelyezkedő csíkok, valamint fölül a virágkosár kétoldalán pálmaággal, amelyek dombormű-szerű technikával készültek. A síremlék két oldalán egy-egy betonból készült váza.

KISS ANDRÁS

szül. 1874.III.10. megh. 1953.VIII.1.

KISS ANDRÁSNÉ

szül. 1875.XI.11. megh. 1960.XI.10.

Nyugodjonak békében !

194.

Minden ugyanaz, mint az előző sírnál, azal a különbséggel, hogy itt fölül középen a virágkosár-dombormű helyett a férj fényképe van.

KISS MIKLÓS

sz. 1910.II.10. mh. 1958.V.2.

ÉS NEJE

KISS MIKLÓSNÉ

1912 – 1991

**ÜRES LETT A HAJLÉK, SZOMORÚ AZ ÉLET
ELTÁVOZTÁL TÖLÜNK ÁLDOTT JÓ HITVES
GONDOS JÓSÁGODAT VISSZA VISSZAVÁRJUK
DE HIÁBA NEM JÖSSZ SÍR LETT A LAKÁSOD.**

195.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy magasabb keskeny hasázból (ezen fölül a férj fényképe, alatta pedig a feleségének előre kivésott hely), valamint téglalapból álló sötétszürke síremléssel. Jobb oldalt ugyanilyen anyagból készült váza. A sír lábánál barnára festett támlás pad.

CIRBUSZ ISTVÁN

1918 – 1980

ÉS NEJE SZÜL

POLYÁK KORNÉLIA

1922 –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

196.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, szabálytalan négyszög alakú síremléssel. A jobb oldalon ugyanilyen anyagból, baloldalt pedig teraszból készült váza.

KURIAN IMRE

1912 – 1972

KURIAN IMRENÉ

**MÉG ÉLTÉL SZERETTÜNK
ÉS MÉG ÉLÜNK EL NEM FELEJTÜNK.**

197.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, a közepén, a kocka alakú sírhely betonlapokkal körülakva. A síremlék teraszból készült, középen egy álló téglalap, kétoldalt pedig szimmetrikusan egy-egy oszlop tart egy fölül keresztben ezekre fektetett hasábot (ez eléggé málladozó állapotban van). A középső részen fekete, álló téglalap alakú tábla felirattal. A sír eredetileg fémkerítéssel volt körülkerítve, de ma már csak az egykori csövek helye látható.

108. A 181. sz. sír (2000)

109. A 192. sz. sír (2000)

110. A 197. sz. sír (2000)

112. A 208. sz. sír (1999)

111. A 207. sz. sír (1999)

114. A 212. sz. sír (1999)

113. A 210. sz. sír (2000)

ifj. CIRBUSZ JÁNOS
***1900.XII.4. +1928.XII.12.**

ID. CIRBUSZ JÁNOS
***1881. II. 24. +1938.VI.2.**

CIRBUSZ JÁNOSNÉ
szül. RACSKO MÁRIA
***1880.IX.19. +1964.I.25.**

Nyugodjanak békében !

198.

Kettős, körülbetonozott, gondozott sír, de csak a közepén van egy sírhant. A terasol síremlék ugyanolyan, mint a 192. számú.

CSAPÓ ISTVÁN
1892.VI.4. – 1962.V.18.

ÉS NEJE
SZÜL. DOBOS MÁRIA
1893.IV.21. – 1980.VI.4.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

199.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb, keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy négyzet alakú rész alkot. Jobboldalt a síremlék anyagából készült váza.

KISS FERENCZ
1908.IV.18 – 1985.VII.26.
ÉS NEJE SZÜL.
GECS JOLÁN
1911.IV.2. –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

200.

Olyan típusú kő, mint a 131-134. számúak, de ezektől jobban be van süllyedve a talajba, viszont a feliratból egy kis rész 1998-ban nehezen még kivehető volt. Sírhant már nincs, csak a kő emlékeztet arra, hogy ott valamikor sír lehetett, a talaj teljesen sima, begyepesedett. Előtte egy nagyobbacska bokor van, amely már teljesen eltakarja. Mindenszentek alkalmával sem díszítik fel, gyertyát sem égetnek rajta.

Ittik András
[Itt nyugszik Kiss András]

201.

Fedett sír (kripta), fönt kétoldalt legömbölyített szélű négyszög alakú terasol síremléssel, ezen kisebb fekete négyzet alakú tábla felirattal. A sír jobb oldalán terasolváza.

KISS DÁNIEL
1.II.1929 – 5.VII.1992
MANŽ. VALÉRIA
ROD. UJHÁZYOVÁ
29.I.1939 -
ODPOČÍVAJ (kihagyva hely a "TE"-nek)
V POKOJI

202.

Kettős, fedett gondozott sír, ugyanolyan anyagú, formájú és díszítésű síremléssel, mint a 193. számú.

KISS JÓZSEF
szül. 1884.X.25. megh. 1948.IX.15.
és neje szül.
FÁBIÁN BORBÁLA
szül. 1887.VII.31. megh. 1971.I.27.

Nyugodjonak békében!

203.

Eredetileg fedetlen, most már fedett, gondozott sír, szabálytalan négyszög alakú, terasolból készült síremléssel. Baloldalt vésett pálmaág, fölül masnival. A síremléken fekete négyzet alakú tábla felirattal, kétoldalt terasolból készült egy-egy váza.

KEREKES ERZSÉBET
1925 –
SZÜLEI ÉS A BÁTYA
NYUGODJANAK
BÉKÉBEN

204.

Fedett, gondozott sír, fölül kétoldalt lekerekített sarkú négyzet alakú terasolból készült síremléssel, ezen négyzet alakú fekete tábla felirattal. (Ez és a 205. számú sír

is eredetileg fedetlenek voltak és zöldre festett vaskerítéssel voltak körülkerítve, amelyet a közelmúltban távolítottak el.)

DOBOS ISTVÁN
1.VIII.1896 +13.VI.1961
ÉS NEJE
SZÜL. KISS JULIANA
9.X.1900 +13.VII.1954

Nyugodjonak békében !

205.

Fedett, gondozott sír, szürke, magasabb, szabálytalan alakú síremlékkal, amely közepén egy mélyedésben álló, téglalap alakú fekete táblán, legfőleg közepén vésett rózsaszál. A síremlék tetején közepén két vésett ág között fénykép.

DOBOS JÁNOS
***1921.IX.17 +1939.II.13.**

Kedves gyermekünk,
te voltál minden reménységünk
a legszebb korodban itt hagytad
szüleidet
érted a szívünk örökre sírva
marad
Nyugodjál békében!

206.

Fedett, gyepszélű, év közben gondozatlan, besüppedt sír, Mindenszentekkor azonban sok a virág rajta.

207.

Eredetileg kettős, körülbetonozott, gondozott, fedetlen sír, most azonban közepén fedett, kriptának átalakítva. A fekete síremlék obeliszk-szerű. Középen legfőleg vésett szomorúfűz, alatta felirat:

DOBOS MÁRTON
sz. 1888. X.3. mh. 1943.IX.6.
NEJE SZÜL.
SZABÓ MÁRIA
sz. 1889.II.16. mh. 1944.III.7.

Nyugodjanak békében

A sírt fedő lap közepén egy négyzet alakú fekete tábla felirattal:

DOBOS JÓZSEF
1923.11.4. – 1997.1.1.
NYUGODJON BÉKÉBEN

208.

Barnára festett fémkerítéssel körülkerített, körülbetonozott, kettős, fedetlen sírhely, a sírhant közepén. A síremlék anyaga, formája díszítése ugyanolyan mint a 160. számúé. A fénykép a táblán legelsőként feltüntetett Kiss Lászlót ábrázolja.

HŐSI HALÁLT HALT
KISS LÁSZLÓ
sz. 1918.X.11. m.h. 1948.V.6.
KISS JÁNOS
sz. 1876.I.17. m.h. 1947.XII.23.
DOBOS LAJOSNÉ
SZ. KISS MARGIT
sz. 1910.VII.15. m.h.1934.X.12.

A fekete márványtábla alatt egy kisebb sötétszürke téglalap alakú tábla felirattal:

KISS JÁNOSNÉ
1883 – 1970
NYUGODJONAK
BÉKÉBEN

209.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, három részből álló síremlékkal. Középen egy keskeny magasabb hasáb (ezen egy vésett rózsaszál), két oldalt szimmetrikusan pedig egy-egy álló téglalap alakú rész, ezeken felirat.

Bal oldal:

KISS MÁRTON
1928.4.14 – 1983.4.25.
ÉS NEJE SZÜL.
KISS ÉVA
1932.3.19. –

Jobb oldal:

SZERETETT SZENVEDÉS
VOLT EGÉSZ ÉLTETEK
ELMÚLT A FÁJDALOM
ÉL A SZERETETT.

210.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke két részből álló síremléssel. A bal oldali szabálytalan négyszögön egy vésett pálmaág, fölül masnival és ezen középen egy kehely. Az álló téglalap alakú részen felirat, mellette jobbra ugyanilyen anyagból váza.

ČAPO ISTVÁN

1922.I.25 – 1998.VIII.11.

ÉS NEJE SZÜL.

GALLO MÁRIA –

1928.1.18.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

211.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke négyzet alakú síremléssel, melynek bal oldalán ugyanebből az anyagból váza, jobb oldalt pedig egy állványon fémből készült mécsestartó.

ITT NYUGSZIK

KISS SÁNDOR

ÉS NEJE

KISS PIROSKA

HITT, REMÉNY

ÉS SZERETETT

212.

Fedett sír (kripta), teraszból készült síremléssel, melyet egy magasabb, keskeny hasáb (ezen fölül fénykép, alatta feketére festett vésett pálmaág) és egy négyzet alakú rész alkot. Ez utóbbin négyzet alakú fekete tábla felirattal. A sír fedőlapjának közepén szintén ugyanilyen tábla felirattal – sírverssel. A sír bal oldalán tujafák.

Itt nyugszik

KISS GYULA

1959.V.31 – 1992.VII.28.

A sírlapon lévő fekete, álló téglalap alakú tábla szövege:

**DRÁGA JÓ FÉRJEM, KIT
NAGYON SZERETTEM
KIT OLY VÁRATLANUL
ELVESZÍTETTEM**

**ELÜTTED A DERÚT
A FÉNYT A MELEGET
CSAK EGYET HAGYTÁL –
DRÁGA EMLÉKEDET.**

213.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, középen obeliszk-szerű fekete síremléssel, melynek közepén legföül vésett szomorúfűz. A síremlék jobb és bal oldalán a sírt fedő lap anyagából készült egy-egy váza.

KISS

MÁRTON

1902 I.20. 1965 II.7.

KISS

MÁRTONNÉ

1906 III.10 – 1990 I.7.

KISS

ALBERT

1926 XI.21. 1992 V.9.

KISS

ALBERTNÉ

1931 VI.8.

**TEBENNED BÍZTUNK
ELEJÉTŐL FOGVA.**

214.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, négyzet alakú síremléssel, melynek bal oldalán egy kis emelvényen fémből készült mécsestartó kereszt-díszítéssel, jobboldalt pedig a síremlék anyagából készült váza.

SZOPKO ANDRÁS

1916.XII.2 – 1983.I.15.

SZOPKO

ANDRÁSNÉ

1916.VIII.12 –

HIT, REMÉNY ÉS SZERETET

215.

Fedetlen, jelöletlen, gyepszélű, gondozott sír.

216.

Fedett sír (kripta), fekete síremléssel, melynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból készült váza. A síremlék két részből, egy magasabb keskeny hasázból (ezen fölül vésett rózsza) és egy szabálytalan négyszög alakú részből áll, ezen felirat. A sír mellett baloldalt hegesztett virágtartó.

DOBOS ISTVÁN

1920.II.2. – 1983.III.4.

ÉS NEJE

DOBOS MÁRIA

1930.I.10 – 1983.VII.14

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

217.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül vésett rózsaszál) és egy téglalap alakú rész alkot – ezen felirat. Mellette jobboldalt ugyanebből az anyagból váza.

Gejza Kerekeš

3.3.1946 – 11.12.1993

Manželka Helena

Rod. Bradáčová

31.10.1948 –

Odpočívajte v pokoji

218.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete téglalap alakú síremléssel, melynek mindkét oldalán ugyanebből az anyagból egy-egy virágváza. A síremlék lapja és a két váza 4 kisebb fehér márványból készült szabálytalan hasábon áll. A síremlék bal oldalán vésett pálmaág fölül masnival.

GOTTHARDT LADISLAV

16.IX.1933 – 1.X.1988

MANŽ. ZUZANA

ROD. DÓBISOVÁ

5.III.1935 –

**PO ŤAŽKOM ŽIVOTNOM BOJI
ODPOČÍVAJTE V POKOJI**

219.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, teraszból készült, magasabb, szabálytalan alakú síremléssel, melynek alsó részében, középen egy szomorkodó női alakot ábrázoló fehér dombormű. A felső részen egy fekete négyzet alakú tábla felirattal:

BURDIGA MÁRTON

sz. 1870.X.1. – m.h. 1945.I.8.

BURDIGA MÁRTONÉ

szült. DOBOS MÁRIA

sz. 1873.V.28. – m.h. 1954.VIII.18.

Nyugodjonak békében !

220.

Fedett, gondozott sír, szabálytalan négyszög alakú szürke síremléssel. Mellette baloldalt ugyanilyen anyagból virágváza. A síremlék jobb sarkában fölül fénykép (eléggyé homályos már), tőle balra, fölül egy fekvő vésett pálmaág.

KISS ELEMÉR

1931.IX.8. – 1976.XI.15.

**NEM BÚCSÚZUNK. TALÁLKOZUNK.
NYUGODJÁL BÉKÉBEN**

221.

Fedett, gondozott sír (kripta) nyitott könyvre emlékeztető szabálytalan négyszög alakú két egyforma részből álló szürke síremléssel, bal oldalán ugyanilyen anyagú virágváza. A bal oldali rész jobb sarkában a férj fényképe, alatta egy ugyanilyen nagyságú kivésett hely a feleség részére. A bal sarokban vésett pálmaág.

Jobb oldal:

JUDR. LUDOVÍT

LIPTÁK

13.VI.1921 – 22.I.1986

MANŽELKA MAGDALÉNA

ROD. KIŠŠOVÁ

22.II.1935 –

Bal oldal:

**KTO V SRDCI ŽIJE
NEUMIERA.
ODPOČÍVAJ
V POKOJI**

222.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke téglalap alakú síremlékkal, melynek két oldalán ugyanilyen anyagból készült egy-egy váza.

**KISS LAJOS
1908.II.22 – 1967.IX.13.
ÉS NEJE SZÜL
FÁBIÁN KLÁRA
1911.IV.27 –
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

223.

Fedetlen, gyp-szélű, jelöletlen, gondozott sír.

224.

Ugyanaz, mint az előző.

225.

Körülbetonozott, gondozott, kettős, jelöletlen, fedetlen sír.

226.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy négyzetből és egy magasabb, keskenyebb hasárból álló fekete síremlékkal, melynek jobb oldalán ugyanilyen anyagból váza. A hasáb felső részében két vésett ág, közöttük bányászjel.

**JAVOR ISTVÁN
1923 – 1990
ÉS NEJE MÁRIA
1931 –
FIUK IVÁN
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

227.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, teraszból készült, szabálytalan alakú síremlékkal, ezen fekete, négyzet alakú tábla, felirattal.

**SIMON LAJOS
1903 – 1975
és neje
BORBÁLA
1904 – 1980**

Nyugodjatok békében

228.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, egy magasabb keskeny hasárból (ezen nagy vésett kereszt) és téglalapból álló síremlékkal. A téglalap bal felső sarkában a férj, alatta pedig a feleség fényképe. A síremlék jobb oldalán váza, ugyanolyan anyagból, mint a síremlék.

**SIMON LÁSZLÓ
1930.II.23 – 1994.VI.29
ÉS NEJE SZÜL
DRAGÚNY
BŐZSKE
1934.IV.14 – 1987.VII.10**

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

229.

Fedett, gondozott sír (kripta), teraszból készült szabálytalan négyszög alakú síremlékkal, melyen sötétszürke négyzet alakú tábla felirattal:

**SZÖLLŐS JÓZSEF
1904 I.20. 1981 V.10
ÉS NEJE SZÜL.
SZABÓ PIROSKA
1908 IV.30 – 1981 XII.15**

**ÉS KISLÁNYUK PIROSKA
NYUGODJANAK
BÉKÉBEN**

230.

Fedetlen, gyp-szélű jelöletlen, gondozott sír.

231.

Ugyanaz, mint a 230.

232.

Fedett, gondozott sír (eredetileg fedetlen) fekete négyzet alakú síremlékkal, kétoldalt egy-egy alacsonyabb keskeny hasábbal. A bal oldali felső sarokban a férj (alulról két vésett ág öleli közre), alatta a feleség fényképe.

GOTTHÁRD MÁRTON

1905 I.18. 1963 I.9.

GOTTHÁRD MÁRTONÉ

SZÜL. BURDIGA ETELA

1910 X.10. – 1977 V.10.

Felejtethetetlen szülők emlékére.

233.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremlékkal, amely egy magasabb keskeny hasábból (ezen két vésett rózsaszál) és téglalapról áll. Ennek bal felső sarkában vésett, masnival átkötött két ág között a férj fényképe, alatta szintén két ág között a feleség fényképének előre kivésott hely. A sír mellett zöldre festett támlás pad.

KÁROLYI

JÓZSEF

1930 – 1982

ÉS NEJE SZÜL.

GOTTHARD

ANNA

1937 –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

234.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, két részből álló síremlékkal, jobboldalt ugyanilyen anyagból váza. A keskeny hasáb alakú részen fönt két vésett ág között bányászjel, a téglalap bal felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe.

ČAPÓ LADISLAV

29.VII.1931 – 8.IX.1989

MANŽ. KATARÍNA

ROD: LEŠTÁKOVÁ

24.XI.1936 – 6.I.1991

**PO ŤAŽKOM ŽIVOTNOM BOJI
ODPOČÍVAJTE V POKOJI**

235-239.

Év közben gondozatlan, fedetlen gyepszélű eléggé besüppedt sírok. Mindenszentek alkalmával fenyőgallyak voltak rájuk téve, a 234. és a 235. számún gyertyát is égettek.

240.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremlékkal, amelyet egy keskenyebb hasáb (ennek felső részén vésett, masnival átkötött két ág között bányászjel) és egy téglalap alakú rész alkot, jobboldalt ugyanilyen anyagból váza. A téglalap alakú rész bal felső sarkában masnival átkötött két ág között a férj, alatta pedig ugyanilyen díszítéssel a feleség fényképe.

CSAPÓ LAJOS

1928.III.28. – 1986.I.9.

ÉS NEJE SZÜL.

RENCSEK ÉVA

1932.VIII.18. – 1999.XII.1.

**EMLEKETEK SZIVÜNKBEN
ÖRÖKKÉ MEGMARAD**

241.

Kettős, körülbetonozott, gondozott sír, középen egy sírhant. A sötétszürke, két részből álló síremléket alkotó magasabb hasábon felirat, a másik, négyzet alakú rész jobb sarkában a férj fényképe, középen két ág között bányászjel.

CSAPÓ LAJOS

***1900.X.28 – +1970.II.23.**

ÉS NEJE

GELDA ERZSÉBET

***1905.VIII.9. +1982.VII.29**

NYUGODJ BÉKÉBEN

oldalt:

VÁRATLANUL

TÁVOZTÁL,

MÉG EGY

BÚCSÚ SZÓT

SEM

MONDTÁL

242.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, középen egy sírhanttal, kétoldalt mellette pedig egy-egy négyzet alakú rész virágoknak. A sötétszürke, két részből álló síremléket alkotó magasabb keskeny hasábon felirat, a jobb oldali álló téglalap alakú rész jobb sarkában két ág között a férj fényképe. A síremlék mellett annak anyagából készült váza.

KEREKES TIBOR**1938 II.5 – 1971 VIII.28.****NYUGODJ BÉKÉBEN**

A hasáb felső részén:

**Váratlanul
távoztál,
még egy
búcsú szót
sem mondtál**

243.

Kettős, fedetlen, gondozott sír, fölül, kétoldalt legömbölyített négyzet alakú teraszból készült síremlékkal, ennek bal oldalán ugyanilyen anyagból váza. Fölül középen két vésett ág között bányászjel, a bal oldalon pedig fénykép. A sötétszürke téglalapból készült négyzet alakú táblán felirat:

KEREKES JÓZSEF**1934 VII.11 - 1971 V.9.**

**VÁRATLANUL TÁVOZTÁL
MÉG EGY BÚCSÚ SZÓT SEM
MONDTÁL**

244.

Fedett, gondozott sír (kripta). A fedőlap közepén sötétszürke négyzet alakú tábla felirattal.

BURDIGA CSALÁD**245.**

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremlékkal, amely egy alacsonyabb keskeny hasábból (ezen vésett pálmaág mas-

nival) és egy álló téglalapból áll, ennek jobb oldalán ugyanilyen anyagból váza.

BURDIGA JÁNOS**1905 XII.2. – 1993 VIII.14****NEJE SZÜL.****KESZI JULIANNA****1910 V.14. – 1983 X.23.****ÉS FIJUK****JÁNOSKA****NYUGODJANAK BÉKÉBEN****246.**

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír, sötétszürke, három részből álló síremlékkal. Középen téglalap alakú rész, kétoldalt egy-egy magasabb keskeny hasáb. A bal oldalin vésett pálmaág masnival, jobboldalt masnival átkötött két ág között bányászjel. A téglalap bal felső sarkában a feleség, alatta a férj fényképe.

KEREKES JÓZSEFNÉ**SZÜL. FÁBIÁN JÚLIA****1900 VIII.25. – 1978 VII.21.****KEREKES JÓZSEF****1906 IX.24. –**

**MÉG ÉLTÉL SZERETEEK, MÉG ÉLEK,
SOHA EL NEM FELEJTELEK.
NYUGODJ BÉKÉBEN**

247.

Kettős, gondozott 1999-ben még zöldre festett, eléggé rozsdás állapotban lévő fémkerítéssel körülkerített sírhely, 2000 novemberére a kerítést eltávolították. A sír közepén egy négyzet alakú sír betonlapokkal körülakva, kétoldalt egy-egy négyzet alakú hely virágoknak. A terasol síremléken (ugyanolyan alakú, mint a 197. számú) feketé, álló téglalap alakú tábla felirattal:

ITT NYUGSZANAK**KEREKES JULIANNA****sz. 1902.XI.17. mh. 1926.III.22.****KEREKES JÓZSEF****sz. 1876.IX.27. mh. 1935.X.19**

115. A 213. sz. sír (2000)

118. A 228. sz. sír (2000)

116. A 218. sz. sír (2000)

120. A 256. sz. sír (2000)

117. A 219. sz. sír (2000)

119. A 248. sz. sír (2000)

KEREKES JÓZSEFNÉ
szül. IGLAI MÁRIA
sz. 1877.XII.15. mh. 1953.II.22.

Áldás és béke hamvaikra !

248.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott gyereksír. A fehér márványból készült szabálytalan alakú keskeny csúcsívbén végződő magasabb síremléken fölül középen két bimbós rózsaaág között az elhunyt kisfiú fényképe.

KEREKES
Imike
szül. 1955. IV.23.
megh. 1957.V.23.

**Korai haláloed megtörte
szívünket
Örökké őrizzük drága
emlékedet!**

249.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül vésett rózsaszál) és egy szabálytalan négyszög alkot, amelynek bal felső sarkában a férj fényképe, alatta előre kivésve a hely a feleség fényképe részére.

KEREKES IMRE
1921.1.9. 1985.7.21
ÉS NEJE SZÜL
KISS ERZSÉBET
1928.I.26.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

250.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amely egy magasabb keskeny hasábból (ezen vésett bányászjel) és egy téglalap alakú részből áll, ezen felírat.

KEREKES KÁLMÁN
1915 I.12 – 1988 V.9.

ÉS NEJE
KISS KATALIN
1923 XII.15. –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

251.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete téglalap alakú síremléssel, jobb oldal ugyanilyen anyagból váza, baloldalt fémből készült mécsesstartó, rajta kereszt-motívum.

KEREKES GÉZA
1908 – 1995
ÉS NEJE SZÜL.
KRUPINSZKY ANNA
1911 – 1993

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

252.

Fedett, gondozott sír, fekete álló téglalap alakú síremléssel. Fölül középen két vésett ág között fénykép, alatta felírat:

KEREKES DEZSŐ
1917 III.25. – 1967 III.31.
A SÍR A FÖLDNEK EGY JÓ APÁT ADOTT
HÚ FELESÉGNEK S GYERMEKEINEK
ÖRÖKÖS BÁNATOT.

NYUGODJONAK BÉKÉBEN!

253.

Fedett (előzőleg fedetlen), gondozott sír, fekete síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb és egy téglalap alakú rész alkot. Ez utóbbin fönt középen vésett szomorúfűz, alatta felírat.

KEREKES ISTVÁN
1930 I.11. – 1966 VII.22.

**HIRTELEN HALÁLOD MEGTÖRTE SZÍ-
VÜNKET,
ÖRÖKKÉ ŐRIZZÜK KEDVES EMLÉKE-
DET.**
NYUGODJ BÉKÉBEN !

254.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A teraszból készült, fölül kétoldalt legömbölyített négyzet alakú síremlék közepén fent egy szomorúfűz és tőle kétoldalt egy-egy pálmaágot ábrázoló dombszerűség, alatta sötétszürke téglalap alakú tábla felirattal:

KEREKES ISTVÁN

1897 V.5. – 1950 VIII.17

Nyugodjanak békében!

255.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan négyszög alakú terasz síremlékkal, rajta fekete téglalap alakú tábla felirattal. A síremlék két oldalán teraszból készült váza.

KEREKES MÁRTON

1924 – 1978

ÉS NEJE

KISS ILONA

1927 –

ÖRÖK NYUGODALMAT.

256.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy magasabb szabálytalan sötétbarna négyszögből (ezen masnival átkötött két ág között az elhunyt fényképe) és egy négyzetből álló szürke síremlékkal. Baloldalt fekete márványból készült váza. A sír mellett pad.

Kotrčka Róbert

26.3.1959 – 15.10.1993

Odpočívaj v pokoji

257.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke szabálytalan négyszög alakú síremlékkal (jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza), melynek bal felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe.

JÁN KOTRČKA

25.IV.1899 – 21.VIII.1936

MANŽ. MÁRIA

ROD. NÉMETHOVÁ

3.VIII.1898 – 28. XII.1988

A DCÉRA MARGITA

11.VII.1928 –

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

258.

Kettős, körülbetonozott, gondozott sír, közepén kis betonlapokkal körülrakott sírhant. A teraszból készült, négyzet alakú síremléken (baloldalt ugyanilyen anyagból virágváza) négyzet alakú fekete tábla felirattal:

PALICKA JÁNOS

1895 – 1952

ÉS NEJE SZÜL.

JUHÁSZ JÚLIA

1895 – 1978

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

259.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremlékkal, melyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy téglalap alakú rész alkot. Jobboldalt a síremlék anyagából készült váza. A sír mellett jobboldalt zöldre festett támlás pad. A síremlék felirata:

JÁN ČERNAJ

27.III.1942 – 31.X.1981

GIZELA ČERNAJOVÁ

24.VI.1948 –

MIROSLAV KRČKA

6.X.1948 – 20.IV.1996

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

A sír fedőlapjának közepén téglalap alakú szürke tábla felirattal.

KRBAVEC JÁN

S MANŽELKOU

260.

Gyep-szélű, eléggé besüppedt, gondozatlan, jelöletlen sír.

261.

Kettős, fedetlen, gyepezésű, gondozott, jelöletlen sír.

262.

Fedett, gondozott sír, egy alacsonyabb keskeny hasából és álló téglalapból álló síremléssel. Ez utóbbi közepén fölül két ág között bányászjel, ennek két oldalán (szimmetrikusan) a feleség (baloldalt) és a férj (jobbaldalt) fényképe. Alatta felirat:

IGLAI LAJOS
1911 XII 24. – 1959 IV.2.
NEJE

PARDON ILONA
1918 XI.21. 1978 I 23.
KORÁN ITTHAGYTÁL
MÉG EGY BÚCSÚ SZÓT SEM MONDTÁL
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

263.

Fedetlen, gondozott, jelöletlen, pléh és hegesztett vaskonstrukcióval körülvett sír. A síremlék helyén egy szintén hegesztett téglalap alakú keret, amelyben tábla nincs, viszont közepén egy hegesztett virágtartó.

264.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel, kétoldalt egy-egy, a síremlék anyagából készült vázával. A síremlék bal oldali, felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe.

POLYÁK ISTVÁN
1918.II. 15 – 1983. IV.4
ÉS NEJE SZÜL
IGLAI KLÁRA
1922.VIII.7 –

DE JÓ ITTEN MEGPIHENNI,
IDE LENT MÁR NEM FÁJ SEMMI.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

265.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint a 264. számú. A különb-

ség annyi, hogy ezen a férj és a feleség fényképe a bal felső sarokban egymás mellett van, valamint alatta egy szál vésett rózsza két kinyílt virággal. A sír mellett jobbaldalt hegesztett virágtartó.

IGLAI EMIL
1930 V.11. – 1985 VI.9.
ÉS NEJE SZÜL.
FÜKŐ JOLÁN
1933 XI.22 –

TIÉTEK A NYUGALOM
MIÉNK A FÁJDALOM.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

266.

A hagyományostól egy kicsit szélesebb (nem kettős) fedetlen gondozott sír, ugyanolyan hegesztett pléh- és vaskonstrukcióval körülvett, mint a 263. sz. sír. Az álló téglalap alakú terasol síremlék két felső sarka levágva, felső részében egy kisebb téglalap alakú fehér márványtábla, ezen fölül közepén stilizált szomorúfűz, alatta felirat. A síremlék mindkét oldalán egy-egy terasol váza.

JAVOR ANDRÁS
***1881.Xhó. 9 +1958.VIIhó. 14.**
JAVOR ANDRÁSNE
***1894.Ihó. 13. +1956.IIIhó 18.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

267, 268, 269, 270.

Már majdnem teljesen besüppedt, begyepesedett gondozatlan sírok. Mindenszentek alkalmával sem tettek rájuk semmit.

271-272.

Fedetlen, gyepezésű, gondozott jelöletlen sírok.

273.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, fekete, három részből álló síremléssel. Középen egy álló téglalap (ezen felirat), baloldalt egy alacsonyabb kes-

keny hasáb(ezen fölül egy vésett kehely
pálmaággal), baloldalt szintén egy, a az
előzőtől alacsonyabb hasáb.

KISS BÉLA
1907 II.14. – 1959 V.2.
ÉS NEJE SZÜL
HICZÉR JÚLIA
1912 VII.6. – 1998 XI.19.

MUNKA ÉS KÜZDELEM VOLT ÉLETÜK
ÖRÖK BÉKE LEGYEN PIHENÉSÜK !
NYUGODJONAK BÉKÉBEN

274.
Fedett, gondozott gyereksír (kripta), fekete,
szabálytalan alakú síremléssel, amelynek
jobb oldalán váza, baloldalt pedig
fémről készült mécsesstartó található. A
síremlék bal felső sarkában fénykép, alatta
vésett kehely pálmaággal.

Koleszár
Livike
1983.I.16 – 1996.9.20.

Kinek gyermekét nem fedi sírhalom
nem tudja mi az igazi fájdalom.

Nyugodjon békében

275.
Fedett, gondozott sír (kripta), a fedőlap közepén
egy sötétszürke téglalap alakú tábla,
felirattal:

ITT NYUGSZIK
AZ ELEK JÁNOS
CSALÁDJA

276.
Fedetlen, kettős, gondozott, jelöletlen,
gyep-szélű sír.

277.
Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke,
két részből álló síremléssel. A magasabb,
keskeny hasábon vésett pálmaág masnival,
a téglalap alakú részen felirat, mellett
te jobbra ugyanilyen anyagból váza.

NAGY ISTVÁN
1913.VII.20. – 1997.IX.21.
ÉS NEJE SZÜL
KEREKES MARGIT
1916.V.27. –

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

278.
Jelöletlen, fedetlen, gondozott, gyep-szélű
sír.

279.
Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, szabálytalan
alakú síremléssel, amelynek jobb oldalán
ugyanilyen anyagból váza. A síremlék bal
felső sarkában a házaspár maratásos technikával
készült közös képe, alattuk rózsaszál.

KEREKES ZOLTÁN
1918.1.26 – 1981.6.25
és neje
KEREKES TERÉZIA
1920.6.28 –

Nyugodjanak békében

280.
Kettős, feketére festett fémkerítéssel körülkerített
fedetlen, gondozott sír, a közepén egy négyzet
alakú sírhalom. A teraszból készült négyzet
alakú síremlék két oldalán egy-egy alacsonyabb
hasáb, közepén pedig egy álló téglalap alakú fekete
tábla felirattal:

KISS LÁSZLÓ
szül. 1896.VI.4. – megh. 1954.VII.28.
és neje szül.
GÁLL ERZSÉBET
szül. 1900.VI.27. – megh. 1977.X.21.

Nyugodjonak békében.
Áldás poraikra!

281.
Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott
sír. A lábrésznél magas, terebélyes

puszpáng-bokrok. A bal oldalon van egy betonból készült síremlék, de a jobb oldalon nincs, pedig úgy néz ki, hogy eredetileg oda is terveztek egyet. A fölül gömbölyödő négyzet alakú síremléken ugyanilyen alakú fekete tábla felirattal. Közepén a közben leesett fénykép helye, ennek mindkét oldalán egy-egy vésett kis palma-ág. A síremlék mögött rózsabokor.

GÁLL ANDRÁS
***1928.VI.15. +1949.VIII.29.**

**Drága gyermekem,
kit legszebb korban elvesztettem,
Békében nyugodjál,
ezt kívánja szerető jó anyád.**

282.

Kettős, fedetlen, gyp-szélű, gondozott, jelöletlen sír.

283.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint a 111. számú sír, azzal a különbséggel, hogy ezen a fehér márványból készült keskeny hasábon van fölül a férj, alul pedig a feleség fényképe. (A síremléken szereplő személyek még élnek). A hasáb előtt egy fémből készült mécses-tartó "IHS" vésett felirattal és kereszttel.

KEREKEŠ ONDREJ
***10.VII.1929 +**
KEREKEŠOVÁ JINDRA
ROD. BLAŽENKOVÁ
***5.XI.1931 +**

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

284.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott gyereksír, fehér márvány síremléssel. A négyzet alakú síremlék előtt bal oldalon egy ettől kicsit magasabb kereszt, annak bal oldalán egy imádkozó angyalka. A négyzet jobb felső sarkában az elhunyt kislány fényképe, alatta a felirat:

Kerekes Vieruska
1956.VIII.11 1958.XII.24.
Kinek gyermekét nem fedi sírhalom
Nem tudja, mi az igazi fájdalom.

285.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, négyzet alakú síremléssel.

KEREKES LAJOS
***1925 X.5. +**
ÉS NEJE
RACSKO GIZELLA
***1924.12.26. -**
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

286.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke, álló téglalap alakú síremléssel, melynek bal oldalán váza (ugyanabból az anyagból, mint a síremlék), jobb oldalán pedig fémből készült mécsesstartó, benne egy kis fehér szobor: Mária gyermekével. A síremlék jobb oldalának felső sarkában a férj fényképe, tőle balra egy ugyanolyan hely előre kivésve a feleség fényképe részére.

DEMÉNY LÁSZLÓ
1923.XII.24 – 1987.XI.14.
ÉS NEJE SZÜL
KEREKES
JULIANNA
1928.II.5. –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

287.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint az előző. A különbség csupán annyi, hogy itt a feleség fényképe is ki van téve. A síremlék bal oldalán lévő mécsesstartón kereszt-motívum, benne ugyanolyan szobor, mint az előző sírnál.

SZOPKO
ZOLTÁN
1925 IX.1 – 1990 VII.4.
ÉS NEJE SZÜL
KEREKES

KATALIN
1932 V.3 –

**NYUGODJANAK
BÉKÉBEN**

288.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, két részből álló síremléssel. A keskeny, magasabb hasábon fölül az elhunyt fényképe, a másik, négyzet alakú részen felirat. A síremlék jobb oldalán fémből készült mécsestartó, valamint a sír mindkét oldalán a fejrésznél fémből készült hegesztett virágtartó.

KEREKES GÁBOR
1962 – 1989

NYUGODJON BÉKÉBEN

289.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, fekete két részből álló síremléssel. A keskeny, alacsonyabb hasábon felirat, a négyzet alakú rész közepén két ág között bányászjel, ennek két oldalán szimmetrikusan jobbra a férj, balra pedig a feleség fényképe, középen felirat:

id. KEREKES LAJOS
1900 X.5 1969 III.27.

ÉS NEJE

GOTTHARDT JULIANNA
1903.XI.5 1970.IX.10

Nyugodjanak békében !

Jobb oldal:

**Váratlanul
távoztál
még egy
búcsú szót
sem mondtál**

290.

Kettős, fedett sír, középen sötétszürke, két részből álló síremlék. A magasabb keskeny hasábon vésett pálmaág masni-

val, az alacsonyabb, négyzet alakú részen legfölül középen két ág között bányászjel, alatta felirat.

KEREKES ISTVÁN
1868 X.8. – 1908 V.26.

ÉS NEJE SZÜL
PALICSKA MÁRIA
1874 VI.6. – 1935 III.15.

KEREKES ANDRÁS
1905 V.4. – 1988 VIII.11

ÉS NEJE SZÜL.
KÖTELES ANNA
1909 IV.15. – 1996 VIII.19

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

291.

Kettős, fedetlen, gyepezésű, gondozott sír, hegesztett fémkereszttel, de tábla nincs rajta.

292.

Fedetlen, gyepezésű, gondozott sír.

293.

Fedett, gondozott sír (kripta), teraszból készült, szabálytalan négyszög alakú síremléssel (két oldalán egy-egy ugyanolyan anyagból készült váza), rajta sötétszürke négyzet alakú tábla felirattal. A síremlék bal felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe.

KEREKES JÁNOS
1914 X.23. – 1985 X.28.

KEKERES JÁNOSNÉ
SZÜL. HOLLÁ
1918 III.13 – 1980 III.19.

**MAJD HA EGYSZER MIND KISZÁRAD
ÉRTED HÚLLÓ KÖNYEINK,
HOZZÁD JÖVÜNK MEGPIHENNI
DRÁGA JÓ SZÜLEINK.**

294.

Fedetlen, gyepezésű, gondozott sír, legömbölyített szélső, négyzet alakú, szürke síremléssel. Fölül középen vésett szomorúfű, alatta felirat:

121. A 257. sz. sír (2000)

122. A 263. sz. sír (2000)

123. A 274. sz. sír (2000)

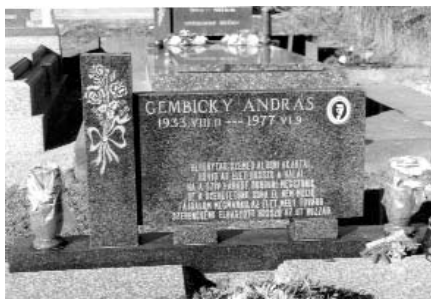
126. A 287. sz. sír (2000)

124. A 282. sz. sír (2000)

125. A 283. és 284. sz. sír (2000)

127. A 321. sz. sír (2000)

FELEJTHETETLEN SZÜLŐK EMLÉKÉRE

KISS ISTVÁN

sz. 1907.I.27. M.H. 1949.XII.28.

ISTVÁNKA SZ. 1935. VII.12. M.H.

1935.X.20.

ÉS NEJE

BURDIGA ILONA

SZ. 1899. VII.16 M.H. 1957.IX.18

Áldás, béke poraikra !

295.

Fedett, gondozott, jelöletlen sír.

296-297.

Fedetlen, gondozott, gype-szélű, jelöletlen sír.

298.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan négyszög alakú, teraszból készült síremléssel. Rajta fekete, négyzet alakú tábla, felirattal:

ITT NYUGSZIK

KEREKES LÁSZLÓ

***1892 IV.18. – +1963 X.14.**

ÉS NEJE

KEREKES BORBÁLA

SZÜL. BURDIGA

***1908 IV.18. - +1996 III.24.**

ÉS KISFIAI

299.

Fedetlen, gype-szélű, gondozott, jelöletlen sír.

300.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, egy magasabb keskeny hasából és egy alacsonyabb négyzet alakú részből álló sötétszürke síremléssel. Ez utóbbin felirat. A síremlék mindkét oldalán egy-egy teraszból készült váza.

DEMETER BÉLA

1908.IX.30 – 1989.I.14.

ÉS NEJE

DEMETER BÉLÁNÉ

1910.III.27 – 1979.II.12.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

301.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, két részből álló síremléssel. A magasabb keskeny hasábon fölül két ág között a feleség és férj közös fényképe, a bal oldali négyzet alakú részen felirat:

A FELEJTHETETLEN SZÜLŐK EMLÉKÉRE

NAGY LÁSZLÓ

1923. VII.4. –

ÉS NEJE

SZÜL. KISS ZSUZSANNA

1930.VI.3. – 1988.X.27.

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

302.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír, fekete, szabálytalan hasáb alakú síremléssel (a sírt eredetileg zöld színre festett vaskerítés vette körül, amelyet néhány éve távolítottak el). A síremlék felső részén középen vésett stilizált szomorúfűz, alatta felirat:

A FELEJTHETETLEN SZÜLŐK

EMLÉKÉNEK

NAGY LÁSZLÓ

szül. 1896. megh. 1951.

ÉS NEJE SZ.

BURDIGA

MÁRIA

1897 - 1976

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

303.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel, melynek bal oldalán ugyanabból az anyagból váza, jobb oldalt pedig fémből készült mécsestartó, ennek üvegén vésett ág.

DOBOS GYULÁNÉ

SZÜL.

MISÁNYIK IZABELLA
1953 – 1991

NYUGODJON BÉKÉBEN

304.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint az előző, azzal a különbséggel, hogy ezen a bal felső sarokban egy vésett kehely látható.

DOBOS PÉTER
1949 – 1983

NYUGODJ BÉKÉBEN

305.

Fedett, gondozott sír (kripta), egy sötétszürke, magasabb, keskeny hasázból (ezen vésett pálmaág masnival) és egy téglalapból álló síremléssel. Jobboldalt ugyanilyen anyagból váza.

KISS JÁNOS
1905.IX.16 – 1984. IX.24.
ÉS NEJE SZÜL.
TÖMÖL MARGIT
1911.VI.8 – 1985.VIII.26

BÉKE PORAIKRA

306.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint az előző 305. számú, azzal a különbséggel, hogy ennek jobb oldali felső sarkában a férj fényképe is ott van, alatta pedig egy előre kivéssett hely a feleség fényképének

KISS KÁROLY
1930.V.25. – 1984.VII.17
ÉS NEJE SZÜL.
KISS VALÉRIA
1930.I.12 –

AMEDDIG ÉLTÉL SZERETTÜNK,
MÉG ÉLÜNK EL NEM FELEJTÜNK
BÉKE PORAI RA

[A "K" betűnek kihagyták a helyét]

307.

Fedett, jelöletlen sír (kripta).

308.

Fedett, gondozott sír, két részből álló, fekete síremléssel. A bal oldali magasabb, keskeny hasábon fölül két ág között bányászjel, a téglalap alakú részen felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

HAJDÚ JÁNOS
1924.I.18 – 1980.VIII.9.
ÉS NEJE SZÜL.
VANYO MÁRIA
1934.VI.4 –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

309.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, két részből álló síremléssel. A magasabb, keskeny hasábon pálmalevél masnival, a másik, téglalap alakú rész bal felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

BURDIGA BÉNI
1913.V.10 – 1990.VI.24
ÉS NEJE SZÜL
GOTTHÁRD ERZSÉBET
1919.II.25 – 1992.II.5

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

310.

Fedett, gondozott gyereksír, fehér márványból készült álló téglalap alakú síremléssel. A felső rész közepén két ág között egy fénykép is volt, amely már leesett. A síremlék bal oldalán márványváza.

KEREKES KRISZTIÁN
1986 – 1988

NAGYON SZERETTÜNK
MÉGIS ELVESZTETTÜNK

311.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel. A bal oldalon egy keskeny, magasabb hasábon pálmaág masnival, a téglalap alakú rész jobb felső sarkában a férj fényképe. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

MUNKÁCSI JÁNOS

1926.VII.29. – 1980.X.27

ÉS NEJE SZÜL.

SZAKAL LENKE

1928.VII.23 – 1998.II.10.

**VÁRATLANUL ITT HAGYTÁL,
MÉG CSAK EL SEM BÚCSUZTÁL.
AMÍG ÉLTÉL SZERETTÜNK,
SOHA EL NEM FELEJTÜNK.
NYUGODJANAK BÉKÉBEN**

312.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke síremléssel, melynek bal oldalán lévő keskeny, magasabb hasáb felső részében egy rózsaszál két virággal, a másik téglalap alakú rész jobb sarkában a feleség fényképe (mellette balra egy pálmaág), a bal sarokban pedig a férjé (ugyancsak pálmalevéllel, de itt a jobb oldalon). Alatta felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír mellett pad.

BAGÁCS GYULA

1919.10.30. – 1989.7.2.

BAGÁCS GYULÁNÉ

1926.6.19. – 1980.9.11.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

313.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, melynek bal oldali részét egy magasabb, keskeny hasáb alkotja, ezen vésett pálmaág, masnival. A négyzet alakú részen felirat, a jobb oldalon pedig ugyanabból az anyagból váza.

NAGY BÁLINT

1909.III.9. – 1992.II.28.

ÉS NEJE SZÜL

KOVÁCS KATALIN

1912.VI.28 – 1994.III.16.

**ELVÁLNI KEDVESEINKTŐL
FÁJDALMAS ÉS NEHÉZ**

314.

Fedett, jelöletlen sír (kripta).

315.

Fedett, gondozott gyereksír, fehér márványból készült téglalap alakú síremléssel.

PATRIK BERNÁTH

***8.III.1981 +7.VIII.1981**

**V OČIACH SLZY, V SRDCI ŽIAL
TO NAJDRAHŠIE
NÁM OSUD VZAL.**

316.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremléssel. A bal oldali rész egy keskeny magasabb hasáb alkotja, melyen egy nagy vésett kereszt a téglalap alakú részen felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

ŠTEFAN BERNÁTH

29.IV.1913 – 17.III.1980

MANŽELKA MÁRIA

ROD. ŠESTÁKOVÁ

17.II.1914 –

ODPČÍVAJTE V POKOJI

317.

Kettős, fedett, gondozott sír, sötétszürke, két részből álló síremléssel. A bal oldali magasabb keskeny hasábon vésett pálmaág masnival, a téglalap alakú rész jobb felső sarkában a férj, alatta a feleség fényképe. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír jobb oldalán feketére festett támlás pad.

KRUPINSZKY JÓZSEF

1912.X.27 –

**ÉS NEJE SZÜL.
NAGY IRÉN
1917.V.3 – 1978.IX.18**

**TIEK A NYUGALOM MIÉNK A MÉLY FÁJDALOM
EMLÉKÜKETT ÖRÖKRE MEGŐRZÜK.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

318.

Fedett, gondozott sír (kripta), négyzet alakú, fekete síremléssel, amelynek bal oldalán egy vésett pálmaág, mellette baloldalt pedig ugyanabból az anyagból váza, valamint a jobb oldalon fémből készült mécsesstartó kereszt motívummal.

**HORVÁTH JÁNOS
1935 12.26. – 1995 12.20.
és neje szül.
KRUPINSZKY IRÉN
1937 11.19 –**

Nyugodjanak békében.

319.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke síremléssel, amelynek baloldali részén, a magasabb, keskeny hasábon pálmaág masnival, a másik, téglalap alakú részen felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

**KEREKES LÁSZLÓ
1910. V.14 – 1981.IX.14
KEREKES LÁSZLÓNÉ
1914.I.8. – 1993.VII.20**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

320.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke, szabálytalan alakú síremléssel, melynek jobb oldalán egy fémváza, baloldalt pedig egy fémből készült mécsesstartó. A síremlék bal oldalán pálmaág masnival, mellette felirat:

**VANYO
LÁSZLÓ
*1913.9.9. –
FÁBIÁN
TERÉZIA
*1918.10.30. –**

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

321.

Kettős, fedett, gondozott sír, sötétszürke, két részből álló síremléssel. A bal oldali magasabb, keskeny hasáb felső részében rózsacsokor masnival, a másik, téglalap alakú rész jobb felső sarkában fénykép, középen felirat:

**GEMBICKY ANDRÁS
1933.VIII.11 – 1977.VI.9.**

**BEHUNYAD SZEMED ALUDNI AKARTÁL,
RÖVID AZ ÉLET, HOSSZÚ A HALÁL.
HA A SZÍV FÁRADT DOBOGNI MEGSZÚNIK
DE A SZERETETÜNK SOHA EL NEM MÚLIK.
FÁJDALOM MEGMARAD, AZ ÉLET MEGY TOVÁBB
SZERENCSENK ELHAGYOTT HOSSZÚ AZ ÚT HOZZÁD.**

A síremlék mindkét oldalán egy-egy váza ugyanabból az anyagból. A sír mellett jobb oldalon zöldre festett, támlás pad.

322.

Fekete színű lappal fedett jelöletlen sír (kripta).

323.

Sötétszürke lappal fedett jelöletlen sír (kripta).

324.

Kettős, fedett, gondozott sír, sötétszürke síremléssel. A bal oldali magasabb keskeny hasábon pálmaág masnival, a másik téglalap alakú részen felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír mellett jobboldalt támlás pad.

KISS ISTVÁN
1901.V.15. – 1985.IV.23
KISS BORBÁLA
1905.V.11. – 1977.I.15

EMLÉKÜK ÖRÖKKÉ ÉLNI FOG

325.

Kettős, fedett, gondozott sír, ugyanolyan síremléssel, mint az előző, azzal a különbséggel, hogy ennek bal felső sarkában a férj, alatta pedig a feleség fényképe.

POGÁNY GÁBOR
1903.XI.16. – 13.II.1978
ÉS NEJE
POGÁNY GÁBORNÉ
SZÜL: BARTA ESTER
1900.III.13 – XI.28.1976

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

326.

Fedett, gondozott sír (kripta), szabálytalan alakú, fekete síremléssel. A bal felső sarokban a férj és feleség maratásos technikával készült közös képe, alul rózsával. A síremlék jobb oldalán fémből készült mécsesstartó, baloldalt pedig ugyanabból az anyagból készült váza.

POGÁNY GÁBOR
1940.9.15 – 2000.3.5.
és neje
POGÁNY ÉVA
1944.1.6. –

szívünkben örökké
élni fogtok

327.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, melyet egy magasabb, keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy álló téglalap alakú rész alkot. Ez utóbbin fölül középen masnival átkötött két ág között a férj és feleség közös fényképe. Baloldalt váza, ugyanolyan anyagból, mint a síremlék.

GONOSZ FERENC
1904.XII.21 – 1991.IX.11
ÉS NEJE
BURCSIK MARGIT
1906.V.18 – 1987.IX.6

EMLÉKÜKET SZÍVÜNKBE
ÖRÖKKÉ MEGŐRIZZÜK

328.

Fedett, gondozott sír (kripta), fölül kétoldalt legömbölyített szabálytalan négyzet alakú síremléssel. Legfölül vésett, masnival átkötött két ág között jobb oldalon az anya, bal oldalon pedig a fia fényképe. Alattuk fekete téglalap alakú tábla felirattal:

FRANCISKA
GÉZA
1945.X.16 – 1982.VI.30.
ÉS ÉDESANYA
FRANCISKA ETELA
14.IV.1922 – 26.III.1990.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

329.

Fedett, gondozott sír, fehér márványból készült, álló téglalap alakú síremléssel, melynek bal oldalán egy ettől magasabb, szintén ugyanilyen anyagból készült kereszt. A síremlék közepén fölül két ág között az elhunyt fényképe, alatta felirat. A síremlék bal oldalán teraszból készült váza.

IGNÁTH IMRE
1953 VII.6. – 1976 IX.12.

AZ IDŐ MULIK,
DE A NAGY FÁJDALOM
ÉS AZ IGAZ SZERETET
NEM MULIK EL SOHA.

330.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb, keskeny hasáb (ezen egy nagy vésett kereszt) és egy négyzet alakú rész alkot. Ezen a bal felső sarokban az elhunyt fényképe. A síremlék bal oldalán annak anyagából készült váza.

**PARDON KATICA
SZÜLETETT
IGNÁTH KATALIN
*1959 +1988**

**HIRTELEN JÖTT ELMŰLÁSOD
EMLÉKED SZIVÜNKBEN ÖRÖKKÉ
MEGMARAD**

331.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, négyzet alakú síremléssel. Mellette balra ugyanaból az anyagból váza.

**IGNÁTH IMRE
1924 VIII.11 –
ÉS NEJE
DEMÉNY MAGDA
1926 VII.11. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

332.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, négyzet alakú síremléssel, amelynek bal oldalán ugyanabból az anyagból váza. Középen legfőül két ág között bányászjel, alul bányásmécses. A jobb és bal felső sarokban egy-egy vésett rózsaszál. Alatta felirat:

**KORČOK GUSTÁV
1920 – 1977**

**ŤAŽKÉ JE ZABÚDANIE
KRÁSNE JE SPOMÍNANIE
NAKRAJŠIE BUDE STRETNUTIE**

333.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, egy magasabb keskeny hasázból és egy téglalap alakú részből álló síremléssel. A hasábon fölül ugyanaz a vésett bányászjel méccsessel, mint az előzőn, a téglalap alakú részen felirat. A sír mellett jobb oldalon ugyanabból az anyagból váza.

**BURDIGA JÁNOS
1893 – 1986**

**ÉS NEJE SZÜL
TÓBISZ ERZSÉBET
1896 – 1986**

**NEHÉZ A FELEDÉS
SZÉP AZ EMLÉKEZET
LEGSZEBB LESZ A TALÁLKOZÁS**

334.

Kettős, fedett, gondozott sír (eredetileg fedetlen), sötétszürke, ugyanolyan alakú síremléssel, mint a 37. számú. A kereszt fémkorpusz, a téglalap alakú rész bal oldalán fölül a feleség, alul a férj fényképe. A síremlék két oldalán egy-egy teraszból készült váza.

**DOBOS SÁNDORNÉ
SZÜL. KÖBÖL MARGIT
1934.V.1 – 1976.VIII.25.
DOBOS SÁNDOR
1918.I.24 – 1992.XI.30**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

335.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel, amelynek mindkét oldalán ugyanabból az anyagból váza. A síremlék bal felső sarkában masnival megkötött két ág között a férj fényképe, alatta ugyanez a motívum, de a feleség fényképének csak a helye van kivésve. A jobb oldali felső sarokban két rózsaszál. A sír mellett, jobboldalt barnára festett, támlás pad.

**ORAVEC
GUSZTÁV
1913 – 1985
ÉS NEJE SZÜL.
NAGY ERZSÉBET**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

336.

Kettős, fedett, gondozott sír, középen sötétszürke síremléssel, amelynek baloldali részét egy magasabb keskeny hasáb alkotja, ezen vésett feszület, a téglalap alakú részen felirat.

MÜLLER JÁNOS
1910.II.2 – 1989.I.24.
ÉS NEJE
MÜLLER JÁNOSNÉ
1912.XI.30 – 1979.IX.13

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír körül négy puszpáng-bokor.

337.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, téglalap alakú síremlékkal, kétoldalt ugyanabból az anyagból egy-egy váza. A síremlék bal felső sarkában a feleség, mellette jobbra a férj fényképe. Alattuk vésett rózsacsokor. A sír jobb oldalán fehérre festett támlás pad.

DEZIDER DUSA
2.I.1929 – 21.V.1985
MANŽZELKA ALŽBETA
ROD. STABOVÁ
12.VII.1937 –

V OČIACH SLZY, V SRDCI ŽIAL,
RODIČOV NÁM OSUD VZAL.

ODPOČÍVAJTE V POKOJI

338.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke két részből álló síremlékkal, jobbra ugyanabból az anyagból váza. A magasabb keskeny hasáb felső részében masnival átkötött két ág között bányászjel, alatta egy rózsaszál. A négyzet alakú részen felirat:

ITT NYUGSZIK
CIRBESZ JÁNOS
1910.III.23 – 1997.V.15
ÉS NEJE SZÜL.
KIS ERZSÉBET
1912.IX.9 – 1996.II.11

AZ ÉLET VÉGET ÉRT.

339.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremlékkal. Rajta masnival átkötött két ág között bányászjel, alatta rózsaszál. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír mellett mindkét oldalon egy-egy, fémből hegesztett virágtartó.

KOSTKA ISTVÁN
1926.VIII.11 – 1983.XII.18
ÉS NEJE SZÜL.
CIRBESZ MELÁNIA
1932.XI.28 – 1995.VIII.14.

NYUGODJONAK BÉKÉBEN

340.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, sötétszürke négyzet alakú síremlékkal, amelyen fölül szimmetrikusan egymás mellett balra a két ág között a feleség, jobbra a pedig a férj fényképe. Alattuk felirat. A bal oldali alacsonyabb keskeny hasábon vésett kehely. A síremlék mindkét oldalán egy-egy teraszból készült váza.

PÓZMÁN JÓZSEF
1902 IX.25. – 1974 I.16
ÉS NEJE SZÜL.
KEREKES MARGIT
1902 IV.29. –

ITT NYUGSZIK
A HÚSÉGNEK ELHERVADT RÓZSÁJA
NYUGODJONAK BÉKÉBEN

341.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremlékkal, amelynek bal oldalán egy vésett feszület. A síremlék mindkét oldalán ugyanabból az anyagból készült váza, valamint a sír mellett mindkét oldalon fémből készült hegesztett virágtartó.

SOPKO JÁNOS
1913 –
ÉS NEJE

REŠOVSKÁ EMÍLIA
1916 – 1983

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

342.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, szabálytalan alakú síremléssel (ugyanolyan, mint a 279. számú), mindkét oldalán a síremlék anyagából készült egy-egy váza. A sír mellett jobb oldalon zöldre festett támlás pad.

GÁL ISTVÁN
1921.8.1 – 1997.10.9
és neje szül.
CSAPÓ MARGIT
1926.3.11 –

Nyugodjatok békében

343.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, fekete síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül fémből kehely-dombormű), és egy téglalap alakú rész alkot. Ez utóbbi bal felső sarkában masnival átkötött két ág között az elhunyt fényképe.

PARDITKA TIBOR
1949 VIII.13 – 1973 VI.28

HIRTELEN JÖTT ELMULÁSOD
MINT A MULÓ ÁLOM,
A FELHŐTLEN TISZTA ÉGBŐL
A HIRTELEN ZÁPOR.

NYUGODJ BÉKÉBEN !

344.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel, melynek bal oldalát egy magasabb keskeny hasáb alkotja, ezen masnival átkötött ág. Jobboldalt ugyanabból az anyagból készült váza.

DOBOS LAJOS
1902 X.1 – 1973 XI.25

ÉS NEJE SZÜL
CSATLÓS ERZSÉBET
1920 I.7 –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

345.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen sír, fölül kétoldalt legömbölyített négyzet alakú terasol síremléssel. Legfölül középen két ág között vésett bányászjel, baloldalt fölül vésett kehely, alatta feszület. Ezekből jobbra középen négyzet alakú fekete négyzet alakú tábla, felirattal:

NAGY JÁNOS
1914.I.7 – 1980.VI.6.
ÉS NEJE SZÜL
TÓTH MÁRIA
1920.V.25 – 1973.V.8.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

346.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen két rózsaszál) és egy téglalap alakú rész alkot. Az utóbbi bal oldali felső sarkában masnival átkötött két vésett ág között az elhunyt fényképe, alatta ugyanilyen motívum között előre kivésve a hely a feleség fényképe részére. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

BURDIGA ISTVÁN
1922.VII.30 – 1984.VII.30
ÉS NEJE SZÜL.
KISS KORNÉLIA
1928.VIII.4 –

MÉG ÉLTÉL SZERETTÜNK.
MÉG ÉLÜNK EL NEM FELEJTÜNK.

347.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, amelyet egy sötétszürke magasabb keskeny hasáb (ezen fölül vésett kehely) és egy téglalap alakú rész alkot. Az utóbbi bal oldalán a feleség, a jobb oldalon pedig a férj fényképe.

BURDIGA ISTVÁN
1902 – 1981
ÉS NEJE SZÜL
KIS JULIANNA
1902 – 1973

**ELFELEDNI TITEKET SOHASEM LEHET,
MERT TI VOLTATOK NÉKÜNK
A JÓSÁG ÉS SZERETETT.**

348.

Fedett, gondozott sír (kripta), fekete, téglalap alakú síremléssel, amelynek két oldalán egy-egy ugyanaból az anyagból készült váza. A síremlék bal oldali felső sarkában előre kivésott hely a férj fényképének, alatta a feleség fényképe.

DRENKO JÁNOS
1927.IV.21 –
ÉS NEJE SZÜL.
SILE ILONA
1931.IX.5. – 1989.IV.16.

NYUGODJON BÉKÉBEN

349.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, téglalap alakú fehér márvány síremléssel. A bal oldalán egy kisebb szegély két vésett ággal. A bal felső sarokban az elhunyt fényképe. A síremlék bal oldalán teraszból készült váza.

DRENKO DÉNES
1952.IV.21 – 1972 II.17.

HIRTELEN HALÁLOD
MEGTÖRTE SZÍVÜNKET
ÖRÖKKÉ ŐRIZZÜK
DRÁGA EMLÉKEDET

350.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel. Baloldalt ugyanabból az anyagból váza. A bal felső sarokban bányászjel.

DRENKO JÁNOS
***1898.III.2 +1990 III.12.**

DRENKO JÁNOSNÉ
1905 III.8 +

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

351.

Fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír, fölül legömbölyített négyzet alakú beton síremléssel. Fölül középen két ág között az elhunyt fiatalember fényképe, alatta felirat:

LŐRINCZ JÓZSEF
sz. 1912.XI.29 +1937.V.17.
és kis húga
sz. 1920.I.21 +1921.VIII.19

**Tiétek a nyugalom, nekünk maradt a
fájdalom.**

352.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, sötétszürke, téglalap alakú síremléssel, amelynek két oldalán egy-egy keskeny, magasabb hasáb áll. A téglalap alakú rész bal oldalának felső sarkában a férj fényképe, alatta két ág között bányászjel. A jobb oldalon ugyanilyen magasságban a feleség fényképe, alatta kehely.

LŐRINCZ JÓZSEF
SZÜL. 1885.IV.27. MEGH. 1970.IX.22
NEJE
KIS MÁRIA
SZÜL.1892.VI.10 MEGH 1964.III.7.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

353.

Fedett, gondozott sír (kripta), szürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen masnival átkötött két ág között bányászjel) és egy négyzet alakú rész alkot. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza. A sír mellett jobb oldalon zöldre festett pad.

LŐRINCZ ANDRÁS
1922.VIII.9 – 1984.I.1.

**ÉS NEJE SZÜL
BURKOVSKY ROZÁLIA
1922.XII.19 –**

**ELFELEDNI TITEKET
SOHA SEM LEHET
MERT TI VOLTATOK
NEKÜNK A JÓSÁG ÉS
SZERETETT**

354.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott gyereksír, fehér márványból készült álló téglalap alakú síremlékkal, mely előtt baloldalt egy magasabb kereszt (rajta IHS-felirat, a H betű fölött vésett feszület), ez előtt pedig egy imádkozó angyalka. A jobb oldalon a felső sarokban a kisfiú fényképe, vele egyvonalban jobbra egy rózsaszál. A síremlék tetején jobboldat eredetileg két fehér galamb is volt, azonban tönkrementek, így csak a helyük látható.

**Gonosz Tibike
1956.V.13 – 1959.X.5.**

**Lengese bár hűvös
szellő e sírhant virágát
te lent nyugszol s nem
érzed szülőid fájdalmát**

355.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, egy fölül legömbölyített álló téglalap alakú síremlékkal. Fölül közepén fehér színű szomorúfűz-dombormű, alatta álló téglalap alakú, fekete tábla felirattal. A tábla két oldalán szimmetrikusan két hosszú függőleges és fölöttük egy vízszintes fehér színű "rátét".

**GONOSZ JÁNOSNÉ
SZ. KERESZES ZSUZSANNA
*1897.1.22 +1948.XII.25**

**Tied a nyugalom
miénk a fájdalom**

**GONOSZ JÁNOS
1896.X.21. +1970.VI.28.**

356.

Fedett, gondozott sír (kriptá). A fejrésznél jobbra sötétszürke váza, baloldalt pedig mécsesstartó, a sírt fedő lap középső részén sötétszürke négyzet alakú tábla felirattal:

**KISS IMRE
1914 III.27. – 1999 II.23
NEJE KISS IMRÉNÉ
SZ. GONOSZ ZSUZSANNA
1923 III.25. –**

BÉKE PORAIKRA

357-358-359.

Begyepesedett, eléggé besüppedt gondozatlan sírhalmok. Mindenszentek alkalmával nincsenek feldíszítve.

360.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, teraszból készült, szabálytalan alakú, két részből álló síremlékkal. A bal oldali magasabb hasáb alakú rész felső részén a férj fényképe, a jobb oldali szabálytalan négyzet alakú részen sötétszürke négyzet alakú táblán felirat. A bal oldali sír fedőlapjának közepén egy négyzet alakú fekete tábla felirattal:

**KISS ZOLTÁN
1930 IX.10 – 1985 VI.5.**

NYUGODJ BÉKÉBEN

A síremlék felirata:

**KISS LAJOS
1904.VIII.1 – 1966.X.27.
ÉS NEJE SZÜL
LÓRINCZ
BORBÁLA
1905.VIII.31. – 1981.XI.2.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

361.

Fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, sötétszürke, álló téglalap alakú síremlékkal, melynek jobb oldalán egy világosszür-

ke, alacsonyabb hasáb. Fönt középén masnival átkötött két ág között kisebb bányászjel, fölötté pedig a férj fényképe. A masni alatt egy kis bányászmécses.

KISS PÁL
1906 XI.24. – 1966 II.20.

**A SÍR A FÖLDNEK EGY JÓ APÁT ADOTT
HÚ FELESÉGNEK S GYERMEKEINEK
ÖRÖKÖS BÁNATOT.
NYUGODJ BÉKÉBEN!**

ÉS NEJE SZÜL.
BENÓ KLÁRI
1905 XII.25. – 1980 IV.19
ÉS KISFIOK

362-363.

Fedett (eredetileg fedetlen), kettős sír, két síremléssel. A bal oldalon egy fölül legömbölyített négyzet alakú síremlék egy négyzet alakú fekete táblával. Az elhunyt neve alatt középén a fényképe (elégé kifakult állapotban), kétoldalt egy-egy szál bimbós rózsza, alatta felirat:

GONOSZ IDUSKA
sz. 1930.VII.28 – m.h. 1950.XII.27.

**Drága gyermekünk, akit
legszebb életkorodban elvesztettünk,
akiért fájós szívünk örökre sírva marad.
Tiéd a nyugalom, miénk a fájdalom.**

A másik, jobb oldali, fekete síremlék négyzet alakú, két oldalán egy-egy alacsonyabb, keskeny hasáb. A bal felső sarokban a férj, alatta pedig a feleség fényképe (elégé kifakult állapotban). Mindkét fényképet két ág veszi közre, a férfié alatt egy bányászjel és egy bányászmécses, a feleségénél masni.

GONOSZ ANDRÁS
1903 VII.13. – 1961 VII.3.
ÉS NEJE SZÜL
BURDIGA ANNA
1908 IX.10 – 1982 II.27
Nyugodjanak békében !

364.

Kettős, körülbetonozott, fedetlen, gondozott sír. A terasolból készült síremlék két részből, egy magasabb keskeny hasábból (ezen vésett pálmaág és bányászjel) és egy négyzet alakú részből áll. Ez utóbbin fekete négyzet alakú tábla felirattal:

KISS VILMOS
***1914 +1984**
ÉS NEJE
LINDÁK
ZSUZSANNA
***1924**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

A síremlék két oldalán annak anyagából készült egy-egy váza. A sír mellett kétoldalt egy-egy hegesztett virágtartó, valamint jobboldalt barnára festett támlás pad.

365.

Kettős, fedett (eredetileg fedetlen), gondozott sír, ugyanolyan síremléssel és díszítéssel, mint a 192. számú sír esetében. A síremlék mindkét oldalán egy-egy betonváza.

KISS DEZSŐ
1910 IV.18. – 1965 XII.22.
ÉS NEJE SZÜL
FÁBIÁN JÚLIA
1914.VI.14. – 1990.X.5.

NYUGODJON BÉKÉBEN !

366.

Fedettlen, körülbetonozott, egész éven gondozatlan, begyepesedett sír. Mindenszentekkor két koszorú volt rajta, valamint élővirág és fenyőgallyak. Eredetileg volt síremlék, még most látni a helyét, jelenleg azonban jelöletlen.

367.

Fedett, gondozott sír (kriptá), terasolból készült fölül legömbölyített oldalú négyzet alakú síremléssel, két oldalán egy-egy alacsonyabb hasáb. Középén téglalap alakú sötétszürke tábla felirattal:

LŐRINCZ LÁSZLÓ
1906 VIII.28. – 1981 VIII.6.
ÉS NEJE SZÜL
NAGY JULIANNA
1911 V.20. – 1982 VIII.19.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

368.

Kettős, fedetlen, gondozott sír, barnára festett fémkerítéssel körülkerítve. A sírhant közepén T-alakú, széle betonlapokkal kirakva. A négyzet alakú sötétszürke síremlék két oldalán egy-egy fekete alacsonyabb keskeny hasáb. A síremlék közepén fölül egy vésett kehely ággal, ettől jobbra a férj, balra pedig a feleség fényképe. Középen felirat:

NAGY ISTVÁN
***1887.IV.21. +1960.VI.11.**
NEJE
GEBE ILONA
***1889 III.30. +1973 III.24.**

Nyugodjonak békében!
Áldás poraikra!

369.

Kettős, fedett, gondozott sír, sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy téglalap alakú rész alkot. Ez utóbbi bal felső sarkában a férj, alatta pedig a feleség fényképe számára előre kivésett hely. Jobbra felirat. A síremlék két oldalán egy-egy terasol-váza.

NAGY LÁSZLÓ
1917.XI.7. – 1979.I.15.
NAGY LÁSZLÓNÉ
SZÜL. GONOSZ ANNA
1921.II.21 –

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

370.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A csúcsívben végződő szabálytalan alakú síremlék betonból készült és már erősen málladozó állapotban van. A felirat nagyon nehezen olvasható:

KISS LAJOS
1858.IX.13 – 1937.IX.6.
ÉS NEJE
SZ. 1860.VI.15. – m.h. 1933.VIII.18.

Béke hamvaikra !

371.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A sírhant belül T-alakú, széle betonlapokkal kirakott. Az obeliszk-szerű, világos színű beton síremléken legfölül két vésett ág között közepén a férj fényképe, alatta felirat.

KISS MÁRTON
***1886 III. 18 + 1941.IV.10.**

Fájó szívünk örökre
sírva marad.
Nyugodjál békében !

A síremlék alsó részében egy téglalap alakú fehér márványtábla felirattal.

ÉS NEJE SZÜL
GÁSPÁR JÚLIA
1894 – 1976

372.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, szabálytalan négyszög alakú síremléssel, amelynek bal oldalán ugyanabból az anyagból váza, jobboldalt pedig fémből készült mécses-tartó. A síremlék bal felső sarkában vésett kehely, alatta felirat. A sír mellett jobboldalt szürkére festett támlás pad.

KISS MÁRTON
1913.3.19 – 1988.9.3.
ÉS NEJE SZÜL
IMRE ILONA
1923.7.7 – 1997.3.2.

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

373.

Kettős fedetlen körülbetonozott gondozott sír. A terasolból készült fölül kétoldalt le-gömbölyített szélű négyzet alakú síremléken kisebb téglalap alakú fehér márványból készült tábla felirattal.

**MAJGUTHNÉ
SZÜL. NAGY MARGIT
1916 – 1942
NAGY LAJOS
1880 – 1952
NEJE NÉMET MÁRIA
1889 – 1964**

Nyugodjonak békében.

374.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke, téglalap alakú síremléssel. Tőle balra ugyanabból az anyagból váza, jobboldalt pedig fémből készült mécsesstartó. A síremlék bal sarkában masnival árkötött két ág között bányászjel, alatta a férj, ez alatt pedig a feleség fényképe.

**NAGY LAJOS
1922.II.20 – 1986.VIII.31.
ÉS NEJE SZÜL
ZAGIBA JÚLIA
1929.III.18 –**

NYUGODJON BÉKÉBEN

375.

Fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan síremléssel, mint a 279. számú, azzal a különbséggel, hogy itt a férj és feleség közös képe alatt a feleség alatt kereszt, a férj alatt pedig bányászjel. A síremlék bal oldalán ugyanabból az anyagból készült váza, jobboldalt pedig egy fémből készült mécsesstartó.

**KOSTKA VILMOS
1931.1.30 – 1995.10.9.
és neje szül.
KOVÁCS ILONA
1931.4.8 –**

**szerettünk
soha el nem felejtünk
376.**

Kisméretű, fedett, gondozott sír, urnák részére. A sötétszürke, álló téglalap alakú síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza, baloldalt fémből készült mécsesstartó.

**BUKOVSZKI ERZSÉBET
szül. DÜLL
1922.VI.8. – 1990.II.5.
BUKOVSZKI SÁNDOR
1913.VII.6. –
ifj. BUKOVSZKI SÁNDOR
1941.VIII.17 – 1995. VII.18
JÚLIA BUKOVSZKÁ
ROD. DANIELISOVÁ
1942. IV. 25. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

377.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír, egy téglalap alakú, fekete síremléssel, amelynek bal oldali részén egy kicsit magasabb keskeny hasáb. Középen fölül a férj fényképe, tőle jobbra két ág között bányászjel, alatta felirat, balra pedig két ág között kehely, ez alatt pedig felirat.

A jobb oldali felirat:

**DÜLL MIHÁLY
1902.IX.1. – 1966.IX.13**

**Korán távoztál, hiába
ápolunk
de csak az vigasztal,
hogy még találkozunk.**

A bal oldal felirata:

**NEJE
SZAKAL ERZSÉBET
1898. IX.1. – 1982.VII.18.**

Nyugodjanak Békében

A sír mellett jobboldalt fehérre festett támlás pad.

378.

Eredetileg fedetlen, most fedett, gondozott sír. A szürke obeliszk-szerű síremlék felső részén középen két ág között a férj fényképe, alatta felirat, legalul pedig a feleség fényképe. A síremlék két oldalán betonból készült egy-egy váza.

**BARTA FERENC
szül. 1892.V.28. megh. 1956.V.18.
[elválasztó díszítés]**

**Tied a nyugalom
mienk a fájdalom.
és neje szül.
NAGY ERZSÉBET
szül. 1909. megh. 1972**

379.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen vésett pálmaág masnival) és egy négyzet alakú rész alkot.

**KEREKES JÁNOS
1912.IX.20 – 1988.IX.18.
ÉS NEJE SZÜL.
KEREKES SÁRA
1912.III.29. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

380.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A terasolból készült álló téglalap alakú síremléken ugyanilyen alakú kisebb fehér márványból készült tábla felirattal, melyen baloldalt középen a férj fényképe (bányászruhában). Eredetileg ezt a sírheletet is vaskerítés vette körül, látni a kifürészelt oszlopok nyomait.

**KEREKES JÁNOSNÉ
szül. GERGEJ ZSUZSANNA
*1871.V.25
+1921.II.8.
KEREKES JÁNOS
*1872.I.15 +1937.IX.30.**

**MÁSODIK NEJE
szül. GELDA JULIANNA
1876.XI.23 – 1938.VI.14.**

Nyugodjanak békében!

381.

Kettős, fedetlen, körülbetonozott, gondozott sír. A terasolból készült kétrészes síremléket egy magasabb keskeny hasáb (ezen fölül középen a férj fényképe), és egy téglalap alakú rész alkotja, amelyen ugyanilyen alakú sötétszürke tábla felirattal. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból készült váza.

**HOSSZÚ BETEGSÉGE UTÁN HALT MEG
KEREKES ERNŐ
1907 1970
ELSŐ NEJE
BARTA PIROS
1912 1933
MÁSODIK NEJE
CSUNYÓ IRÉN
1909 1967**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

382.

Fedetlen, még jelöletlen, friss sírhalom.

383.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke síremléssel, amelyet egy magasabb keskeny hasáb (ezen pálmaág masnival) és egy téglalap alakú rész alkot, ezen felirat. A síremlék jobb oldalán ugyanabból az anyagból váza.

**PARDON ZOLTÁN
1928.IV.2. – 1976.XII.27.
ÉS NEJE SZÜL
LINDÁK ERZSÉBET
1932.XI.2. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

384.

Eredetileg kettős, fedetlen, most fedett, gondozott sír (kripta), ugyanolyan alakú, terasolból készült síremléssel, mint a 40. számú. A feszületen fölül a feleség, alatta a férj fényképe. Kétoldalt hodpopaxból készült egy-egy tábla felirattal. A bal oldali tábla felső részében középen két szál róza, alatta felirat:

**Pardon Andrásné
1895 – 1964**

**EELFELEDNI TÉGED SOHANEM LEHET,
MERT TE VOLTÁL A JÓSÁG ÉS SZERETET**

A jobb oldali tábla közepén fölül két ág között bányászjel, alatta felirat:

**PARDON ANDRÁS
1892 – 1966**

**VÁRATLANUL ÉRT A HALÁL
BÚCSÚ NÉLKÜL MENTÉL EL.
ALUDD SZÉPEŒ ORÖK ÁLMOD
SOHASEM FELEJTÜNK EL.**

A sír fedőlapján közepén négyzet alakú,
sötétszürke tábla, felirattal:

**PARDON MIKLÓS
1932 – 1990
PARDON
MIKLÓSNÉ
1941 –**

**NYUGODJANAK
BÉKÉBEN**

385.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke,
téglaalap alakú síremlékkal. Kétoldalt
ugyanabból az anyagból váza.

**PARDON ANDRÁS
1925.VII.29 – 1984.V.20
ÉS NEJE SZÜL.
HORVÁTH GIZELLA
1929.IV.20.**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

A sír fedőlapjának közepén fekete négyzet
alakú tábla, felirattal:

**PARDON
GYULA
1953.X.29 – 1995. XI.3.**

NYUGODJON BÉKÉBEN

386.

Fedett, gondozott sír (kripta), sötétszürke,
téglaalap alakú síremlékkal. A bal felső sar-
kában a férj, alatta a feleség fényképe. A
síremlék két oldalán ugyanabból az anyag-
ból egy-egy váza.

**TEKENŐS JÓZSEF
1923.IV.8 – 1985.IV.28
ÉS NEJE SZÜL.
PARDON MAGDOLNA
1921.III.10 –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

387.

Fedett, gondozott sír (kripta), terasolból
készült ugyanolyan alakú síremlékkal,
mint a 87. számú. A keresztben feszület, a
síremlék jobb oldalán fölül a férj, alatta a
feleség fényképe.

**PARDON PÁL
1930.VIII.19 – 1986.X.1.
ÉS NEJE SZÜL.
TUZA PIROSKA
1932.VI.2. –**

**SZEMEID LEZÁRUL, SZIVED MÁR NEM DOBOG
DE EMLÉKED MEG MARAD
ÉS SZÍVÜNKBEN ÉLNI FOGSZ**

388.

Fedett sír (kripta), sötétszürke, szabályta-
lan alakú síremlékkal, amelynek jobb olda-
lán ugyanolyan anyagból váza. Baloldalt
vésett palmaág, masnival.

**NAGY ANDRÁS
1919.XI.20 –
ÉS NEJE SZÜL.
TÓTH JÚLIA
1920.V.9. –**

NYUGODJANAK BÉKÉBEN

A temető legfőlső, eredetileg katolikus ré-
szében a 8. számú sír fejénél álló fenyő-
nek támasztva áll egy megrongálódott, fe-
hér márványból készült síremlék (hasznló
formájú volt, mint a 121. sz.), amelyről
nem tudni, hol és melyik sírt jelölhette va-
lamikor. A felirat csak nehezen olvasható:

**FILCSÁK RÓZSIKA
*1905. szept. 2.
+ 1906. febr. 12.**

**FILCSÁK EMA
* 1909. jun. 22.
+ 1910. nov. 14.**

Áldás poraikra !

130. A 332. sz. sír (1999)

132. A 349. sz. sír (2000)

131. A 337. sz. sír (2000)

134. A 380. sz. sír (2000)

129. A 329. sz. sír (2000)

128. A 326. sz. sír (2000)

133. A 371. sz. sír (2000)

(80–134. kép: L. Juhász Ilona felvételei)

Rudná

I.

Obyčaje späť s úmrtím a ich premeny v 20. storčí

Zhrnutie

Publikácia sa zaoberá obyčajmi späť s úmrtím a ich premenami v priebehu minulého storočia v Rudnej, gemerskej obci, ktorá sa nachádza na slovensko - maďarskom etnickom rozhraní. Autorka skúmala v teréne metódou rozhovoru. Informátori, ktorých bolo viac ako 70, reprezentovali etnické a náboženské skupiny typické pre túto oblasť. Vo výbere respondentov bolo dôležité aj zastúpenie všetkých vekových skupín. Autorka svoju prácu dopĺňala aj zúčastneným pozorovaním na cintoríne. V práci sú bohato zastúpené aj fotografie z terénu a archívne fotografie. Ich tematickou náplňou sú pohreby, starostlivosť o hroby, rôzne typy náhrobníkov, prípadne malé pamätníky na miestach nehôd. V prílohe sa nachádzajú rozlúčkové preslovy a iné tlačené dokumenty viažuce sa k téme.

Rudná sa nachádza vo vzdialenosti 4 km od okresného mesta Rožňavy. Z juhu susedí obec s dvoma obcami, v ktorých je maďarské obyvateľstvo majoritné – Kružnou a Brzotínom, zo západnej strany susedí so slovenskou obcou Rakovnicou.

So susednými obcami udržiavala Rudná vždy úzke kontakty. Mnohí z obyvateľov okolitých obcí sa živili prácou v rudnianskej bani. V priebehu 20. storočia sa prostredníctvom sobáša mnohí dostali do Rudnej. Názov obce má slovanský pôvod, pochádza zo slova "ruda". V rudnianskych baniach sa už v 13. storočí ťažilo striebro, v 20. storočí je známa ťažbou železnej rudy. Národnostné zloženie obce sa v priebehu dejín menilo. Po tureckom pustošení sa predchádzajúce slovensko – nemecké etnické zloženie obce zmenilo na maďarské. Na začiatku 20. storočia sa do obce prisťahovalo viacero baníckych rodín. Prichádzali z okolia Banskej Bystrice, zo Zlatej Idky pri Košiciach a iných. V obci im postavili banícke byty. Migráciu dokladá niekoľko budov a názov časti obce – Kolónia.

V 40. rokoch 20. storočia sa tiež stavali byty zo štátnych fondov určené pre chudobnejšie vrstvy obyvateľstva. Rudňania ich aj v súčasnosti nazývajú "ONCSA". V posledných dvoch desaťročiach, najmä v 90. rokoch 20. storočia sa sem prisťahovalo viacero rodín z okolia, najmä z Rožňavy. Kupovali si opustené domy, ktorých majitelia umreli. Miestna železorná baňa, v ktorej pracovala väčšina obyvateľstva, už v roku 1983 zanikla. Po politických udalostiach v roku 1989 bola zatvorená aj rožňavská baňa, zanikli aj ďalšie podniky, prípadne sa reorganizovali. V dôsledku týchto okolností sa mnohí obyvatelia Rudnej stali nezamestnanými. V obci funguje štvorročná základná škola s vyučovacím jazykom slovenským a materská škola. Maďarská škola zanikla začiatkom 70. rokov 20. storočia.

Do roku 1970 počet obyvateľstva narastal, podľa sčítania ľudu bol počet obyvateľov 980. V roku 1980 klesol počet obyvateľov na 881 a v roku 1991 na 759. Dôvodom bolo jednak vysťahovalectvo (viacero mladých ľudí sa odsťahovalo do okresného mesta), na druhej strane situáciu spôsobila aj nižšia pôrodnosť.

Národnostné a konfesijné zloženie obce je rôznorodé. Podľa údajov zo sčítania ľudu v roku 1980 mala obec 316 obyvateľov maďarskej národnosti, čo predstavovalo 36,9% celkového počtu obyvateľstva. Podľa posledných dostupných údajov zo sčítania ľudu (1991) bolo spomedzi 759 obyvateľov 392 (51,65%) Maďarov, 364 (47,96%) Slovákov, 2 (0,26%) Rómovia a 1 Čech. Skutočnosť, že sa počet maďarského obyvateľstva zvýšil, nesúvisí s demografickým "výbuchom", nakoľko sčítanie ľudu spred 10 rokov dokladá, že celkový počet obyvateľstva klesol o 122 obyvateľov. Dôvodom je skutočnosť, že po prevrate v roku 1989 sa niektorí obyvatelia hlásiaci sa dovtedy k slovenskej národnosti, odvážili prihlásiť k maďarskej národnosti. V prípade Rómov sčítanie ľudu neodzrkadľuje skutočný stav, nakoľko mnohí z nich sa hlásili k slovenskej národnosti.

V 19. storčí boli v obci najviac zastúpení kalvíni, ku koncu 20. storočia sa však pomer zastúpení konfesií postupne zmenil. Podľa údajov zo sčítania ľudu z roku 1991, je počet kalvínov najnižší: 129 obyvateľov z celkového počtu 759 (t.j. 17%). Väčšina obyvateľov boli rímski katolíci: 220 obyvateľov, t.j. 28,99%, evanjelikov a.v. bolo 169, čo predstavovalo 22,27 % z celkového počtu obyvateľstva. Zaujímavý je vysoký počet ateistov – 74, t.j. 9, 57% a počet bližšie neurčených – 167, t.j. 22%.

Obec nikdy nemala svojho vlastného farára. Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi bol postavený v roku 1699. V roku 1871 kostol vyhorel. Obnovený bol až v roku 1913. Kostol evanjelikov a.v. bol postavený v roku 1930. Rímski katolíci svoj vlastný kostol v obci nemajú, na omše chodia preto do Rožňavy.

V obci majú všetky tri cirkevné spoločenstvá svoj zvon, luteráni a kalvíni vo veži kostola, katolíci vo zvonici na starom cintoríne. Pri každom úmrtí zvonili všetky tri zvony, pričom ako prvý začal zvoniť zvon tej cirkvi, ktorej bol zosnulý príslušníkom. Správa o úmrtí sa v obci šírila najmä prostredníctvom zvonenia. V posledných dvoch desaťročiach 20. storočia prevzal túto funkciu miestni rozhlas, ktorý zároveň informuje aj o čase konania pohrebu. Posielanie úmrtných oznámení nezovšeobecnelo, stále sú pomerne zriedkavé. Pri cirkevnom pohrebe zneli tiež zvony všetkých troch cirkví. Pri občianskom pohrebe zvonenie absentovalo. V takom prípade zazneli zvony naposledy ráno v deň pohrebu. Hoci evanjelická cirkev a. v. v oficiálnom obežníku zakázala zvonenie na občianskom pohrebe, miestne obyvateľstvo tento zákaz nerešpektovalo. Len v jednom prípade sa stalo, že nezvonili na evanjelickom zvone, dôvodom však nebolo rešpektovanie cirkevného nariadenia, ale osobný spor medzi zástupcom zvonára a zosnulým. Obyčaje súvisiace so zvonením sa dodnes nezmenili. V druhej polovici 20. storočia zanikol zvyk zvoniť na katolíckom zvone, keď niesli cez dedinu cudzieho zosnulého. Zvyk sa spájal s predstavou, že ak by zvon v tej chvíli nezvonil, chotár by zasiahlo krupobitie.

V druhej polovici storočia bolo v obci stráženie mŕtveho už veľmi zriedkavé, a ak sa konalo, bolo to skôr pri úmrtí staršieho človeka. Stráženie mŕtveho nebolo už ani v prvej polovici storočia pravidlom. Je pozoruhodné, že v okolitých obciach tomu tak nebolo, v susednej obci Rakovnica strážia mŕtveho v dome smútku dokonca aj v súčasnosti. Čo sa týka predmetov kladených do truhly, medzi príslušníkmi jednotlivých cirkví existujú rozdiely. Pokiaľ kalvíni kladú do truhly len vreckovku, v prípade muža aj jeho klobúk, predmety, ktoré kladú do truhly luteráni a katolíci, sú veľmi rozmanité. Do truhiel detí sa kladú obľúbené hračky, v prípade dospelých často aj jedlo (napríklad obľúbená zaváranina zosnulého). Stalo sa aj, že do truhly vložili obľúbený kus odevu zosnulého, alebo ho napríklad obliekli teplejšie, v prípade, že sa aj on tak zvykol obliekať.

Zaujímavý je zvláštny prípad, keď obľúbený predmet zosnulého katolíka vložili jeho príbuzní do truhly po ňom zosnulému kalvínovi, nakoľko sa vraj zosnulý kvôli tomu predmetu vracal a klopal. Stávalo sa aj to, že takéto predmety dodatočne zakopali do hrobu.

Pred rokom 1985, keď postavili v obci dom smútku, sa chodilo na pohreb priamo z domu, kde bol zosnulý, ale v prípade dvoch občianskych pohrebov - v roku 1966 a v roku 1977 – vystavili mŕtveho už v miestnom kultúrnom dome. V oboch prípadoch sa jednalo o ľudí, ktorí mali vedúce postavenie v miestnej železorzudnej bani. Častým účastníkom cirkevných aj občianskych pohrebov bol dychový orchester rožňavskej bane, ktorí hral zadarmo na pohreboch baníkov. Vždy zaznela aj banícka hymna. Nakoľko sa orchester po zmene režimu v roku 1989 rozpadol, banícka hymna znie na pohreboch odvtedy z reproduktorov z domu smútku. Pokým fungovala miestna železorzudná baňa, zhotovovali pre zosnulých baníkov vždy tzv. "dvojité truhlu", ktorú miestni obyvatelia nazývali aj "futura". V skutočnosti sa nejednalo o truhlu, ale o obloženie vnútra hrobevej jamy doskami, ktorú po vložení samotnej truhly zakryli ďalšími doskami. Tento spôsob pochovávania je vlastne ďalším rozvinutím podmolového pochovávania a predchodcom betónových krypt. Tých baníkov, ktorí vlastnili slávnostný banícky odev ešte zpred roku 1945, v ňom aj pochovali. Rozdiely medzi pohrebnými obyčajmi príslušníkov rôznych vekových skupín boli v prvej polovici storočia väčšie ako v posledných desaťročiach storočia. Viac ako dve desaťročia už nie je zvykom ponímať pohreb slobodného mladého človeka ako náhradnú svadbu.

V súčasnosti už aj kary takmer úplne zanikli. Pokým v prvej polovici storočia boli takmer pravidlom, a tých, ktorí kar neusporiadali, obyvatelia ohovorili, po zmene režimu v roku 1989 kary takmer z roka na rok zanikli. V poslednom desaťročí mnohí zostali nezamestnaní a aj ceny výrazne stúpli. V období po druhej svetovej vojne sa kary čoraz zriedkavejšie konali v dome. Miestom konania karu bol buď miestny kultúrny dom alebo požiarňa zbrojnica. Tú využili najmä pre príslušníkov požiarneho zboru, nakoľko pre nich poskytlo vedenie zboru miestnosť zdarma. Niekoľko karov sa vyrovnalo až svadbe.

V obci fungujú dva pohrebné spolky. Obe dva vznikli v dvadsiatych rokoch 20. storočia. Jeden, tzv. obecný spolk, vznikol v roku 1920, druhý, betliarsky, v roku 1928. Každý spolk má vlastnú zástavu. Predstavitelia spolku sa zúčastňujú na pohrebe každého zo svojich členov. Zástavu nesú v čele sprievodu a po spustení truhly ňou trikrát mávnu nad hrobom na znak rozlúčky. Pohrebné obyčaje Maďarov a Slovákov sa vpodstate v ničom nelíšia. Pohreby katolíkov, evanjelikov a.v. a kalvínov sa zčasti líšia vyplývajú z odlišností predpisov jednotlivých cirkví. Katolíci cestou nespievajú, evanjelici a.v. áno a kalvíni len pri bráne cintorína, respektíve v súčasnosti pri vychádzaní z domu smútku. Spievajú pieseň, ktorá začína slovami : *"Szent hely ez a temető ... "* (čo v preklade znamená : Sväté miesto je tento cintorín ...). Táto pieseň sa nenachádza v spevníku a nepoznajú ju ani v okolitých obciach. U kalvínov fungovala na začiatku storočia obyčaj, pri ktorej jeden veniec z pohrebu vystavili v kostole. Nepodarilo sa však zistiť, či sa táto obyčaj týkala všetkých pohrebov, alebo len tých, na ktorých pochovávali človeka, ktorý mal významnejšie postavenie v cirkevnom živote.

V skúmanej obci sa pohreby obyvateľov rómskeho pôvodu v súčasnosti už len málo líšia od pohrebov majoritného obyvateľstva. Najzjavnejším rozdielom je, že s pohrebným sprievodom kráča aj orchester, ktorý hrá počas celej cesty. Obyvatelia rómskeho pôvodu mali doposiaľ výhradne len cirkevné pohreby. Ďalší rozdiel sa viaže ku karu. Rómovia osobitne ľudí nepozývajú, každý je vítaný. Na rozdiel od majoritného obyvateľstva, ktoré na kare ponúka nevarené jedlo, Rómovia podávajú varené jedlá. Odlišnosť sa vyskytuje aj v strážení mŕtveho, ktoré trvá tri dni. Podľa mojich informátorov, v prvej polovici storočia sa pohreb Rómov líšil aj v tom, že oni prinášali k hrobu aj jedlo a počas obradu nahlas vzlykali a hádzali sa o zem. V súčasnosti čitateľné nápisy na náhrobníkoch Rómov sú výhradne v slovenskom jazyku. Ich poverové predstavy sa zhodujú s predstavami majoritného obyvateľstva. Zaznamenala som len menšie odchýlky. Strach pred "múlo" (smrť v miestnom jazyku Rómov) je u nich silnejší, hoci neskôr mal už tento jav klesajúcu ten-

denciu. Vzhľadom k tomu, že už takmer dve desaťročia nebol v obci rómsky pohreb, nevieme, v akej miere by sa tieto odlišnosti prejavili v súčasnosti.

Pohrebné obyčaje ovplyvnila a zmenila aj oficiálna štátna politická ideológia. Po prevzatí moci komunistami v roku 1948 sa presadzovali občianske pohreby namiesto cirkevných. Napriek tomu prvý občiansky pohreb sa v obci konal až v roku 1966. Ich počet postupne narastal a v posledných desaťročiach 20. storočia už dominovali. Organizáciou občianskych pohrebov bola poverená predovšetkým miestna organizácia zboru pre občianske záležitosti, ktorá vznikla v roku 1975. Jej vznikom postupne narastal počet občianskych pohrebov. Je zaujímavé, že po zmene režimu v roku 1989 ich počet takmer vôbec neklesol a spomínanej organizácii sa naďalej pripisuje dôležitá úloha. Táto organizácia teda prežila tú oficiálnu ideológiu, ktorá kedysi podnietila jej vznik. Vránci jej činnosti zohrával dôležitú úlohu ženský spevácky zbor *Fecskemadár* (čo v preklade znamená "Lastovička"), ktorý vznikol v roku 1972. Venuje sa mu samostatná kapitola, ktorá predstaví aj repertoár zboru. Predstavujú ho spevy, piesne, dokonca prebásnené varianty pohrebných spevov, ktoré mali nahradiť cirkevné spevy.

Publikácia sa zaoberá aj smrťou a pohrebom takých verejných osôb, politikov, ktorí nejakým spôsobom zohrávali dôležitú úlohu v živote obyvateľov obce. Takými boli pohreby osobností, ako napríklad kráľovná Alžbeta, Andrásy Franciska, Stalin, Klement Gottwald, Antonín Zápotocký a Leonid Iljič Brežnev. Okrem Brežneva v prípade všetkých troch politikov (Stalin, Gottwald a Zápotocký) sa na oficiálne nariadenie v niekoľkých obciach Československa usporiadali fiktívne pohreby, kde bol vystavený zarámovaný smútočný obraz zosnulého politika, pod ktorý obyvatelia písali krátke texty, ktoré potom posielali do príslušného strediska Komunistickej strany. V prípade smrti Brežneva v roku 1982 prejavili obyvatelia sústrasť len na pracovisku, prípadne na inom určenom mieste. V obciach už nebolo povinné ani zriaďovanie tzv. pamätných "kútov". Pred pohrebom niekoľkých politikov bol nariadený štátny smútok a zakázané boli akékoľvek stretnutia spojené s hudbou vrátane svadieb.

Môžeme povedať, že aj politicko-ideologické zmeny po druhej svetovej vojne sa dotkli pohrebných obyčají, hoci poverové predstavy prekvapivým spôsobom výrazne pretrvávajú do dnešných čias. Publikácia sa zaoberá aj poverovými predstavami súvisiacimi so smrťou so zvláštnym zreteľom na ich význam u predstaviteľov rôznych vekových skupín. Je pozoruhodné, že napriek tomu, že sa obec veľmi skoro pomešťovala, niektoré poverové predstavy výrazne pretrvávajú. Jeden respondent sa napríklad zmienil o udalosti, ktorá sa stala v roku 1998, kedy zdravotné sestry dali starej žene umierajúcej v rožňavskej nemocnici do ruky metlu, mysliac si, že žena ťažko umiera preto, lebo nevie, komu má odovzdať svoje bosorácke vedomosti. Jednotlivé obyčaje prežívajú aj napriek tomu, že ľuďom už nie je jasná ich funkcia. Obyčaj vystrihnutia úmrtnej plachty napríklad dodnes funguje, hoci nie vo všetkých prípadoch, ale pomerne často ju praktizujú aj v dome smútku. Truhlu tiež dvíhajú vo dverách domu smútku pri vynášaní mŕtveho. Vykonávajú to napriek tomu, že väčšinou už nepoznajú zmysel obyčaje a jej vykonávanie zdôvodňujú iba slovami, že "takýto bol zvyk". Nezanedbateľná skutočnosť je, že najmladšia veková vrstva získala vedomosti o jednotlivých obyčajoch na základe čítania alebo televízie. Ako príklad slúži obyčaj Halloween, ktorá sa objavila v posledných rokoch. Realizuje ju niekoľko detí 31. októbra a prispôbujú ju miestnym podmienkam. Pôvod obyčaje nepoznajú, zoznámili sa s ňou prostredníctvom televízie. Zapáčila sa im, a tak sa raz do roka oblečú do masiek a pobiehajú s lampášmi z tekvice strašiť ľudí po ulici. Bude zaujímavé sledovať, či sa postupom rokov táto obyčaj rozšíri aj medzi ostatnými deťmi v dedine, alebo či obyčaj zanikne, keď tieto štyri deti odrastú.

Príčiny úmrtia boli v priebehu storočia rôzne. Pokým na začiatku storočia si vyžiadali svoje obete epidémie (cholera, malária, týfus), koncom storočia narástol počet úmrtí v dôsledku rôznych nádorových ochorení. Bývalí baníci umierali tiež skôr ako ostatní. V prvej svetovej vojne prišli o život traja, v druhej svetovej vojne siedmi obyvatelia. Niektoré z ich hrobov sú iba pamätníkmi, nakoľko ich pochovali na mieste, kde padli. Zvláštny pomník nebol postavený ani obetiam prvej, ani druhej svetovej vojny. Pomerne veľa nešťastí sa stalo v lese, počas ťažby dreva, niekoľkí umreli aj v dôsledku dopravných nehôd. Pomerne vysoký je počet samovrážd, najmä obesení.

Na začiatku storočia pochovali samovrahov na okraji cintorína. Počnúc druhou štvrtinou storočia ich už pochovávali tak, ako ostatných. V priebehu storočia umrelo viacero malých detí v dôsledku rôznych nešťastí, nehôd a v tom čase ešte neliečiteľných chorôb. V posledných desaťročiach dvadsiateho storočia bola úmrtnosť detí minimálna. Na cintoríne nie je vymedzené zvláštne miesto pre hroby detí. Udiali sa aj rôzne vraždy. V prvej polovici deväťdesiatych rokov (1993) umiestnili jednému mladému človeku pochádzajúceho z Rudnej do automobilu bombu a výbuch spôsobil jeho smrť.

Dedinský cintorín, v ktorom sa aj v súčasnosti pochováva, sa nachádza na severnej strane hlavnej cesty prechádzajúcej cez obec, na pomerne strmej strane kopca. Na viacerých miestach susedí s obytnými domami. Starý cintorín (na ktorom sa už v priebehu 20. storočia nepochovávalo) leží na západ od neho. Cintoríny sú vedľa seba, delí ich len cesta. Miesto starého cintorína dnes označuje zvonica rímskych katolíkov a prícestný kríž.

Na cintoríne využívanom v súčasnosti pochovávali od druhej polovice 19. storočia a to podľa konfesionalnej príslušnosti, v hornej časti cintorína katolíkov, v strede luteránov a v dolnej časti kalvínov. Katolíckych Rómov pochovali v najvyššej časti a členov jedinej židovskej rodiny v obci na východnej strane cintorína, rovnobežne s miestom určeným pre pochovávanie katolíkov. Pôvodný systém pochovávania sa v súčasnosti v podstate úplne narušil. Dôvodom toho je v prvom rade existencia mnohých konfesionalne zmiešaných manželstiev a tendencia uprednostňovať pri výbere miesta hrobu príbuzenský vzťah pred konfesionalnou príslušnosťou. Na narušení pôvodného systému pochovávania má podiel aj zmenený charakter hrobov a náhrobníkov. Od polovice 20. storočia sa hroby ohradzujú betónom a od začiatku osemdesiatych rokov sa náhle a rýchlo rozširuje pochovávanie do tzv. krýpt. Potom už nebolo možné, aby do klesnutého hrobu prarodičov, alebo starých rodičov pochovali ďalšieho zosnulého z rodiny. S objavením krýpt sa postupne stalo pravidlom, že takto upravili aj hroby, ktoré dovtedy neboli zakryté betónom. Okolie hrobov ohradených betónom často obložia betónovými platňami alebo kamennými kockami, čím sa čoraz viac zmenšuje priestor na ďalšie pochovávanie.

Hroby sú orientované severo – južne, náhrobníky sú na strane, kde má zosnulý hlavu, nápis sa nachádza na vnútornej strane náhrobníka.

Aj materiál, z ktorého sa náhrobníky zhotovujú, sa v priebehu skúmaného storočia zmenil. V prvých desaťročiach bolo materiálom, z ktorého sa zhotovovali kríže, v prvom rade drevo alebo kov. Po roku 1945 sa vo väčšej miere rozšírili náhrobníky z betónu, umelého mramoru, mramoru a granitu. Aj drevené náhrobníky kalvínov a luteránov alebo aj ploché kamenné náhrobníky vystriedali náhrobníky zo spomínaných novších materiálov. Z toho vyplýva, že náhrobníky predstaviteľov všetkých troch cirkví sú čo sa týka materiálu a tvaru viac-menej rovnaké. Odlišnosťou, hoci tiež nie nevyhnutnou, je symbol kríža, ktorý sa nachádza na katolíckych náhrobníkoch. Z vtedajších židovských náhrobníkov v súčasnosti už nenájdeme ani jeden. Čo sa týka nápisov, od rímskych číslíc sa postup-

ne upúšťalo a nápisy už nepozostávajú len z veľkých písmen, ako tomu bolo od polovice storočia. Jazyk nápisov do istej miery odráža aj osobitosti miestneho nárečia. Z toho dôvodu publikácia predstavuje aj jednotlivé nápisy rozdelené do skupín upozorňujúc na frekvenciu výskytu jednotlivých variantov. V prípade slovenských nápisov nie je počet variantov taký vysoký ako pri nápisoch maďarských, pričom počet nápisov v slovenskom jazyku je omnoho nižší ako počet nápisov v maďarskom jazyku. Táto skutočnosť je pozoruhodná aj z toho dôvodu, že na základe údajov zo sčítania ľudu by sme očakávali iný pomer.

Medzi symbolmi na náhrobníkoch popri kríži dominuje banický symbol, ďalej nasleduje kalich, alebo vrba a vetvička ruže. Okrem banického symbolu sa iné znaky, ktoré by poukazovali na zamestnanie, nevyskytujú. Na hrobe detí alebo mladých ľudí sa objavuje pár holúbkov, z ktorých jeden je mŕtvy, alebo postava modliaceho sa anjela.

Aj obyčaje späté so starostlivosťou o hroby sa v priebehu storočia značne zmenili, podobne aj slávenie Pamiatky zosnulých, výzdoba hrobov, pálenie sviečok. V prvej polovici storočia išli ľudia na cintorín až po zotmení. V posledných troch desaťročiach sa čas návštevy posunul výrazne dopredu, v súčasnosti je všeobecne rozšírený zvyk, chodiť na hroby po obede. V prvej polovici storočia sa nepálili sviečky na všetkých kalvínskych hrobách, ale v súčasnosti – až na jeden prípad – sa aj u nich rozšíril tento zvyk. V živote lokálneho spoločenstva zohráva cintorín čoraz väčšiu úlohu. V posledných dvoch desaťročiach sa návšteva cintorína stala takmer až kultovou. Platne, ktoré zakrývajú hroby, podobne aj náhrobníky, dvakrát do roka čistia, mnohí ich natierajú aj ochrannými látkami. Prostriedky slúžiace na údržbu sú v mnohých prípadoch počas roka uložené za náhrobníkom alebo pod lavicou pri hrobe. Stavanie lavičiek k hrobom sa tiež veľmi rozšírilo najmä v posledných dvoch desaťročiach.

Popri dni Pamiatky zosnulých zohráva návšteva cintorína dôležitú úlohu aj na Vianoce. Na Štedrý večer väčšina obyvateľov navštívi cintorín. Ozdobia hroby, uložia vetvy z jedličky a rôzne vianočné ozdoby a mnohí prinesú aj malý vianočný stromček. Medzi ozdobami sa nachádzajú farebné gule, "zlatý dym" a často aj salonky. Na hrobách zapália aj sviečky alebo kahance a cintorín je na Vianoce vysvietený už takmer ako v deň Pamiatky zosnulých. V posledných desaťročiach sa teda návšteva cintorína, starostlivosť o hroby dostáva do popredia. Náhrobníky zhotovené z rôznych druhov kameňa sa stávajú symbolmi statusu. Pochovávanie do krypt sa stalo takmer všeobecným pravidlom. Čoraz častejšie sa stáva, že ešte žijúce manželské páry si pripravujú miesto hrobu (krypty) a náhrobníky, stáva sa aj to, že vopred na ne umiestnia aj fotografie. Niektorí si náhrobník s nápisom uchovávajú až do svojej smrti doma. Tento jav sa prvýkrát vyskytol v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, ale vo väčšej miere sa rozšíril v deväťdesiatych rokoch.

V obci bolo zvykom aj pochovávanie do hrobového výklenku, pod tzv. padnal (podmola), ale po objavení sa krypt táto obyčaj postupne zanikla. Spomínaný typ pochovávanie sa využíval najčastejšie v prípade detí alebo manželských partnerov. V obci sa rozširuje spaľovanie mŕtvych, ktoré so sebou automaticky prináša aj zmenu rozmerov a tvaru náhrobníka a hrobu. Prvé žiarové pochovávanie bolo v roku 1978, jeho postupné rozšírenie zaznamenávame v deväťdesiatych rokoch 20. storočia.

V rudnianskom cintoríne nepochovávajú len domácych obyvateľov, ale aj ľudí s rudnianskym pôvodom. Stalo sa, že aj z väčšej vzdialenosti (z Maďarska) prinesú urnu a dotýčaného pochovávajú do alebo vedľa hrobu rodičov. Počas uloženia urny je na cintoríne prítomná užšia rodina, ale stal sa aj prípad, že urny zomrelého manželského páru privezené z Maďarska, boli uložené do hrobu za prítomnosti evanjelického farára, ktorý predniesol v kruhu užšej rodiny aj smútočnú reč.

Novovzniknutú obyčaj klásť označenia na miesta smrteľných nehôd, dokladá aj skúmaná lokalita. Prvým príkladom sú pamätné tabule venované mladému mužovi, ktorého koníčkom bolo jaskyniarstvo. Jedna z tabúl je umiestnená na mieste úmrtia, druhá pri vstupe do jaskyne. V zákrute, kde v roku 1995 zrazili jedného mladého človeka, vztyčili pamätný kameň. Na strom, na ktorom sa jeden mladý človek obesil, umiestnili jeho priatelia drevený kríž a ručne písanú tabuľu. Tieto miesta navštevujú príbuzní a priatelia zosnulého.

Dokumentovať skúmanú tému v priebehu jedného storočia nie je ľahkou úlohou, nakoľko pamäť informátorov nie je vždy spoľahlivá. Netýka sa to len dávnej minulosti. Aj udalosti nedávnej minulosti sa v pamäti ľudí veľmi rozmazávajú a preto niektoré vzájomne si odporujúce údaje bolo potrebné viackrát overovať. Nesmieme zanedbávať ani otázku, odkiaľ respondent jednotlivé informácie získal (pozri napr. Halloween). Väčšina informátorov rôznym poverovým predstavám a príhodám verí, no niektorí sa k nim stavajú nedôverčivo a nájdu sa aj takí, ktorí v ne neveria. Ak si uvedomíme, že podľa niektorých informátorov dodnes žijú v dedine bosorky, ktoré najnovšie často škodia, porobia aj kravám, dostávame sa k poznatku, že organickú súčasť života človeka žijúceho v modernom svete tvoria nezávisle na svetonázore, s ktorým je každodenne konfrontovaný, poverové predstavy. Veľmi intenzívne ho zaujímajú otázky súvisiace s posmrtným životom a rôzne nevysvetliteľné javy. Mnohí obyvatelia obce už vyhľadali veštcov, aj tých ktorí majú schopnosť komunikovať s mŕtvym. Javí sa to potrebné aj dnes. V porovnaní s obyčajmi pretrvávajú poverové predstavy v oveľa väčšej miere.

Rudna

I.

Veränderungen in den Bestattungsbräuchen und in der Friedhofskultur im 20. Jahrhundert

Zusammenfassung

Im Band werden Bestattungsbräuche und der daran anknüpfende Glaube, bzw. Veränderungen in der Friedhofskultur einer an der slowakisch-ungarischen Sprachgrenze liegenden Gemeinde in Gömör, Rudna, im Verlauf von etwa einem Jahrhundert vorgestellt. Die Forschungen wurden von der Autorin einerseits mittels traditioneller ethnographischer Befragungsmethoden durchgeführt, wobei sie mehr als 70 Personen befragte, die solchen ethnischen Gruppen und Glaubensgemeinschaften angehören, die für diese Siedlung charakteristisch sind. Bei der Auswahl der Gewährspersonen wurden auch verschiedene Altersgruppen berücksichtigt, so konnten von Teenagern bis zu den Ältesten alle Generationen interviewt werden. Andererseits ergänzt die Autorin ihre Arbeit mit eigenen Beobachtungen auf dem Friedhof. Der Band enthält auch ein reiches Bildmaterial (aus dem Archiv bzw. von der Autorin selbst fotografiert). Die Aufnahmen stellen Bestattungen, Grabpflege, einzelne Grabtypen und Todeszeichen an Unfallstellen vor. Im Anhang sind Trauerreden und weitere mit dem Thema zusammenhängende gedruckte Dokumente zu finden.

Rudna liegt 4 km von der Kreisstadt Rosenau entfernt. Im Süden grenzt es an zwei ungarische Siedlungen, Körös (slow. Kružná) und Berzéte (slow. Brzotín), im Westen an das slowakische Rakovnica (ung. Rekenyeüjfalu). Zu diesen benachbarten Dörfern hatte man immer enge Beziehungen, im Bergwerk zu Rudna verdienten viele Einwohner dieser Siedlungen ihr Brot. Während des 20. Jhs kamen viele Menschen auch durch Ehen hierher. Der Name des Dorfes ist slawischen Ursprungs (ruda = Eisenerz). In den Minen wurde schon im 13. Jh. Silber gefördert, im 20. Jh. war die Siedlung schon wegen Eisenerzminen bekannt. Die Nationalitäten-Zusammensetzung der Einwohnerschaft veränderte sich im Laufe der Jahrhunderte allmählich. Nach den Verwüstungen der Türkenzeit wurde die früher slawisch-deutsche Bevölkerung ersetzt durch ungarische. Anfang des 20. Jhs siedelten sich hier mehrere slowakische Bergarbeiterfamilien aus der Gegend von Neusohl (slow. Banská Bystrica; ung. Besztercebánya), aus Aranyida bei Kaschau (slow. Košice; ung. Kassa), bzw. aus anderen benachbarten Dörfern an. Für die neu Angekommenen wurden sogenannte Bergarbeiterwohnungen gebaut. Daran erinnern heute noch einige Gebäude, bzw. der Dorfteil Kolonie. In den 40er Jahren wurden auch für die weniger wohlhabenden Dorfbewohner in staatlicher Subvention Wohnhäuser gebaut. Diese werden auch heute noch "ONCSA" genannt. In den letzten zwei Jahrzehnten des letzten Jahrhunderts, besonders aber in den 90er Jahren, siedelten sich hier mehrere Familien aus der Gegend, in erster Linie aus Rosenau an. Sie kauften sich die leergewordenen Häuser, in denen keine Eltern bzw. Großeltern mehr wohnten. Die örtliche Eisenerzmine, wo die Mehrheit der Einwohner arbeitete, wurde 1983 stillgelegt, nach der Wende im

Jahre 1989 schloß auch die Mine in Rosenau ihre Pforten, auch andere Betriebe und Firmen mußten schließen; infolgedessen blieben viele Rudnaer arbeitslos. Im Dorf gibt es heute eine slowakische Grundschule für die 1.-4. Klasse und einen slowakischen Kindergarten; die Grundschule mit ungarischer Unterrichtssprache löste sich schon vor den 70er Jahren auf.

Die Population des Dorfes zeigt bis 1970 eine steigende Tendenz; nach den Angaben der damaligen Volkszählung gab es im Dorfe 980, im Jahre 1980 nur 881, im Jahre 1991 nur noch 759 Einwohner. Die Ursache dafür ist die Abwanderung (mehrere junge Leute sind in die Kreisstadt umgezogen), bzw. der Geburtenrückgang.

Die Bevölkerung zeigt auch in nationaler und konfessioneller Hinsicht ein buntes Bild. Nach den Angaben der Volkszählung im Jahre 1980 lebten im Dorf 316 Ungarn; es sind 36,9% der Gesamteinwohnerzahl (881); die Volkszählung im Jahre 1991 verzeichnete innerhalb der Gesamtbevölkerung (759) 392 (51,65%) Ungarn, 364 (47,96%) Slowaken, 2 (0,26%) Roma und einen Tschechen. Daß der Anteil der ungarischen Bevölkerung gewachsen ist, ist nicht als demographische Explosion anzusehen (in den zehn Jahren zwischen den beiden Volkszählungen ist die Gesamteinwohnerzahl um 122 gesunken), sondern auf den Umstand zurückzuführen, daß nach der Wende im Jahre 1989 die sich vorher als slowakischen Bekennernden infolge der politischen Veränderungen jetzt den Mut hatten, sich als Ungarn zu bekennen. Bei den Roma spiegeln die Statistiken aber nicht die Wirklichkeit wieder, da es unter ihnen auch solche Leute gibt, die sich zu den Slowaken bekannten.

Im 19. Jh. war die Zahl der Reformierten am höchsten, die Verhältnisse haben sich aber zum Ende des 20. Jhs hin verändert. Nach den Angaben der Volkszählung sahen die Proportionen folgendermaßen aus: Gesamteinwohnerzahl: 759; Reformierte: 129 (17%); Römisch-Katholische: 220 (28,99%); Lutheraner: 169 (22,27%); Atheisten: 74 (9,57%); sog. Indeterminierte: 167 (22%).

Das Dorf hatte nie einen eigenen Priester, der im Dorfe gewohnt hätte. Die reformierte Kirche wurde im Jahre 1699 gebaut, 1871 niedergebrannt und erst 1913 wieder neu gebaut. Die evangelische Kirche wurde 1930 gebaut. Die Römisch-Katholischen haben nicht einmal eine eigene Kirche, sie fahren nach Rosenau zur Messe.

Im Dorf haben alle Konfessionen ihre eigene Glocke, die Lutheraner und Reformierten in dem Kirchturm, die Glocke der Katholiken befindet sich im Glockenstuhl in dem alten Friedhof. Wenn jemand gestorben war, erklangen die Glocken aller drei Religionen, zuerst jedoch die, zu welchem Glauben der Verstorbene gehörte. Die Todesnachricht verbreitete sich im Dorfe hauptsächlich mittels Glockenschlag; in den letzten Jahrzehnten jedoch auch per Lautsprecher, wobei auch der Termin der Bestattung mitgeteilt wurde. Todesanzeigen sind relativ selten.

Zu den kirchlichen Bestattungen erklangen die Glocken aller drei Religionen, zu bürgerlichen jedoch keine. In solchen Fällen erklangen die Glocken zum letzten Mal am Morgen des Bestattungstages. Obwohl die evangelische Kirche in einem Sendbrief verboten hatte, daß zu bürgerlichen Bestattungen ein Glockenzeichen gegeben werde, wurde dies von den Dorfbewohnern ignoriert. Die Läutetraditionen haben sich bis heute nicht verändert. In der zweiten Hälfte des Jhs gab es nicht mehr den Gebrauch, daß im katholischen Glockenstuhl geläutet wurde, wenn fremde Leichen durch das Dorf getragen wurden. Früher war man nämlich der Meinung, wären keine Glocken erklungen, so wäre die Saat vom Hagelwetter verdorben worden.

Im Dorfe gab es Totenwachen in der zweiten Hälfte des Jhs. Nur noch sehr selten, höchstens bei älteren Verstorbenen. Dies war jedoch schon in der ersten Hälfte des Jhs. nicht mehr charakteristisch. Es ist zu bemerken, daß dies in den benachbarten Dörfern

gar nicht der Fall war, in dem benachbarten slowakischen Dorf, Rakovnica, wird in der Leichenhalle sogar auch heute noch Totenwache gehalten. Bei den Sargbeigaben sind bei den einzelnen Religionen gewisse Unterschiede zu beobachten. Bei den Reformierten sind es Taschentücher, bzw. wenn der Verstorbene männlich war, sein Hut; bei den Lutheranern und Katholiken ist es sehr abwechslungsreich. In einen Kindersarg kommen beliebte Spielzeuge, erwachsene Verstorbenen bekommen sogar auch Speisen (z. B. Kompott, das der Verstorbene gern aß). Es gab Beispiele auch dafür, daß beliebte Kleidungsstücke mitbegraben wurden oder daß der Verstorbene etwas wärmer angezogen wurde, falls er sich auch zu seinen Lebzeiten so gekleidet hatte. Interessant ist auch folgender Fall Die Verwandten legten den Lieblingsgegenstand eines katholischen Verstorbenen in den Sarg eines reformierten Verstorbenen, weil nach ihrer Meinung jener deswegen Klopfschmerzen bekommen hatte. Manche vergessene Gegenstände wurden sogar mitbegraben.

Bis zur Fertigstellung der dörflichen Leichenhalle (1985) wurden die Verstorbenen auf ihrem letzten Weg unmittelbar von zu Hause aus in den Friedhof geführt; bei zwei bürgerlichen Bestattungen (1966 und 1977) wurden jedoch die Verstorbenen in dem örtlichen Kulturhaus aufgebahrt. Es ging in beiden Fällen um zwei führende Funktionäre der hiesigen Eisenerzmine. Sowohl an kirchlichen als auch bürgerlichen Bestattungen nahm die Blaskapelle der Rosenauer Mine teil, zu Bergmann-Bestattungen sogar kostenlos; und die Bergmannshymne erklang natürlich auch. Da die Kapelle nach der Wende im Jahre 1989 aufgelöst wurde, erklingt die Bergmannshymne seither von der Leichenhalle aus per Lautsprecher.

Solange die örtliche Eisenerzmine funktionierte, ließ man für die verstorbenen Bergleute immer einen sogenannten "Doppelsarg" machen, der von den Dorfbewohnern auch "Futura" genannt wird. Dies war eigentlich kein Sarg, sondern das Grab wurde mit Holzbrettern ausgekleidet, und wenn der Sarg niedergelassen wurde, wurde auch dieser mit einem Bretterdach zugedeckt. Diese Bestattungsmethode war eigentlich eine weiterentwickelte Form von "padmaly" (bedeutet eigentlich "Aushöhlung") und der späteren sogenannten Grüfte aus Beton. Die Bergleute, die eine festliche Bergmannsuniform aus der Zeit vor 1945 hatten, wurden in dieser Uniform begraben.

Die Bestattungszereemonien der Verstorbenen verschiedener Altersgruppen unterschieden sich voneinander in der ersten Hälfte des Jahrhunderts mehr als in den letzten Jahrzehnten des Jahrhunderts. Geht es um unverheiratete Verstorbene, wird schon seit mehr als zwei Jahrzehnten kein "Totenmahl" veranstaltet.

Ein Leichenmahl ist heutzutage nicht mehr üblich. In der ersten Hälfte des Jhs. war es allgemein, wo es so etwas nicht gab, wurde den Betreffenden Übles nachgesagt. Nach der Wende im Jahre 1989 ist es plötzlich verschwunden. In dem letzten Jahrzehnt wurden viele Menschen arbeitslos, und die Preise wurden drastisch erhöht. In der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg gab es zu Hause ein Leichenmahl immer seltener; falls es doch eines gab, so wurde es in dem örtlichen Kulturhaus oder im Spritzenhaus organisiert; im letzteren vorwiegend von den Mitgliedern der Feuerwehr, da sie den Raum von der Leitung kostenlos bekamen. Manches Leichenmahl war so aufwendig wie eine Hochzeit.

In der untersuchten Ortschaft arbeiten sogar zwei Bestattungsvereine, beide wurden in den 20er Jahren gegründet. Neben dem sog. dörflichen Verein (gegründet 1920) gibt es den Betléřer Verein (1928 gegründet). Beide Vereine haben ihre eigene Fahne, die Vertreter sind zu Bestattungen aller Mitglieder der Vereine anwesend; die Vereinsfahne wird beim Leichenzug vorangetragen, und nach der Beisetzung des Sarges wird sie als Zeichen des Abschieds dreimal über das Grab geschwenkt.

Die Bestattungsbräuche der Ungarn und der Slowaken weichen praktisch nicht voneinander ab. Die katholischen, evangelischen und reformierten Bestattungen unterscheiden sich dagegen voneinander, und zwar nach den Vorschriften der einzelnen Kirchen. Im Unterschied zu den Evangelischern haben die Katholiken auf dem Weg zum Friedhof nicht gesungen; die Reformierten erst vor dem Friedhofstor, bzw. vor der Leichenhalle. Das von ihnen gesungene Lied "Dieser Friedhof ist ein heiliger Ort" steht nicht in dem Gesangbuch, man kennt es sogar nicht einmal in den anderen Ortschaften der Gegend. Bei den Reformierten gab es am Anfang des Jhs einen Brauch, daß ein Kranz von der Bestattung in der Kirche gehängt wurde. Es gibt jedoch keine Antwort darauf, bzw. keine Erklärung dafür, ob ein Kranz nach jeder Bestattung in der Kirche gehängt wurde, oder nur bei bestimmten Personen, die in der Kirche eine Funktion hatten.

Die Bestattungsbräuche der in dem Dorfe lebenden Roma-Bevölkerung unterscheiden sich heute von den Gewohnheiten der Mehrheit kaum noch. Der wichtigste Unterschied ist, daß der Bestattungsaufzug immer von einer Musik-Kapelle begleitet wird, die den ganzen Weg spielt. Verstorbene Zigeuner hatten bis jetzt ausschließlich kirchliche Begräbnisse. Der zweite Unterschied hängt mit dem Leichenmahl zusammen; bei den Zigeunern wird man dazu nämlich nicht einzeln eingeladen und es wird kalt gegessen, nicht warm, wie bei den anderen. Unterschiede gibt es auch bei der Totenwache, diese dauert bei ihnen drei Tage lang. Nach meinen Informanten unterschieden sich die Begräbnisse der Zigeuner in der ersten Hälfte des Jhs auch darin, daß sie zum Grab auch Essen mitgenommen haben, daß sie bei den Bestattungen sehr laut geschrien und sich sogar auf den Boden geworfen hatten. Grabinschriften der Roma sind ausschließlich in der slowakischen Sprache geschrieben. Ihre Glaubenswelt ist mit der der Mehrheit gleich, nur kleinere Unterschiede konnte ich feststellen. Die Angst vor dem Tode, dem "múlo" genannt, ist bei ihnen intensiver, jedoch nicht mehr so ausgeprägt wie im ersten Dreiviertel des Jahrhunderts. In Anbetracht dessen, daß es im Dorf schon seit fast zwei Jahrzehnten keine Zigeuner-Bestattung mehr gab, weiß man nicht, ob die erwähnten Unterschiede bei Bestattungen in der Gegenwart noch aktuell sind.

Die offizielle staatliche politische Ideologie hatte auch die Bestattungszeremonien beeinflusst und verändert. Nach der kommunistischen Machtergreifung im Jahre 1948 wurden die bürgerlichen Bestattungen gegenüber den kirchlichen bevorzugt. Trotzdem geschah die erste bürgerliche Bestattung erst im Jahre 1966, später nahm ihre Zahl allmählich zu, in den letzten Jahrzehnten des Jhs waren sie schon dominierend. Die örtliche Vertretung der Korporation für Bürgerliche Angelegenheiten wurde hier 1975 gegründet; ihre Aufgabe bestand vorwiegend darin, bürgerliche Bestattungen zu organisieren, und die Zahl dieser wurde tatsächlich erhöht; sie ist sogar nicht einmal nach der Wende im Jahre 1989 gesunken. Es gab im Dorfe weiterhin ein großes Interesse dafür. Diese Formation überlebte also die offizielle Ideologie, von der sie einst ins Leben gerufen wurde. In ihrer Tätigkeit spielte eine große Rolle die 1972 gegründete Frauen-Gesangsgruppe "Fečskemadár" (deutsch: Schwalbe); mit ihrer Tätigkeit beschäftigt sich ein eigenes Kapitel, wobei auch das Gesangs-Repertoire ausführlich vorgestellt wird. Das Repertoire besteht aus Liedern, umgeschriebenen Bestattungsliedern, die statt kirchlicher Lieder gesungen wurden.

Der Band beschäftigt sich auch mit der Bestattung von Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens und von Politikern, die auf irgendeine Weise im Leben der Dorfbewohner eine gewisse Rolle gespielt haben; z.B. der symbolischen Bestattung der Königin Elisabeth, von Franciska Andrassy, bzw. Stalin, Klement Gottwald, Antonín Zápotocký und L.I. Breschnew. Anlässlich der Bestattung von Stalin, Gottwald und Zápotocký wurden in allen Ortschaften der damaligen Tschechoslowakei auf zentrale Anordnung symbolische

Bestattungen organisiert; die schwarzumrandeten Fotos der verstorbenen Politiker wurden ausgestellt, die Einwohner unterschrieben Teilnahmelisten, die an die betreffenden kommunistischen Parteizentralen geschickt wurden. Nach dem Tode von Breschnew (1982) haben die Einwohner nur noch am Arbeitsplatz oder an bestimmten Orten ihr Beileid bekundet, in den Dörfern war es nicht mehr obligatorisch, sogenannte "Gedenckecken" einzurichten. Für die Zeit bis zur Bestattung aller Politiker wurde Nationaltrauer angeordnet, überall waren Veranstaltungen mit Musik bzw. Hochzeiten verboten.

Es kann festgestellt werden, daß nach dem Zweiten Weltkrieg auch die Bestattungsbritiche von den politisch-ideologischen Veränderungen beeinflusst wurden; die Glaubensüberzeugungen dagegen haben ein sehr zähes Leben. Im Band werden auch diejenigen Vorstellungen behandelt, die mit dem Tod zusammenhängen, und zwar in Bezug auf die einzelnen Altersgruppen. Obwohl sich das Dorf sehr früh verbürgerlichte, gibt es immer noch Reste des Aberglaubens. Im Jahre 1998 z.B. haben die Krankenschwestern in dem Rosenauer Krankenhaus einer im Sterben liegenden alten Frau einen Besen in die Hand gegeben, weil sie meinten, sie könne deshalb nicht sterben, weil sie niemanden findet, dem sie ihre Hexenkunst weitergeben könnte. Die Bräuch leben weiter, obwohl man sich teilweise im Dorf über deren Funktion nicht mehr im klaren ist. So ist es z.B. mit dem Brauch, daß das Grabtuch beschnitten wird; der Brauch wird zwar nicht immer, aber doch relativ oft ausgeübt. In der Tür der Leichenhalle wird der Sarg abgesetzt, obwohl die Mehrheit keine Erklärung dafür mehr kennt; man sagt nur: "Es geschah immer so". Es ist zu beachten, daß sich die jüngste Generation über die einzelnen Bräuche durch Lektüre, bzw. Fernsehen Informationen beschaffte. Ein gutes Beispiel dafür ist der Halloween-Brauch der letzten Jahre, der den örtlichen Bedingungen entsprechend von einigen Kindern am 31. Oktober ausgeübt wird. Diese kennen zwar den Ursprung des Brauches nicht, doch es gefiel ihnen, als sie es im Fernseher gesehen haben; so ziehen sie sich einmal im Jahre, am 31. Oktober Abend, einen Maskenanzug an und mit einer Kürbislampe herumlaufend erschrecken sie die Einwohner. Es wäre gut zu beobachten, ob dieser Brauch im Dorfe später auch von anderen Kindern ausgeübt wird oder einfach ausstirbt, wenn diese vier Kinder groß geworden sind.

Im Laufe des Jahrhunderts gab es verschiedene Haupt-Todesursachen. Zu Beginn des Jhs waren es Cholera, Malaria und Typhus, am Ende des Jhs. sind die Einwohner an Krebs gestorben. Die ehemaligen Bergleute sind auch viel früher gestorben als vorher. Im Ersten Weltkrieg sind drei Menschen ums Leben gekommen, im Zweiten sieben Menschen. Einige haben nur ein symbolhaftes Grab, da sie an dem Ort begraben wurden, wo sie fielen. Für die Opfer der Weltkriege gibt es keine selbständigen Grabsteine. Relativ viele Unfälle passierten im Wald, als Holz gefällt wurde, aber auch für Verkehrsunfallopfer gibt es einige Beispiele. Relativ hoch ist die Zahl derer, die Selbstmord begingen, besonders die sich aufgehängt haben. Die Personen, die Selbstmord begangen haben, wurden Anfang des Jhs. am Rande des Friedhofs begraben, seit dem zweiten Viertel des Jhs. wurden sie wie alle anderen Verstorbenen begraben. Im Laufe des Jhs. sind auch mehrere kleinen Kinder durch Unfälle und an damals noch unheilbaren Krankheiten gestorben. In den letzten Jahrzehnten war jedoch die Kindersterblichkeit minimal. Im Friedhof gibt es keinen extra Ort für Kindergräber. Es passierten auch verschiedene Mordfälle; in der ersten Hälfte der 90er Jahre (1993) wurde z.B. ein junger Mann aus Rudna Opfer eines Sprengbombenanschlags.

Der heute noch benutzte Friedhof des Dorfes liegt an der nördlichen Seite der das Dorf durchquerenden Hauptstraße, auf einem relativ steilen Hügelhang; an den Friedhof

grenzen Wohnhäuser. Der alte Friedhof, der im 20. Jh. nicht mehr benutzt wurde, liegt westlich davon, in unmittelbarer Nähe, nur durch einen Weg getrennt. An dieser Stelle befinden sich der Glockenstuhl der römisch-katholischen Kirche und ein Wegkreuz.

Der gegenwärtige Friedhof wird seit der zweiten Hälfte des 19. Jhs. benutzt; die Verstorbenen werden nach ihrer religiösen Zugehörigkeit an bestimmten Orten des Friedhofs bestattet: im obersten Teil die Katholiken, in der Mitte die Evangelischen, im unteren Teil die Reformierten. Die katholischen Zigeuner begraben ihre Verstorbenen im oberen Teil; die verstorbenen Mitglieder der im Dorf lebenden einzigen jüdischen Familie im östlichen Teil des Friedhofs, parallel zum oberen katholischen Teil. Die ehemalige Bestattungsordnung gibt es heutzutage praktisch nicht mehr. Ursache dafür ist in erster Linie, daß es sehr viele Mischehen gab, und so wurden die Bestattungsorte nicht nach religiöser Zugehörigkeit, sondern nach verwandtschaftlichen Beziehungen ausgewählt. Andererseits haben sich auch die Gräber und Grabmale verändert. Seit der Mitte des 20. Jhs wurden die Gräber mit Beton eingefast, seit Anfang der 80er Jahre sind plötzlich Gräfte modisch geworden. So brach die Tradition ab, die Verstorbenen in den Gräbern der Groß- bzw. Urgroßeltern zu bestatten. Nachdem sich Gräfte verbreiteten, wurden auch die bisher unbedeckten Gräber mit einer Betonplatte bedeckt. Die Umgebung der unbetonierten Gräber werden oft mit Betonplatten oder Stein eingefast, so gibt es immer weniger Platz für neue Gräber.

Die Gräber liegen in Richtung Nord-Süden, die Grabsteine werden an der Kopfseite aufgestellt, die Inschrift befindet sich auf der Innenseite des Grabmals. Auch das Material der Grabsteine ist während des untersuchten Jhs. verändert worden. In den ersten Jahrzehnten war das Material vorwiegend Holz oder Metall, nach 1945 verbreiteten sich allmählich Grabsteine aus Beton, Kunstmarmor, bzw. Marmor und Granit. Durch sie wurden reformierte und evangelische Grabsteine bzw. Grabmale aus Steinplatten ersetzt. Die Grabsteine der drei Religionen sind gegenwärtig in Material und Form mehr oder weniger einheitlich geworden, die der Katholiken sind mit einem Kreuz versehen, doch auch dies ist keine einheitliche Erscheinung mehr. Im Friedhof sind von den einstigen jüdischen Grabmalen keine mehr zu finden. Was die Inschriften betrifft, kann festgestellt werden, daß römische Zahlen allmählich verschwanden; die Inschriften werden nicht mehr ausschließlich mit großen Buchstaben geschrieben, wie es seit der Mitte des Jhs charakteristisch ist. Die Sprache der Inschriften spiegelt die örtliche Mundart wider, deshalb stellt der Band auch die einzelnen Inschriften in eigenen Gruppen vor, wobei darauf hingewiesen wird, wie oft die Variationen vorkommen. Bei den slowakischsprachigen Inschriften gibt es nicht so viele Varianten wie bei den ungarischen, wobei die Zahl der slowakischen viel kleiner ist als die der ungarischen. Dies ist deswegen beachtenswert, weil nach Angaben der Volkszählung eine andere Ziffer anzunehmen wäre.

Unter den Grabsteinsymbolen dominiert neben dem Kreuz das Bergmannszeichen, ihnen folgen Kelch, Trauerweide und Rosenzweig. Außer dem Bergmannszeichen gibt es kein anderes Symbol, das auf einen Beruf hindeuten würde. Auf den Gräbern von Kindern und Jugendlichen erscheint ein Taubenpaar (die eine Taube ist tot) als Ornamentmotiv, oft eine betende Engelsfigur.

Im Laufe des Jhs ist es auch in den Traditionen der Grabpflege zu bedeutenden Veränderungen gekommen, auch was den Tag von Allerheiligen, was Grabschmuck und Kerzenbrennen betrifft. In der ersten Hälfte des Jhs. ging man erst nach Dunkelheit auf den Friedhof, in den letzten drei Jahrzehnten jedoch schon viel früher; gegenwärtig ist es allgemein verbreitet, daß die Gräber schon nach dem Mittagessen aufgesucht werden. In der ersten Hälfte des Jhs. brannten an noch nicht allen reformierten Gräbern Kerzen, heute wird der Brauch auch von den Reformierten ausgeübt, bis auf eine Ausnahme. Der

Friedhof spielt im Leben der Einwohner eine immer größere Rolle. In den letzten zwei Jahrzehnten ist es schon fast zum Kult geworden, in den Friedhof zu gehen. Die Abdeckplatten auf den Gräbern bzw. selbst die Grabmale werden zweimal im Jahr gesäubert, viele verwenden dabei auch Pflegemittel. In den letzten zwei Jahrzehnten hatte sich der Brauch verbreitet, daß an die Gräber Bänke gestellt wurden. Außer am Allerheiligentag gewannen Friedhofsbesuche zu Weihnachten an Bedeutung. Am Heiligabend sucht die Mehrheit der Einwohner den Friedhof auf; die Gräber werden geschmückt, entweder mit Immergrünzweigen und Weihnachtsschmuck, viele stellen sogar einen Weihnachtsbaum auf das Grab. Unter dem Schmuck wie bunten Kugeln, Goldhaar u.ä. findet man auch Salonzuckerl. Auf den Gräbern werden Kerzen oder Nachtlichter angezündet, so leuchtet der Friedhof zu Weihnachten fast wie zum Allerheiligentag. In den letzten Jahrzehnten des Jhs sind Friedhofsbesuche und Grabpflege in den Vordergrund getreten, Grabmäler aus verschiedenen Steinsorten wurden zu Statussymbol, Bestattungen in Krypten zur allgemeinen Erscheinung. Es kommt immer öfter vor, daß noch lebende Ehepaare ihre spätere Ruhestätte (Krypten) und das Grabmal schon vorbereiten lassen; es gibt Beispiele auch dafür, daß auch die Fotos schon darauf stehen. Einige bewahren die spätere Inschrift zu Hause auf. Die Erscheinung trat zum erstenmal in den 80er Jahren auf, verbreitete sich später in den 90er Jahren aber sehr.

Im Dorf pflegte man unter "padmaly" ("Aushöhlung") zu begraben, diese Sitte aber verschwand mit dem Erscheinen der Krypten allmählich. Auf diese Weise wurden meistens Kinder begraben, manchmal auch Ehepaare. Auch die Verbrennung der Leichen konnte im Dorfe heimisch werden; das führte zu einer Reduzierung der Größe und Form der Grabmale bzw. Gräber. Die erste Einäscherung war im Jahre 1978, in den 90er Jahren wurde diese Bestattungsform verbreitet.

In dem Friedhof von Rudna werden nicht nur Einheimische begraben, sondern auch Verstorbene, die einst hier gelebt haben. Es gibt Beispiele auch dafür, daß man aus dem Ausland (z.B. Ungarn) Urnen nach Hause bringt, um die Verstorbenen in das Elterngrab bzw. daneben zu begraben. Zu solchen Anlässen erscheint nur die enge Familie im Friedhof, doch es gab Beispiele auch dafür, daß die heimgebrachten Urnen eines Ehepaars aus Ungarn in Anwesenheit des evangelischen Priesters beigesetzt wurden, begleitet von einer Trauerrede des Priesters.

Neuerdings werden Unfallsorte gekennzeichnet; dafür gibt es auch in diesem Dorf Beispiele, etwa an dem Ort, wo ein Hobby-Höhlenforscher ums Leben gekommen ist, sind zwei Gedenktafeln angebracht, und zwar am Unfallsort und am Höhleneingang. In der Kurve, wo 1954 ein junger Mann tödlich angefahren wurde, steht ein Gedenkstein. Auf dem Baum, an dem sich ein junger Mann erhängt hatte, wurde von seinen Freunden ein Kreuz aus Holz und eine handgeschriebene Tafel angebracht. Diese Orte werden sowohl von Verwandten als auch von Freunden aufgesucht.

Die Erscheinungen des erforschten Themas im Zeitraum von hundert Jahren zu dokumentieren ist keine leichte Aufgabe, da man sich auf das Gedächtnis der Informanten nicht immer verlassen kann. Und das nicht nur in Beziehung zu den ältesten Zeiten, sondern sogar auch die Ereignisse der jüngsten Vergangenheit verbleichen in der Erinnerung der Menschen allmählich. Deshalb müssen die Angaben wegen ihrer Widersprüchlichkeit sogar mehrmals kontrolliert werden. Auch die Tatsache darf nicht vernachlässigt werden, woher eine Gewährsperson ihre Informationen hat (siehe z.B. Halloween). Ein Teil der Informanten steht verschiedenen Konfessionen und Glaubensüberzeugungen skeptisch gegenüber, es gibt aber auch sehr gläubige Menschen. Wenn man bedenkt, daß es nach der Meinung von etlichen Gewährspersonen im Dorf auch heute noch Hexen gibt, und daß neulich sogar einige Kühe verhext wurden, kann man folgern, daß der Glau-

be an Irrationales bei den Menschen der modernen Welt, unabhängig von der Weltanschauung des Alltags, eine gewichtige Rolle spielt; sie beschäftigen sich sehr gerne mit dem Leben nach dem Tode und mit unerklärbaren Erscheinungen. Im Dorfe gibt es viele, die Hellseher oder Leichenseher aufgesucht haben; dafür gibt es auch heute noch Ansprechpersonen. Im Vergleich zu den Bräuchen halten sich Glaubensüberzeugungen immer noch sehr kräftig.

Fórum Társadalomtudományi Intézet
Etnológiai Központ

P. O. Box 154
945 01 Komárno 1.

L. Juhász Ilona
Rudna I.

Első kiadás

Sorozatszerkesztő: *Liszka József*

Borítóterv: *Juhász R. József*

Nyomdai előkészítés: *Kalligram Typography, Érsekújvár*

Kiadta és terjeszti: *Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely*

Nyomta: *Expressprint, Bánovce nad Bebravou*

Dunaszerdahely, 2002

L. Juhász Ilona
Rudna I.

Prvé vydanie

Redaktor edície: *József Liszka*

Návrh obálky: *József R. Juhász*

Tlačiarenská príprava: *Kalligram Typography, Nové Zámky*

Vydanie a distribúcia: *Vydavateľstvo Lilium Aurum, Dunajská Streda*

Tlač: *Expressprint, Bánovce nad Bebravou*

Dunajská Streda, 2002

ISBN 80-8062-118-7

400,- Sk